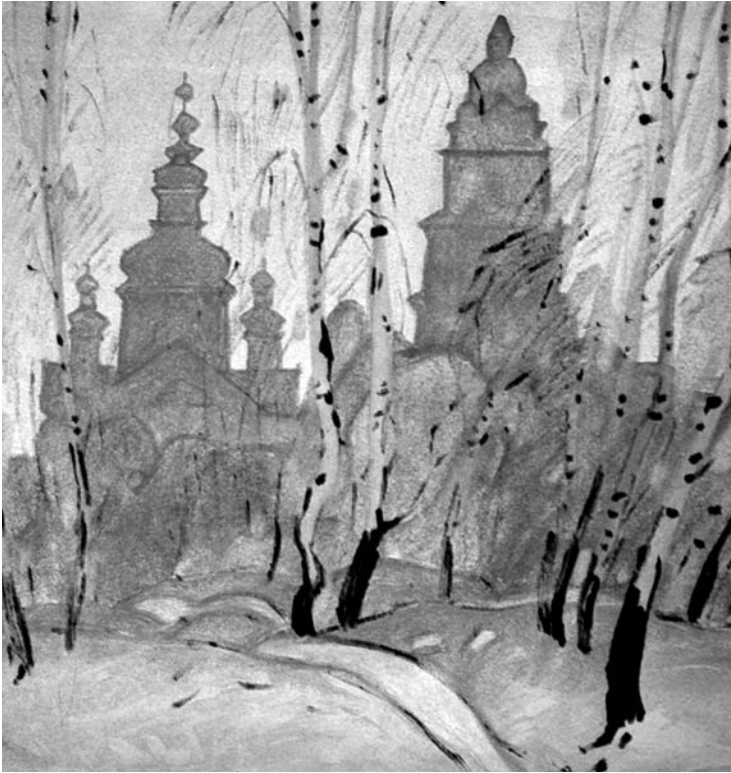

*Ужынок
за сорок літ*

*Чернігівський ансамбль Троїцького монастиря. 1985 р.
Малюнок Юрія Химича*

Ужинок
за сорок літ

1976 – 2016

*Антологія творів
письменників Чернігівщини*

Чернігів
Видавництво «Десна Поліграф»
2016

УДК 821.161.2
ББК 83.3(4УКР=УКР)6-8
У 33

Книга видана коштом обласного бюджету Чернігівської області в рамках обласної Програми підтримки розвитку інформаційної та видавничої сфер Чернігівщини на 2016–2020 роки.

Не для продажу.

Редакційна колегія:

*Олена Конечна,
Володимир Сапон,
Михась Ткач*

Ужинок за сорок літ. Антологія творів письменників Чернігівщини
У 33 [Текст] / Упорядники Конечна О. М., Сапон В. М., Ткач М. М. –
Чернігів : Десна Поліграф, 2016. – 560 с.

ISBN 978-617-7491-06-3

Антологією «Ужинок за сорок літ» Чернігівська обласна організація Національної спілки письменників України відзначає своє 40-річчя. До неї увійшли твори 38-ми письменників області, які нині входять до складу організації. У книзі також міститься інформація про життєвий шлях і творчий доробок тих літераторів, які вибули до інших письменницьких осередків. Розділ «Їх пам'ятаємо» присвячений нашим побратимам по перу, котрі пішли у засвіти.

**УДК 821.161.2
ББК 83.3(4УКР=УКР)6-8**

ISBN 978-617-7491-06-3

© Десна Поліграф, текст, 2016
© Конечна О. М., Сапон В. М.,
Ткач М. М., упорядкування, 2016
© Ткач М. М., обкладинка, 2016

ЧОТИРИ ДЕСЯТИЛІТТЯ ПИСЬМЕННОЦЬКОГО ОСЕРЕДКУ

Перевисаю спогадами у той далекий зимовий день сорок років тому, коли в читальному залі обласної бібліотеки ім. В. Короленка відбулося маленьке свято, що потім розрослося у знакову подію в духовному житті Чернігівщини: створено обласний письменницький осередок.

Пригадаймо: 70-і роки були погромними для української літератури, загалом культури, за щонайменшими проявами інакодумства радянській репресивній системі бачився націоналізм. І тому не дивно, що найбільше сумнівався щодо створення письменницької організації секретар обкому партії, який відповідав за ідеологію, Олександр Дериколенко. Він не раз говорив ініціатору заснування осередку, до речі, наймолодшому оспілчаненому серед літераторів Придесення, Станіславі Реп'яху, таку засторогу: «Навіщо тобі ця організація? Матимеш тільки одні неприємності...»

– Але потім, – не раз згадував пан Станіслав, – прийшов на цю посаду мій ровесник Володимир Половець, нині професор Чернігівського педуніверситету, і той мене підтримав. Та й як не підтримати, адже в Україні тільки кілька областей залишилось, у тому числі й сусідня з нами Сумська, де не було письменницьких осередків.

І ось за клопотанням, написаним в кабінеті нового секретаря обкому, президія Спілки письменників України на своєму засіданні 14 листопада 1976 року ухвалила рішення про створення Чернігівської організації Спілки письменників. Протокол №5 підписав тодішній керівник української Спілки Василь Козаченко. А 3 грудня того ж року відбулися установчі збори письменників Чернігівщини.

Тоді в нашому краї мешкало десять професійних літераторів: чернігівці Ірина Коцюбинська, Микола Слав'ятинський, Кузьма Журба, Дмитро Куровський і Станіслав Реп'ях, бахмачанин Вілій Москалець, ніжинці Павло Сердюк і Степан Пінчук, корюківчанка Надія Петренко та прилучанин Микола Турківський. Нині живі лише двоє останніх. Всі вони, а також чимале гроно молодих літераторів, представників громадськості вітали гостей з Києва: голову Спілки письменників України Василя Козаченка і письменників-земляків Юрія Збанацького, Абрама Кацнельсона, Михайла Ігнатенка, Анатолія Дрофаня, Віктора Каву, Володимира Дрозда, а також Богдана Чалого та Дмитра Андрухів. Також було запрошено голову Гомельської письменницької організації з Білорусі Леоніда Гаврилкіна.

Збори відкрив завідуючий відділом пропаганди та агітації обкому партії Анатолій Близнюк, а потім виступив Василь Козаченко.

– Сьогодні ми зібралися, щоб організаційно оформити і закріпити створення філії спілки у Чернігові, – зокрема сказав він. – Віднині у вашій області, замість розрізнених письменників, буде діяти літературна організація. Звичайно, на славній своїми революційними і літературними традиціями Чернігівщині така подія могла статися й раніше. Але так склалося, що Придесення, щедро постачаючи літературними кадрами, насамперед, столицю України, довгий час так і залишалося лише кузнею кадрів, котрі виростали тут, відправлялися в політ,

лише зрідка навідувались у рідні краї. Нині ця несправедливість виправлена. Створюючи нову, дев'ятнадцяту в Україні, письменницьку організацію, ми мали на увазі не лише тих десятиох членів спілки, котрі є в області, але й великий загін молодих літераторів, представники яких присутні у цьому залі і котрі ростуть, упевнено підступаючи до письменницьких лав.

Учасники установчих зборів обласної письменницької організації: голова СПУ Василь Козаченко, члени обласного літературного об'єднання Дмитро Іванов і Володимир Сапон, поет Абрам Кацнельсон, літературознавець Ірина Коцюбинська, член обласного літературного об'єднання Анатолій Мойсієнко, голова Гомельської письменницької організації з Білорусі Леонід Гаврилкін.

Знімок Олександра Олійника

Також на зборах виступили голова обласного літературного об'єднання Станіслав Реп'ях, голова Київської письменницької організації, Герой Радянського Союзу Юрій Збанацький, поет Абрам Кацнельсон, керівник Гомельської письменницької організації Леонід Гаврилкін, донька Михайла Коцюбинського Ірина

Коцюбинська і я, автор цих рядків, тоді молодий літератор.

Відбулись і вибори бюро новоствореної письменницької організації, до якого увійшли Станіслав Реп'ях, Кузьма Журба та Микола Турківський. Головою обрано Станіслава Реп'яха (свої повноваження він склав лише 28 вересня 2011 року)*.

Того ж дня гості з Києва відвідали музей М. Коцюбинського та брали участь у зустрічі зі студентами і викладачами Чернігівського пединституту.

Звіти про створення в Чернігові обласної організації Спілки письменників України вмістили на своїх сторінках обласні газети «Деснянська правда», «Комсомольський гарт» та республіканська «Літературна Україна». Зокрема, остання на першій сторінці дала велику статтю «Продовження традицій» спеціального кореспондента газети Броніслава Домбровського, а на третій, у рубриці «Виступають літератори Чернігівщини», надрукувала нарис Станіслава Реп'яха, спогади Ірини Коцюбинської, короткі новели Миколи Турківського, вірші Кузьми Журби, Петра Зуба, Володимира Сапона, Дмитра Іванова, Петра Пулінця, Дмитра Куровського, Анатолія Мойсієнка та Олександра Олійника.

Тоді, у 70-і роки, люди більше читали, в повазі були й чернігівські прозаїки: повісті Вілія Москальця «Над Сеймом летять журавлі», «Сейм виходить з берегів», «Зимова балада», оповідання Надії Петренко з книжки «Початок срібного міста»; й поети: Кузьма Журба, Дмитро Куровський, Станіслав Реп'ях і Микола Турківський. Перекладами з німецьких класичних авторів радував Микола Слав'ятинський. Спогади про свого батька Михайла Коцюбинського написала Ірина Коцюбинська. З критичними розвідками часто виступали Павло Сердюк і Степан Пінчук.

---

* У 2011 році Чернігівську обласну організацію НСПУ очолив Дмитро Іванов. 2013-го він передав свої повноваження Олені Конечній.

Трохи згодом, у 80-і роки, спілчанами стали прозаїки Володимир Кезля, Петро Дідович, Борис Наріжний, Йосип Павлів, драматург Анатолій Ларченков, поети Дмитро Іванов, Микола Адаменко, Василь Буденний, Таїсія Шаповаленко, Петро Куценко.

Окрім літературного процесу, що є наріжним каменем Спілки письменників, обласна організація започаткувала відзначення ювілеїв літераторів-земляків, зокрема, забутих, а то й заборонених. Мені пригадується 1978 рік, коли група чернігівців у складі Юлія Коцюбинського, Олександра Олійника, Наталки Матюх, Петра Куценка та автора цих рядків на чолі зі Станіславом Реп'яхом приїхала в Оленівку, щоб відзначити 150-річний ювілей Ганни Барвінок. Майже три години у переповненому сільському клубі тривав творчий вечір: заслухано доповідь співробітника Інституту літератури Ростислава Міщука, ми читали вірші. Потім вирушили до могил Ганни Барвінок, Пантелеймона Куліша та брата ювілярки Василя Білозерського і поклали квіти. Мабуть, уперше за повоєнні роки зібралися мешканці Оленівки та Мотронівки, щоб ушанувати пам'ять своїх славних земляків. А перед початком вечора до Станіслава Реп'яха підійшов завідувач відділом пропаганди й агітації Борзнянського райкому партії Микола Сірий і зі сльозами на очах мовив: «Завтра нас усіх пересаджають. У залі чотири чоловіки з КДБ...» Назавтра про вечір передало радіо «Свобода», потім написали обласна і республіканська преса...

Пізніше теплими словами, при багатолюдді, згадали Пантелеймона Куліша, Василя Чумака, Миколу Вороного, Анатолія Олійника, Василя Блакитного, Олексу Десняка, Михайла Івченка, кобзаря Петра Ткаченка-Галашка...

Саме завдяки обласному осередку відкриті меморіальні таблиці Павлу Тичині, Василю Блакитному, Кузьмі Журбі, Дмитру Куровському, Миколі Слав'ятинському, мовознавцеві

Всеволоду Ганцову в Чернігові, Юрію Збанацькому та Євгену Гуцалу в Ніжині, Михайлу Івченку в Срібнянському районі. Також установлено пам'ятний камінь на місці будинку Леоніда Глібова в центрі Чернігова.

– Якось я почув по радіо, – спогадував Станіслав Реп'ях в інтерв'ю обласній газеті «Деснянська правда», яке я брав у нього наприкінці 2010 року, – що в Черкасах з'явився музей «Кобзаря» і відразу зателефонував учителеві Михайлу Таратину в село Вихвостів на Городнянщині, палкому досліднику життя і творчості Михайла Коцюбинського. Незабаром, при допомозі місцевої влади, там відкрито музей книги «Фата Моргана». Відкрився за нашою ініціативою літературно-меморіальний музей Павла Тичини в селі Піски Бобровицького району.

Надавала місцева філія спілки і чималу матеріальну допомогу письменникам: вони зміцнювали своє здоров'я в будинках творчості та пансіонатах, кільком придбано квартири, про що тепер випадає говорити із сумом.

Певна річ, у діяльності чернігівських спілчан було багато й «радянщини»: скажімо, п'ятнадцять років підряд проводилося літературне свято «Чуття єдиної родини» (назване так за відомим колись віршем Павла Тичини), де оспівувалась ленінська дружба народів. Але це наша історія, і ми від неї нікуди не сховаємось. Бо ж за півтора десятка літ до нас приїздило понад 400 письменників, серед яких найбільш відомі Сакен Жунусов з Казахстану, Валдіс Руя з Латвії, Левон Міріджанян з Вірменії, Олексій Писін та Ніл Гілевич з Білорусі, Юрій Айдаш і Порфир Афанасьєв з Чувашиї, москвичі Лариса Васильєва та Петро Кошель... І, звичайно, українські: Юрій Мушкетик, Микола Вінграновський, Борислав Степанюк, Ростислав Братунь, Леонід Горlach, Ігор Нижник, Дмитро Головка та багато інших.

Були й свята дрібніші: «Над Дніпром, Десною й Сожем», на

яке запрошувалися письменники з Брянщини та Гомельщини, Дні чуваської літератури – на честь поета Мішіші Сеспеля, похованого в місті Острі.

З незалежністю України обласна Спілка стала зростати чисельно. У 90-і роки її поповнили поети Микола Холодний, Олександр Астаф'єв, Олена Шульга, Петро Зуб, Анатолій Крупко, Анатолій Шкуліна, Кость Москалець, Андрій Деркач, Ганна Арсенич-Баран, Гурам Петріашвілі, Сергій Дзюба, Володимир Сенцовський, прозаїки Станіслав Маринчик, Микола Шуст, Іван Шевченко, Михайло Руденко, Володимир Кашка, Катерина Дужа, Валентина Мастєрова, Володимир Шкварчук. Посмертно прийнятий поет Олександр Клімїша.

Потім додалися поети Ніна Ткаченко, Олеся Білоцвіт, Володимир Сапон, Тетяна Дзюба, Анна Малігон, Сергій Коноваленко, Микола Клочко, Алла Сокол, Михайло Кожедуб, Олексій Крачило, прозаїки Іван Просяник, Олена Конечна, Михась Ткач, Олексій Брик, Володимир Коваль, Лілія Бондаревич-Черненко, Віталій Леус. В останні роки оспілчанилися Олександр Забарний, Ростислав Мусієнко, Михайло Курдюк, Олена Печорна, Валентина Михайленко, Любов Карпенко, Юрій Сбітнев. Цього року до спілки прийнято Володимира Мохнева.

У травні 1992-го та 2015-го років на Чернігівщині, зокрема у містечку Седневі, відбулося міжнародне Шевченківське свято «В сім'ї вольній новій», в якому вагому участь брала обласна письменницька організація. У тому ж Седневі із 2003 року щорічно проходить Всеукраїнське літературно-мистецьке свято «Седнівська осінь», ініційоване спілками художників, композиторів і, звісно, письменників, у тому числі й чернігівських.

До 200-річчя від дня народження Тараса Шевченка обласна письменницька організація видала книжку «Чернігівська Шевченкіана», до якої увійшли вірші, оповідання та публіцистичні твори ста чотирьох письменників, чие життя або професій-

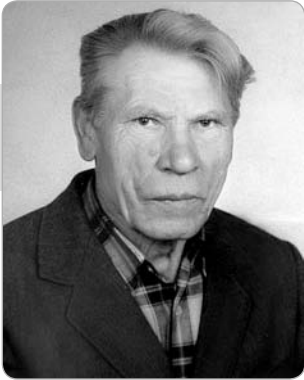
на діяльність були пов'язані з Чернігівщиною: від сучасників Кобзаря до літераторів наших днів. У 2015 році відкрито меморіальну таблицю на будинку в Чернігові, де жив і працював Станіслав Реп'ях.

Із 1992 виходить журнал «Літературний Чернігів». Його беззмінно очолює прозаїк Михась Ткач, який надає перш за все місце для публікації нових творів наших письменників. Існує найпрестижніша в області премія ім. Михайла Коцюбинського, лауреатами якої є чимало чернігівських поетів і прозаїків. А лауреатами найвищої премії України – Національної премії ім. Тараса Шевченка – стали Дмитро Іванов (за книгу поезій «Село в терновому вінку», 2010 р.) та Кость Москалець (за книжку есеїв «Сполохи», 2015 р.).

Урочисті збори обласної письменницької організації проходили з нагоди 25-річчя і 30-річчя від дня її заснування, тобто в грудні 2001 і 2006 років, у приміщенні музею М. М. Коцюбинського, де ряд письменників були нагороджені Почесними грамотами і Подяками НСПУ, облдержадміністрації, обласної ради, обласної спілки за значний внесок у справу духовного розквіту України.

Відходить, на жаль, до вічності старше покоління письменників. Хтось виїжджає з нашої області, хтось повертається на рідну Чернігівщину, як ось Любов Пономаренко. Хтось оселяється тут, навіть з іншої країни, як от Юрій Сбітнев із Росії. Життя не стоїть на місці...

Володимир САПОН

МИКОЛА АДАМЕНКО

Поет, прозаїк

Адаменко Микола Петрович народився 20 грудня 1931 року в с. Загребеллі Сосницького району Чернігівської області. Закінчив Загребельську початкову, Сосницькі семирічну та середню школи. У 1950 році вступив до Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка на філологічний факультет.

Коли перебував на 3-му курсі, був арештований органами МДБ за звинуваченнями в антирадянській націоналістичній діяльності за ст. ст. 54-10, ч. 2, 54-11 КК УРСР і засуджений до 10 років виправних таборів.

Покарання відбував на Північному Уралі (Нироблаг). У червні 1956 року на основі рішення Комісії Президії Верховної Ради СРСР був звільнений, але без реабілітації. Тому не міг поновитися на навчання, і важко було влаштуватися на роботу. Деякий час працював вантажником на станції Доч Борзнянського району, потім у рідному селі в колгоспі – спочатку на загальних роботах, потім обліковцем тракторної бригади і бригадиром садово-городньої бригади. Згодом вступив на заочне навчання (на третій курс) Борзнянського сільськогосподарського технікуму.

Лише в 1962 році добився реабілітації. Продовжуючи навчання в технікумі, поновився на навчання в університеті. Закінчив з відзнакою технікум, потім університет, вже працюючи вчителем української мови та літератури і музики в Полюшкинській восьмирічній школі Новгород-Сіверського району. Через 8 років переїхав до Сосниці й працював там учителем української мови та літератури в Сосницькій середній школі ім. О. П. Довженка.

Автор поетичних збірок: «Повінь» (1985), «Цвіт на морозі» (1990), «Прагнення неба» (1995), «У центрі кола» (2006), «Вибране» (2008), «На терезах часу» (2013); роману «Закон-тайга» (2001, 2003, 2009); книжки публіцистики «Планета Україна»; науково-популярних книжок: «Сосниця і Сосниччина на хвилях віків» (2005), «Сосницький край у серці України» (2005), «Володар казкових скарбів» (2013).

Нагороджений орденом «За мужність» 3-го ступеня.

Лауреат премій ім. Б. Грінченка та М. Коцюбинського.
Почесний громадянин Сосниччини.

Член НСПУ з 1988 року.

ПЛАТА ЗА ЖИТТЯ

(Бувальщина)

– Дідусю! Це у вас на війні пальці відірвало?

Мирон Дмитрович мимохідь глянув на скалічену ліву руку і під пильним поглядом цнотливих очей якось знітився. Таким очам брехати гріх. Але й правду сказати ще не час, бо після першої дози правди вигулькне цілий ланцюг інших запитань, на які він не зможе відповісти так, щоб шестирічний внучок спромігся те цілком зрозуміти.

– Ні, не на війні, – важко промовив Мирон Дмитрович.

– А де?

– Та так трапилось... Нещасний випадок.

– Мабуть, на циркулярці?

Торік сусідові циркуляркою пальці відхопило.

– Еге ж.

Циркулярка... А що? То був би ліпший вихід. Нещасний випадок – і все...

Тим паче, що на початку строку він розпилював на циркулярці березові пластини для панельної автодороги. Але не довго. Здається, трохи більше місяця. Тоді ще не дійшов до краю. Хоч

і за колючим дротом, та ще сприймав світ у кольорах, подібних до кольорів північного вечорового неба... Циркулярка... Хоч і неймовірний темп роботи, і важко на руки, і не зовсім безпечно (до того ж, щоб витягти на нормальний, а не штрафний шматок хліба, треба, як там казали, добряче впирати рогом). А все ж не на лісоповалі. Там таки справжнє пекло. Отож вважав, що йому пощастило...

Та от одного разу викликав до себе опер («кум»). Слід завважити, що сам виклик до «кума» немов кидав тінь на того, кого той викликав. Адже було відомо, що «кум» часто викликав в'язня, щоб придбати собі нового сексота.

– Ну, як справи, Михайлюк? – почав «кум» (старший лейтенант Лошаков).

– Які там у нашого брата справи? Від розводу до розводу.

– Як там на роботі? Витримуєш?

– А де ж дінешся?

– Трапляється, що й не витримують. Робота всяка буває. На лісоповалі, наприклад, не всі витримують. Знаєш про це?

– Та чув...

Ще б не знав! Скількох той лісоповал зі світу згубив! Навантаження неймовірне, бо й норми неймовірні. Якщо ж бригада норми не виконує, усім – штрафний пайок. І так їжа нікудишня, а ще й пайок хліба урізаний удвічі. Поступово людина стає «доходягою» (доходить, як кажуть, до ручки) і нарешті помирає. Розповідають: приходиться етап з кількох сот чоловік. Десь через півроку кілька десятків живими лишаються.

– А життя є життя, – продовжує «кум». – Воно раз дається. І прожити його можна по-всякому.

– Ну, я по-всякому не проживу. Все запрограмовано на десять років.

Хіба такий строк витягнеш? Отож один біс – чи завтра дуба врізати, чи через півроку, чи через рік.

– Даремно ти так похмуро. Десять років – це вважається дитячий строк. До того ж заліки вводяться. Якщо ти, наприклад, на основній роботі трудишся, систематично виконуєш норму на 121

процент і не порушуєш табірних правил, то зараховується день за три. Отож ти свої десять років можеш відбути за три з гаком роки.

– Ну, це утопія, як мудрі люди кажуть... Кожного дня – на 121 процент! Та й оте – «коли не порушуєш табірних правил». Десь трохи не так ступив – і заліки твої згорять.

– Та я ще не всі варіанти видав. Є ще такий: коли в'язень прекрасно працює і прекрасно поводить, адміністрація табору може порушити клопотання про його дострокове звільнення.

– Це теж, як кажуть, вилами по воді писане. Оте «прекрасно себе поводить» можна по-різному трактувати. Неоднозначне.

– Може бути й однозначне. Від людини залежить. А ще ж і таке: як я вже казав, робота всяка буває. От, наприклад, вантажники вантажать ліс на вагони. То таки важка робота. Треба спортсменом бути, щоб справлятися.... А після них, може ж, бачив, ходить біля вагонів фактуровщик. Заміряє кубатуру, на кожній колоді діаметр записує. Потім виписує накладну. І все. На пупа, як бачиш, не брати. Можна сказати, інтелігентна робота. А є ще маркувальник. Ото ходить собі зі стамескою і дерев'яним молоточком, видовбує цифри на зрізі колод. Неначе дятел клює. Така робота – можна позаздрити. А ще ж приймальник лісу, майстри, бригадири, бухгалтерські працівники, нормувальники. А ти ж хлопець грамотний. Отож і тут можеш добре влаштуватися і жити пріпеваючи.

– Ну, тут нема свободи вибору. Як кому пощастить.

– Не зовсім так. Багато що... в своїх руках.

– Ні, мабуть, у руках Божих.

– Може, й так. Але для вас, в'язнів, кожен начальник – бог, і я в тому числі. Багато що можу... Ну, як там, у бригаді? Ніхто ніякої капості не замишляє?

– Якої ще капості?

– Та всякі капості бувають. От, може, хто про втечу мріє.

– Може, й багато хто мріє. Та тільки... Куди він утече і як?

– Хочеш, щоб я тобі порадив, куди і як? – засміявся опер. – Е, ні! Хоч мене тут серед вас і «кумом» називають, та тільки ж, як кажуть, дружба дружбою, а служба службою. Та й правильно

мислиш: куди і як? Однак серед вашого брата усякі трапляються. Воно втекти, як кажуть, з кінцями – не вийде. А от накапостити можуть. Трапляється. Отож і на адміністрації – пляма, і на контингенті рикошетом відіб'ється. Допити, різні строгості, так сказати, закручування гайок. Тому й питаю: чи не чув про таке?

– Про що саме?

– Може, випадково чув, що хтось збирається якось... вислизнути?

– Таке запитуєте! Якщо хтось планує втекти, невже ж він буде кричати про те?

– Ну, кричати не буде, це ти правду кажеш. Але можуть бути, так би мовити, непрямі докази. Наприклад, сухарики буде присушувати про запас. Зайві чоботи десь роздобув і годить їм, як болячці: змазує кожного дня. Або махорочку збирає – щоб сліди свої затрусити від собак.

– Ні, такого не помічав.

– А може, хтось ще якусь капость замишляє проти начальства?

– Гражданін начальник! – нарешті не витримав (він давно вже збагнув, до чого йдеться). – Хочете з мене сексота зробити? Даремно дорогоцінний час тратите!

– Щось ти швидко наблотикався! У тебе ж не та стаття. «Сексотом»... Це ж треба!

– Суть не в словах. Видно ж, викликаючи мене до себе, заглядали в мою справу. Правда, в документах, мабуть, не сказано, що перш, ніж мене арештувати, мені пропонували приблизно те, що ви оце пропонуєте, гарантуючи, що коли я погоджуся, залишать мене на волі. Та я згоди не дав.

– Ну й даремно. Тисячі людей подібні пропозиції приймають. А ти... Жив би собі на волі, закінчив би свій університет, мав би сім'ю, у люди б вибився. Життя є життя. Доводиться йти на всяке. А от ти сказав, що ніби я тобі щось пропоную. А хіба я тобі щось пропоную? Просто поговорили, побалакали. Як кажуть, вольному воля... А знаєш: може трапитись, що я тебе не викликатииму, нічого тобі не пропонуватииму, а ти до мене прибіжиш і запропонуєш таке, що тобі й уві сні не снилося...

Наслідком цієї розмови стало те, що його, грішного, «перекинули» в повальну бригаду...

Важка сіра колона – мов якась фантастична безголова істота. «В путі следовання не куріть, не розговаривать! Шаг влево, шаг вправо вважається побегом! Конвой приміняєт оружие без предупреденія!..» Чорні дула. Криваво-червоні пашчеки вівчарок, яких собачники привчили люто ненавидіти сіру зеківську одержу, натягаючи її на опудала і нацьковуючи на них підопічних псів. І чим більше ті виявляли люті, тим ситнішу одержували винагороду.

А над ним ще з тюрми оте вороняче каркання: «Стерво бандеровское! Вслед за отцом і братом отправім в самостійное царство!»

Колона повзе через вирубку вилоптаним сотнями ніг невільничим шляхом туди, де ще жива тайга, щоб від неї відшматовувати квадрат за квадратом, «давать стране древесину».

Оту «древесину» йому довелося давати в бригаді грека Паскаля, схожого на ялиновий окоренок. «Ану, студент-синок! Показивай клас-работу. Тебе много счастья. Бригада – ух! В работе все черті!»

Оті «черті» були немов викуті із заліза. Природній добір. Із кожного етапу слабші відсіювалися, як яблука з яблуні під час бурі; із сотні, може, лишався один. Отож один до одного – і виїшла бригада грека Паскаля або просто Грека.

«Бойся!» – крізь свердлярче завивання електропили несамовито вигукував ланковий – звальщик Трохим. Майже водночас із тим сигналом страшно шуміла гілляста кучерява ялина, вже мертва, із тріском бухала об кам'янисто-болотну землю... «Сучкоруби! Ворушись, рас-таку-вашу-мать! Гей, студент-синок! Рта не аткривай, інаше йолка в рот влетіт!»

Сучкоруби ворушилися, «студент-синок» швидко вибився із сил, піт заливав очі, в роті ставало сухо, аж пекло. Сорокаградусна літня уральська спека немов полум'ям обпікала кожну клітину, криваві мозолі на долонях потріскалися і щеміли, наче їх ножем різали, топориче в руках ніби вогнем горіло. Страшно хотілося пити. Якась рідина чавкала під ногами, але то була не вода – коричнева багнука. Він ставав навколішки і через нижній край майки всмоктував у себе смердючу гірку рідину. «Студент-синок,

рас-таку-тваю-мать! Не смакчі гідоту! Іначе кров'ю с... будешь».

Коли повертався до бараку, їсти не хотілося. Хотілося впасти на нари і лежати до завтрашнього розводу. Ось він заліз на верхні нари, де йому було призначене місце, і ніби пірнув у небуття, хоча важко те назвати небуттям, бо нестерпний щем у долонях і надсадний біль у кожному м'язі, в кожному суглобі, в кожній кісточці нагадував про те, що він ще живий (а бажав би померти).

– Пачему без ужина, студент? – запитав Грек.

– Не хочу...

– Я тебе дам «не хочу»! Бригаде зачоти нужни! А без баланди какой із тебя сучкоруб будет? Поетому марш в столовую!..

Дні гримкотіли по тобі, аж кості тріщали. І отак – десять років?! Які там – день за три! Лише тішать себе тим... Отож триста шістдесят п'ять днів помножити на десять вийде три тисячі шістсот п'ятдесят! Тут один день прожити – страшно подумати, а то стільки... А ще збулося Грекове пророцтво: кривавий пронос, напевно, від тієї клятої болотної ропи.

Танув, мов свіча, під отой супровід: «Шаг влево, шаг вправо»... І щомиті свердлила думка: «Треба кінчати». Найпростіше – кинутися на штрафну смугу. Автоматна черга – і все. Він чув про таке.

І стало ніби якомсь легше на душі, адже врешті-решт від нього самого залежало – позбутися мук.

А однієї ночі він відчув, немов хтось нахилився над ним і зашептав вимогливо: «Викинь з голови думку про смерть! Ти ще ж такий молодий! Є вихід. Можна врятуватися. Ліва рука на пеньку, у правій – гостра-прегостра лісорубська сокира. Сили у тебе ще вистачить, щоб врятуватися...

І знову він наодинці із собою... Хто ж то схилявся над ним? Ангел чи чорт? Ет, байдуже! Є правда в тому шепоті – це головне. Але ж залишитися без пальців?! Ну то й що? На лівій же руці! Права виручатиме. Зрештою, чи то така вже висока плата за життя? Не дрейф, Мироне! Легше з куксою жити, ніж з десятьма пальцями... в могилі. А може... і так виживу? Може, якомсь обійдеться?.. Чорта з два! Ще тиждень-два такої каторги – і поганяй до ями.

У каптьора випрохав якихось там ганчірок, добряче виполоскав їх із милом...

На вирубці пеньків вистачало. Отож вибрав найзручніший, поклав на нього ліву руку долонею вниз, туго так притиснув до пенька і, заплющивши очі, рубонув. Слава Богу, вже навчився влучати сокирою, куди треба... Був зомлів. Але перед тим, мабуть, закричав. Тож прискочили однобригадники (один із них, естонець Пуго, на волі був лікарем). Прийшов до тями, побачив свої пальці на пеньку і увігнану в пеньок закривавлену сокиру – знову зле стало...

Ото тобі й циркулярка. Вважай – справжня пилорама. Спасибі Пуго – виходив нелегально, бо начальник не дозволив табірному ліпилу лікувати.

Потім строку додали – за злісний саботаж, так би мовити.

Згодом наказали одною рукою березові коліщатка колоти для газогенераторних машин. Отак і вижив... Але ж малому про це розповідати не слід – не всяка правда корисна... Хай буде – як домовились. Циркулярка, то й циркулярка.

СОПІЛКА

(Балада)

Коли ще світ був великий, подався я до Десни,
Зробив (як зумів) сопілку із бузини.

І став на сопілці грати мелодії наші прості.

Скрушно дивилась мати на вправи дитячі оті.

Потім сказала: «Синку (витерла з щік росу),

Хай я з базару сопілку кращу тобі принесу.

Там такі розмальовані, в райдужних кольорах,

Зараз на бузинових, хлопче, ніхто не гра.

Ти її викинь, синку, я ж на базар піду...

Боже ти наш єдиний, від нас відверни біду!»

Хутко дістала хустину і на базар – дива!

Я ж бузинову сопілку біля серця сховав.

Хай вона не мальована, барвами не сія,
Не куплена, не подарована – але ж моя!
Сопілку з базару мати несла, ніби вогник свічі.
Не міг я на ній заграти, ну хоч печи.
Тоді на своїй бузиновій грати я став залюбки,
Та стали в імлі вечоровій нيكать казенні дядьки.
Стали мене сочити погляди, наче лід,
Стали учити жити ті, кому слід.
Мати в тривозі : «Синку, ждуть тебе біди страшні!
Викинь оту сопілку!» Я ж їй тихенько: «Ні.
Її бузинові гами – як стріли супроти зла.
Мені ця сопілка, мамо, до серця давно приросла».

ДИВАК

(Притча)

Лежала книга на полиці (якийсь прадавній самвидав),
В її замулені криниці давно ніхто не заглядав.

І ось якийсь дивак немодний (він, певно, розум мав голодний
І спраглий-спраглий, аж кипів) відкрив ту книгу й остовпів.

Вона була така глибока й така пресвітла, як роса,
Жила в ній мудрість ясноока і Божа сяяла краса.

Дивак, снаги набравши в груди, рвонувся з нею у світи,
Поніс ту книгу поміж люди, щоб їхні душі просвітить.

Та люд засмиканий плечима стенав, мовляв, пішов би ти!
Й холодно-хитрими очима дивився, де б що потягти.

Немов пустеля звідусюди стискала світ до п'ятака...
Тут не було секрету: люди не доросли до дивака.

НАДІЯ

Коли я душею радію, як оратай в пору обжинків,
Я уявляю надію в образі милої жінки.

Очей глибокі озерця, розумні і трохи зболені,
Від них залітають у серце палкі молодильні промені.

Стан молодой осички, гармонія юної грації,
Вуст червневі сунички в небесно-земній вібрації.

І я забуваю про втому і про літа прожиті,
І линуть у даль невідому мрії, озоном налиті.

Надія, життя королівна, в блакиті літ, мов лелека,
Така чарівна-чарівна й така далека-далека.

Чимось схожа на пісню, що скарбом безцінним стає,
І суть уся не у відстані, а в тім, що надія є.

* * *

Душа сягає поглядом в глибини,
Схрестилися у ній і «за», і «проти».
Та все ж несучи у серці Україну,
Що вимріяв був за колючим дротом.
Плюси і мінуси... Многостраждальний краю!
Не те, що вимріяв, я бачу нині.
Та не згортаю рук і віри не втрачаю,
Не все так просто там, де жовто й синьо.
Та й взагалі... Не завше пестить доля
Тих, хто хита імперії основи,
Хто невідступно бореться за волю,
Хто повстає за правду знову й знову.
Часом у них кривавиться дорога,
Та є вона найближчою до Бога.

У ПАМ'ЯТІ ЖИВУ

Я заглядаю у ранкову рань,
Деся залишив себе у пам'яті світань.

До бору йду під музику весни,
Себе знаходжу в пам'яті сосни.

Себе знаходжу в пам'яті полів,
У пам'яті батьківської землі,

У пам'яті схвильованих безмеж,
У пам'яті колишніх учнів теж.

У пам'яті деснянських берегів,
У пам'яті доглянутих могил.

Таки я не у сні, а наяву
У мого світу пам'яті живу.

* * *

За твої, Україно, доли і води,
За ауру світлу я духом повстав,
Безкомпромісно платив свободою,
А по суті – життям.
Тебе осягнув я ще від санскриту,
Дивився на тебе через віки...
Таки небезпечно тебе любити
Було, є і буде-таки.

КАТРЕНИ

В моєї душі глибини
Поезія запливла.
Я сам себе виліпив з глини,
Яка під руками була.

*

Душа у жінки не проста:
В її незвіданих глибинах
Щось є від матері Христа,
Щось – від Марії Магдалини.

*

Не задобряймо ворога
(Тим паче – ката).
Воля коштує дорого,
Не скупімось на плату.

*

Здебільше по шпагату
Ходять музи
Між божевіллям
І здоровим глуздом.

*

Культ праці був і є в моїм роду
(Адже вона й держав першооснова).
Робота всяка звеселяє дух,
Коли вона не примусова.

*

Мав я власну орбіту,
І ось вже на схилі літ
Спромігся-таки створити
Свій паралельний світ.

*

В нестримному крикові
Гаснуть довірливі промені.
В голосі тихому
Визріла сила прихована.

*

Відростив козацькі вуса,
Буйно степом кружеля
Той, хто кров смоктав зі Стуса
Й Симоненка Василя.

*

То на біле, то на чорне
З року в рік ступають ноги.
Нам примхлива доля горне
Отаку рябу дорогу.

*

Що таке втома, всім відомо,
Від неї не схватись, ні!
Найліпша втома та, що вдома,
Найгірша – що на чужині.

*

В ядерно-космічний вік
Стають нікчемними й убогими
Ті, в кого розум і язик
Йдуть паралельними дорогами.

ГАННА АРСЕНИЧ-БАРАН

Поетеса, прозаїк

Арсенич-Баран Ганна Василівна народилася 26 червня 1970 року в селі Нижній Березів Косівського району Івано-Франківської області. Закінчила філологічний факультет Івано-Франківського державного педагогічного інституту імені Василя Стефаника. Працювала в навчальних закладах Косівщини та м. Чернігова.

Нині – завідувачка кафедри філологічних дисциплін та методики їх викладання Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені К. Д. Ушинського.

Автор поетичних збірок «Рушник на калині», «Музика черемхи», «Розквітлий глід», «Тремтять гіацинти», «Обнадію весною», книжок прози «Під райськими яблучками», «У понеділок усе буде по-іншому», «Як зайде місяць», «Солодкі слова», романів «Тиха вулиця вечірнього міста», «Радуйся, Невісто неневісна!», численних посібників та наукових публікацій. Упорядник антології української християнської віршованої молитви XIX – XXI ст. «Молитва небо здійсмає вгору».

Лауреат премії імені Михайла Коцюбинського.

Член НСПУ із 1998 року.

І НАРЕЧЕТЬСЯ ВОНА МАРІЄЮ

(Розділ роману «Радуйся, Невісто неневісна!»)

Старого Якіма бентежило все, що відбувалося навколо. Він думав багато, через що заробив собі славу мудреця. Та сам чо-

ловік себе таким не вважав, бо знав, що мудреці пишуть розумні й пророчі книги, збирають людей навколо себе й навчають їх істини, залишають по собі учнів. А Яким не те що учнів, він не мав навіть дітей, з якими міг би поділитися своїми думками, яких навчив би того, що сам умів і знав. Якими бентежило все. Погана погода й неврожай, народження маленьких овечок і ріст телят. Та ці проблеми турбували будь-якого землевласника – і Яким не був тут винятком. Проте були в чоловіка й інші клопоти – і ці турботи засідали в його голові набагато глибше, ніж щоденне здобування хліба насущного. Багато думав Яким над тим, чому народ його втратив свою колишню силу й міць, чому славний його рід, рід царя Давида, так змалів і обезсилів, що здатен лише на те, щоб випасати свої стада, платити податі римлянам, піклуватися про своє майно. Думки про велич і силу Бога Живого все рідше навідують нащадків Давида й Соломона. Ходіння до храму перетворилося швидше на традицію, ніж на потребу віри. Яким був уже немолодим і тому часто думав про те, що ж відбувається у світі, чому велике й чисте поступається місцем підлому й лихому. Сильний народ, якого Бог вивів з єгипетської неволі, народ, що перемагав із Божою допомогою ворогів своїх, нині на службі в загарбника, забув Бога й пророцтва, Ним указані. За всі прогрішення, за переступлення заповіту «народ обраний», який погруз в ідолопоклонстві, лихварстві, обмані й нечистоті, знову потрапив під руку чужинську, як уже не раз потрапляв то в єгипетський, то у вавилонський полон. Тепер над Ізраїлем і Юдою – новий загарбник – Рим. І все змаліло на цій землі – люди, царі, людські стосунки. Лише Бог змаліти не може. Яким знав, що це Він у Своїй величчю показує своєму народові його малість, та не кожен із цього народу розуміє Божі знаки. Люд юдейський і ізраїльський так добре пристосувався до ярма, що те ярмо стало йому таким солодким і любим, таким вигідним, що навіть, здається, і шиї вже не натирає, чи то та шия зрослася зі своїм ярмом. Народ, колись волелюбний і незалежний, сьогодні кричить усюди про те, що не знає іншого царя, крім кесаря. Чи то, може, так голосно лементує про це лише для того, щоб прикрити свої справжні наміри? Яким

дуже сподівається на це, сподівається, що цей лемент і запобігання перед римлянами дочасні, що чекає люд ізраїльський слухної пори, щоб стати стіною за свою волю й порятунок. Чи, може, це лише так видається Якимові?

Але Яким вірив, що так усе не буде, мусить щось змінитися: або люди стануть іншими, зрозуміють Закон і пророків, або Бог змилюється над грішним світом і нарешті дасть ізраїльському народові Месію.

Яким жив у трьох днях ходи від Єрусалиму, у невеличкому містечку Назареті Галілейському. Тут усі знали один одного, відали про радість чи горе кожного назарянина. Назарет має не найкращу славу. Яким часом порівнює це місто із Содомом та Гоморрою, такими розпусними постають часом у праведних Якимових очах назаряни. Та все ж чоловік любить це місто, він молиться до Бога Вишнього, щоб той не тяжко карав Назарет за його безчинства. Ображає Якіма ще й те, що південні ізраїльтяни зневажають галілеян. Галілея, де й розташований Назарет, квітучий край з красивими, фізично досконалими людьми, завжди викликав заздрість у південних країв. Та хоч і на півдні не менше розпусти й відступництва, про Галілею ходить недобра слава ще й тому, що галілеяни не вмють лицемірно приховувати свої наміри й справи. У південних ізраїльтян завжди на обличчі смирення й напускний спокій, на півдні процвітають дві секти – суддукеї й фарисеї, – які дотримуються всіх правил і звичаїв. Але чи правила й звичаї видають душу людську? Чи вони є найважливішим у служінні Богові? Яким замислювався над цим не раз і доходив, що, напевно, Богові байдуже, що ти сьогодні їв, чи вимив ложку, що нею їв м'ясо, окремо від ложки, якою їв молоко. Господь не зважає на те, чи прикрите твоє обличчя, чи його палить немилосердне сонце. Бог зважить лише на те, як ти жив, кого любив, скількох людей скривдив, а скількох, борони Боже, убив. То, певно, треба ділити свої вчинки на головні й менш важливі. Яким не належав до священників, але про священне розмірковував зчаста.

Яким жив у Назареті від народження свого. Чоловіком він був небідним. Разом із дружиною своєю Анною Яким володів чима-

лими стадами. Якіма з Анною називали милосердними, бо вони з доходів своїх завжди ділилися з бідними. Ще з молодого віку Яким узяв собі за життєвий принцип: третину зі свого багатства він давав на храм, третину залишав собі, третину віддавав бідним. Чоловік милосердний і праведний, Яким із терпінням і розумінням підходив до того промислу Божого, йому вготованого. Сусіди ж любили злословити:

– Що з того, що Яким і Анна так праведно жили й живуть? У самотині доведеться закінчувати вік свій. Не дає Бог за молитвами їхніми. Чимсь, видно, усе ж таки прогнівили Всевишнього як не вони, то отці їхні.

– Бог не дає дітей лише великим грішникам. Певно, Яким і Анна лише на людях такі побожні.

Яким старався не зважати на ці людські пересуди, але Анна часто втирала очі від сліз, звинувачуючи себе в тому, що в них немає дітей. Бо жінка народжується плідною або неплідною, думала Анна. От – вона, Анна, як сухе дерево, не може дати плоду ось уже багато років. За всі п'ятдесят літ, що він живе з Анною, Яким ніколи не докоряв жінці за її неплідність. Знав-бо: Бог дає дітей обидвом у подружжі, якщо ж немає потомства, то провинили Бога обоє. Євреї вважали великим соромом не мати дітей, а також великою карою, бо в родині, де немає потомства, нема й надії на народження Месії. Іноді Яким замислювався над тим промислом Божим, що тяжіє над їхньою родиною. Порівнював себе з іншими, кому Бог послав діточок, і приходив до мислі, що, напевно, не такий уже й правильний єврейський звичай зневажати тих, у кого немає потомства, адже діти теж бувають різними: когось Бог ними обдаровує – і вони ростуть на славу Господу й родині, а когось карає нечестивими потомками, які приносять своїм рідним лише печаль і скорботу. Хто й зна, мислив Яким, яка покара тяжча – бездітність чи неблагословлені Богом діти... Усе ж мати нащадків було найзаповітнішим Якимовим бажанням, а про Анну – то й казати нічого.

Уже літа вибілили Якимові скроні, але чоловік не припиняв благати Бога про потомство. Яким знав, що, може, і не він за-

служив на таку кару Божу, бо в роду його хіба мало було людей неправедних, загарбників, нечестивців. Жоден чоловік не може сказати, що в нього рід праведний. Яким походив із роду Давидового, а Анна з коліна Левієвого. Тож родина їхня мала б бути благословенна в Бога, бо Яким – царського роду, а Анна – священного. Та поблагословивши подружжя багатством, достатком і тихим життям, Бог забрав у них те, що юдеї вважають найважливішим, – можливість мати потомство. Таки так. Завинили, видно, або самі Яким та Анна, або ж хтось у їхньому роду. А Бог кару свою зсилає на потомство лихої людини й люто карає. Молитися за прощення гріхів роду свого – найперше, що повинен робити чоловік, який хоче мати милість у Всевишнього. Тому Яким молився за прощення провин і гріхів не лише своїх, але й праотців та отців своїх.

Із цими молитвами не раз рушав до єрусалимського храму, щоб принести жертву Богові. От і сьогодні рушив до Єрусалиму, бо наближалось свято й треба було принести жертву цілопалення. Яким ішов із гуртком назарян і молився тихо.

– Що ти там усе шепочеш, Якиме? – усміхаючись, запитав його сусід Амос. – Щось не дуже видно, щоб тобі твої молитви й жертви допомагали. Хоч і милостиню подаєш, і жертви приносиш, і без молитви жодного діла не починаєш, а Бог тебе не слухає. Помреш самотником, бо не маєш потомства.

– Не годиться насміхатися з того, кого Бог карає, – тільки й відповів Яким, а в самого на серці заболіла рана, що ніколи не загоювалася.

Дійшовши до єрусалимського храму, Яким захотів принести жертву, що приготував був, але первосвященик Іссахар не захотів прийняти Якимову жертву:

– Не варто приймати твої дари, – сказав він Якимові. – Ти бездітний, а отже, благословення Господнє покинуло тебе. Певно, у тебе є якісь таємні гріхи.

Яким не міг стримати сліз і вийшов з храму з тяжким серцем. Чоловік раптом відчув весь жах своєї неповноцінності. Глибоко сумуючи, пішов він із храму й промовив: «Для всіх сьогодні ве-

лике свято, для мене ж день сліз». Яким намагався потішити себе тим, що, можливо, він не один зазнав такого горя. Йому треба було довідатися, хто ще з праведних мужів був бездітний, як він. Яким вирішив оглянути родові таблиці дванадцяти колін Ізраїлевих, але в жодній не знайшов праведного мужа, який був би бездітним, навіть столітньому Авраамові Бог подарував сина. Велике горе впало на Якіма від усвідомлення того, що він не заслужив у Бога ні праведності, ні радості. Яким був у великій печалі. У такому стані він не хотів повертатися додому, не хотів отруювати життя своїй добрій голубці Анні, з якою прожив тихо й мирно, яка ніколи нічим йому не дорікнула, яка чистотою й праведністю своєю нагадувала Якимові небесну зірку. Він кохав свою дружину. І хоча старість уже стояла в них на порозі, часто дивився на свою Анну із захопленням і любов'ю. Анна була єдиною жінкою в його житті, його ніколи не цікавили ні красивіші за неї, ні беручкіші. Він все життя бачив перед своїми очима лише її обличчя, її стан, її ніжний погляд. У роки молодості, коли Анна сяяла ніжною красою, Яким любив дивитися, як вона, схилившись над шитвом чи гаптуванням, зосереджено виконувала свою роботу. Анна була прекрасна в цьому захопленні й пориві. Яким особливо любив її такою. Його дружина відрізнялася від більшості юдейських жінок – русява, блакитноока, білошкіра, вона не була схожа на смаглявих дочок цієї землі. Яким мріяв, що коли в них народиться дівчинка, то буде схожою на Анну, якщо хлопчик, то – на нього, Якіма. Тепер він навіть не мріяв про це, лише надія гріла душу, що Бог не покине їх з Анною в старості, що так швидко пригалопувала до них. Сусіди й родичі радили Якимові взяти іншу дружину. «Цього не забороняє закон, – казали йому. – Адже твоя жінка безплідна». Яким не хотів про це навіть чути. Він любив Анну, він ніколи б її так не зневажив, вона не заслужила на таку наругу. Хай закон і не забороняє, але Яким сам собі заборонив і думати про такий вихід із ситуації, що склалася в їхньому сімействі. І горе, і радість вони ділитимуть разом – це по-Божому, думав чоловік. Людські пересуди важили для Якіма небагато, а дружина була для нього великою цінністю.

Яким не пішов додому, він подався в пустелю, де паслися його вівці. Пастухи, що вигулювали отари, не зрозуміли, чому хазяїн у таке велике свято прийшов до них. Але Яким нічого не пояснював, він наказав покласти йому намет і не турбувати його спокою. Пастухи поклали намет, і Яким увійшов у нього. Кілька днів чоловік не виходив звідти, і пастухи перелякалися, що немолодий Яким міг померти, бо, вже відколи ввійшов у намет, не їв і не пив нічого. Старший між пастухами зайшов у тимчасове помешкання Якимове й промовив:

– Господарю, може, чогось потребуєш?

– Якщо би я чогось потребував, то сказав би вам, – відповів Яким. – А тепер вийди й не заважай мені говорити з Тим, хто наймиліший у всьому світі.

Пастух вийшов і, нічого не кажучи решті, поплентався до свого намету. «Такої сили віри немає ніхто в наш час в Ізраїлі, – думав пастух. – Яким – чоловік праведний, що б там не плескали язиками назаряни».

– Боже, – молився Яким. – Ти дав радість і щастя стати батьком столітньому Авраамові, покажи мені чудо й силу Твою, дай і мені радість і щастя назватися батьком дитині своїй.

Сорок днів Яким молився, не їв і не пив, а просив чуда з Небес.

Анна чекала чоловіка з Єрусалиму й молила Бога про те, щоб зглянувся на свою рабу й помилював її, подарував їй плід у лоні її. Звістка про те, що Яким молиться в пустелі, застала жінку під час того, як вона виконувала різну хатню роботу. Анна знала, за що пішов молитися Яким, і сама піднімала очі до неба з тим же проханням. Зітхання до Бога були частими, майже безперервними, жінка не могла думати ні про що інше, лише про своє горе та про свого чоловіка, який постить і молиться в пустелі.

Анна працювала в саду й, згрібаючи листя біля лаврового дерева, помітила гніздечко, у якому пищали маленькі пташенята. «Навіть пташці дрібній Ти дасш потомство, Господи, лише мене, недостойну, обділив Ти ласкою Твою, – прошепотіла жінка. – Уся природа прославляє Тебе в плодах Твоїх, усі радіють за дітей своїх, лише я, як пустеля, як степ безводний. Господи, Господи,

Ти подарував Сарі сина в старості її, подаруй і мені радість бачити плід лона мого. Почуй мене, і я принесу народжене мною в дар Тобі. І нехай буде благословенне в ньому Твоє милосердя!» І лише закінчила Анна молитву свою, як побачила перед собою юнака, від якого променилося світло. Анна швидше відчула, ніж зрозуміла, що вона удостоїлася відвідин Ангела Божого. Голос, який вона почула, був такий приємний, що Анна вже навіть не сумнівалася, що це посланець Божий, бо таким красивим голосом можуть промовляти лише ангели. «Бог почув твою молитву, – сказав Ангел Божий. – Плач твій пройшов крізь хмари, сльози твої впали перед Господній престол. Ти народиш дочку благословенну, що буде вищою від усіх дочок земних. Задля неї будуть благословенні всі роди земні. Через неї буде дане спасіння всьому світові. І наречеться вона Марією».

Анна дала обітницю, що, коли народиться дитя, вона присвятить його Богові. Анна хотіла поділитися новиною з чоловіком своїм Якимом, але спершу вирішила піти в єрусалимський храм на молитву й принесення жертви, а також щоб повторити свою обітницю в храмі.

Яким безперервно молився у своєму наметі в пустелі, він не припиняв молитви, хіба сон зморював його. Спав Яким небагато, а прокинувшись, знову ставав на молитву. Ангел прийшов до нього вдосвіта, коли Яким уже промовив перші слова свого благання до Господа. «Бог почув твою молитву, – сказав Ангел. – У твоєї дружини Анни народиться донька. І буде вона вашою спільною радістю. На знак моїх слів іди в Єрусалим. Там біля Золотих воріт побачиш свою дружину, вона вже знає про цю радість, я повідомив її раніше».

Ранки були вже холодні, зима ось-ось може війнути північним вітром, але для Якіма й Анни – справжня весна й квітування. Ангел Господній приніс їм таку новину, яка здатна не лише зиму на весну переіменити, а світ обернути в інший бік. Яким зустрів Анну в Єрусалимі й побачив особливе світло в її очах. Це не були очі старої жінки, ні, навпаки, у них грав такий могутній молодий вогонь, що Яким ще дужче закохався в цей погляд. Подружжя, не

мовивши одне одному й слова, попрямувало в храм. Принісши жертву та помолившись, вийшли з храму й упали одне одному в обійми. Їм було байдуже, що пів-Єрусалиму витріщається на двох старих, що неначе молодята голубляться. А вони всю дорогу додому не могли налюбуватися одне одним. Із цієї любові й Божої волі зачала Анна дитя. Яким радів, як юнак, який уперше довідався про чудо зачаття життя в молодій своїй дружині. Радість Якімова була такою піднесеною, що він не тільки молився повсякчасно, але й співав псалми, які знав напам'ять. А Анна у своїй вагітності стала дуже гарною. Де й ділися стареча втома, зморшки, набряки під очима. Вона помолоділа, і Яким не міг налюбуватися цим дивом. Тепер Яким міг би впізнати в Анні ті благородні риси, які передалися їй від її можновладних і шляхетних предків. І Яким, і Анна походили зі знатних родів, які мали патріархів, первосвящеників та царів юдейських. Це тепер занепад спричинив до нерозрізнення між простолюдом і сильними царськими. Часи були не найкращі для всіх дванадцяти колін ізраїлевих. Роки поневолення не минули даремно. Утрачена віра, загублена сила, поругана воля. І лише надія на прихід Месії, що звільнить народ ізраїльський, тримає люд на своїй землі, не дає загинути. Яким знав, що Месія прийде з роду Давидового, і тепер, коли Анна завагітніла, сподівався, що, може, на його долю випаде місія народження Месії. Знав, що в нього народиться дівчинка, отже, вона не може бути Месією, але ж вона теж може народити, і Той, кого вона народить, чи не Він стане Спасителем світу? Яким хотів вірити в це й дуже боявся цього сподівання. Адже це така відповідальність, та й участь, що уготована Месії Богом і прописана в Пророків, тяжка й жорстока. Ціною смерті спасти світ – ось що приготував Господь для Сина Свого. Яким чудово знав Писання й Пророків, а тому не розумів: радіти йому чи сумувати з того, що його дитина мала б стати Матір'ю Того, Хто врятує світ. «Не знаю, – думав Яким, – чи доживу я до того дня, коли побачу Месію, але, якщо Ти, Господи, дав мені щастя бути праотцем Месії, то більшої радості в житті я б собі не побажав. Якщо я достойний бути таким, то дай, Господи, дитині моїй, яка

незабаром народиться в дружини моєї Анни, послуху й страху Божого, дай їй розуму й розуміння Твоїх шляхів, Боже. А ми з Анною обіцяємо виховувати її в заповідях Твоїх і любові Божій».

Анна зараз не могла думати ні про що інше, лише про свою майбутню дитину. Вона знала, що дівчинка, яку вона повинна назвати Марією, недовго буде з мамою й татом, адже Анна обіцяла її Богові. Але радість майбутнього материнства сколихувала в Анниній душі такі щирі молитви до Бога, що небо над її головою ставало ніби ширшим і яснішим.

Минула зима, тішила око весна. Стада пішли в поле на випас. Анна стояла край свого обійстя й дивилася їм услід. Пастухи, що гнали товар, дивувалися: чи це господиня так розповніла, чи й справді, як тріскає все місто, на старість літ завагітніла? Вони озиралися на Анну, спиняли погляд на її розповнілому лоні й відвертали очі, щоб жінка не помітила їхнього зацікавлення. А Анна тихо всміхалася про себе. Вона розуміла, що дивує пастухів, але радість її переповнювала груди. Жінка не раз чула перешіптування в себе за спиною. Мовляв, така стара й не соромно їй буде народжувати. Ех, люди, люди! Коли Анна ходила порожня, як висохле дерево, ви шептали за її спиною про її неплідність, тепер, коли Бог дав їй на старості літ щастя материнства, ви засуджуєте її за пізні любові. Чи багато знаєте ви, люди, коли намагаєтеся когось обговорювати, коли плещете своїми язиками, щоб когось очорнити, думаючи, що, очорнюючи когось, обілюєтеся самі? Ви не знаєте того, що знає Анна, вона знає Слово Боже, вона бачила Ангела Господнього, а в її лоні росте дитина, свята дитина, про народження якої сповістив Ангел з неба. Що ви знаєте, люди, окрім своїх дріб'язкових маленьких справ? Ви думаєте про те, як вигідно продати худобу або вдало видати заміж доньку, про те чи вродить цього року поле й сад, чи дасть прибуток товар. Звісно, і про це має думати людина, але не повсякчас. Повсякчасною у творіння Божого має бути лише молитва до Господа. А ви, люди, про це забули. Ви забули, що засуджувати – гріх, ви забули, що вбивати – гріх, ви забули, що розпуста – гріх, ви забули, що не-любов – найбільший гріх. Ви забули, люди, що живете в чужому

ярмі й не хочете вирватися з нього, а Бог дає визволення лише тому, хто прагне звільнитися. Ви ж навіть не прагнете. Я теж така ж, грішниця. Але Бог простив мені ті гріхи й дав мені щастя, що проростає в мені, дав мені дарунок найбільший: здивувати світ красивим дитям, дитям, яке принесе щастя не лише мені, бо хіба задля мене, грішної, послав би Бог у світ Ангела Свого, щоб сповістити про народження дитини? Видно, дитина ця має бути особливою, особливою не лише для мене і Якими, але й для всіх людей. А ви, люди, насміхаєтеся. Та це мене й не дивує, ви на інше ніколи й не були здатні, насмішка – ваша найвизначальніша риса... Прости, Господи, за те, що теж осуджую.

Літо збігало. Анна готувалася до народження донечки, чекала цього дива Божого з трепетом і радістю. Жінка трохи побоювалася, що вона стара та ще й ніколи не народжувала. Чи зможе вона подарувати цьому світові здорове життя? Та все ж одразу заспокоювалася, згадавши з'яву Янгола, що приходив до неї перед зачаттям. Дитина, яку народить Анна, угодна Богові, тому не може народитися нездоровою.

Яким працював і молився. Він чекав на народження своєї дитини й знав, що лише молитва може допомогти народити його немолодій коханій дружині Анні. Яким знав, що дитина не буде з ними довго, бо Анна пообіцяла її Богові, але він сподівався, що дитя його приходять у цей світ недаремно, тому не шкодував про те, що дівчинка піде на службу Господові. Він мріяв лише про одне: побачити на собі Боже благословення, утілене в народженні цієї дитини.

День, коли народилася Марія, був сонячний і теплий. У світ приходила Діва, що породить найсвятіше Слово, тому весь світ грав сонячним світлом і теплом. Він ніби мінився на очах, він зачаровував і бентежив, і люди довкола не могли зрозуміти, що відбувається, яка таїна захована в цих звуках, що линуть не лише з гаїв, а й безводної пустелі, у цих запахах, що переповнюють повітря й уливаються в груди, як солодкий мед. Що відбувається зі світом? Він міниться й грає, він ніжніє й заколисує, він вибарвлюється й мелодіє. Світ стає новим – ніби новонародженим, як у

перший день свого сотворення. То з'являється в ньому Діва Мати. Вона ще маленька дитинка, немовлятко Боже, вона ще ніжний пуп'янок, з якого незабаром розів'ється квітка пишна, вона ще не знає, яка її місія в цьому бентежному світі, але про це знають ангели на небі, але про це знають її святі батьки, яким Бог подарував велике щастя народження Марії. Маленька Марія спить біля своєї матері. Анна теж заснула, вона стомилася, бо вже немолода. А Яким сидить і дивиться на їхній сон, він злегка всміхається до своїх думок і до свого щастя. Йому так добре, що, здається, він став невагомим. Молитва, що постійно бринить у його серці, сьогодні не тривожна, а щасливо-подячна. Цю подяку до Бога він навіть не може оформити в слова, лише якась наче мелодія лунає в чоловікові, наповнюючи все його єство. Хто звідав більшого щастя? Хто зазнав більшої радості? – думає Яким. Хіба ще, може, Авраам, народивши сина, відчував таке захоплення й піднесення. Божа благодать зійшла на Якимів дім, Дитятко Марія принесла цю благодать, зняла прокляття з Якіма й Анни, посоромила ворогів їхніх. Рости, моя дитинко, будь щаслива й благословенна, служи Богові й людям, принось радість у цей зболілий світ!

СОЛОДКИ СЛОВА

Ависага знала про царя Давида відтоді, відколи взагалі про щось почала довідуватися. Цар Давид, якого Бог Ізраїлів обрав, цар Давид, що народи звоює, і цар Давид, який пише пісні, що їх весь народ ізраїльський повинен співати. І пісні ті такі прості, але так проникають у душу, що Ависага, хоч і сунамитянка, а не може їх слухати без побожного трепету. Коли грають у тимпани й псалтирі, Ависага вся стрясається від цієї музики, а ще більше від тих слів, що Бог уклав ув уста великого Давида.

Вона ніколи не бачила царя, але чула про нього стільки, що в її уяві він поставав непереможним і недосяжним велетнем, який здолав филистимлянина Голіафа, а водночас цар здавався їй ніжним всевідом. Так воювати й писати такі псалми міг лише справжній герой, напівбог. Та й справді, усі ж бо знають, що Бог говорить з

Давидом, що молитва Давидова має таку силу, що скелі руйнує й народи підкоряє. От і її народ під Давидовою рукою ходить.

Кажуть постарів цар Давид, але Ависага все ж вірить, що він найдужчий. Звісно, рідко сунамитянка Ависага думає про ізраїльського царя, лише коли чує його пісні, тоді й сама підносить очі до неба й тихо підспівує: «Помилуй мене, Господи, з великої милості Твоїї, за множеством щедрот Твоїх...» У Ависаги чудовий голос. Коли вона співає, завмирає все навколо й услухається в цей ніжний тембр. «Ангельський голос», – каже старий сусіда Асаїл – брат Іова, воєначальника Давидового. Він і сам колись воював поруч із Давидом, і звоювали вони тоді надокучливих филистимлян.

– Тобі, дочко, Давидові псалми співати. Давид – муж поставлений високо, помазаник Бога Якова, солодкий співак Ізраїлів, – старий дивився своїми вицвілими очима вдаль і ніби був зараз десь далеко й у часі, і в просторі.

Ависага теж дивилася вдалину й думала, що добре було б побачити того солодкого царя, який і красень, і поет, і мудрець, і воїн. Чи могла Ависага подумати, що такий чоловік міг би постаріти й бути схожим на Асаїла? Ні, для Ависаги Давид був молодим і прекрасним, чимось нагадував Цалмона-ахохитянина, що так часто ходить біля дому Ависажиних батьків і кидає на Ависагу полум'яні, повні бажання й захоплення погляди. Той Цалмон такий високий і сильний, такий жагучий, що Ависага полум'яніє лише від погляду його чорних очей. Смолисті кучері падають на плечі красеня Цалмона, і Ависазі здається, що такі ж кучері мали б витися й з-під корони вічно юного Давида. Чи знала те молодюсінька, п'ятнадцятирічна Ависага, що в царя Давида сини старші від її батька, а сам цар ветхий і старий, і кучері давно покинули його мудру голову?

Ависага ще багато про що не знала, вона лише починала жити, і погляди красеня Цалмона здавалися їй великим гріхом, який лише Давидовим псалмом і можна відмолити...

Старий Асаїл уже довго про щось сперечався з батьком Ависаги в саду. Ависага не чула їхньої розмови, але бачила, що батько

схвильований і розлючений, а старий Асаїл підносить очі й руки до неба й про щось благає батька. То чоловіча розмова, думала Ависага, і байдуже було їй до того. А даремно. Саме тут, у саду, вирішували її долю. Дівчина спочатку не повірила, що то до неї сказав її батечко:

– Збирайся, дочко, поїдеш у Єрусалим. Сам цар Давид тебе сватає.

Ависага закліпала довгими віями й усміхнулася:

– Чи Ви, батечку мій, жартуєте, чи глузуєте? Чи достойна я бути царицею?

– Не просто царицею, дочко, – утрутився Асаїл. – У царя жон багато, а ти станеш найкоханішою й найпрекраснішою.

Ависага нічого не відповіла. Перед її очима проплив солодкий поет Давид із обличчям і поставою Цалмона. «Напевно, я буду щасливою», – думало дівча.

– Батьку, чому я? – раптом запитала.

– Бо ти найвродливіша дівчина на весь Ізраїль і Юду, – відповів за батька старий Асаїл.

– Хто це сказав?

– Усі, хто при царі.

– Звідки ж вони знають про мене?

– Достатньо, що тебе знають я та мій брат.

Ависага не знала, чи радіти їй, чи плакати. Вона найвродливіша дівчина на все царство, вона царева наречена, але ж як вона не хоче покидати дім батька свого, як не хоче забувати Цалмонового погляду...

Та хто питає її бажань? Мати збирає посаг, батько ладнає в дорогу. За Ависагою дають багато овець, кіз, волів, верблюдів. Везе Ависага в дім Давидів золото й срібло. З багатого дому бере цар наречену. Та чи потрібний багатому цареві багатий посаг?..

Їй назустріч вийшли мужі ізраїльські. Першими – два чоловіки: один в обладунках військових, а другий з короною на голові. «Цар!» – подумала Ависага. Та то був не цар, а царенко Адонія, син Давидів від Аггифи. Адонія був красенем, Ависага побачила царевича з-за покривала й подумала, що це Давид. Але коли

її повели в дім, збагнула, що цей красивий юнак не цар, а лише царенко. Врода Адонії була не такою, як у Цалмона. Цей був тонкий, навіть витончений, якийсь ніжний і поетичний. Ависага не сміла дивитися на царенка, але жіночим чуттям, яке лише в ній прокидалося, відчула, що Адонії вона подобається.

Ависагу повели до царя Давида лише тоді, коли Авіафар-священик нарік дівчину дружиною царевою. Ависага хотіла заплакати, коли побачила царя, але знала, що не можна цього робити. Її душили сльози, а Давид, такий ветхий і немічний, гладив її волосся, плечі й говорив якісь такі солодкі й ніжні слова, що Ависага заплющувала очі й мліла від тих слів, але, коли знову розплющувала, бачила перед собою старого Давида, його жовту шкіру, беззубий рот і їй ставало моторошно.

Де ж той Давид, якого вона в'являла з розповідей Асаїла? Вона лежала поряд з царем, а він гладив її плечі, груди, повільно звільняв її тіло з одежі й милувався ним, а Ависага вся напружувалася від цих дотиків. Тьмяне світло опочивальні вихоплювало з мороку відблиски білого Ависажиного тіла. Руки Давидові були такі холодні, що від дотику Ависагу покривали «сирітки».

– Мені лікарі порадили грітися біля молодої дівчини, – для чогось сказав Давид, і в Ависаги збігла з ока сльоза.

– Ависаго, ти така прекрасна! – вигукнув цар. – Ависаго, я старий і немічний. Чому ти не прийшла до мене, коли я був молодий? Ависага мовчала.

– Тебе тоді ще не було. А коли ти народилася, сонце завмерло й замилувалося, море зачаровано схлипнуло й ангели заспівали. Ависаго, квітко моя! – розказував наррозспів цар, і його голос зачарував Ависагу.

Це справді був солодкий голос і солодкі слова. Ависага повернулася до Давида й поцілувала його в скроню, а він її – у плече. Вони так цілувалися й обіймалися до ранку, й Ависазі не було ні бридко, ні холодно. Він не пізнав її, бо не міг, занадто старий і немічний був Давид, але Ависага й не знала, що жінку треба любити по-іншому, бо їй здавалося, що так, як її любить Давид, ніхто нікого ніколи не любив...

Вона доглядала Давида: готувала йому запашні трав'яні напої, мила в пахучій купелі його старе тіло, гріла його постіль теплою грілкою й сама в ту постіль лягала, щоб Давидові було тепло й добре. А ще співала йому своїм ангельським, шовковим голосом, і Давид плакав і говорив їй такі ніжні слова, які міг сказати лише Давид-поет. За ті слова, що він шептав їй на вухо, вона ладна була вмерти...

Ависага не допускала державних мужів до Давида, але на цей раз її ніхто не слухав. Сильні Давидові прийшли до царя, щоб сказати, що син його, Адонія, зробився царем. Зі сильними була й Вирсавія, дружина Давидова, мати Соломонова. Вона знала, що Давид сина її на престол хоче посадити, бо так сказав йому Бог.

Вирсавія, і не глянувши в бік Ависаги, увійшла до царя в покої...

Коли Вирсавія й сильні Давидові вийшли від царя, покликав Давид до себе Ависагу:

- Кохана, допоможи мені вдягтися. Нині син мій стане царем.
- А ти? – здивовано спитала Ависага.
- Я... Я теж цар, але старий і немічний. Треба, щоб правив молодий і мудрий.
- Соломон?
- Він, моя радосте.

Сьогодні Ависага вперше побачила Соломона, а він на неї й не глянув. Цей і справді був царем: сильний, з мудрим поглядом, з гордою поставою.

Ависага отетеріла, як тільки його побачила. Його й справді Бог царем створив, таким у молоді роки, напевно, і Давид її був.

Сьогодні Соломон став царем, і він, напевно, уб'є бідного Адонію, який так нерозумно вчинив. Адонія такий, як лань гірська, чи йому бути царем? Але він, такий приємний, чи повинен померти?

Лежить Ависага біля Давида й мовчить. І Давид мовчить. Вона його не чіпає, знає: у такі миті Давид не з нею, а із Всевишнім.

- Ависаго, – поневчасі тихо кличе Давид.
- Що, царю?
- Чи правдиво я вчинив?

– Ти все чиниш правдиво.

– А як ти вчинила б?

Боялася сказати, що думала, тому спитала:

– Ти про що?

– Я про синів своїх.

– Чи я порадниця сильному Давидові?

– Аякже.

– Соломон – мудрий, Адонія – ні. Але чи значить це, що Адонія поганій? Затуманився розум його, але чи лукавим стало серце, ми не знаємо.

– Мудрі слова твої, Ависаго. Тобі треба бути дружиною Соломона.

– Я твоя жона. І ти знаєш, що кохаю тебе.

– Але я не дарую тобі ласку, жінці належну.

– Я вдоволена твоєю ласкою.

Давид ліг на груди Ависазі й незабаром заснув.

А на ранок не зміг устати із ложа свого й наказав прикликати до себе Соломона. Коли молодий цар увійшов, Давид звелів Ависазі залишитися.

– Не вбивай Адонію. Він брат твій! – сказав Соломонові.

– Він винен.

– Прости йому цей раз. Прогнівить тебе ще раз – роби, як знаєш.

– Гаразд, отче.

– Ависагу цю візьмеш собі, коли я відійду до праотців.

Соломон байдуже глянув на жінку.

– У мене є жінки, – відповів.

– І ця буде! – твердо наполог Давид.

– Як скажеш.

Коли Соломон пішов, Ависага впала на груди Давидові:

– Чому ти так сказав? Чому? – голосила жінка.

Давид гладив її коси й примовляв:

– Сарна моя степова, голубка моя лагідна, польова моя лілея, за всі квіти найкраща.

Знову в Ависаги завмирало серце, знову сльози котилися й капали на Давидові груди.

- Кому ти хочеш, щоб я тебе віддав?
- Нікому!
- Але зачакнеш!
- Хай! Нікого, крім тебе, не хочу. Так і скажи Соломонові.

Не встиг Давид про це Соломонові сказати. Праведну душу його забрав Господь. Нікому не було діла до Ависаги. Сиділа вона в домі Давидовім і плакала. Аж прийшла до неї Вирсавія.

- Чи знаєш, що Адонія просить тебе в Соломона?
- Навіщо?
- Хоче тебе давно. Ще відтоді, як Іоав привіз тебе в цей дім.
- Чи годиться таке говорити матері царевій?
- Я правду кажу. Проситиму в Соломона за Адонію.
- Не треба. Я не хочу.
- А чого хочеш?
- Померти, щоб з Давидом бути на путях праведних.
- Надто легко хочеш до Давида піти.
- Порадь, що мені робити.
- Я тобі не порадиця. Одне скажу: якщо Соломон погодиться, щаслива будеш з Адонією, любить він тебе, у ласці житимеш у нього.

Хіба знала Вирсавія, жона праведна, що Ависага до такого призведе? Якби знала, не ходила б до Соломона, не наказав би її син убити брата свого...

Уже десять літ Ависага в Єрусалимі. Її краса не зів'яла, а ще більше розцвіла, вона найкрасивіша серед жінок Соломонових, але не торкається до неї цар. І думає іноді Ависага: для чого ця краса?

Стільки жінок у Соломона, що не перелічиш. А наложниць! До кожної приходить цар, а її, Ависагу, обминає.

Та сьогодні закрутилися навколо Ависаги слуги, купіль пахучу приймає жінка, пахощами намазують тіло її. Зайде в цю ніч до неї цар.

- Ависаго, – кличе він її.
- Що, царю?
- Чи знаєш, що хочу тебе?

- Звідки те маю знати?
- Давно хочу тебе. Відколи вздрів тебе біля ложа батька мого.
- Ти був до мене байдужий.
- Я боявся Бога.
- Але я тепер твоя й ти до мене байдужий.
- Я чекав на тебе, як на добре вино.
- Ти любиш дочку фараонову.
- Я вже напився того вина, і воно стало оцтом.
- Я теж стану оцтом.
- Ти, ні!.. Голубице моя в ущелині скелі під покрівлею стрімкої кручі! Покажи мені лице твоє, дай мені почути голос твій, тому що голос твій солодкий і лице твоє приємне!
- Звідки знаєш про голос мій? Я співала лише батькові твоєму.
- Знаю. Заспівай мені.

Як давно Ависага не співала! А тепер мусила співати й хотіла співати. Спів цей зачаровував Соломона, як колись Давида.

– Я потрапив у полон твій, – із насолодою протягав Давид.

Він уходив ув Ависагу, як уходить добрий гострий леміш у спраглу й родючу землю. Тепер Ависага зрозуміла, про що говорив їй Давид, чому великий солодкий поет докоряв собі, цілючи кохану Ависагу.

Слова Соломонові такі ж солодкі, як і Давидові, але поцілунки його, жагучі й сильні, доводять Ависагу до непритомності. Він щоночі приходив до неї, він забув про своїх семисот дружин і трьохсот наложниць, він не покидає Ависаги. Він, такий сильний і мудрий, що по всій землі слава про нього лине, цілує Ависажині руки й перса та схлипує від переповнення любов'ю. Отак би й умерти, думає Ависага, у щасті прийти до коханого Давида...

ОЛЕСЯ БІЛОЦВІТ
(ОЛЕСЯ МИКОЛАЇВНА ТКАЧЕНКО)
Поетеса

*З близьких і далеких стежок снують
земні дороги: то ранково-чисті,
то вечірньо-бентежні. Але їхнє світло
ніколи не гасне, єднаючи не лише люд-*

ські долі, а й матеріки.

Олеся Білоцвіт народилася в Прилуках 26 лютого 1980 року в сім'ї Ніни й Миколи Ткаченків – знаних на Чернігівщині журналістів і поетів. Саме через батьків-письменників з юних літ друкувалася під псевдонімом Білоцвіт. Під цим літературним ім'ям стала дипломанткою міжнародного конкурсу «Гранослов-2000», видала збірки поезій «Скрипка часу», «Стихія Сонця», «Передчуття наближень», «За силуетом слова». До Національної спілки письменників України прийнята в 2004 році.

За фахом поетеса – учителька географії та біології (закінчила природничий факультет Ніжинського державного університету). Деякий період працювала в рідній Прилуцькій ЗОШ №6. Однак непереборне прагнення пізнавати світ і спрага емоційних вражень поманили в далеку далеч – аж на австралійську землю. Тепер вона мешкає і тут, і там... У неї підрастають два сини. Свої почуття і відчуття поза Батьківщиною Олеся Білоцвіт укладає в поетичні рядки. Розлука для неї – це випробування на честь, на вірність, на любов.

* * *

Заперечую
заперечення
і зриваю
зелений
плід.
Твоє слово –
окличне
речення,
а мовчання –
громовідвід.

Не вивершую
правду
з домислів,
бо в прийдешнього
є береги.
І несучу я
свій світ
на коромислі,
і донести
немає снаги...

28.06.2008 р.

ТРИЗНА

Вечір.
Вечеря.
Сутінків жменя.
Мука сховалась
за рівнодення.

Погляд з-під лоба,
ігри в мовчанку.
Ні, то не злоба –
чекаємо ранку...

Чарка по вінця
болю налита.
Замість гостинця –
пригорща жита.

Свічечка плаче,
пахне грозою...
Світло тремтяче
стане сльозою.

20.09.2006 р.

ДО ВІДЧАЮ

В душу насиплеш гравію –
думаєш, я здичавію?
Думаєш – занедужаю,
з яблуні стану грушею?

Легкого досить дотику,
щоб із біди – в екзотику?
Ти не старайсь, я вистою!
Тільки уже... безлистою.

13.09.2006 р.

* * *

У день святого Вознесіння
я стала вища за печаль.
Та все одно, напівосіння,
ще визираю з-за плеча.

Я стала вища за неспокій,
за односторонність суєти,
хоча по колії глибокій
не розучилася іти.

У день святого Вознесіння
підношу душу до небес –
хай набирається терпіння,
бо дух мій досі не воскрес!

16.06.2007 р.

СТОЛИЦЯ СЕРЦЯ

Як стрінуться наші очі,
як обручем стануть руки –
я вас відпустити не схочу,
Прилуки мої, Прилуки!

Я з вами була доросла,
наївна і глибоко-юна.
Дитинство, піском поросле,
уже засипають дюни!

Емоції Щастя й Вітру,
терпкої Любові і Світла...
Я сльози невидимі витру,
я так на цю зустріч бігла!

13.08.2005 р.

БІЛІ СНИ

Іще півкроку до Весни,
іще півкроку...
Не відпушу від себе сни
іще півкроку!
В яких приходила Зима
до мене в гості,
Вона ж хмеліла і сама
при першій тості...

Бо ще ніхто так не чекав
Її ніколи,
бо ще ніхто так не шукав
Її довкола ...
І не вдивлявся в білі сні,
як в білі тіні,
що за півмиті до Весни
уже осінні.
Мої розбуджені слова
тепер – колишні.
Гукаю, кличу їх – овва!
Спаси, Всевишній!

12.08.2005 р.

* * *

Вчора снилась зимова тиша,
ще раніше – осінній день.
Золотився, такий був пишний,
а подівся, не знаю де...

Може, зник він зі сну безслідно,
заблукав на чужих стежках?
Або просто забув, що рідним
був мені, наче небу птах.

Сновигав між рядків у віршах,
жовтим кольором бавив їх.
Я змінилась, але – не гірша! –
не зцуралась бажань своїх.

...Вчора снилась зимова тиша,
ще раніше – осінній день...

23.09.2003 р.

ДОЩ З УКРАЇНИ

М. С.

Ще сонце випалить сліди,
котрі залишимо з тобою.
Не зупиняйся, ти іди,
а я хвилиночку постою

посеред спеки, що була,
яку змива раптова злива.
Я не випрошую тепла –
погода в Мельбурні мінлива.

Така ж мінлива, як вода,
в безмежнім лоні океану.
Вже день злетів! А ніч гойда
розлуку з домішком туману.

Отак і нас життя гойдне,
не поспитавши, що й до чого,
лишивши вічне і земне
за ширмою дощу сліпого,

що з України долетить
і втішить срібною журою.
Ти йди, іди!.. А я ще мить
посеред радості постою...

10.12. 2003 р.

УКРАЇНІ

Торкнись мене,
душі торкнись і рук!
Цей день мине,
як розіб'ється звук
об скелю хвиль,

які змиває Час,
об сотні миль,
що розділили нас...

НАЙСВЯТІША ДАЛЬ

Так легко пишеться вірш,
так тяжко родиться Доля.
І ця розлука не гірш,
напевне, мінного поля.
І ця осіння Весна
або ж ця Осінь весняна –
вона, їй-Богу, не зна,
що я така ж неслухняна,
як той пожовклий листок,
як рання оця ромашка...
Іще разів, може, сто
я буду множить на «важко»
свої Любов і Печаль,
свої Дорогу і Долю ...
Та найсвятішою Даль
я затемнить не дозволю!

12.09.2005 р.

* * *

Намалюю торішню осінь –
мокрий ранок і мокрий день,
де обіцянки стоголосі
не влучають ніяк в мішень.

Намалюю розмите небо,
в сизо-сірих відтінках дощ,
понад Удаєм змерзлі верби
і снігів обважнілу товщ.

Намалюю припишклу втому,
випадкових вітрів мотив,
невгамовність доріг і грому –
із ознакою... самоти.

23.10.2003 р.

* * *

Приземкувата сіра тиша
в долонях спогади колише
і пеленає в чистий сніг,
що так зненацька підстеріг
мене на фоні океану.
Я виросту, я вища стану
від ностальгійної зими!
А ти цю тишу – обійми ...

23.10.2003 р.

ЗЕМЛЯКАМ

Розпитаю в осені про вас,
що, незрима, всюди тут гасає.
Та помовчу мить. Щоб не озвавсь
жовтий сум – він знав мене і знає.

Розпитаю про усіх, про все
і про стежку, що сліди згубила.
Східний вітер сон мій понесе
у Прилуки на високих крилах.

12.10. 2003 р.

ТУМАН

Туман до снігу припада вустами,
спиває грудня втому молоду

і поглядом схиляється до брами,
і селами бреде, неначе снами,
чіпляючись за гілля у саду.

Бере в облогу тихі очерети,
що сторожують заспану ріку,
випитує у берега секрети,
а може, просто хоче знати, де ти
шукаєш собі долю і яку.

07.12.1999 р.

ДОЩІ Й КОРДОНИ

Це – ненадовго...

Наталка Фурса

Це – ненадовго...
Казать не смію,
що жну весною,
під зиму сію.
Любов озвалась –
гроза чи злива?
А праглось-ждалось
такого дива!

Це – ненадовго...
Яка різниця –
і ця розлука,
і ця жар-птиця
в сльозі скупались,
та біль не тоне!
Бо порівнялись
дощі й... кордони.

10.04.2003 р.

* * *

Це – не дилема.
Це – Так і Ні.
Все те, що в мене,
лише в мені:
цей день і вечір,
і ця печаль,
яким, до речі,
мене не жаль.
Нащо жаліти –
невже ж слаба?
З Зими у Літо
майнуть хіба.
Там дощ і злива,
промоклий Рай.
А я щаслива,
бо там – мій Край!

12.09.2005 р.

ДО УКРАЇНИ

Зазирни в мої очі невинно,
відшукай непророслі паростки див.
Бо збулося пророцтво – явилось Слово!
Від Землі і до Неба печалі змив
перший дощ,
перший сніг,
як перше мовчання...

Стрімголов прокотившись на хвилі снів,
все збулось,
все спізнилося,
все – востаннє...

І павук-хрестовик павутиння сплів.

Обійми мої очі, як день настане,
не вслухайся у шепіт мокрих беріз –
перший дощ,
перший сніг
і Сонце рум'яне
на долонях Планети вітер приніс!

11.02.2003 р.

* * *

О птахо віща,
за зорі вища,
лети, лети!
Де полем-гаєм
бджола збирає
п'янки меди.

Де в теплих росах –
хлібів покоси
і стигне слід,
де хата біла
до річки бігла
поміж століть.

О птахо віща,
до сонця ближче
не рвись, не рвись!
Вона – бездонна,
німа й холодна –
космічна вись.

8.08.2000 р.

* * *

За силуетом слова –
порожнеча.

Така безмежна,
що ні дна,
ні краю!
І я її ніяк
не подолаю,
бо кожен день –
то у минуле
втеча.

Думки зберу
і віджену на пашу:
хай напасуться
раз і досита.
Наповнене –
уже не пустота,
а я шукаю
бадилинку нашу.

24.08.2007 р.

* * *

Ще нічого не було
й було усе!
Змива розхлюпане тепло
нічне шосе.

Ще не котилася сльоза,
хоч крапав дощ,
який жалив, немов оса,
безлюдність площ.

Ще не ховалася біда
в пучечку мрій.
Ще я безбожно молода
і дощ цей мій!

12.07.2005 р.

**ЛІЛІЯ
БОНДАРЕВИЧ–ЧЕРНЕНКО**

Поетеса, прозаїк

Бондаревич (Черненко) Лілія Василівна народилася 19 червня 1954 року в селі Онжадово Ошмянського району Гродненської області (Білорусь).

Закінчила філологічний факультет Гродненського державного університету імені Янки Купали.

Понад тридцять років живе в Прилуках. Білоруска за народженням, українка за духом. Вважає Україну своєю другою Батьківщиною-матінкою. Працювала завідувачкою районного відділу культури, на місцевому телебаченні «Ефір-TV» вела авторську програму «Провінційні діалоги». Викладає літературу та естетику в школі Прилуцької виховної колонії, разом з вихованцями видає журнал «Горизонт». Працює кореспондентом обласної газети «Відомості Чернігівщини».

Пише українською, білоруською, російською мовами. В її творчому доробку книги «Зона грає блюз», «Красавік кохання», «Жінка, яка децю знає», «Торішній дощ», «Відьма з майбутнього», «Від берегів Десни до Сожу», «Матушка Віра», «Ми всі – подорожні», «Густинські етюди», «Тепла церква Стрітєння Господня», «Медитації», «Ігуменя», «Прощена неділя» (книга присвячена сучасним героям – воїнам АТО).

Лауреат Міжнародної премії журналістів імені Василя Стуса, літературної премії «Тріумф», Всеукраїнського конкурсу «Книжник-REVIEW» за кращу рецензію про Василя Стуса, обласної літературно-мистецької премії імені Михайла Коцюбинського, Міжнародної літературної – імені Пантелеймона Куліша. За книгу «Від берегів Десни до Сожу» отримала в Білорусі премію

імені відомого білоруського святителя та єпископа, стародавнього філософа та просвітника Кирила Туровського, а в Україні – Міжнародну літературну премію «Сад Божественних пісень» імені Григорія Сковороди.

Друкувалося в інших колективних поетичних та прозових збірках, а також у всеукраїнських та іноземних виданнях: журналах «Сучасність», «Київська Русь», «Радуга» (Київ); «Соборність» (Ізраїль); «Білорусь», «Деяслоу», «Літературна Гомельщина» (Білорусь); «Ятрань» (Київ-Нью-Йорк); «Форум» (Росія); «Сіверянський літопис» та «Літературний Чернігів» (Чернігів). У видавництві «Мастацкая літаратура» у Мінську (2008 рік) вийшла її повість білоруською мовою «Смарагдове намисто», а також – «Єва у пошуках Адама» (2016 рік).

Член національної спілки письменників України (з 2002 року), а також – національної спілки письменників Білорусі.

МИ ВСІ – ПОДОРОЖНІ

Присвячується моєму давньому другу Дмитру Стусу

Рожева Парасолька жила в оселі своєї господині – пані Орисі, в товаристві вишуканих речей. Поруч з Рожевою також благополучно мешкали шкатулки в східному стилі, величезні віяла з лотосом, стрункі довгошиї вази на бамбукових килимках, пергаментні сувої з ієрогліфами під склом.

Парасолька дуже пишалася собою – у неї була перламутрова ручка з абстрактним візерунком, а шовк був лагідним, і кожне обличчя під ним ставало молодим і красивим. Парасолька була схожа на ніжне романтичне вітрило (про це казали всі), яке легко і безболісно пронесе по всіх життєвих хвилях того, хто бережно тримає її в руках.

Пишалася Рожева і своєю господинею. Господиня Рожевої була страшенно розумною, витонченою, з густими віями, тонкими пальцями, які томно тримали довгий мундштук зі слонової кістки – пані Орися палила, і це єдине, що в ній не подобалося Парасольці.

Господиня працювала у серйозній газеті у центрі великого міста, і їй цілували руки послі, мери, редактори інших газет, депутати і меценати, поети-початківці і живі класики. Майже щодня вони вдвох добиралися до її роботи на метро, а ввечері поверталися в старий будинок – на околицю цього великого міста.

Їхній район звався прозаїчно – «приватний сектор». Тут було тихо, влітку повсюди цвів бузок, а в саду, під кущами жасмину, стояло плетене крісло-гойдалка, і пані Оріся полюбляла сидіти в ньому під час вечірніх сутінок. Постійним місцем проживання Рожевої був передпокій, антикварна підставка з роззявленими пащами (зовсім не хижими, а цілком добродушними) левів. Поруч з нею постійно знаходилася велика, картата, в шотландську клітинку, чоловіча парасолька. Колись вона належала чоловікові пані Орісі. Тепер же, коли господиня була в статусі вдови, спадкоємцем шотландської парасольки став Костик, дорослий син, шанувальник анархізму (у нього в кімнаті навіть висіла світлина Нестора Махна), Інтернету і оболонського пива.

Рожева добре ладнала з Шотландцем, вони товаришували, якщо не сказати більше. Коли в оселі засинали серветки та світлини, лотос на віялах і подушки під теплими щоками, вони вели нескінченні розмови. І таке інше. Соняшник, який теж стояв у передпокої у невиразному глиняному горщику (пані Оріся зухвало запевняла гостей, що горщик часів Трипілля і що вона власноруч склеїла його з черепків), страшенно ревнував її до Шотландця, постійно і важко зітхав. Єдиним свідком буремних пристрастей цього трикутника був старовинний годинник із зозулею, який щогодини нагадував їм про невмолимий час. Рожева із Шотландцем ні на що не звертали уваги – їм було добре вдвох...

У дім приходили цікаві люди і вели розумні розмови про важливість «четвертої влади», про тенденції розквіту сучасної вітчизняної літератури (вони, як зрозуміла Рожева, не зовсім втішні). Про історичні ретроспективи і актуальність щойно виданих книжок. Про те, що модерн захоче під скельцями символічних окулярів повсякденність. Про епатажність і пошуки «внутрішньої людини» в творчості...

За сім років життя у пані Орісі Рожева буцімто закінчила

Могилянку. Коли навколо стільки багато книг, газет і розумних людей, хіба можна зостатися неосвіченою і не зайнятися особистим зростанням? Аж ніяк! Вже через місяць Рожева знала, що таке ямб і хорей, через півроку – все про медитації та рефлексії. Вона мовчки перезнайомилася з видатними діячами сучасної літературної доби, представниками столичного творчого бомонду, меценатами (останні мали свій талант – вміння заробляти гроші). О, це особлива каста, найшанованіші люди в тусовці – вони дають фінанси на втілення всіх божевільних проєктів. Тому їм варять найкращу каву, підсовують під боки найм'якші китайські подушечки, дуже уважно і терпляче вислуховують усе, про що і як вони не говорили б.

Живучи на краю такого незвичайного талановитого товариства, Рожева почала складати верлібри. Як ви уже здогадалися, вона присвячувала їх Шотландцю.

Здавалося, що життя завжди буде таким піднесеним і красивим, натхненним і комфортабельним.

Якось у гостях у господині був її давній приятель – видавець з вусами. Вони пили зелений чай на веранді й розмовляли про соціологічний портрет сучасного читача. Видавець постійно пихкав люлькою із дуже смачним тютюном.

Потім раптово почалася страшенна злива, а Видавцю потрібно було терміново їхати в інше місце, а до метро йти та йти. Чому вони тоді не викликали таксі, про це знає, мабуть, лише Господь Бог. Пані Орісі вдалося примусити Вусатого взяти Рожеву, бо Шотландця не було – з ним раніше під зливу пішов її син. У нього теж була важлива зустріч – побачення з дівчиною, з якою він мав би, але не хотів, одружуватися. А вона була вагітною від нього і чекала на маленьку дівчинку. (Чортів анархіст! – думала Рожева. – Який з нього боєць?! У нього синдром Пітера Пена, він боїться вирости. Дивні створіння люди, вічно вони все заплутують, ускладнюють. Як у тебе буде дитина, та ще й дівчинка, така мила, конопата, теплий клубочок з яблучними щічками, що тут роздумувати?!. Пані Оріся аж схудла від переживань).

Вусатий пручався і казав, що це «цілком жіноча парасолька» і не хотів її брати. Але ж іншої в оселі не було. Він був шляхетним

мужчиною, намагався із жінками не дискутувати, тому й погодився. Вони вийшли з Рожевою і покрокували в напрямку метро. Пані Орися стояла на ганку в своїй лимонній хламиді як тендітна фарфорова статуетка, з мундштуком у руці (суцільний декаданс!) і щось кричала їм услід крізь пелену дощу. Мабуть, якісь останні важливі настанови. Рожева й уяви не мала, що більше в цей дім вона не повернеться.

Цей Вусатий, з люлькою, теж мешкав на околиці, тільки в іншому кінці міста. Його дім був декорований в стилі кантрі, в ньому красувалося багато глечиків, рушників, справжня бабусина скриня. Навіть колесо від воза висіло на стіні. Він мав чарівну молоду дружину й аж четверо діточок. Це була щаслива сім'я, вони кохали одне одного (це було видно неозброєним оком), завжди влаштовували веселі родинні посиденьки й обоє писали романи. Так Рожева знайшла нову домівку – настінну шафу-купе, в якій вона тепер мешкала поруч зі шкіряним пальто господаря і козушинкою господині. Вони теж швидко потоваришували і незлобиво пліткували про всіх і вся.

Коли Вусатий писав новий роман у своєму кабінеті, то обов'язково курив свою смачну люльку. Дим заповзав аж у передпокій, в настінну шафу, і Рожева із задоволенням дихала тютюном «Рейджер», кожного разу картаючи себе за те, що стає затятим пасивним курієм.

Вусатий вже давно забув про її суто жіночий колір і повсюди брав із собою. Він був і видавцем, і редактором товстого літературного журналу, в якому друкував лише розумні глибокі тексти. На обкладинці кожного числа завжди яскрили червоні (або жовті) літери – і кожного разу вони світилися, переливалися і кожного разу були інші.

Для Рожевої це були щасливі часи. Він брав її з шафи, складав до розміру долоні і кидав у свою шкіряну, стару й потерту, але таку стильну, сумку на довгому ремені (всі, мабуть, бачили такі військові сумки в радянських кінострічках про війну). Вона завжди була з ним – на книжкових ярмарках, прес-конференціях, на видавничих форумах і презентаціях, в книжкових крамницях. І навіть за кордоном. Подорожуючи з ним щодня, вона зрозуміла,

що життя в мегаполісі – вічна суєта в боротьбі за власне місце на асфальті.

Цілісінський день люди носяться у справах, щось вирішують, комусь дзвонять, обідають наспіх, а додому повертаються, як в готель. Інколи чоловік і дружина бачаться лише по вихідних.

І куди вони всі ідуть, біжать, їдуть, ті нещасні?.. Мабуть, у людях генетично, від предків-кочівників, закладено бажання мандрувати. Заради цього вони полишають затишні домівки (потім, нестерпно засумувавши, повертаються до власного порога), летять назустріч невідомому, до нових країн і пригод, нових людських доль, до розуміння якихось важливих речей про себе та інших.

Кожного дня люди зачиняють двері оселі й починають свій шлях – до крамниці чи школи, до офісу, до своїх улюблених скверів і перехресть, до газет і банків. У невідомість та ранішню прохолоду чужих порожніх міст, його площ і сплетіння вулиць, на яких тебе не знає ніхто. Неначе ті перелітні птахи... Разом з ними мандруємо цими битими шляхами і ми, різні речі, начебто неживі істоти, думала Рожева.

І це так мудро, міркувала вона, що Видавець (та й пані Орися) лише працює в місті, а мешкає на його околиці, серед щебету птахів у старому бабусиному саду. Там, де селишню дорогу перед іноземними авто неквапно переходить вервечка гусей, і пилюка повільно підіймається і повільно осідає на капотах цих авто. І гусям плювати, що це за авто і чому вони тут – гуси ж на своїй території.

І ця звичайна сільська пилюка значно краща за вічний смог столичних кам'яних джунглів, а світлячки у траві – за байдужий блиск неонових вітрин...

Вона прожила в офіцерській сумці дев'ять років. Чи сумувала вона за Шотландцем? Так!.. Вона продовжувала складати йому верлібри (поетом, як і ідіотом, потрібно народитись), замилувано спостерігала, як підростали дітки Вусатого, тішилася його успіхами.

Нічого, заспокоювала себе Рожева, хоч світу побачу, помандрую. А потім пані Орися згадає про мене і забере. Хоч і тут мені непогано.

Утім, адресу проживання довелося змінити раптово. У Вусатого був друг – художник. Теж дуже талановита, неординарна особистість. Він виставлявся у найпрестижніших галереях міста, багато працював і радів життю.

Якось Видавець зайшов до нього в майстерню. Вони довго розмовляли, сперечалися про аспекти світосприймання. Звісно ж, пили горілку і їли якісь грибочки прямо зі слоїка. В якусь мить Вусатий почав викладати зі своєї сумки все, шукаючи там якусь книгу, щоб подарувати її другові. Виклав і парасольку. Потім вони ще трохи випили, трохи посперечалися, і Вусатий поїхав до своїх діточок і дружини, яка вже насмажила печінки на вечерю. І забув Парасольку в майстерні. Забув у кутку, на столику, посеред пензлів і лопаток, перемазаних фарбою.

З тієї пори для Рожевої настав новий період життя. Художник міг писати всю ніч, змішуючи фарби і час від часу при цьому матюкався. Лексикон Рожевої відразу збагатився великою кількістю брутальних слів. Що з нього візьмеш, поблажливо думала вона, він – творець, а творцю дозволено і пробачається все.

Спочатку все йшло добре – вони разом створили чудову серію картин «Полювання на метеликів». На полотнах було багато рожевого кольору (це ж я так вплинула на нього, гордовито думала Парасолька, лежачи в своєму кутку) і жіночих облич. Він, взагалі, підіймав до небес жіноче начало і любив повторювати, що жити в світі потрібно саме в ім'я її Величності Жінки і саме в цьому весь смисл творчості і буття.

А потім трапилося те, що трапилося: почалися ось ці незрозумілі складнощі. Через те чортове «піднесене жіноче начало». І все пішло шкереберть. Через ту жінку, що інколи приїздила до нього в майстерню. При зустрічі вони обіймалися і раділи, як діти. Потім вона намагалася навести лад в його захарашеній «чорнечій келії», як він називав свою майстерню. Потім знову обіймалися, пили каву. Потім – сварилися. Філіжанка тремтіла в її пальцях, жінка проливала каву на свою довгу, яскраву, якусь циганську спідницю. Потім плакала, хапала свою сумочку, грюкала дверима. А він шалено матюкався, різав ножем свої полотна, на яких повсюди було її обличчя. І йшов до нічного бару на найближчому розі.

Звичайна перманентна війна між чоловіком та жінкою. А як це гарно – кохати! Кохати так, щоб мурахи по тілу бігали! Це таке чарування – віддавати комусь своє серце назавжди!

На світі два види любовних історій – або ж чоловік кидає жінку, або ж вона його. Тут все йшло врозріз з хрестоматійними життєвими канонами – зрозуміти не можна було нічого. Це, мабуть, один із тих випадків, коли двоє кохають одне одного до божевілля, дихати одне без одного не можуть, але й жити разом, під одним дахом, – теж не можуть. Було зовсім не схоже, що жінка заміжня і сама не знає, кого кохає насправді. Не схоже й на те, що вона гралась із Художником у споконвічну жіночу гру «Сам не гам й іншому не віддам». А з ним взагалі все було ясно. І чого сваритися?..

Цій Дурепі трішки б більше розуміння, терпіння, поблажливості! Розлучаться, і він пропаде без неї, а до неї причепиться якийсь там Федір Бублик у краватці за 600 доларів – буде нудно, безколірно, зате – спокійно.

Жінки, безперечно, створені для любові, для зради – їх потрібно кохати, прощати і перетворювати на безсмертні картини. Спочатку все відбувається в житті, а вже потім – у мистецтві. Життя – чернетка. Джоконда Леонардо да Вінчі не тільки живописний образ, розмірковувала Рожева. Ліза Джоконда була флорентійською аристократкою. На час зустрічі з Леонардо їй не було ще й двадцяти п'яти, а вона вже була дружиною торговця шовком.

Під час їхніх скандалів Рожева зіщулювалася на столику чи на підвіконні, між тюбиками фарб і старими виставковими каталогами, бо нових виставок не було, як і картин. Була творча криза. Останні роки життя з Художником видалися роками безнадії і жахливої самотності.

Якось Художник після чергової сварки з Коханою пішов до бару і пиячив там до самого ранку разом із випадковими знайомими: Боліком і Льоліком (які дивні імена! У постійних відвідувачів таких сумнівних установ, як пивбар, завжди все не як у людей!).

І це природно, що після всього випитого він забув не тільки про Кохану, а й про всіх інших осіб жіночої статі – він залишив, він покинув Рожеву просто на столику в калюжці дешевого вина!.. А

Болік і Льолік забрали її до себе – не пропадати ж добру.

Вони принесли Рожеву із бару і недбало кинули на підлогу, в куток передпокою. Поряд з дірявим (правим і єдиним) черевиком і старою електричною плиткою без спіралі. Від своїх нових приятелів Рожева дізналася, що Болік і Льолік – відомі, авторитетні на весь район алкоголіки, що вже багато років ніде не працюють. І взагалі – це кримінальна квартира, вона під наглядом міліції. Льолік варила оковиту. Із самого ранку у квартиру стукали якісь підозрілі типи з татуюванням і синцями під очима. Льолік, перед тим, як «видати» їм пляшку свого «чудодійного» напою, чомусь голосно кричала. Болік кричав, щоб вона не кричала. Клієнти кричали на Боліка. Кричали всі.

У квартирі не було світла – його відімкнули за несплату десяти років тому. Постільної білизни у них теж не було, а замість посуду – одноразові тарілки і виделки, які беруть до лісу на пікнік, а потім спалюють у вогнищі. Цілими днями вони пили, приймали підозрілих гостей і сварилися, шпурляючи одне в одного все, що попадеться під руки. Які жакливі манери! Зі шляхетним кодексом поведінки, на жаль, вони не були ознайомлені.

Болік ніколи не мав носових хустинок – свій «гайморитний» ніс він очищав, як доведеться. Полюбляв розповідати своїм друзям про Діогена, який начебто жив у діжці з вином, а коли перехилив чарчину, зауважував: «Гарно пішла, стерво!»

Льолік з усіма поводитися зухвало, голосно хропіла у сні і від її цілолітнього тіла завжди тхнуло. Спілкувалися між собою вони жакливо – куди там Художнику з його вишуканими матюками! Болік через кожну фразу вживав незрозуміле словосполучення «йоли-пали», а Льолік – «йок-макарьок». І це були найпристойніші слова з їхнього лексикону.

Під час дощу з Рожевою ніхто не ходив на прогулянку (про неї просто забули, принесли, кинули і забули. Навіщо тоді брали до себе? Залишили б у барі, там була така приємна жіночка, вся в кучерях, весь час сміялася, різала ковбасу на бутерброди...). Про те, щоб викупати її у ванні, не було й мови. І як це жити без світла? Та ще й у постійних сварках? Навіть телевізора в квартирі немає і – жодної газети. Звідки вони дізнаються про новини у світі? А

про сучасні тенденції розвитку вітчизняної літератури?.. Може, Андрухович вже видав новий роман, а вони й не знають...

Болік і Льолік полюбляли битися. Кілька разів вони билися навіть Парасолькою і зламали дві її спиці. Рожевій було боляче й образливо брати участь у цих п'яних побоїщах. Ось що означає жити в справжній левовій пащі!

Одного разу після чергової бруталної сварки вони так напилися, що поснули прямо на підлозі з недопалками в руках. Сталася пожежа. Пошарпані меблі, підлога, столи, шпалери часів Брежнєва – все згоріло вщент. Коли приїхали пожежники, рятувати було майже нічого. Непритомних господарів швидко відвезла до лікарні, а мокру Парасольку разом з іншим мотлохом викинули на вулицю. Там її і підбрала донька Семенівни – Ангеліна.

Семенівна жила в багатоповерхівці навпроти. Вона була худорлявою, жвавою і веселою кобітою. Донька ж її навпаки – пухнастою, з округлими рожевими плечима (рубенсівські форми, відмітила Рожева, коли вперше побачила Ангеліну у літньому сарафані з розсипаними по ньому горошинами). Ангеліна завжди була похмурою. Мабуть, через те, що кульгала на праву ногу і у свої сорок з гаком ще жодного разу не вийшла заміж. Поза очі сусіди звали її «кривенькою Анькою».

У порівнянні з Боліком і Льоліком це була пристойна родина і займалася вона серйозним шляхетним бізнесом – випікала і продавала біляші на базарі. Вечорами інколи у них збиралися «дівчата» – Ольга і баба Клава. Ольга працювала на м'ясокомбінаті і приносила звідтіля обрізки для фаршу. Семенівна завжди декламувала тезу про якість свого товару: «Мої біляші – з натуральним м'ясом!».

В уявленні Рожевої Ольга була професійною злодійкою. На тому м'ясокомбінаті, мабуть, крадуть усі, розмірковувала Парасолька. Зате хоч оковиту не жене і не споює нею всіх довкола.

Баба Клава заробляла на життя ворожбою і жартома називала себе «електросенсом». Коло бажаних довідатись про майбутнє було величезним – щоб потрапити на сеанс, потрібно було заздалегідь «записатись» по телефону.

Якось Рожева побачила чергу перед дверима баби Клави – з

десяток жінок середнього і юного віку. Сумні очі, тінь самоти на обличчях, сутулі плечі. Господи! Скільки ж нещасних жінок на цьому білому світі!..

Розпивши пляшечку, «дівчата» починали скаржитися на підступи долі і лаяти всіх підряд чоловіків. Або ж співали на три голоси «Одинокая ветка сирени...» і плакали. «Анюта, – кричала баба Клава, – плечі в тебе, як баян, а грати на ньому немає кому! Нічого, я ось тобі короля виворожу, потерпи трішки». Час минав, короля все не було.

Після трьох років життя в кримінальній квартирі Льоліка і Боліка, тут – у Семенівни, був просто рай. Чистенько, пристойно. Смачно пахло дріжджовим тістом, олією, до того ж – безкоштовні концерти.

Ангеліна викупала Парасольку в ромашковому шампуні, залатала дірки від недопалків Льоліка, небіж Семенівни полагодив спиці, і вона ожила, розцвіла. Скільки б вони не пили і не співали, а о п'ятій ранку вже були на ногах. Потрібно ж замісити тісто, поставити в тепле місце, щоб підійшло, приготувати фарш. Потім – зліпити ці біляші, посмажити в олії.

Семенівна завжди брала Рожеву із собою на базар. Мабуть, для якогось бізнесового шарму. А вірогідніше, просто для понту. «У мене – лоток!» – піднесено-врочисто повторювала вона.

Який там лоток! Який шарм міг бути у її старої «кравчучки», що огидливо скрипіла і дзеленчала при кожному русі. Рожеву вона приладнала до «кравчучки» за допомогою швабри й розкривала і в дощ, і в сонце. Сама ж сідала на маленький стільчик, розстібала «блискавку» на картатому баулі і починала торгівлю. В запасі було безліч кумедних (як сказала б пані Оріся – слоганів на задану тему) приказок і приспівок, в яких вона розхвалювала свої біляші. І їх брали залюбки! Переважно, чоловіки. Мабуть, жінки не годували їх зранку, і вони вешталися містом голодні.

Інколи Рожева жалкувала, що не може їх скуштувати. Бо звикла вживати в їжу квітковий пилок, пахощі трав і дерев, а на десерт, якщо пощастить, чисті краплинки дощу...

Коли біляші в баулі закінчувалися, Семенівна вішала на «лоток» табличку «Пішла за товаром» і бігла додому за новою парті-

сю. Колишній афганець на протезі, який брав «містове», наглядав за лотком і Рожевою.

Коли Рожева вперше потрапила на базар, то просто очманіла. Стоголова, стоголоса юрба обтікала їх із Семенівною, пливла своєю течією. Усе рухалося, лилося живим потоком. Люди йшли, поспішали, водночас щось купували, жували, розмовляли по «мобілках». Зустрічалися, цілувалися, пили щось за пластиковими столиками. Повітря пахло копченою рибою, яка повільно плавилась під вересневим сонцем, сумними осінніми айстрами (квіти продавала поруч кумедна бабуся в солоній курортному капелюсі). Тюремний шлягер «Ох, Шарік» досить вдало переплітався з «Розою чайною» Кіркова... У Рожевої вмить розболілась голова: «Цей калейдоскоп звуків і обличч може довести до істерики будь-кого, а я ж така примхлива...»

Ось неквапною поважною ходою пройшов повз Рожеву лисий фронт у гостроносих туфлях із замашками місцевого злочинного авторитету.

Дві жіночки з великими важкими сумками попрямували шукати маршрутку до Броварів. Двоє неголених чоловічків везли кудись на вантажній тачці свого друга-випивоху, якого вже не тримали ноги. Циганка, обвішана яскравими намистами і напівголими дітьми, вже втретє попадала на очі Рожевій – вона безнадійно і вперто все шукала когось у натовпі. Ось пробігла дівчина піднебесної краси в спідничці, схожій на балетну «пачку», з великим букетом троянд – мабуть, поспішала на весілля до подружки (гарна річ – весілля, констатувала Рожева, щастя – мати одне одного, дім з порцеляновим посудом, свічками, борщем, дітками. Дітки – янголи в домі... Весілля починаються з троянд, а закінчуються дітками).

Тендітна літня пані, вся в наївних блакитних бантиках, продавала якісь незрозумілі квитки на якісь незрозумілі перформанси. І, певна річ, їх ніхто не купував.

Оця галаслива юрба стомила Рожеву до безтями. Зліва, справа чулися уривки нескінченних чужих розмов. Люди ж люблять сходитися до купи і гомоніти «про життя». Ці уривки, як пазли, склалися в одну абсурдно-гармонійну картинку.

- Боже, які ціни! Суцільне божевілля. А вони ж брешуть – подолали кризу. Дідька лисого, вона – як цунамі...
- Забираймося хутчіше. Скільки встигли – стільки продали. А то і товар віднімуть, і штраф втелющать...
- Тьотенька, дайте копійочку – їсти дуже хочеться...
- Хоч Турція нас одягла.
- Еге ж, я на таке дрантя і дивитися не хочу. Уся краса – до першого прання...
- А в тебе є вибір?..
- Господи, як паршиво пахне це дешеве взуття! Взяти до рук страшно...
- Купуй Армані, як така делікатна...
- Дамочко, ось візьміть «задок»! Вранці ще бігав і хрюкав. Зробіте кулеб'яку. Хазяїн пальчики оближе – і свої, і ваші...
- Яку ще кулеб'яку?! Це тобі не Москва. Дай краще кісточок на борщик...
- Завдяки лісу родину годую. Погляньте, які грибочки – один в один...
- У мене сестра вже п'ятнадцять років в Італії. Доглядальницею працює за маразматичним старп'юром. У нас, на Івано-Франківщині, в селах майже немає жінок. Всі за кордоном. На весіллях чоловік з чоловіком танцює...
- Та іди ти! Брешеш!..
- Щоб я луснув! Порозкидала матінка-батьківщина діточок своїх по чужих гніздах, як зозуля.
- Ти батьківщину з державою не плутай!
- Один хрін. Країна перманентних виборів, над нами вже всі на світі сміються...
- Та у неї важелі «підроблені»! Ось пішли, переважимо у моєї знайомі.
- Після «розлучення» з Росією все прахом пішло. А як жили! Незалежності захотілося, демократії. По мені, демократія – коли зарплатня достойна, бензин дешевий і щодня вода гаряча в кранах. Як при «советах».
- «Село і люди». Тьомна ти лічність, їй-Богу! Що нам ці

москалі? А я, як справжній українець, слово «Москва» пишу з маленької літери, а «сало» – з великої!..

– Пішли, Седой! Купимо каламарчик, хильнемо!

– Відчепися, нещасний волоцюго! Ти мені вже три пляшки «червоного» заборгував... (Мабуть, найяскравіші представники місцевого бомонду.)

– Які розборки між своїми?! У мене сьогодні повно грошви, гуляємо, як дядьки!..

Ось вам, панове письменники, справжні теми для справжніх медитацій і рефлексій! Вусатого б сюди! Це вам не переклади з Гомера і Катулла, на ринку свій ямб і хорей. Це переклади із сучасного життя – божевільно-бездарного, абсурдно-дивовижного, на межі безнадійної хворобливості. Ні, ринок не там, де купують. Це місце, де кожен пропонує тобі свої біди і печалі.

Усе в цьому світі закономірно, і навіть те, що трагічно. Рожевій було шкода всіх – і тих нещасних волоцюг, що збиралися розпити «каламарчик», і жіночку, що була вимушена покинути рідну оселю і поїхати в Італію, щоб доглядати якогось багатого і хворого дідугана, і Боліка з Льоліком, і пристаркувату доньку Семенівни Ангеліну. Одні – на коні, дехто – в кріслі-гойдалці, а інші – просто на підлозі чи на візку.

І вірші, чомусь, давно вже не писалися.

Вона ні про що не шкодувала, бо їй здавалося, що під час своєї незвичайної подорожі подорослішала, помудрішала. Коли проживеш стільки, стаєш ближчою до себе – справжньою. Зрозуміла, що найбільша таємниця людського життя – час.

...Як він виглядає, той час? Який у нього запах? Для неї спочатку він пахнув мокрим важким бузком після дощу, витонченими парфумами пані Орісі, смачним тютюном Вусатого, пилюкою його доріг. Гаром потягових тамбурів, залізничними шпалами, нагрітими під сонцем, шкірою дорогих крісел аеропортів. Фарбами, які потім лягали на полотна або ж засихали в тюбиках на підвіконні. Потім – пилом, дешевим вином, брагою, біляшами. Час для людини, як згусток повітря в кулаку. А для неї – як вітер під рожевістю її вітрил. Все наше життя – кумедна гра...

Так, світ жахливо негармонійний у дрібницях, але такий

гармонійний в цілому! Хтось переможно мчить до влади своїми шляхами, а отримавши несподівану поразку, шукає вже інших доріг до тієї самої «солодкої» влади (почули б вони, ці партійні і державні мужі, що говорить про них простий люд на базарі!). Хтось мандрує віртуальними комп'ютерними шляхами, вважаючи їх найреальнішими. Безпритульні безкінечно подорожують своїми рідними вокзалами, горищами, підземними лабіринтами підвалів і каналізаційних труб. Хтось мандрує вздовж ринкових рядів з дешевим взуттям, з квітками, мандрує хтозна-куди. Хтось робить спробу втекти від усього цього – пишучи картини, вірші.

Як легко заблукати в цьому світі, збитись зі своєї головної стежини... Долю – не напроорокувати, не передбачити, не змінити, не обійти і не об'їхати. Мабуть, так було потрібно, щоб вона пізнала і цей ринок. Він виявився величезною живою істотою, яка лається і сумує, співає і скаржиться, жартує, обманює всіх і себе своїми несправжніми важелями.

Ні, вона ні про що не шкодує. Майже ні про що. Ми ж усі – подорожні. Циганська кибитка котиться по пилюці незнайомими дорогами, риплять її колеса, плаче скрипка на плечі старого цигана. Сумує зозуля в настінному годиннику, бо їй ніколи не літати у зеленому гаю.

Може, це сам Господь обирає для нас дороги, якими ми крокуємо? І лінія нашого життя вибудовується від перехрещень з лініями інших людей та інших доль?

Так, вона із задоволенням залишилася б у пані Орісі і прожила б із нею усе життя, вдихаючи пахощі її вишуканих парфумів, а не підв'яленої копченої риби. Але ж доля є доля. Трапилося, як трапилося.

Якби не та злива, пані Оріся не віддала б її Вусатому. Це не була зрада. «Мене не можна зрадити, лише – втратити, як і кожну жінку. Мене розлучили із Шотландцем, навіть не подумавши про те, як я перенесу цю розлуку. І чи перенесу взагалі. Думали – я ж просто річ, і в мене немає душі, хоч це не так. Кожна річ має власну душу – навіть попільничка і пательня. Бережіть серця своїх близьких і свої – також!..

Світ безжальний, він полює на метеликів, на беззахисних парасольок, на зозуль у годинниках».

У цих подорожах минуло її життя. Вона зістарілася, поблякла, вицвів її рожевий шовк. Навіть зморшки з'явилися, бо її забували розкривати після дощу, щоб просушити. Вже не шелестить так радісно і святково її шовк...

Цікаво, скільки живуть парасольки? Двадцять-тридцять років? Який їх жіночий вік? Книги і картини, з якими вона була добре знайома, живуть значно довше, ніж люди. І це обнадіює.

Останнім часом Рожевій стали снитися дивні сни. Вони були просторовими, безмежними, легкими.

Буцім маленька дівчинка (як вона сама в дитинстві) гуляє босоніж по лузі з роменом. Над її головою – високе небо. Лагідне сонце пришпилене до блакитті золотою намистиною. Ось-ось у небі прочиняться двері, хтось відімкне їх для неї.

Буцім велика простора міська площа тихо лежить на срібній тарілці старовинної вищербленої бруківки. Чистий дощ падає нитками на будинки з ліпниною, на позолочені бані соборів, що немовби вишиті просто на небі. Рожева пташка літає поміж цих візерунків і щасливо сміється...

Якось Парасолька побачила на ринку пані Орисю. Вона неквапно ішла вздовж рядів у зеленому плетеному кардігані, на плечах – кашеміровий палантин. В руках – нова парасолька зеленого кольору. «Одягається вона завжди вишукано, – гордовито подумала Рожева, – але ж парасолька! Що за колір?! Який жах!»

Пані Орися пройшла повз Семенівну, навіть не звернувши увагу ні на Рожеву, ні на біляші. Покрокувала до дивачки в наївних блакитних бантиках – нарешті хтось купить квитки на незрозумілі перформанси...

«Хіба ж вона впізнає мене в цій старій ганчірці над «кравчучкою»?..

Рожевій хотілося крикнути: «Озирніться, впізнайте, це – я! Ви виперете мене у «Ваніші» чи в чомусь іншому – зараз стільки гарних порошків!..». Але щось стиснуло горло, голос наче вимкнули. Лише тонесенько заскрипіли під осіннім вітерцем спиці. Вони ще якось тримали ганчірку, яка була колись ніжно-рожевим вітрилом.

ОЛЕКСІЙ БРИК

Прозаїк, публіцист

Брик Олексій Григорович народився 15 травня 1935 року в селі Кузьминцях Гайсинського району Вінницької області. Юнацькі роки минули в місті Гайсині. Згодом переїхав до Чернігова.

Закінчив два вищі навчальні заклади. За фахом – філолог і психолог. Працював учителем, директором школи. Відмінник народної освіти.

Викладач університету. Член Національної спілки письменників України з 2002 року. Його твори надруковані в місцевій, обласній, всеукраїнській пресі, а також міжнародних часописах. Деякі з них відомі зарубіжним читачам багатьох країн, а книжка «І возлюблю...» зберігається в бібліотеці музею Ватикану та в Московській національній українській бібліотеці, як і «Всі хочуть жити» – у музеї Ядвашема в Єрусалимі, «А дерева мовчали» – у бібліотеці Страсбурзького університету.

Співавтор дванадцяти книг.

Автор книг: «Диво-жінка», «Гра в коники», «Не схили чола», «Всі хочуть жити», «Спадкоємиця мудрих», «І возлюблю...», «Таємниця амулета», «Шоколадка», «Подвійна пастка», «І буде завтра», «Без Батьківщини», «А дерева мовчали...», «У погоні за примарами», «А серце б'ється», «Двоє», «Врятуй життя...», «У зашморзі часу», «Любов і зрада», «Таємниці всесвіту», «На крилах Пегаса», «Марево кохання».

Лауреат премій «Смарагдова ліра», імені Михайла Коцюбинського, імені Леоніда Глібова, десятиразовий лауреат обласного

конкурсу «Краща книга року». Нагороджений двома медалями
Національної спілки письменників України.

МИНУЛЕ КОХАННЯ НЕ ПОВЕРНЕШ...

Вони народилися одного дня – дівчинка в першій половині, хлопчик – після обіду. Раділи батьки, що жили по сусідству: «Виростатимуть разом, а там, Бог дасть, дивися, й одружаться». Дівчинці дали ім'я Зоя, хлопчика назвали Юрієм.

Коли дівчинці виповнилося два місяці, важко захворіла мати, пропало молоко. «Не турбуйся, – зателефонував чоловік дружині в лікарню, – дитину забрала сусідка, прогодує обох, молока в неї вистачить...»

Підростали Юрко й Зоя. Час проводили разом. Набігавшись за день, бувало, й ночували одне в одного, де заставала ніч. У школі вони сиділи за однією партою. Юрко носив їй портфель, смикав за кіски, коли вона не слухалася, та коли це хотіли робити інші хлопчики їхнього класу, не дозволяв їм. Не за віком фізично розвинений, міг постояти за себе. Ровесники побоювалися його й намагалися не зв'язуватися.

Природа не обділила Зою вродою. Брюнетка з променистим поглядом зелених оченят приковувала погляди не лише однокласників, а й хлопців старших класів. Зоя гарно навчалася, її хвалили, і дівчинка звикла бути в центрі уваги не лише вдома й серед родичів, а й у школі. Не тільки батьки, але й Юрко виконував усі її примхи, варто було лише натякнути.

Дозрівали в людей перші полуниці, яблука чи огірки, Юра нишпорив у чужих городах і пригощав Зою. Не раз селяни скаржилися його батькам. Тато карав хлопця, а мати завжди захищала: «Подумаєш, ну взяла дитина якусь ягоду, не збідніють. То чи варто за це бити хлопця?».

Якось, повертаючись зі школи, вони зайшли до крамниці.

Юра купив Зої цукерок за гроші, що дала мама на сніданок. Несподівано дівчинка під склом вітрини побачила маленький наручний жіночий годинник. Зашарілася від хвилювання. «Що з тобою?» – глянув Юра на неї. Вона кивнула в бік стола. «Поглянь який гарний...» – «Він тобі подобається?» – «Ти ще питаєш?!» – «Буде в тебе цей годинник!» – «Де ти візьмеш стільки грошей?» – «А це вже моя справа».

Уранці, коли йшли до школи, він вручив їй годинник і золотий ланцюжок. Вона взяла в нього свій портфель і заховала туди подарунок. Зупинилася, озирнулася довкола.

Нікого. Сільська вулиця немов вимерла. Темний грудневий похмурий ранок огорнув довкілля. Зоя обійняла Юрка й поцілувала в губи. Той поцілунок ніби електричний струм пронизав тіло хлопця. Отямившись, ревниво запитав:

– Хто тебе навчив так цілуватися?

– Ти ніби дитя. Ми вже семикласники. Невже ніколи не бачив, як цілуються дівчата? Я ще нікого, окрім тебе, не цілувала. Чого насупився? Ходімо швидше, запізнюємося. Незабаром восьма година. Як бачиш, я не помилилася. Чуєш, дзвоник калатає...

Сестра Юри повернулася з роботи додому засмученою, із заплаканими очима.

– Що трапилося, донечко? – стурбовано запитала мати.

– Хтось украв з вітрини жіночий годинник і золотий ланцюжок, – розридалася дівчина.

– Як це украв?

– Не знаю. Двері крамниці були замкнені, коли я прийшла на роботу. Може, й не помітила відразу пропажі, та прийшла Юркова вчителька. Це вона замовляла годинник.

– Ти добре дивилася? Може, він кудись закотився?

– Обшукала скрізь: ніби крізь землю провалився.

– Застерігали ж ми тебе: не йди працювати продавцем. Не послухалася батьків. Що робитимемо тепер?

– Я вже зателефонувала в сільпо. Обіцяли прислати дільничного міліціонера. Сказали, якщо не знайдуть крадія, доведеться самій розплачуватися.

– Господи! – заголосила мати. – Та це ж доведеться продавати корову. Без молока залишимося.

– Не розрахоуюся, засудять. Для тебе корова дорожча, ніж рідна дочка?

– Але як міг злодій залізти до крамниці, коли ніщо не зламано? Нічого не розумію...

– У мене є своя версія стосовно цього...

– Ось і розкажеш міліціонеру.

– Гадаю, це тобі не сподобається.

– Чому ти так думаєш?

– Учора після школи до мене із Зоєю заходив наш Юрко. Купив їй цукерок, а вона, проходячи повз вітрину, побачила...

– Який негідник! Я даю йому гроші на сніданок, а він купує їй цукерки, – не дала договорити дочці. – Ти що, подумала, що твій брат вчинив крадіжку? Побійся Бога, дитино! Ти ж була поруч. Як зумів би він витягнути з вітрини ці речі. Побачила б...

– А Юра їх тоді й не взяв.

– Не розумію я тебе...

– Він міг згодом це зробити, прихопивши ключі з моєї сумки від дверей крамниці. Крізь сон чула, як виходив братик уночі надвір.

– Схаменися, доню! Не заперечую, якийсь там огірок може для Зої з чужого городу потягнути, але щоб таке... Нізачо не повірю! Ось повернеться Юра зі школи, поговоримо з ним, і сама переконаєшся, що помиляєшся.

Юра обурився, коли його звинуватили в крадіжці.

– Ніякого годинника й ланцюжка в мене немає! – відрізав сестрі. – Нема чого гав ловити. Мабуть, з якимось хлопцем лясича точила під час роботи, ото хтось і скористався цим.

– Синочку, – умовляла мати, – якщо вони в тебе, краще поверни. Прийдуть з міліції, скажемо, що знайшлися, і тобі нічого не буде. Коли ж їх у тебе знайдуть, можеш і до в'язниці потрапити.

– Та відчепіться ви від мене! Чого прив'язалися?!

Розмова батька з хлопцем теж не дала наслідків. Після розслідування дільничний інспектор повідомив, що доведеться про-

давчині самій розраховуватися за крадіжку. У крамниці ніяких пошкоджень не виявлено. Отже, її недбалість.

Продали корову й за виручені гроші розраховалися за зниклі речі. Саму ж дівчину звільнили з роботи...

На випускному вечорі класний керівник Зої запропонувала її батькам, аби дівчина продовжувала навчання:

– Вона у вас здібна, нехай закінчує десятирічку.

– Про це ми якраз і ведемо мову з сусідами. Шкода, що у нашому селі лише семирічка. Доведеться їм з Юрком відвідувати школу в місті.

– Юрі було б доцільніше навчатися в ПТУ. У старших класах він не потягне.

– Вони звикли одне до одного. Зої буде незручно самій.

– Вам вирішувати, – сказала вчителька.

Звучав «Шкільний вальс». Танцювали випускники. Серед них виділялася вродою Зоя. Зелена сукня під колір очей, дві заплетені, майже до колін, коси, золотий ланцюжок на витонченій білій шії, мініатюрний жіночий годинник на зап'ясті лівої руки.

– А зі мною потанцюєш, родичко? – запитав Зою дільничний інспектор, що спостерігав за дотриманням правопорядку на вечорі. – Бачу, батьки не поскупилися, – кивнув на прикраси.

– Аякже, від них діждешся!

Замовчала, зрозумівши, що лягнула зайве.

– Треба поговорити. Ходімо в шкільний садок.

– Можна й тут.

– Зайві вуха нам не потрібні.

Була ясна зоряна ніч. Дрімали в задумі яблуні. Вони сіли на лавочку.

– Звідки в тебе ці речі?

– А якщо я не відповідатиму?

– Тоді я скажу. Вони крадені. Хочеш, щоб тебе в міліцію викликали? Там все розкажеш.

– Його не засадять до в'язниці?

– Кого?

– Юрка. Це він їх мені подарував.

Розказала, як усе було насправді.

– Гаразд. Проведу розмову з вашими батьками. Ходімо.

Про що він говорив з ними, Зоя не знала, але через кілька днів мати віддала сусідам тільну телицю й поросся. Юра кілька днів не показувався на вулиці, а коли вони зустрілися й Зоя поцікавилася, що трапилося, зняв сорочку. Його тіло було в синцях. «Батькова наука», – пояснив.

– А ще мене викликали в дитячу кімнату міліції і взяли на облік. Застерегли: якщо знову вчиню щось подібне, судитимуть. Ну, я пішов. Поки що не зустрічатимемося. Мама лається. Каже, що все лихо через тебе...

Зої теж заборонили бачитися з Юрою: «Навіщо тобі цей розбишака? Добре, хоч родич допоміг, і все обійшлося, а то балачок про тебе було б на все село. А ти дівчина. Не варто, донечко, попадати на людські язика, не відбілишся», – бідкалася мати...

Восени Юра й Зоя зустрілися в місті. Вона навчалася в школі, він – у професійно-технічному училищі. Незважаючи на заборону батьків, які тепер ворогували між собою, їхні діти дружби не поривали. Іноді разом відвідували кіно. Виручала мізерна Юрина стипендія.

Зоя модно вдягалася. Мати ні в чому не відмовляла доньці. На красуню заглядалися синки заможних батьків, пропонували поїхати разом відпочити на море. Ніяк не могли зрозуміти, навіщо їй «цей злиденний петеушник». Дівчині подобалося залицання старших хлопців, але чогось зайвого з ними собі не дозволяла.

Коли ж ті приставали до неї з брудними натяками, то отримували достойного одкоша від Юри. Битися він був мастак.

Якось Зоя з Юрою добре-таки посварилася, коли на Святого Миколая він подарував їй нейлоновий шарфик, про який дівчина давно мріяла.

– Дякую. Яка краса! – обійняла й поцілувала, накинувши подарунок на шию. – Де ти взяв грошей, аби придбати його?

– Спритність рук, – засміявся задоволений. – А він тобі личить...

Зоя швидко зірвала шарфик з шиї.

– Отже, вкрав. Знову взявся за своє. Мені таких подарунків не треба. Віднеси туди, де взяв. Ти хочеш, щоб і мене загребли як співучасницю до в'язниці? – викинула шарфик в урну для сміття, біля якої вони проходили

– Вгамуйся, чого розкричалася? Для тебе ж старався. Та й не впіймали ж мене...

– Не затримали цього разу, піймаєшся іншого. І запам'ятай: я тебе відразу кину, якщо трапиться ще хоч раз щось таке.

– Навіть так?

– Саме так. Хлопців вистачає. Подумай над моїми словами. Не треба мене проваджати. Дійду сама на квартиру.

– Тоді скатертиною дорога! – сплюнув на тротуар і відвернувся.

Почув, як рипить сніг під дівочими чобітками. Якусь мить роздумував: «Невже завела собі іншого хлопця? Від неї чого хочеш можна сподіватися. Про що я, дурний, думаю? – раптом промайнула думка. – Уже пізно, а вона пішла сама. Ще щось трапиться...» І, мовби на підтвердження найгірших його сподівань, почув крик із сусідньої вулиці:

– Відчепіться! Не чіпайте мене! Рятуйте!

Юра дістав з кишені кастет, виготовлений в майстерні училища, насадив на долоню й побіг так швидко, як ще ніколи не бігав у своєму житті. З голови злетіла шапка, та він навіть не помітив цього.

Добігши до сусідньої вулиці, побачив, як у темне підворіття одного з будинків двоє молодиків тягнули дівчину, що жахливо кричала, кусала їх за руки й намагалася вирватися. Зайняті дівчиною, негідники не помітили небезпеки. Юра блискавично наніс кастетом удар по голові одному з них. Той упав.

Інший, не розуміючи, що трапилось, підвів голову. Удар в підборіддя розсік йому шкіру на обличчі. У сніг бризнула кров...

Звільнившись від рук кривдників, безлюдною вулицею втікала дівчина. Юра впізнав Зою, але не став наздоганяти. Нагнувшись над хлопцем, якому завдав удар в голову, зняв з того пижикову шапку й побачив гулю величиною з куряче яйце. Інший молодик, від якого тхнуло алкоголем, хитаючись, перелякано дивився на

Юру. Не сказавши жодного слова, покинув обох і повільно рушив до куртожитку училища. Вранці його затримали.

Показовий суд відбувся через місяць. У залі міського Будинку культури зібрали учнів профтехучилищ. Напередодні розгляду справи з райкому партії зателефонували судді: «Підсудний повинен понести суворе покарання. Це буде наукою для інших порушників громадського порядку серед молоді. Підтримайте вимогу прокурора...»

Юру засудили на п'ять років ув'язнення. Зої на судовому процесі не було. Наступного дня до її батьків завітала Юркова мати. Побачивши дівчину, що приїхала з міста додому за харчами, заплакала:

– Відлежуєшся, а мій синочок через тебе потрапив у колонію. Я ж тебе власним молоком вигодувала. Краще б цього не робила. Де твоя совість? Чому відмовилася свідчити? Бог є на світі. Він усе чує й бачить, – лементувала...

– Чого причепилася до дитини? – заступилася за дочку мати. – Її свідчення все одно не допомогло б Юркові. Сама знаєш, чийх синків побив.

– Нічого, ми так цього не залишимо. Хоча їхні батьки й великі районні начальники, в обком партії поскаржимося. Мій син не винен, сама ж знаєш. Зою, дитино, напиши листа, адже Юра рятував тебе. Може, допоможе при розгляді апеляції.

– Нікуди й нічого вона не писатиме. Ще бракувало нам ворогів нажити у владі... А твоєму дурневі не варто було махати кастетом. У сина секретаря райкому струс мозку, а хлопцеві голови райвиконкому довелося зашивати рану на щоці.

– Захищаєш покидьків? Хотіла б я побачити, як заспівала б ти, якби твою доньку згвалтували ті паскуди. Ой, чуло моє серце, до чого доведе дружба з твоєю Зоєю. Просила кинути. Не послухався. Скільки лиха натерпівся через неї! Навіть рідну сестру підвів.

– Але ж ми сплатили вам борг за вкрадені ним в крамниці речі, віддали телицю й порося...

– А вона зрадила Юру, не прийшла на допомогу, – примовляла, не слухаючи виправдувань, сусідки.

– Не зраджувала я йому, тітко, – не стрималася Зоя. – Знаєте, як ті хлопці залицялися до мене, навіть улітку пропонували з ними на море в санаторій поїхати. Відмовилася. А ви говорите таке ...

– Віділлються вам мої сльози, ой, віділлються... А зараз бачити вас усіх не хочу! – грюкнула дверима.

Юра надіслав листа Зої з колонії, але відповіді не отримав. Згодом, коли провідала сестра, передав для дівчини записку – той самий результат.

Не здогадувався, що його «послання» перехоплювала й знищувала Зоїна мама. Безсонними ночами подумки писав їй знову й знову й марив, як відомстить «зрадниці» в майбутньому.

Непомітно промайнуло чотири роки. Зоя закінчувала технікум. А вдома мати навчала дочку:

– Не поспішай виходити заміж за кого попало. Твій чоловік повинен багато заробляти. Гроші, доню, найважливіше у нашому житті. Ти в мене вродлива. Будь-якого парубка заарканиш. Та головне, щоб не ти через нього, а він через тебе втрачав розум. Тоді виконуватиме всі твої примхи. Ти думаєш, я батька кохаю? А поглянь тільки, як він мені в рот заглядає. Учись доню, як на світі жити!

– Але ж кохання й здоров'я за гроші не купиш, – пробувала заперечити мамі.

– Ти ще недосвідчена, дитино, кажу тобі: за гроші можна все купити!

Восени Зоя вийшла заміж. Наречений, кваліфікований слюсар, був родом з міста. Юриних батьків на весілля не запросили: сусіди продовжували ворогувати. Наступного дня з в'язниці повернувся Юра – і пізньої ночі загорілася Зоїна хата. Ледве встигли вибігти молодята з палаючого будинку.

Освітлений яскравою загравою неподалік від воріт стояв Юра. Іскри майже долітали до нього, та, здавалося, він їх не помічає, як і тих, хто щойно, кашляючи, вискочив з вогню. Широко розставивши ноги, удивлявся в полум'я. На обличчі блукала усмішка.

Тривожно калатав церковний дзвін, закликаючи односельців на допомогу. Люди бігли з наповненими водою відрами, та було

вже пізно: будинок догорав. У хліві ревла корова. А Юра все вдивлявся й вдивлявся в заграву, аж поки не з'явився батько й відвів додому...

Цього разу за підпал сусіда Юра отримав три роки ув'язнення. Від відшкодування збитків зять умовив тещу відмовитися:

– Бабуся, що мешкає в Штатах, надіслала мені подарунок на весілля. Доларів вистачить, аби побудувати новий будинок.

– Я не хочу, щоб ви жили в селі. Повернеться цей виродок, жити вам не дасть. Він не простить Зої заміжжя.

– Ми не збираємося жити з вами. Я вже домовився купити трикімнатну кооперативну квартиру. Бабусиного подарунку вистачить і на неї.

Весною Зоїні батьки відсвяткували новосілля. А в селі говорили люди: «Знайшла собі Зоя заможнього чоловіка. Дівка не промах, як і її мати. Юрка шкода. Занапастила парубка...» Одні зазрили їй, інші лаяли...

Після відбуття строку Юра не повернувся додому. Слід його десь загубився, і в селі скоро забули про нього. Зоя майже не показувалася вдома, дізнавшись про пересуди людей, що доходили до неї.

Народила двох дітей – сина й дочку. Хлопець закінчив військово-у академію, одружився, дочка – університет. Працювала в банку й жила разом з батьками. Чоловік Зої часто бував у відрядженнях, пов'язаних з роботою, а сама вона працювала в одній із фірм.

Поверталася стомленою з роботи, заходила в під'їзд і натискала на кнопку ліфта. Сьогодні вона затрималася допізна. У під'їзді було темно. Зібралася ввімкнути світло – і хтось ззаду її обійняв. Хоч минуло чимало часу з тієї пори, відразу зрозуміла, хто це: так ніжно пестити вмів лише він.

Вивільнившись, увімкнула світло. Озирнулася – за її спиною стояв Юра, її перше кохання, і ніяково всміхався.

– Скільки це ми не бачилися? – тільки й зуміла промовити. – Господи, та ти зовсім сивий! Як ти відшукав мене?

– Я вже третій вечір спостерігаю, як ти повертаєшся з роботи. Не наслідуювався підійти, а сьогодні ось вирішив...

– Ходімо до мене, – узяла за руку.

– А це зручно? Що твої скажуть?

– Не турбуйся: чоловік у відрядженні, а дочка, мабуть, пішла гуляти.

– Ну що ж, тоді ходімо...

Зоя пригостила його вечерею, розповіла, як склалося в неї життя.

– А тепер розкажи про себе, – попросила Юру, коли покінчили з любощами.

– Розповідь моя займе тривалий час.

– А куди тобі поспішати? Мені цікаво буде послухати.

– Чорні плями в моєму житті мережилися зі світлими, – почав він...

І саме цієї миті рипнули двері. Зоя зойкнула й підхопилася з дивана, швидко прибирала постіль.

– Хоча б не чоловік, – прошепотіла. – Одягайся мерщій, – кинула йому штани.

– Мамо, ти вдома?

– Слава Богу, дочка, – полегшено зітхнула. – Удома, дочечко, вдома, – поспішно причісувала волосся. – Я зараз... А що це з твоїм голосом? Охрипла?

– Горло болить.

– Тоді приляж, а я підігрію молоко. Вип'єш гарячого з медом і маслом.

– Гаразд, мамо, я піду у свою кімнату й ляжу, щось мене трусить...

– Добре, донечко. Я принесу тобі туди, – підморгнула Юрі. – Здається, пронесло, – промовила тихо. – Посидь поки що сам.

Нагріла молоко, налила в чашку, заправила медом і маслом і понесла в спальню. Дочка вже спала. Не стала будити. Повернулася до кімнати, де на неї чекав Юрій.

– Мала спить. Спатимемо й ми.

Дочку розбудив голосний мамин сміх. Підвелася з ліжка. Нестерпно боліло горло. Паморочилося в голові. Хотілося пити. Дістала термометр. Температура сягала майже сорока градусів.

Покликала маму. Та, мабуть, не почула її, продовжувала з кимось розмовляти. Сміх не вщухав.

Давно вона не чула, щоб мама так сміялася. Дівчина дістала з гаманця гроші й знову покликала маму, але та не відгукнулася. Накинула на плечі халатик і, заточуючись, пішла до вітальні. Почула, як мати комусь говорила: «Твій погляд мене зігріває...»

Її поява виявилася повною несподіванкою для них обох:

– Ти давно прокинулася, Ніно? Я тобі заносила молоко, та ти вже спала, доню. Не захотіла будити, – зніяковіла під прискіпливим поглядом дівчини. – Господи, та що ж це з тобою? – глянула на червоне обличчя дочки, що аж пашіло. – У тебе гарячка...

– Так. Сходи в аптеку й купи мені ліків. Ось візьми гроші, – перевела погляд у бік чоловіка, що сидів поруч з матір'ю за столом.

– Це дядько Юра, він трохи погостює у нас, а це моя донька Ніна. Познайомтеся, – приклала до її лоба долоню. – Доню, та ти ж вся гориш. Поїду в аптеку. Юро, чи не складеш мені компанію?

– Із задоволенням.

Мати повернулася через годину вже сама. Протягнула пігулки аспірину:

– На, проковтни й запий водою.

– А для горла нічого не купила?

– Не вистачило грошей.

– Та я ж тобі сотню дала.

– Купила харчів. У нас холодильник порожній, а дядькові Юрі їсти треба. Піду приготую обід. Він скоро повернеться.

За час, що хворіла Ніна, мама жодного разу не поцікавилася станом здоров'я дочки. Весь вільний час проводила з Юрою. Ніні допомагала її подруга: купляла ліки, приносила їжу. Одужавши, дівчина попросила у мами грошей.

– Немає, доню, я їх потратила.

– Але ж то були мої гроші.

– Сьогодні повинен повернутися батько, привезе зарплату, я тобі поверну гроші.

– І як ти поясниш татові присутність «гостя»?

– Поки він буде вдома, дядько Юра житиме в готелі. Знаєш,

як зараз дорого коштують там номери? Моєї зарплати не вистачило, щоб оплатити там його проживання, тому й довелося твої гроші взяти.

– Мамо, не соромно тобі так чинити? Як ти батькові в очі дивитимешся? Тягалася з якимось дядьком, а тепер будеш з татом спати. Згадай, скільки тобі років! У тебе двоє дорослих дітей...

– Не смій осуджувати мене! Що ти знаєш про мене? Юра – моє перше кохання, а твого батька я ніколи не кохала, вийшла за нього заміж, як виходять багато інших дівчат. А коли знову зустрілася з Юрою, зрозуміла, яку допустила в молодості помилку. Я не батькові зрадила, а своєму першому коханню, а воно ніколи не забувається.

– Тоді розлучися з татом і зійдися з дядьком Юрою.

– Легко тобі говорити. Ти знаєш, скільки батько заробляє? Ось привезе гроші, треба буде дати дядьку Юрі на зуби, собі дещо з одяжі купити. Та й квартиру при розлученні доведеться ділити на трьох. Невідомо, ще яка частина тобі дістанеться. Так, що сиди мовчки, ніби нічого й не сталося.

Увечері повернувся з вахти Зоїн чоловік. Ніна бачила, як мама, обіймаючи тата, говорила йому, як вона скучила за ним. Порахувала привезені гроші й заховала відразу в скриньку.

А через два тижні, коли чоловік, знову поїхав на вахту, з'явився Юра. Вечорами Зоя, незважаючи на присутність удома доньки, замикалася з ним у спальні й звідти доносився сміх жінки.

Врешті-решт Ніна не стерпіла, зателефонувала братові й розповіла про «пригоди» матері:

– Що робитимемо? Ти ж знаєш, як батько кохає маму, дізнається про зраду – уб'є, а сам викинеться із сьомого поверху.

– Ти – дочка, тобі зручніше, поговори з мамою ще раз. Погуляла й досить. Продовжуватиме – попадеться.

Між Ніною й мамою знову відбулася розмова, при якій був присутній і Юра. Але Зою так і не вдалося переконати.

Її чоловік, мабуть, теж відчув щось непевне: кілька разів телефонував вечорами, коли Зоя була відсутня. Ніна, як могла, відбріхувалася, але він тепер і їй не вірив. Терпець дівчині уві-

рвався. Грюкнувши у двері спальні, коли звідти лінуло задоволене муркотіння, сказала:

– Дядьку, вранці забирайтеся геть, бо я батькові все розкажу. Мені вже набридло обманювати його.

Наступного дня Зоя пішла разом з Юрою. На прощання сказала Ніні:

– Тварюка ти невдячна. Я ж тебе народила, а ти не хочеш прикрити мене.

– Мамо, отямся! Що ти робиш? Не ганьби нас!

– Ви вже дорослі. Виростила на свою голову. Твій братик теж мене виховував. Устигла накаркати...

– Куди ти? – спробувала затримати.

– Квартиру знімемо. Живи сама. Пора мені й про себе подумати.

О другій годині ночі зателефонував батько. Він був п'яний.

– Дай мамі слухавку.

– Її немає вдома.

– А де вона?

– Не знаю, телефонуй на її мобільний.

– Усі ви жінки... – брудно вилаявся.

Ніна кинула слухавку й лягла в ліжко, та довго не могла заснути. А між Зоєю й чоловіком у цей час відбувалася розмова:

– Де ти волочишся?

– У куми ночую. Твоя люба донька вигнала мене з хати.

– Як це вигнала?

– Бачиш, грошей їй не дала...

– Та в неї ж свої є.

– Розтринькала, просила ще й з твоїх. Я й так ледве кінці з кінцями зводжу. Сам знаєш, які тепер ціни. Обносилася, сором людям на очі показуватися. Хоч би ти більше заробляв.

– Повертайся додому. Прибуду з вахти, розберуся з Нінкою.

– Добре, любий! Аби ти тільки знав, як мені тебе не вистачає, – вимкнула мобільник, лягла біля Юри й міцно обійняла його.

Через кілька днів провідала дочку:

– Ну, як ти тут без мене?

- Жива, як бачиш...
- Вигнала маму й задоволена?
- Чого тобі треба?
- Батько не телефонував?
- Ні.
- Доню, чи не позичила б мені трохи грошей?
- Ти мені й тих не повернула, що забрала, коли я хворіла.
- Не соромно? Уже матері шкода й копійку якусь дати.
- Якби ж то тобі... Твого ж альфонса я годувати не збираюся.

Нехай іде працювати. А де твоя зарплата?

– За квартиру треба платити, їсти теж за щось треба, а яка там моя платня, сама знаєш. Якби не батько... То даси що-небудь? Я ж тобі квартиру залишила.

– Нічого я тобі не дам. Не дурій і повертайся додому.

– Народила виродків. Жодне не хоче допомогти, – зі сльозами на очах покинула дівку.

Чоловікові довелося залишатися на вахті ще одну зміну: терміново здавали об'єкт. Не розжившись грошима, Зоя і Юра поїхали в село, де народилися. Прийшли до його мами:

– Нам ніде жити, поки що поживемо у вас, – пояснила Зоя.

– Геть з моєї хати, шльондро! Занапастила сина. А тобі, дурню, бачу, не вистачило років у буцегарнях, аби розібратися, що це за «пташка». Знову закортіло туди? Повертайся до своєї дружини. У тебе троє синів. Телефонувала кілька разів. Питала, коли повернешся.

Зоїна мати теж відмовила їм.

– Що ти робиш, доню? Навіщо тобі цей волоцюга, що з в'язниць не вилазить? Повертайся до чоловіка. Ти хочеш, щоб над нами все село потішалось?

Вони пішли в шкільний садок. Сіли на лавочці, яка дивом збереглася з їхнього дитинства.

– Що робитимемо? – глянула на нього Зоя. – Тобі все-таки доведеться влаштуватися на роботу. Я сама не витягну.

– Ще чого... А хто тобі сказав, що я збираюся жити з тобою? Довгими зимовими вечорами, коли відбував покарання, виносив

помсту. Сама знаєш: я за тебе готовий був життя віддати, а ти пальцем не поворухнула, щоб врятувати мене від звинувачень тих покидьків, які тебе неодмінно згвалтували б. Тепер і ти принижена. Віддячив тобі сповна. Завтра від'їжджаю в Росію до своєї сім'ї. Гроші, які ти давала мені, відклав на дорогу. На цій лавочці ми цілувалися – тут і попрощаємося. Бувай! Колишне кохання не повернеш...

Зоя не пам'ятала, як доїхала додому. Піднялася на ліфті на сьомий поверх. Двері в квартиру були розчинені навстіж.

За столом, захарашеним порожніми з-під горілки пляшками, сидів її чоловік. Здавалося, що він навіть не помітив, коли та зайшла, настільки був п'яним. До неї, нявкаючи, кинулася голодна кішка й потерлася об ноги.

– А де Ніна? – тільки й спромоглася запитати.

– Хто там? А, це ти? – ледве вимовив. Язик не слухався. – А Ніна тут більше не живе. Як побив її, пішла жити до подруги.

– Хоч би закусив.

– Нічим. Гроші всі пропив, закуски навіть ні за що купити.

– Не журися, чоловіче, проживемо, гроші ти заробиш.

– Де в біса я їх тепер зароблю? За п'янку мене вигнали.

Вона мовчки присіла на диван, де ще не так давно тішилася з Юрою. Був вечір. У темні вікна квартири заглядав блідий місяць...

ВАСИЛЬ БУДЕННИЙ

Поет

Буденний Василь Йосипович народився 20 вересня 1947 року в селі Смолин Чернігівського району Чернігівської області. Закінчив філологічний факультет Київського державного педагогічного інституту. Доцент кафедри слов'янської філології Чернігівського національного педагогічного університету.

Автор збірок: «Дарунки вересня», «Орбіта зернини», «Третє повернення», «Живиця жнивного тепла», «Моя ти, земле», «Сиве багаття», «Під сьомим небом», «На вістрі власного меча», «Дев'ятисил», «Осяяння», «Шлях до осяяння», «Життя у слові», «Поживна меса», «З жебрацької торби», «Прощання з вороним», «З гіркою правдою на ти», «В серцях злинялий помаранч», «У притчах суть єства мого», «Душі моєї обмолот»; збірок для дітей: «Абетка-мозаїка», «У школі і вдома», «Прочитай і розмалуй», «Рано-вранці на зорі», «Вундеркінди з нашого під'їзду».

Лауреат премій ім. О. Десняка, ім. М. Коцюбинського, ім. Леоніда Глібова.

Член НСПУ з 1983 року.

* * *

На окриллі, на підкрилку, на крилі,
Лиш би тільки, боронь Бог, не на мітлі.
Лиш би тільки, боронь Бог, не шкандибать,
І не повзать, й не скрадатися, мов тать.

Небагато в тебе, Господи, прошу –
Лиш знічев'я б не стоптати споришу...
На окриллі, на підкрилку, на крилі –
Лиш небесно, щоб торкатися землі.

Це бажання чи це кредо, чи це хіть?!
Ой нелегко власну душу зрозуміть.

* * *

Я від землі –
і в землю вірю.
Я до землі горнусь –
бо свій.
В моїй землі – моя надія.
Моїй землі – і подих мій.

Моя земля – Українська наша.
Її любить – не досить слів.
Колиска дітям від батьків –
Найзаповітніша, найкраща.

Й моєї віри не схитнути –
Корінням в рідну землю вріс,
До бід її навек прикутий
Білявим займищем беріз.

Душі моєї ненаситець
Черпає сік з її глибин,
Й моєму слову колоситись,
Допоки в надрах буде він.

* * *

Вчорнілий сад німує в самоті,
Зотлілий дух витає вже незримо.
Це ж в сірому обчовганім дранті
Жнивує сиву слякоть передзим'я.

Які жнива, такий, бач, і врожай:
В душі печаль, непевність, сумовиття,
Нема тієї радості, на жаль,
Що так буяла в ошалілім літі.

Нема й не буде, як там не крути,
Хіба шукать у внуках та у дітях?!
Німує сад, мов я у самоті,
До нього йду навзаєм душу гріти.

* * *

Мені б на смітник всі печалі
Та й загулять на всю губу.
В цім світі дивних аномалій
Забутися й про все забудь.

Забуть гаразди й негаразди,
Про те, чого нема й що є,
І вже не згадують ні разу
Про ваше горе та й своє:

Про те, що у країні дурнів
Доводиться нам животіть,
Де з нас сміються навіть кури
Вже більше двох десятиліть –

Такий ландшафт, така земля,
Здається, Божа благодать,
А нами править заздрість, ницість,
Що й матір ладні вже продать.

Морочу голову: хто ж винен –
Що ми із вами отакі,
Що й досі вільні на колінах
Чужі збираєм срібняки?

Чужі думки, чужі насмішки...
І дух, і мова – все чуже...
З небес дивується Всевишній;
Невже ж оце народ, невже?!

* * *

Впродовж кількох десятиліть
Чи влади, чи нечиста сила
Село взяли та й оскопили,
Мовляв, безплідно протягніть
Ще кілька там десятиліть...
Не родить поле ні мізки –
Духовні ж євнухи керманять:
Дурних рабів кланують клани
Із думкою, що на вікі...
Не родять в тих і в тих мізки...
Отак і щезнем в нікуди,
Як щезли сумнозвісні обри.
Село мовчить, не кличе «пробі»,
Бо хто зважа на знак біди?
Щезаєм нишком в нікуди.

* * *

Прогавкало життя моє і край...
Те, що лишилось, кинути б до біса
Чи на суку опудалом підвісить,
Чи самурайське вигукнуть «банзай» –
Враз на меч, як воїн той, – і край...

Дурні думки, а може, й не дурні,
Як подивитись і в якому сенсі:
Як ціль – збирать на «гробові» із пенсій
Та рахувати дні, що вже на дні,
То, може, й не такі вони дурні.

Або чекать із іншими кінця
Гріховного цього, дурного світу,
Щоб вочевидь антихриста зустріти
(Якого вже готують до вінця)...
Чи з'їхав люд цей з глузду до кінця?!

Куди не кинь, тупі й глухі кути:
Де Божий Дух і де Всесвітній Розум?
Не гріє день грядущий, а морозить,
Душа з Христом страждає на хресті
І шемно рве мене в глухім куті.

І в дзвони б'є цю гидь перетерпіть,
В людині цій Людиною лишатись,
В золі й сльозах вибілювати шати
Й не відступать від правди ні на мить.
Але ж бо, Отче, скільки вже терпіть?..

* * *

Сіра хвища латає підмерзлу до ранку грязюку,
Не спізналась, бач, ні на день календарна зима.
В лісі дятел морзянку собраттям по духу простукав,
Навіть тим, кого поруч давно, аж від Спаса, нема.

Хай у вирії їм по-пташиному легко ікнеться,
Ну а нам вже не вперш холоднечу і в душах долать
Та зважати на те, що нам скажуть в ізраїльськiм кнессі,
Що підкаже слов'янству покійного Янкеля зять.

Бо самі розучились запасати ще з літа дрівцята,
В своїй хаті нездатні і печі уже розтопить
(Хоч яка там своя, незалежна для дурників, хата),
В котрій треба й мені, недоумку Господньому, жить.

Сіра хвища латає підмерзлу до ранку грязюку
І латає мізки у промерзлій моїй голові,
Прислухаюсь, як серце собраттям морзянкою стука:
Та невже ж оце ми, недолугі, ще й досі живі?!

* * *

Дива та й годі:
Вчора ще мело –
Сьогодні заяснілося плюсами,
Й лихий зимі по доброті – не в зло
Махають верби віттям, мов руками.

Синиці аж сміються із котів,
Охлялих після бійок та амурів.
Я теж, як в юні, провесінь зустрів
Та й закохавсь, напевне-таки здуру,

Бо вже мені до юних чарів зась,
Роки камінням уляглись на плечі.
Набридло зомбувати раз у раз
Себе отим: мовляв, іще не вечір...

Вже ж правді в очі глянути пора,
Не той вже гарт, хоч начебто й при силі.
Вечірня загоряється зоря...
А чи кого й коли вона зігріла?!

* * *

Мені б хоч трішки без печалі,
Хоч крапельинку без жалю,
Невже веселе відспівалось
І жар став схожим на золу.

А так ще хочеться, їй-право,
Розправить плечі, мов колись,
Й до любки поглядом лукавим
Моргнуть, мовляв, ти ж подивись!..

Й дивилися, коли дивилось,
А зараз, бач, не той Василь,
Не та жага, не та вже сила,
Хоч зовсім ще не сів на міль.

Ще ж і мені буває в радість
Розкриленість жіночих вуст,
Однак зима блука десь рядом,
Її мерзеної ... боюсь.

* * *

Ще хвацько чубом потрясу
І славну пісню замугичу,
Не цю сучасну, не попу,
А ту, наспівану на Січі.

Відчувши враз козацький дух,
Вдихну козацької звитяги
Й слідами прашура пройду,
Слідами козака-нетяги,

Що волю кров'ю здобував,
Що справді знав ціну свободи,
Не продавався (Боже, збав!)
Й не слався панству на догоду.

Того, що зараз в цій порі,
Нетлінний і безсмертний в душі,
На світ цей дивлячись згори,
Від болю, певне, аж сахнувся.

Бо нас побачив, нашу суть:
Нутро злодійське і продажне...
Так наче звільнені ж від пут,
Та що таким свобода важить –

Вбивать безкарно й грабувать,
Брехати і плювать на совість,
Коли вже брата кровний брат
За гріш четвертувать готовий.

Святого обмаль, де-не-де
Свічками, а чи острівцями...
І хто кого й куди веде
Ні я, ні Сам Господь не втямить.

Нетяго, пращуре, прости,
Такі ми є, така держава...
Разом з Ісусом на хресті
розіпнута козацька слава.

P.S.
Часу прийдешнього ознаки,
Цих непростих, тривожних днів –
Довкіл олюднені собаки,
А люди стали гірше псів.

Ні покаяння, ні любові,
Тож поступ наш у нікуди...
Продатись і продать готові
Й за гріш лизать чужі сліди.

* * *

І помацки, і манівцями,
І скоком-боком навпрошки
Плетусь, незрячий, за сліпцями
Не день, не місяць, а роки.
То лаюсь, то молюся Богу
(Таки ще з вірою молюсь),
Щоб врешті втрапить на дорогу
Й прибитись врешті до порога,

І хату освятить свою,
Щоб в ній не пахло чужиною,
Щоб в ній слов'янський дух витав,
І мовою вже ж не німою
Нас хтось в цій хаті привітав.
Здурів, либонь, бо ще надіюсь,
Бо ще таки душа жива –
Не покритка ж і не повія,
А мов розтерзана вдова,
Що дивиться, як ляльководи
Ведуть її дітей сліпих
До ямищ Заходу чи Сходу
Собі на втіху та на сміх.
Прозрійте діти, Бога ради!
Та, власне, розкусіть-бо суть
Отих, що світовий порядок
Зомбованим сліпцям несуть.

* * *

Ще, бач, мороз злодійкувато
Весну щипає по ночах,
Та вже крильми лелека святить
Із неба наш родинний дах.

І сонце до того привітно
Луг обніма після снігів,
Що ще ж, либонь, початок квітня,
А він в проталинках зацвів.

Моя Десна, ясна дівиця,
Роздерла кригу на собі
Й під спів захоплений синиці
Відкрила очі голубі.

Пробудження – таке це диво,
Така це Божа благодать,
Що навіть нива чорнобрива
Не хоче більш відпочивать.

Чуть балачки між сівачами:
– Чекай-но, пройде Благовіст
Й ти засмієшся під плугами,
І зерно кинеться у ріст.

* * *

Вербова гілка майже в розповитті,
Жовтичка вже роздмухує пилок,
Лозняк співає, соками налитий,
І котиться під ноги моріжок.

Весна така жадано-довгожданна;
Давно вже квітень облизав поріг,
Освідчивсь і лелека у коханні...
Та раптом знову осоружний сніг.

Хай мокрий, нетривкий, а все ж колючий,
Немов батіг трійчатий на тепло.
Однак недовго холоду нас мучить –
Весілля солов'їне почалось.

* * *

З небес липнева сходить благодать,
Земля духмянить огірком і кропом,
І в'язу престарілого Акрополь
В гнізді долонь трима вже лелечат.

Ще наче крок ступили від весни,
А вже пора надходить дозрівання,
Вже золотяться у промінні раннім
Срібно-зелені від пилку лани.

Таке животворяще все довкіль,
Про відмирання важко навіть думать,
Та вже в покіс трава лягає сумом,
Й п'янить нас переджнив'я, а не хміль.

* * *

Небесно світ голублять голуби,
Шануються найвищим пілотажем,
Милуючися дійством цим, й собі
Душею з ними полетіть наважусь,

Щоб, як вони, до самозабуття
Крильми до неба землю пригортати
(Так в сонячних промінчиках дитя
До свого серця пригортає мати).

Оце ж вона – любові справжня суть,
Всевишнього окрилене начало.
Лет голубів – її живий салют,
Щоб в нім Творця нарешті ми пізнали.

* * *

Німує ще в проталинах весна,
Хоча вже чути тенорок синиці.
Підталий сніг ще в променях іскриться,
Та вже з дахів над вікнами звиса.

Ще кілька день – і задзвенить капіж,
Заграє сонце скерцо на бурульках,
Щось бабакам стає вже спати мулько –
Прокинутись надумали скоріш.

Поволеньки усеньке ожива,
Поволеньки й душа моя світліє.
Тікають в небуття лихі завії –
Під снігом парость врунється нова.

* * *

В снігах стерилізуються сади;
Ані бруньок тобі, ані любові,
Поблискує лиш місяця підкова,
Вірніш, то молодиться молодик

Та на берізки нишком погляда.
Їм байдуже, здається, до морозу,
Вони вже вийшли з-під його наркозу,
І їх брунькує сила молода.

В гілках вже чутно співанку життя –
Не соки це, а дух це їх нуртує,
І, дивлячись на них, собі міркую:
А чи не з-під берізок тих і я?

ДВІ ПРИТЧІ ПРО ВОЛЮ

1.

Вляглась хурделиця в замети,
Збілів мій погляд від снігів.
До лісу, мов соліст балету,
Лось копитами поле грів.

Таким розміряно-неквапним
І величавим був той біг,
Що навіть небо сиву шапку
Шпурнуло в захваті на сніг.

І сонце, від морозу яре,
Благословившись із-за хмар,
Його підгейкувало марно,
Під ноги кидаючи жар.

Він біг, як бігають на волі –
Без понукань і батогів.
Ніхто його, ніхто й ніколи
Не звабить сіном зі стогів.

2.

Забути,
забути,
забути...

І стійло, й невільницький біг...
Сідло, і попону, і путо,
Й важкий із сириці батіг.

Нехай без вівса в раціоні,
Зате ж виціловую луг.
Єдиний жокей і погонич –
Мій власний нескорений дух.

Лечу – куди хочу,
Бо вільний,
І кланяюсь я лиш траві.
Та чую:
Підступна свавільність
Вже зріє в чийсь голові.

Це ж хочуть мене приручити,
Стриножить в мені мою стать
Й життя обіцяючи сите,
В підкови мій світ закувать.

ПРИТЧА ПРО КВІТИ НЕ З БАЗАРУ

Із небесного огрому
Заіскрило що є сил –
Тож весняний перший промінь
Сніговицю обкосив.

По покосах темно-синіх
Дзюркотливих ручаїв
Пустотливо, білопінно
Березневий день побрів.

До водоймищ лугом, полем
Підіймати береги.
Тільки ліс ще в білій льолі,
Й по байраках ще сніги.

Та вже скоро, незабаром,
Через тиждень, а чи два,
Заспіває не базарна –
Квітка проліску жива.

* * *

Я не прошу багато літ життя
І не прошу тих літ укоротити:
Дай, Господи, їх стільки, щоб в цім світі
Я задум Божий вволив до кінця.
Щоб воля та, що зріє у мені,
Лиш Божій упокорювалась волі,
Щоб я собою не пишавсь ніколи
І не зважав на пристрасті земні.
Щоб звабне баговиння тих спокус,
Що кожному лукавий уготовив,
Не засмоктало справжньої любові,
За вразливість якої я боюсь.

Боюсь за те, що тиха й мовчазна
Й не лізе притьмом кожному у вічі,
А лише совість час від часу кличе,
Коли, буває, задріма вона.
Отож і будить вбогим допомогти,
До бід людських не лишитись байдужим,
Але найголовніше бути мужнім,
Щоб з Правдою гіркою бути на «ти».

* * *

Коли в мені забракне сил
Цей світ до серця пригорнути,
Вважатиму, що це за суттю
Лелечий мій політ без крил
(Тож і прошу у Бога сил)...

Бо що мені оце життя,
Хай навіть і блага, і сите,
Як в Слові вас не зміг зігріти
(Хай мовленим і до пуття),
Тоді чи вартий я життя?!

Не смерті я боюсь, о ні,
Боюсь нікчемного безсмертя,
Де прижиттево будуть стерті
Думок моїх рядки сумні...
Не смерті я боюсь,
О ні!..

АНВАР (АНДРІЙ) ДЕРКАЧ

Поет, прозаїк, критик

Деркач Анвар (Андрій) В'ячеслович народився в січні 1965 року в Чернігові. Дитинство і значна частина дорослого життя пов'язані з рідним містом.

Тут закінчив середню школу №16, тут написав перші вірші. Виховували батьки та бабуся. Смак до мови прищепила мама, викладач англійської та німецької. Вона ж допомогла сину усвідомити, що він – українець. Долаючи спротив російськомовного середовища, в 16 років перейшов на українську у повсякденному житті. Писати починав російською, але невдовзі перейшов на українську. Це було в останні роки брежнєвщини, тож привернуло увагу КДБ. Юнака викликали на допити, але він тоді ще не міг оцінити рівень загрози: пік в очі, що думає... І про Афганістан, і про несправедливо ув'язненого земляка Левка Лук'яненка, і про українську мову, яка зникала зі шкіл. Не посадили, але пообіцяли відправити в психіатричну лікарню. Тоді йому стало страшно...

Повчившись у Київському політехнічному, збагнув, що природничі науки – не його. За інерцією вчитися пішов на російське відділення філфаку Ніжинського педагогічного – легше було скласти іспити після російськомовної десятирічки. Закінчивши три курси, пішов у двірники. Як висловиться згодом: «Вирувала перебудова, а нам все ще завантажували в голови Фадєєва».

Доля звела з бахмацьким поетом Володимиром Кашкою. Він підтримав, переконав, що Андрієве віршування варте серйознішого підходу. Надрукував добірку його віршів у районній газеті. Перша публікація вийшла двома роками раніше в обласній газеті «Комсомольський гарт» за наполяганням голови обласної органі-

зації СПУ Станіслава Реп'яха. Спілкування з Кашкою, Костянтинном Москальцем, Миколою Тузом, Юрком Ананком створило комфортну для творчості атмосферу. Попри різницю у віці і в естетичних уподобаннях, протягом багатьох років зберігав дружні стосунки зі Станіславом Реп'яхом, який підтримував порадою, добрим словом, потрібними контактами в письменницькому середовищі.

У середині 90-х прожив кілька років у Німеччині та Франції. Брак мовного середовища, туга за рідними поліськими красвидами не дозволили спокуситися побутовим комфортом, спричинили рішення вертатися додому. Відтоді його професією стала журналістика. Перепробував усе: від радіо (в тому числі ВВС і «Радіо Свобода») до національних телеканалів. Пише мало, уривками, бо багато часу та енергії забирає саме журналістика. Після першої збірки «Займенники» (1993) підготував збірку «Злі назви річок», яка чекає друку.

Світоглядною революцією став прихід до Ісламу. Він співпав у часі з Помаранчевою революцією 2004 року. Відтоді творчість Анвара, як і решта життя, проходить під знаком цієї релігії.

Член НСПУ з 1995 року.

ВІРШІ РІЗНИХ РОКІВ (1993 – 2016)

хтивий метелик
кружляє
над шовковицею
власної пам'яті
котра родить раз на рік
в цьому гаю
поміркованість – гостя
метелик що не живе
а кружляє
сідає їй на чоло
і тисне

некомашиною вагою
на світло вікон
та ліхтарів
він не летить
дерево вабить більше
і сховавшись у щілину
на тілі власної пам'яті
згадує що це осінь
це кінець

* * *

вартувий тиші
нічого не здатен вдіяти
бо стулити писок
кожному хто галасує
неможливо
тільки мовчати
підтримувати мале джерело
що оживає у передчутті миті
коли небесний Сусіда забуде
а чи навмисно
і залишить викрученим кран
і світло проллється
і речі в помешканнях
набудуть своїх власних рис
і відбитки долонь тих майстрів
що плекали їх
стануть видимі
а коли надмір світла
зрушить речі й понесе
господарі зарепетують
та сонце не зайде за обрій
а почне меншати
відлітаючи туди
звідки з'явилося
галас ущухне
ніч надійде

і вгамує
едіпів комплекс
вартовий почне слухати
як досягають
на вогкій галявині мозку
суниці беззахисні й справжні

* * *

не нарікай на погоду –
це січень
на самоту не нарікай
це воля
якої ти прагнув
ти вже не маєш
ні любові ні віри
ані надії
ти тільки хочеш
любити вірити сподіватися
бажання своє ти тримаєш
як пса на шворці
ти таки вільний
ти такий вільний
що не знаєш
з чим порівняти цю волю

* * *

гострі підбори
по бульвару Шевченка угору
лиш на високих підборах
можна втекти від старості
та для смерті підбори – трава
над бульваром ти летиш
молода

* * *

жінка роздягалася й згасала
розлякала оленів і птаство

/круки залетіли аж на місяць/
жінка убивала таємницю
лики оберталися на лица
лица оберталися на пики
в полум'ї пекельнім і любовнім
мова оберталася на скрики
після пекла
залишився попіл
ти пішла
а я собі лишився
осінь мене листям одягає

* * *

пам'ять про смерть
змила риси обличчя мого
я повернусь несподівано
ви впізнаєте мене з голосу
а якщо не впізнаєте
тоді впізнаєте по вимові
а якщо ні
тоді по жестах впізнаєте
коли ж по жестах
мене не впізнаєте
я згадаю про життя
і обличчя набуде власних рис
бо мені конче треба
щоб ви мене упізнали

* * *

смерть
тріщиною по крилу
пробігла
проти себе
поділене крило
летить угору
і додолу

* * *

сивіє голова
сивіє куртка джинсова
від смутку
сивіють твої очі
чорноголова чапля
взяла на себе світу сивину
і віродився світ

* * *

не забувайте
мою вірність
не забувайте
мою зраду
не забувайте
мої жарти
печаль мою
не забувайте
а як забудете
я й з пекла вам
поштівку надішлю
позаду минуле
й майбутнє позаду
це закрут у часі
чи відьомський задум
ти нині попереду
ти – вістря ножа
накинута ролю
незнаний ще жанр
вломись, обламайся
впади до безодні
ножем бо шукали
серце Господне

* * *

засилюють нитки
в голку

пальці пхають в обручки каблучки та рани
руйнують лівицею те
що правицею збудовано
і права рука знає
і ліва:
в підсумку нуль
дірка від бублика
обличчя у пранцях
ті що вважають себе
одиницями долі обранцями
примножують стадо нулів
щоб приписати собі
тіло втискають в руно
душу в труну
і раптом вулицею рятівне:
«сьогодні в клубі будуть танці»
лиш на час поцілунку
забуваємо ми
про тягар ножів
у наших кишенях
з навпіл розділених одиниць
складаємо першу літеру
слова «любов»

* * *

темрява річки не чорна
а каламутна брунатна
проходить крізь місто це
майже південне
приймає води зужиті
гойдає лебедів
розбещених даровим хлібом
в них від нудьги
/коли не коли
трапиться бійка за дівчину
чи смачний шматок /

жовтіють потилиці
річка місто минувши
навпіл розітнувши його
острів лишивши на згадку
в луках блукає
місто все далі й байдуже
бо річка звички не має
вертатись думками чи тілом

Страсбург, березень 1993 року.

* * *

...коли бурштином
напихають кишені
а золота стільки
що навіть захланні
гукають годі
день найвищого злету птахів
день приручення яблунь
день коли найромантичніша пригода
блукання під дощем
день коли приходять осінь
у наші краї

* * *

хоч це кохання
але душі літають низько
мов перед дощем
листя жовкне
бо до очей жалю не має
падають душі
наче черевики забитого автом
і знов кружляють

* * *

осінь не минає
осінь точиться як вода

крізь щілини старої греблі
що досягла критичного віку
але осінь надто квола
аби її зруйнувати
давно полишені
сподівання на зиму

* * *

я спав і не бачив обличчя
тільки руки що пустили стрілу
стріла дослухала
музику тятиви
і сіла спочити на луці
а далі сама летіла
це не рана
це заштрик
від хвороби «думати про смерть»
жодної мети нарешті

* * *

стрілу Немезиди ловив
грудьми немов метелика
ентомолог прислів'їв
етимолог мовчання
порушник
пристойного перебігу смерті
ось вона тут
не «в» а на грудях
мов змія що пригрілась
зав'язати вузлом
гладке тіло стріли
ми могли
як були
ще невинні
послужить йому вірно
востаннє
ці пальці понад усе

цінують теплоту жіночого тіла
оберніть на коло
/пекельне чи райське/
тіло стріли Немезиди
але зимно, як зимно...

* * *

Троянда ні для кого.

П. Целан

Вона квітне
хоч не має
звички квітнути
відає пелюстки землі
хоч не звикла віддавати
вона квітне
потім обсипається
потім жовкне
і обсипається листя
так щороку але
до наступного цвітіння
вона встигає забути
те що сталось
минулого літа
вона завжди
на своєму місці
найвільніша серед тих
хто поспішає забути
це сонце і мідь
це труби і шинквас
бажання
мов шума кволі
розтеклись по ньому
«Води!»
не склянку – ріки
аби пройти босоніж по воді
ідуть і грузнуть
до колін до пояса
до душі

руки з козиками
виводять на воді
«Тут був...»
і зникають під водою

* * *

Пси,
Апокаліпсис, сказ – багато всього зараз.
Аллах, дай мені сили триматися за намаз!
Перенеси через прірву, бо міст тонший за волос...
Це я молюся... Ти чуєш мій голос?!
Спочатку казали про смерть рок-н-ролу.
А потім, що вмерла силаботоніка.
Жерли горілку, хлєптали вино.
Стрибали в траві мутанти-коники.
Тепер розтягують те помирання.
Виють койотами, ширяють грифами.
Сонце святкує свій схід останній.
А Дніпро шкіриться бар'єрними рифами.

* * *

По праву руку веселка
По ліву – заграва
Артеріями мчить кров
Радісна і яскрава.
Випромінює більше ніж
полоній чи радій.
На сірих обличчях бранців
Усмішки безпричинні.
Веселе кружляння крові
Втілиться в їхнім чині.
По ліву руку веселка,
По праву – заграва...
А просто над ними небо,
закрите ґратами.
Там зустрічаються янголи
З шахідами бородатими.

СЕРГІЙ ДЗЮБА

Поет, прозаїк, публіцист,
дитячий письменник, драматург,
перекладач, пародист, критик

Дзюба Сергій Вікторович народився 20 вересня 1964 року в м. Пирятин Полтавської області. Закінчив факультет журналістики Київського державного університету імені Тараса Шевченка. Президент Міжнародної літературно-мистецької Академії України (яка об'єднує відомих письменників, перекладачів, науковців, журналістів із 52 країн світу) і МГО «Чернігівський інтелектуальний центр»; очільник Чернігівської міської організації Національної спілки журналістів України; почесний професор Луцького інституту розвитку людини Університету «Україна»; член зарубіжних академій: Слов'янської літературно-мистецької Академії (м. Варна, Болгарія), Міжнародної літературної (науково-мистецької) Академії «Македонія Презент» (м. Скоп'є, Македонія), Міжнародної Медитеранської Академії імені братів Міладінових (м. Струга, Македонія), Міжнародної Академії літератури та мистецтва Удмуртії. Член Національної спілки письменників України з 1996 року.

Автор 63-х книг, присвячених дружині – письменниці, науковцеві й журналістові Тетяні Дзюбі (на думку фахівців, це – єдиний такий випадок в історії світової літератури), зокрема збірок поезії «Колись я напишу останнього вірша», «Сонце пахне снігом і яблуками», «У липні наших літ»; книжок пародій «Любов з тролейбусом», «Зима така маленька, мов японка», «Кожній жінці хочеться... на Марс»; казкової трилогії «Душа на обличчі» та роману для дітей «Потягуськи» (ця книга – в співавторстві

з Іриною Кулаковською); книжок прози і публіцистики «Як я був агентом ЦРУ», «Тато у декретній відпустці», «Ловець снів», «Заєць, мавка і кулемет», «Справи детектива Самарцева», «Троянці»; документальної прози «Замінований рай», «Життя між кулями», «Улюбленець неба»; книги рецензій та есеїв «Несподівані зустрічі продовжують життя» та ін.

У 2013 році в Польщі, у м. Люблін, вийшла книжка віршів Сергія і Тетяни Дзюб «Розмова чоловіка і жінки» польською та українською мовами. А в 2014-му побачили світ книги поезії Сергія і Тетяни Дзюб «Вибрані вірші» англійською й українською мовами (США, м. Нью-Йорк) та «Остання кочівля любові» (Казахстан, Алмати). Також цього ж року у Великобританії, в Лондоні, надрукували книжку Сергія Дзюби «Вірші для Тетянки». А в 2015-му вийшло її нове (друге) видання – п'ятьма мовами: англійською, українською, польською, сербською та російською.

У 2015 році побачили світ книги Сергія та Тетяни Дзюб «Яблука з небесного саду» – туркменською і українською мовами (Україна – Туркменістан – Швеція, м. Стокгольм: «ГУН», К.: «Український пріоритет»), «На сріблястій долоні вічності» – болгарською та українською мовами (Болгарія, м. Софія) та «Вірші Тетяни і Сергія Дзюби 60-ма мовами світу» у 4-х томах (Канада, м. Торонто).

У 2016-му роман Сергія Дзюби та Ірини Кулаковської «Потягуськи» вийшов у перекладі в Канаді.

Автор і режисер-постановник 36-ти радіоп'єс, в яких зіграв головні ролі. Упорядник та видавець 10-ти антологій і збірників сучасної української поезії та прози. Перекладач зі слов'янських мов, а також – англійської, італійської, перської, арабської, туркменської (має книги перекладів). Автор українських пісень, зокрема «Білі ангели» (у співавторстві з Тетяною Дзюбою).

Лауреат багатьох міжнародних і всеукраїнських премій та конкурсів: імені Михайла Коцюбинського (1998), Миколи Гоголя (1999), Василя Стуса (1999), Дмитра Нитченка (2000), Івана Кошелівця (2003), Григорія Сковороди (2005, 2011), В'ячеслава

Чорновола (2010), Миколи Лукаша (2010), Пантелеймона Куліша (2011, 2013), Леоніда Глібова (2012), Панаса Мирного (2014), преподобного Паїсія Величковського (премія Української православної церкви Київського патріархату, 2014), Олекси Стороженка (2015), а також – конкурсів «Смолоскип», «Гранослов», «Краця книжка року» (неодноразово), «Журналіст року», «Волонтер року» та ін.

У 2014 році став лауреатом Малої Нобелівської премії – Міжнародної літературної премії імені Людвіга Нобеля «Будон» (Удмуртія) та міжнародних літературних нагород – «Золотий перстень» (Македонія), Синдикату болгарських учителів «Перемога» (Болгарія, м. Варна; Міжнародний фестиваль поезії «Славянська прегрѣдка», Слов'янська літературно-мистецька Академія) та «Золотий асик» (Казахстан, м. Алмати); переможець Міжнародного фестивалю поезії в Лондоні (Великобританія); нагороджений Почесною грамотою Спілки болгарських письменників і Нагрудним знаком «Золотий Пегас» – за визначну літературну та перекладацьку діяльність і пропаганду болгарської літератури в Україні й світі.

У 2015-му – лауреат Міжнародної літературної премії імені Ернеста Хемінгуея (Канада) – за зміцнення творчих зв'язків між народами; лауреат 37-го Міжнародного фестивалю поезії та верхньолужицької культури (Німеччина, Баутцен – Дрезден – Берлін); переможець Міжнародного літературного конкурсу творів для дітей (Канада).

У 2016 році – переможець Всеукраїнського рейтингу популярності «Золота фортуна» (медаль «Трудова Слава»); лауреат 38-го Міжнародного фестивалю поезії та лужицької культури (Німеччина) і Міжнародного літературного конкурсу «Чеканне слово Бабеля» (Канада), присвяченого 125-річчю з дня народження Ісаака Бабеля.

Нагороджений медаллю Міністерства оборони України «За сприяння Збройним Силам України» (2009), почесними грамотами Кабінету Міністрів України (2004), Спілки письменників Білорусі

(2010), Національної спілки журналістів України (2014), ювілейною медаллю Українського фонду культури «За вірність заповітам Кобзаря» до 200-річчя з дня народження Тараса Шевченка (2014), медалями Української спілки ветеранів Афганістану (2015, 2016), орденом «За розбудову України», медалями Івана Мазепи, «За відродження України» (2016).

Твори С. Дзюби перекладені 60-ма мовами і надруковані в 37-ми країнах. Їх прочитали понад чотири мільйони людей з усього світу.

ДЕЦО ПРО ЛЮБОВ СТРАВЖЕНОГО НЕПРОФЕСІОНАЛА

Для того, щоб зрозуміти поезію, потрібна тиша. Не раптові, дрібно нарізані кружальця пауз, коли відчуваєш себе затравленим монстриком, готовим однією рукою грати на фортепіано, а іншою – ламати стілець.

Ви знаєте тишу, яка нагадує молитву? Напій з самотності і болю, який у нас називають спокоєм?

Я люблю таку тишу, вірші моєї дружини Тані і мудру поезію молодій Ліни Костенко. Бідні юні поетки 2000-х! Часто вони лише переказують молодість. Але найкрасивіші, найвитонченіші руки її величності Жінки, підставлені для поцілунків усьому світу – вже не кохання і ще не велика поезія. Душа філософа – щира і одночасно недоторкана, як музика.

Я люблю Бога і відчуваю його у переповнених тролейбусах. Тому мало ходжу до храму. Особливо на великі свята. Там суєтно. Він сниться. Я без кінця думаю про Нього. Мені цікаво сперечатися з Ним. Все-таки Він трохи розуміється на драматургії. Ну, й кортить дізнатися про останню мить свого життя! Більше я думаю тільки про Таню.

Так, я люблю кохати. Кажуть, у цьому світі професійно не

можна займатися двома речами: коханням і поезією. Отож я – справжній непрофесіонал.

Я навіть Україну люблю – хай їй грець! І Чернігів, де мешкає багато жадібних та заздрісних людей, немає площі Бетховена і вулиці Шопена.

Мабуть, у нинішні смутні часи, часи політичного лицемірства й гіркою запаху громадянської війни, поет повинен не зриватися на фальцет, жити на Землі, проте у Всесвіті. Тільки я не завжди пристаю на це універсальне слово «повинен», бо доволі люблю себе. Ще б пак! У мені – стільки позитиву: я – добрий, більш-менш талановитий і дуже скромний.

Узагалі, я люблю уявляти, як колись ви вигадаєте мене. Це буде нескладно! Вигадаєте, мов ляльку, яка вміла говорити і знала невеличкі почуття – розміром від народження до смерті.

Можливо, ви схочете мати мене напам'ять – як акваріум із рибками золотої ментальності. Раптом я роздмухаю хоч одне ваше бажання чи викинусь зі своєї химерної вежі у ваш правильний світ?

Інколи ви випили б найгіршого вина і лягли в ліжко – не так вже й важливо з ким. Інколи ви відчуваєте себе іржавим авто, самотнім, як Земля напередодні Потопу.

Мабуть, тоді ви трішки позаздрите мені, якого любило й ненавиділо стільки інших. Просто ви подумаєте, що я ніколи не був купою металевого брухту.

Дивно: колись ви неодмінно вигадаєте мене... І це буде не-правда.

БАЛАДА ПРО ВІДЬМУ ТА ЕКСТАЗ

(Бувальщина)

Був час, коли усе вже по цимбалах,
І муха позіхала на столі...
Аж раптом в гості пані завітала –
Влетіла у квартиру на мітлі.

Обрала холодильник для посадки,
Дарма що той, мов танк, задеренчав,
І чемно запитала: «Все в порядку?
Ти що – ніколи відьми не стрічав?!»

Я щось заплямкав вражено губами,
Морським вузлом зв'язало язика:
У мене вдома – зовсім гола дама,
Та ще й мітлу тримає у руках!

Вона ж пройшлась граційною ходою:
«Та що з тобою? Чом, герою, зблід?!
У нас, у Львові, кепсько із водою,
Я хочу лиш помитися, як слід...»

...Давно яечня на плиті схолола,
Сусід уже сусідку відлюбив,
А пані в ванні – дві години – гола!
Все ж добре, що дружина у батьків...

Наразі вийшла – Боже, ледь не плаче,
Мітлу свою від збудження скубе:
«Я мала все – холодну і гарячу,
Я знов відчула жінкою себе!

Та про такого справжнього мужчину
Всім подругам до ранку розповім...»
І я подумав: «Слава Україні!
Ну хоч одній, на диво, догодив».

ТАНІ

Душа – мов скрипка: пилом припада
І враз страждає на високих нотах.
Ти ще струна – не думай про літа,
Ти закохайся в мене у суботу.

Душа – як рима: все шука слова,
Мандрує від поеми до поеми.
Ти знаєш: благодать – де нас нема.
Немає нас в Парижі і Сан-Ремо...

Ти відпочинь – мов квітку, не зірву.
У мене тільки чуб – від Одіссея.
Так хочеться душі, як божеству,
Щоб хтось молився хоч колись на неї.

* * *

Це сталося. Знов! І без мене відчалив ковчег.
Печально дивилися обрані люди і звірі.
Зі мною прощалися – я спочиватиму в мирі,
Такий незабутній – не Шмуель, не Щек і не чех...

Тут все вже моє – я не вижебрав. Може, проспав –
Цей сонях з-під сонця, повітря – мов ключ від оселі.
І треба надихатись! Потім щось взяти. Зі стелі.
Для тих... Що колись... Ще повернуться – в гріх і до справ.

Їх хтось ще «попросить» з Єгипту чи з раю-Ізра... –
Давитися манною, слати прокльони пророку.
Мене тут лишили – такого-то місяця й року.
Я теж врятувався – від них. Порадію, пора...

* * *

коли в домі немає чого читати
я телефоную бабусі
тепер дзвоню їй у вихідний
20 вересня року здається 1964-го
і нетерпляче запитую чи я вже народився

бабуся не дивується може всевишній
взагалі їй навіть цікаво
хоч вона саме смажить насіння
аж мені пахне

ні я не народився
але чого квапитися
у неділю народжуються
лише язикаті
а їй хочеться щоб мене цвяхи
поважали

мовчимо трохи з бабусею
кожен про своє
у обох серце болить
але мені ліпше бо все ще молодший

дякую бабусю хто б це мене
сьогодні зврушив
а в неї сльози з очей
крап крап
на здоров'я
дитинко

кладу слухавку так наче
з янголом порозмовляв
все-таки добре мати
хоча б одну бабусю

треба б якось і на могилку
навідатися

* * *

Це – просто дощ, а Ти – така красива!
Таку Тебе створив для мене день.
Я знав Тебе, сто років знав до зливи...
Мені б себе не бачити лишень.

Дивлюся, як дитина із колиски,
Немов чернець, який прийшов у храм.
Це – просто дощ. І небо зовсім близько,
Та я йому Твій погляд не віддам.

Так урочисто, ідеально зримо,
Щиріше всіх шедеврів і уяв!
Це – просто дощ із карими очима,
І ні краплинки я не змарнував.

МАЛЕНЬКИЙ ВІРШИК ПРО ЧУДОДІЙНІ ДОЛОНІ СНІГУРОНЬКИ ТЕТЯНКИ

Я до Тебе прийду від віршів,
У долонях зігрію душу,
А все інше сніги допишуть –
Хтось словечко тепер не зрушить.

Тільки б пальчики упізнали –
Так бальзамово, українно...
Хай ця казка з сумним фіналом –
Все одно вона, мов дитина.

Хай ревнують Діди Морози,
І уже Новий рік за тином, –
У солодкій земній знемозі
Раптом серце Твоє зустріню.

* * *

Я пережив себе: відмучився, відпив...
Так тихо поховав – ніхто і не помітив –
Без віршів, копачів, душі лишивши пів...
Та Бог із ним, таким... І Бог зі мною... Квіти –

Оздоби для жінок, наркотики кохань –
Мені, який отам, можливо, ще потрібні,
Мов попіл – голові, як позолота бань,
Алергікам – весна і горобцям – шпаківні.

Нехай собі ростуть! Я ж більше не прийду –
У кожного із нас тепер свої принади:
Хай мріє він про біль у Божому саду,
Я інколи йому позаздрю, наче мати.

* * *

Мій друг Адам іде в універсам,
Пляшчину візьме – і собі, і другу...
І знов згадає, як, о пів на другу,
Він, покохавши, втратив небеса.

Де справді не боліла голова,
Не швендяли примари і поети,
Де він не міг по-людському померти
І не ковтав від розпачу слова.

...Зітхне, закурить «Приму» на десерт,
І так йому болітимуть ті втрати...
А все-таки люблю її, трикляту!
І хтось всміхнеться – ніби чує все.

* * *

зима така маленька мов японка
і ось твій тихий вирок завтра дощ
це так мов хтось поцупив поцілунок
дозволь скохати віхолу одну

адажію для білого ведмедя
самотнього мов острів науру
бо істина лиш білосніжна жінка
що зникне ще до ранку як токай

та ти мене не слухаєш пробач
ви вже про все домовились з зимою
ти більше не моя північна зірка
а лисеня що спить і хоче в ліс

ВАСИЛЕВІ СЛАПЧУКУ*

І знову ми прийшли до філософських мес,
Нас віддають землі – солом'яній вдові:
Сьогодні переміг, а завтра – не воскрес...
Де істина – там гріх, як золото в крові.

Нас відшепоче світ іконками з Отцем,
Поставить нам Хрести – мовляв, в останню путь...
А ми, немов живі, все всує про оце:
Нас виклюють вітри чи зорі розберуть?

* * *

Всі мрії жінок про свободу –
Нестримні, як води Гольфстріму.
Жінки потерпають від вроди –
Вночі. Мов Христос. Невловимо.

І будуть нескінчені страти –
Невинні, як зміна білизни...
Жінки приросли до пілатів.
Пілати – це ніби Вітчизна.

ЧЕРНІГОВУ

Боляче думати, падає осінь на брук,
і перехожі – неначе сліпі кошенята.
Спи, моє місто, надійний мій ворог і друг, –
нас іще довго одними сльозами вмивати –

---

* Василь Слапчук – ветеран війни в Афганістані, письменник, науковець, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка, почесний громадянин Луцька та Волині.

муть дні з помаранчевим ликом Отця.
І до нестерпних судом ми хотітимем жити.
Є ж у нас жінка – розумна й розкішна, як ця,
що на іконах. Ні, краща. Вже грішна... Скажи, ти,

стареньке моє, місто зморщок і втрат,
як невинно забудеш хрип свого пілігрима...
Пада осінь – і так боляче думає кат!
Спи спокійно, мій брате, – до останньої рими.

* * *

Ми – діти голодних вовків,
Нам хочеться крові істин.
Нас знайдуть Його хробаки –
Ретельні такі атеїсти.

* * *

Ейфелева вежа Твоєї гордості
все-таки дозволить приземлитись
самотньому
листка-літачку.
А там я сховався!

* * *

Крихітному сніговичку
сниться зимно
молоко жінки.

СОН

І був я поетом,
і жив тисячу років...
А потім – все минулося:
тільки відбитки Твоїх ніг
на піску.

* * *

У липні наших літ ми – наче ясновидці,
Які про себе все дізнались до рубця.
Коли по горло – світ. І спогадів – по вінця.
І хочеться знайти не манну, а Отця.

В старому місті лип спокійно, як в Багдаді.
Не плавиться Десна від розімлілих тіл.
Знов змиємо гріхи. І жебраки нам раді.
І істини, мов грип, рознесемо довкіл.

У липні наших літ ще закороткі ночі,
І біла заздрість лип – столітніх, ще п'янких.
Є дещо до зими. Хтось нас іще не хоче.
Повіримо в свій міт, як у прийдешній сніг.

ЧЕКАННЯ

Не випав сніг – щасливий, ніби мить.
Мені не стало легше від бронхіту.
І Моцарт у кімнаті не звучить –
Такий п'янкий, як жінка незужита.

Як Ти, що ще з роботи не прийшла,
Не сіла тихо на краєчок ліжка,
Не плакала і не горнулась трішки
До іншого далекого тепла.

І я, такий нескараний, лихий,
Не свідок, а Пілат тієї муки,
Одержу не смолу, а борщ смачний,
І поцілую не вуста, а руки.

* * *

Скінчився день,
скінчився рік,
ти починаєшся:
вже не цілована,
ще не цілована –
тілом білим
і білим віршем.

Я знову вірю,
що то початок:
одразу начисто –
і без чернетки...
мов вогник свічки,
тремтять секунди,
а десь над ними
тремтять уста.

* * *

Ми познайомились
на обшарпаній кухні
у студентському гуртожитку,
але, здається, я завжди
знав Тебе у храмі.

Я не розумію молитви
і хрещусь, мов блаженний,
бо дивлюсь на Ісуса
і бачу Твоє обличчя.

Ви різоче схожі!
Хто ти?
Невже все життя
я буду нести хрест
цієї страшної і захоплюючої
таємниці?

Покохавши Тебе,
я прийшов до Нього,
але кого з вас я маю тепер
любити більше?!

* * *

*Упали листья на дорогу,
Они упали, им легко...*

Татьяна Гнедаш

Колись я напишу
останнього вірша
і не доживу
до старості:
впаду собі на дорогу
осіннім листям
і мені буде легко.

Не хвилюйся.
Я все одно прийду
на побачення з Тобою,

зваблений
тоненькою свічкою
у храмі...

* * *

На віях – осінь, в косах – перший сніг,
А очі прагнуть молодого літа...
Хотіти – гріх, і не любити – гріх,
І гріх любити неталановито!

Пречиста осінь, твій опальний друг
Цю старість приміряє лицемірно...
Одна метagalактика покірна:
Космічний біль і безкінечний круг.

ТЕТЯНА ДЗЮБА

Поетеса, критик,
перекладач, журналіст, науковець

Дзюба (Мурзенко) Тетяна Анатоліївна народилася 19 липня 1966 року у селі Брусниця Кіцманського району Чернівецької області. З відзнакою закінчила факультет журналістики Київського державного університету імені Тараса Шевченка. Навчалася в аспірантурі при Інституті літератури Національної Академії Наук України, з 1999 року – кандидат філологічних наук. У 2014 році захистила докторську дисертацію, присвячену українській публіцистиці. Працювала завідувачем відділу Чернігівської обласної молодіжної газети «Гарт», власкором газети «Молодь України» у Чернігівській області, викладачем у київських та чернігівських вищих навчальних закладах. Нині – професор Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. Член Національної спілки письменників України (з 2002 р.), Національної спілки журналістів України.

Авторка збірки поезій «Акомодація до часу» (2000), літературознавчої книги «Талант як міра ваги» (2008), монографії «Спрага народу і спрага Вітчизни. Публіцистика другої половини ХІХ – першої третини ХХ ст.: модель національної ідентичності» (2012), численних літературно-критичних і літературознавчих публікацій у газетно-журнальній періодиці та наукових українських і зарубіжних виданнях.

Лауреат премій імені Михайла Коцюбинського (2001), Бориса Нечерди (2001), Дмитра Нитченка (2002), Івана Кошелівця (2003) та інших.

У 2014 році стала лауреатом премії Державного комітету телебачення та радіомовлення України імені Івана Франка (за кращу наукову роботу).

Твори Тетяни Дзюби перекладені різними мовами світу. Зокрема, вміщені у двомовній українсько-польській антології сучасної української поезії «Гравітація взаємності» (2013); антології «100 українських поетів» (2014), яка вийшла грузинською мовою у Тбілісі; «Світовому поетичному щорічнику – 2014» (видрукуваний у Китаї); збірнику лужицьких митців слова та їхніх літературних побратимів «Вавилон» (2016), опублікованому в німецькому Людвігсбурзі, тощо.

Сама авторка перекладає з німецької, верхньолужицької, болгарської, хорватської, сербської, білоруської та російської мов; брала участь у міжнародних поетичних фестивалях в Росії, Болгарії, Німеччині, Хорватії. Нагороджена закордонними літературними відзнаками.

Переклади з болгарської

Пейо Яворов

ДО ПРЕКРАСНИХ ОЧЕЙ

Прегарні очі – непорочні, дитинні,
Таїться музика у них, проміння.
Не кличуть і не обіцяють знади.
І молиться моя душа заради
Дитини в них.
Як молиться моя душа!
Шалені пристрасті й біда на ранок
Огорнуть в сорому й гріха серпанок.
Серпанок сорому й гріха на них не кинуть

Сум'ятні пристрасті й гріхи-провини,
 Бо молитесь душа моя,
 Дитино,
 Як молитесь моя душа...
 Не кличуть і не ваблять, ні,
 Мелодій плином, прегарні очі, осяйні, –
 У них захована на дні
 Душа дитини.

СОН

Ти знов приходила у сни,
 о мила,
 Від сяйва місяця бліда
 до мене голову схилила.
 В твоїх запалених очах
 мінилось світло.
 Тьмяніли в погляді моїм
 світи відквітлі.
 Вогонь ясний щасливих днів
 зухвалий час не згасить,
 Допоки серце нас веде
 і є жаги ненасить.
 Я пробудився, заривав
 у тьму глуху й безоку
 За передчасний твій покій
 і вічний мій неспокій.

* * *

Елка Няголова

КАДРИ З ОДНОГО ТРОТУАРУ

Мій син виводить у світ своїх синів...
 Вітер пурхає над ними, наче голуб, закоханий до нестями.

Вони мовчки тонуть серед пізньої осені,
що у черговому своєму шаленстві мерехтить
оранжевими платтями...

Мій син тримає, так міцно тримає, долоньки синів у руці,
а я відчуваю, як казка моя надходить...
Закінчується тротуар, і спалахує на плівці
червоний шарф у чорно-білому фільмі,
переховуваному насподі.

Фільм переглянутий, та для мене він остання потреба,
бо якщо обірветься стрічка – оператор буде безсилим...
А щоб хлопці звикали до найвищого – Сьомого неба, –
Син угору погляд здіймає і ніжно намацує їм крила.

Чи пригадає він той день – перший власний політ у блакиті,
коли довго і без навігації падав у мої очі?
Я ж не наважувалася його пригорнути,
аби не сполохати миті,
кульбабку, одягнену в татову білу сорочку!

Ідть, діти. Тротуар – довгий, не закінчиться враз.
Ідть, не бійтеся; кожне небо очищає день від образ...
Прилипають наші молитви до дна небесного сита,
Відає це достеменно той, хто вміє любити.

Хлопці, не озирайтеся! (Ступають – і пори року на розпутті).
Я за вами, з душею, такою смішною
(каштан, оголений до найглибшої суті).
Дай, Боже, щоб заснув оператор,
пересичений фільмами стоголосими.
Краю ноги об те кіно. А попереду осінь. Осінь...

СВІДОК-ЗАХИСНИК

*«Чи пам'яташ подвір'я і цвіт,
тихе подвір'я, усе в білих вишнях?»*

(Дімчо Дебелянов)*

Там на першій лінії, в твоєму окопі я зачаїлась
від несподіваного видива. За кілька кроків.

Подих у грудях стлумивши,
все міркувала собі, що може у жовтні цвісти білим?
Розквітла в іншій реальності зловісна болгарська вишня.

Вона так буяє – навспак, недочасу...

І так само її лихоманить свобода, невпору вибухла поготів.
Все не може, бідолашна, з землею розпрощатися –
і замерзає під голосне пугикання сов і сичів.

Свобода. А вишня опісля кривавими слізьми плаче,
втямивши, що власне є... ілюзією свободи, наче
той крик, по якому спадає тиша і уривається спів.
Я з твого шанця почула, як посвист кулі німів.

Я вже знала: кулі для поетів відлиті точно.

Бо ж знаходять їх у якомусь окопі,
в іншій ері чи іншій галактиці.

Тиша після кулі, немов цвітіння неурочне...

У цьому тепер я сама пересвідчилась: істинно і на практиці!

Самовидець чи захисник?! Давнини немає,

тож даремне заступництво моє.

Не в людину, а у вишню, хтось легкою рукою влучив.

А жовтень сипнув падолистом і за золоті продає
незакінчену поему одного підпоручника...

---

* Класик болгарської літератури – поет Дімчо Дебелянов 2 жовтня 1916 року
поліг на Струмиському фронті, незадовго до власного тридцятиліття.

* * *

Переклади з верхньолужицької
Бенедикт Дирліх

БЕЗПЕЧНЕ ЛІТО

Ох, це літо,
Легконоге,
Перестрибнуло, наче лань,
Квітучий килим край дороги,
Пісок гарячий – без вагань.

Ох, це літо!
Які простерло горизонти –
Ні прикордоння, ні межі.
Йому підвладні сині далі
І незнайомі рубежі.

Летить
Без меркантильних цілей
І падає до наших рук.
Твоє волосся задзвеніло
Під літній наспів, тихий гук.
Мої ж бо пальці неслухняні:
Їх танець – трем, їх танець – дріб,
Немов на лужицьке весілля
Ян Кушка з гусями забрів.

Ох, це літо!
Воно усе перекроїло.
Воно зігнало спокій, сплін.
І серце вперше заболіло
В шаленім стукоті хвилин.

О, як воно перелітало!
Ці дні ясні – стрімкі-таки,
Аж очевидним раптом стало:
Ми проти нього – слимаки.

ПОЖАДАННЯ

Я пориваюся туди, куди ступить не смію
й гукнуть твоє ім'я у звуків веремію,
в бентежний шал вечірніх передзвонів,
що небо розтуляють, як долоні.
Тут лише ніч зі мною розділяє
безвихідне схвильоване тремтіння.
Порадниця закоханих вже знає:
нема надії навіть тіні,
що ти до мене спустишся «з небес».
Тому вона, здійнявшись, звисока,
крадеться до дверей таких знайомих –
невидима сторожа не впуска
мої бажання до твого дому.
Та я фортуні не здаюсь на милість
і на балкон вимислюю мости...
Як близько, як далеко, мила, ти,
що й досі ще мене не роздивилась.

ЛІТНЯ ПАСТЕЛЬ

У перлах із води,
Немов лілея росна,
Ти сонцем струмениш,
А легіт пестить коси.

І серце калата,
Бо я з тобою поряд.
Спритніше від води
Нас люди обговорять.

ВИПАДОК

Я натхнення кроками вимірював.
Місто змовкло ув обіймах сну.
Враз відчув самотність нерозділену,
Поглядом ковзнувши по вікну.

В сутінках сум'яття пересиливши,
Радістю захланною праві,
Ми до неба доростали крилами –
Де вже міркувати голові.

РОЗБУДИ МЕНЕ

Серед ночі двері затрусило.
(Роздвоїтись дозволяють сні).
Я-господар заволав щосили.
Я-грабіжник крався вздовж стіни.

Перший-я побіг його шукати,
Та в дорозі збивсь на манівці.
Інший-я почав себе збирати:
Всі фрагменти й часточки ось ці.

Порятунку нізвідки чекати.
Хто зарадить, якщо сам не зміг.
Ледь живий несуче себе до хати –
На непереступлений поріг.

* * *

Переклади з сербської

Ігор Ремс

МОЛИТВА

Святий Василю, змилуйся, важку
Прийми сльозу у зболеній країні –
Дозволь мені поринути в ріку,
Що з пагорба до Тебе тихо лине...

Немає в мене іншого зерна,
Як білокрила літера кирилиці
У шкірі слова, що, мов кров, спиня
Роки й віки, які летять на милицях.

Та є цей сад, в якому заплелось
Тисячолітнє нації коріння!
Пронизливо гірчить космічна брость
Сузір'ям доль крізь наші покоління.

Чи бачиш Ти розкол цей на межі?
Сліпців, що, наче привиди, блукають?
Нові життя, благаю, збережи
І мову зі зневаженого раю...

Над прірвою – смачніше, ніж у хаті! –
Василечку, врятуй хоч хліба крихту...
Мій брате, покажи, куди ступати, –
Як стати світлом і до Тебе бігти?

ПЕРЕДСВІТНЕ

Розплющую очі:
трояндово-блідий світанок висить за вікном –
схоплений кадр. Вже два дні вітер б'є, мов гармата,

над Вуковаром – і я не знаю,
чи долетіли до Тебе
звуки і пахощі неіснуючого літа.
Сьогодні я готовий – і мої руки
нестримним натиском відкривають двері Неба.
Колись ми усі там будемо!
Рідні сині береги сміються в обличчя,
оточують, як жеребець неспесиву кобилу.
Я й не здогадувався, як болісно
може тужити тіло за твоїми пестощами.
Клекіт журби і невизначеності –
облюбую білі горлянки паперу.
І це щось! Сьогодні я мав намір зібрати виноград,
але у мене немає часу, щоб залишитися
і скуштувати молоде вино.
Відкладу частування на потім. Пити без Тебе –
безглуздо образити свою коханку-печаль.
Незабаром моя подоба перетне інші кордони
і країни, позбавлені пахощів.
Проте моя могила тут!
У мене немає іншого кладовища!

* * *

Переклади з хорватської

Енеріка Біач

СИНЬО-ЗЕЛЕНИЙ СОН

Довкола мене моруге місто,
незнайомі люди, суєта, марнослів'я.
Уламки поспіху: життя йде своїм звичаєм,
а я вислизаю з нього.
Я хапливо ловлю мить, зіткану із кохання,
снів і чистоти крихких сніжинок.
Тремчу від доторку руки,
від дотику повітря,

музики вітру і того, єдиного, погляду,
від тієї зустрічі у душі та у сні.
Довкруги мене усе зелене,
Дорога – світла, ріка – у блакиті.
Дивно: і ріка, і дорога тягнуться вгору.
Тремчу від доторку руки,
від дотику повітря,
музики вітру і того, єдиного, погляду,
від тієї зустрічі у душі та у сні.

РОЗДУМИ ПРО НАС

Коли я скажу тобі
що море завжди горнеться
до берега
то боюся що видамся тривіальною
якщо я скажу тобі
що гавань завжди прихисток
боюся що це давно вже було сказано

а я всього лише й хотіла
щоб вітер не застав тебе
у відкритому морі

* * *

Джуро Відмарович

НЕ СКАЗАНЕ ПРО МЕРТВІ КОРАБЛІ І ТАЛАЛАЄВУ ОСЕЛЮ СЕРЕД ЧЕРВОНИХ ТРОЯНД

*Миколі Вінграновському
замість вітання*

Так багато хотів тобі сказати,
Але зараз неумудро бідкатися над тим, що вже минуло.
Великий наш брате, смерть забрала срібло-злото,
Мрії і сні у кращий світ.

Дехто твердить, що там – гризота,
Інші – старт у новий політ.

Все залишилося коло Љониної калини,
Біля Дніпра і мертвих кораблів,
У саду земному на піщаній землі України.
Горизонти ті ж самі і пори року, і довгі-предовгі зими.
Хмари пливуть, вітри руйнують те, що людина збудує,
Хвилі морські поглинають народи,
Біля райських пляжів тепер гойдаються
Криваві плями – жорстокий плин вічності.

Я б хотів мати твою мрійливість, твою посмішку і риму,
Ритм і блиск, Божий дар слова.
Я б хотів мати твою віру в землю, що нас породила,
Твою гордість і спокій далеких степів, якими Козак походжає.
З Хорватії, моєї землі прекрасної, сварливої і ревної, –
Звіддала, послав вісточку у Рідну нашу,
Обмірковував промови, вірші й прозу, – наче помах рукою,
Ніжно і несучасно, майже сентиментально.
Старію, тому поетизую все це,
А молодим волосся дибом стає на голові.

Я хотів би повідати, як глибоко запали мені
в душу наші розмови,
Який скарб оті спогади, і як я водночас сумую
з приводу твоєї смерті.
Безмежно вдячний Богу за зустріч
з чудесними відомими людьми
У прекрасному краю степів і Карпат,
І Золотих воріт, які спалили буревії воєн.
А Господь їх перетворив у символ і мрію,
Як і степи, над якими вітри віють
Із сивої давнини, тасмниче і пристрасно в кожную козацьку душу.
Не все сказано, що залишилося – є на березі Дніпра,
Там і зараз стоїть Талалаєва оселя серед червоних троянд
І далі лічить мертві кораблі.

ГОСПОДЬ У СЕРЦІ МАРІЇ ПРИМАЧЕНКО

*Великій художниці
українського найвного малярства*

Український тайнопис із п'ятьма та свічад,
Де дрімучі ліси, небеса синьоокі,
Заміловані в ночі, в силуети печальних дівчат,
В загадкові створіння і сфери високі.

О, володарко пензля, тут усе – проминання і тлін,
Суща тільки надія людська на світанку.
Та життя ще ряхтить, мов потік в заворотах колін,
Доки пензлем своїм Ви золотите соняхи зранку.

Щастя випало Вам, як синиця мала в кулаці,
Тільки щира душа повсякчас багатіла красою.
Розіп'ятий Чорнобиль, поминальні свічки, манівці –
Привілей виняткових, які решту ведуть за собою.

Тихо плаче Господь, знов незрима сльоза на щоці.
Ви служили йому несуетно, без крику.
Ви носили в своїй незглибимій душі
Муку й риси тонкі преподобного світлого лику.

УКРАЇНСЬКИЙ ХУДОЖНИК І МОЯ НЕНЬКА

Юрію Луцкевичу

Ти помер з малярським начинням за плечима,
На прогулянці по Пущі Озерній, зриваючи незабудки,
Малюючи неповторні українські краєвиди,
З оберемком квітів для тієї, котру назвав своєю долею.

Ти покинув білий світ далеко від Хорватії,
Землю, яку знав і любив,
У якій розквітнув твій талант, –
На березі нашого моря,
У Башці, Омішлю й Цріквениці,

У моєму старому батьківському дворі
В рідному селі біля річки,
Що пам'ятає мої босі ноги.

Людей пов'язує спільне минуле
Або, як ще кажуть, історичні зв'язки.
Але повір, не може все вміститися у них –
Іноді достатньо кавоварки.

Плачу з приводу твоєї смерті,
Дорогий мій Юрію,
Відійшов ти у вічність назавжди.
А вслід і моя старенька матір,
Яку з любов'ю ти намалював
Того сонячного дня у дорогій моєму серцю Хорватії.

Вірю, що десь за межами наших помислів,
У якомусь досконалішому світі,
Приязно розмовляєш із моєю матусею –
Вона тобі пече яблучний пиріг,
А ти пензлем малюєш її проникливий погляд.

СОФІЇ ПОТОЦЬКІЙ*

Алеї в пахощах троянд-менад,
Стежки розпростуються, наче чарівниці;
На березі у небо задивився мак,
Ранимий, дикий і рум'янолиций.

Я залишок років без торгу і жалю
Віддам за ранки з Вами на колінах.
Нічне безсоння шовком перев'ю,
Що небом ткався й серцем заболілим.

---

* Врода якої вшанована одним із найдивовижніших парків у світі

За Ваші перса, що цвіли, мов зорі,
Ніхто не скаже доки і коли,
Немов корали в нашім теплім морі
цвіли...

Тому належиш, хто не знає страху,
Шукає щастя без передчуття,
Доки в блакиті пролітає птаха
життя.

**ДВОЄ НА СВІТАНКУ,
або ХОРВАТСЬКИЙ ВЕРДИКТ**

*Івану Драчу,
поету і зодчому незалежної України*

Народи наші в'яже давнина –
Подібні долі маємо і схожі душі.
У нас, хорватів, як у Вас бува
«на мертвих вербах розцвітають ружі».

Комусь виводить Клію огиря у срібній зброї,
А іншого – в дугу згина й поглумом труїть.
Блазнює, забавляється стара людським терпінням,
Та є у нації кора, і є коріння.

А щастю б розлитись – в нас море й вершини,
Лани зеленіють, не вигибла слава.
У тебе в дворі зашарілась калина.
У мене – пронизує серце агава.

Вранішні роси омиють ще крила,
Збудять надію п'янким передзвоном.
Пізня весна, знов чомусь забарилась...
Як прагнеться висі, мов очі льону.

КАТЕРИНА ДУЖА

Поетеса, прозаїк

Дужа Катерина Григорівна народилася 15 грудня 1942 року в селі Риків Козелецького району Чернігівської області.

Вищу освіту здобула в Чернігівському педагогічному інституті.

Лауреат Міжнародного літературного конкурсу «Гранослов».

Автор поетичних збірок: «Дві волошки» (1992), «Жінка на заході сонця» (1997), «А небо світає...» (1998). Автор прозової книги «Забутий полонез» (2002). Автор книги «Три долі» (2004), де зібрані лірика та проза.

Член Національної спілки письменників України з 1994 року.

* * *

Не вірші у мене, а мамина хата і сад.
І вечір, застиглий в осмуті назрілих досад.
Купання любистку і м'яти в наївності дум.
І сліз у натомленім серці зачасний сум.
І вітру хмільного у тиші некликана гра.
І ледве помітна за Києвом Чорна Гора.
Я віршами тішу не себе, а землю мою
і дощик з водою живою для неї молю.
Як дощик не прийде – сльозою гіркою впаду
на м'яту, прим'яту в моєму вишневім саду.

* * *

Моя поезія проста, мов день і ніч.
Мов дощечка, приліплена до лати.
Ні греків, ні французів, ні предтеч.
А лиш душа, земля моя і мати.

Шаную чужедальні береги...
Але ж краса й коло моєї хати!
Як тільки гляну пильно навкруги –
то ледь встигаю диво заховати.

* * *

Коли б могла, коли б то я могла
знімати біль старечі і малечі, –
о, як би тільки я допомогла!
Їх муки узяла б собі на плечі.

Коли б знаття, що думає зоря,
коли б я вмiла кривду розтопити,
то розділила б ріки і моря
по крапельці – всім порівну – попиту.

Колись-колись, як я була мала,
через блаженські – з очерету – сіни
у нашу хату правдонька зайшла,
немов царівна, – і живе донині.

* * *

Я звикла до поля, до світла. Не в темному лісі,
не в чорному затінку грілась дитинна душа.
На теплому сонечку, вітрику, в житнім колоссі...
А цвіт польової ромашки мене потішав!..
І спів перепілки і жайвора, трави і роси,
і небо просторе, веселе, сумне й мовчазне.
Не могу забути предива дитячого й досі...
Краса некриклива і ніжна хвилює мене.

* * *

У місті
почуваюся жебрачкою.
Так і хочеться присісти
коло стіни
чи прилягти на тротуарі –
така втома.
Не те що в полі:
ляжеш на снопа
чи посеред жита –
і в небо дивишся.
Думки гарні бредуть,
ще й пташка співає.
...Душа оживає.

МОЛИТВА

Боже! Пальчики!
Боже! Малі!
Сонні зайчики
там на гіллі.
Боже! Літечко!
Боже! Дива!
Стигле житечко
в полі. Жнива.
Боже! Нічечка!
Боже! Сова!
Тиха річечка,
риба жива.
Боже! Грішниця!
Боже! Яка!
Не карай же,
Господня рука!

* * *

Аби тільки – не кажуть.
Аби тільки – не пишуть.
І абияк нічого нема.
Те, що маєш, – не цїниш.
Те, що маєш, – не зміниш.
А не маєш – нічого, дарма.
Ти не знаєш, чи маєш.
Як загубиш – відчуєш.
Схаменешся – іде вже зима.

* * *

Се місце святе. Тут росла
маленька-мала сиротина...
На самім крайку села
стояла убога хатина...

Бували тут сонечко й рай.
Мела надвечір пороша...
Сопілко! Хутчіше заграй!
Яка ж бо то пісня хороша!

Співала небесна зоря...
Колиска в саду колихалась...
І снились маляті моря...
А вишенька все осміхалась...

БРАТОВІ

1.

Ну що це усю ніч мене будило?
Якесь диво
стягало ковдру і вело в село.
Гей-гей!
Як то давно було...
Якаєсь ніжність серце обіймала.

Ось я мала.
Калюжа на подвір'ї.
А ти в ріллі
тримаєш дві
неповні жмені свіжої землі.
А солов'ї,
як мотилі.
Хіба від них сховатись?
А мати
щось виносить поза хату.
То синій вулик,
що оставсь від тата.
Сорочка вишита біліє у тіні
і з болем переказує ті дні.

2.

Ще вкупі нам дванадцять літ,
пасем гусяток соняхами,
їмо брудний, солодкий лід,
гасаєм битими шляхами.
Гарбуз ліаною стає,
калюжа – морем, дід – пророком.
В долоні сонце розтає.
І вечір ходить довгим кроком.

Ось книжку ти мені приніс
з заплаканими ластівками.
А оченята повні сліз.
Я вибираю їх руками.

* * *

Мені згадалося: росту.
У глинобиточці нас троє.
Ось бачу копанку просту,
де плаваємо із сестрою.

З берези на Чумацький Шлях
стрибаю, переймаю сойку,
на землю падаю без зойку.
Збираю колос на полях.
Люблю шовковиці липкі.
Голодних днів бувало триста...
Чому ж у злиднях залюбки
жилось?
Мовчать дозиметристи.

* * *

Ні, не кожен свою Україну
за ганчірку, за келих продасть.
Не покине ослаблу дружину,
на поталу недолі не дасть.

Ще не всюди поснуло сумління
в цей складний і напружений час.
І не згасло до волі стремління.
І козацький вогонь не зачах.

ДВІ ВОЛОШКИ

Я пригубила сонячний келих тепла
серед поля в зеленому житі.
І до щему у серці краплини пила,
а волошки гойдались, як діти.

Дві волошки у житі, два сонця в імлі
палахкочуть тремкі і урочі.
Дві окраси на страдницькій рідній землі,
тепла хвиля у сплakanій ночі.

Дві волошки. Тепліє. З душі вагота
в піднебесся шалено злітає.

Два життя, чисті-чисті, вітрило хита,
а на серці блаженно світає.
Хай одвічно сія оксамитовий лан,
хай ніколи не плачуть поети.
Я невміло пригубила келих тепла.
Попросила. Хотілося пити.

* * *

А сонце заходить червоно-червоно.
А день був чудовий. Ще день подаровано.

А небо в заграві, немов намальоване.
Мов чайка, кружляє душа розхвильована.

А вітер гуляє в червоному промені.
Не день догорає – то серце здивоване.

А місяць веселий високо-високо.
А думка злітає невидимим соколом.

Дивлюся на захід: це диво чи що воно?
Довік не поверне ця мить зачарована...

ВІТЕР

Розхристану липу вітрище хитає.
Хитає – питає. Питає – хитає.
Питає, чи літо вона повертає.

Калину роздяг до сорочки вітрисько,
оголені грона схилив дуже низько.
За те, що сказала: «Зима уже близько».

На річці безжалісно хвилі здійма,
бо сердиться вітер, що скоро зима,
а в нього чобіт білосніжних нема.

Бухкає в спину Мірошника-соню,
не пожалів і Хмариночку-доню,
перекидає з долоні в долоню.

* * *

По травиці котиться, котиться дим...
Вижовклі листочки вгортаються ним.
Із-за хмари виглянув сонячний день.
А тривога в серці вистукує: тень!

А змінити?.. Все. На порозі роса.
По росі морозняній лізе оса...
У тремкім неспокої мліє душа.
Трішечки на Бога надіється... Ша!..

Літо безтурботне почапало в сад...
А трава зістарилась, вицвіла вся.
Згорблена акація ген вдалині.
Як їй пережити суворії дні?

* * *

На крутосхилі синівся ріденький льонок.
Спекотний полудень тихо тікав за узвишшя.
Вузлик жовтим роїлися оси на вишні.
Дівчина слала в долині незрілий сланок.

Рано на полі жіночому. Ще обпече
сонце нещадне дівочі довірливі плечі.
Не втамує спрагу порожній – розхлюпався! –
гличик.

Та недосвідчену доля підгонить. Пощо?

Вистачить їй небезслізного поту, терпіння?
Зачервонілось на сонці відкрите плече.
Голе буденне життя відтепер не втече.
Пташка свободи жіночої схожа на півня.

* * *

Спочатку
все було так,
як треба:
правий чобіт –
на правій нозі,
лівий чобіт –
на лівій нозі.
Та
життя йшло, йшло,
і лівий чобіт
переїхав
на праву ногу,
а правий чобіт
переїхав
на ліву ногу.
Стало нестерпно.

* * *

Жену коня на повному скаку.
Вся сповнена надії, мрій, забави.
Мені б огледітись, побачить на суку
засохлу гілку стомленої слави.

Спіткнувся кінь. Я впала в леті цім,
а слідом і душа моя гуркоче.
Збагнула раптом: днів усього сім,
і кожен з мене голосно регоче.

МАЛЕНЬКИЙ ОПТИМІСТИЧНИЙ ВІРШ

Розбурханий настрій. І вітер. І нерви.
І сльози невдачі в душі, наче перли.
Засніжений простір у грі скрипаля.
І ще не готові до снігу поля.

Хоча ще не вечір, але і не ранок.
Так боляче серцю тривожити рану!..
Та скрипку настроїти вміє скрипаль.
І скоро втече непотрібна печаль.

* * *

Все залишити... Залишить.
На самоті себе покинуть.
Надії... Мрії... Білий світ
жорстоко дихає у спину.

Себе спитати... Запитать
у долі дозволу наївно.
Затамувавши болі, стать
на кладочку хитку терпіння.

І знов любити... Полюбить.
Себе... Надію... Білу днину..
І знову вірити... Не вбить
живучу іскорку безвинну.

* * *

Я – гість планети, просто перехожий.
Через столітній простір повернусь.
І промайне мій образ в день погожий,
до пелюсток троянди усміхнусь.

Покриє землю золотий серпанок,
лебідка зайде в тихе озерце.
Я подивуюсь їй в рожевий ранок,
зоря торкне освітлене лице.

І буде так все на сьогодні схоже,
нектар солодкий питиме бджола,
дітей маленьких спати день положить.
Згадає світла тінь, що я була.

СВІТАНОК НАД МОРЕМ

Море... Дивилась би й дивилася... Не можу надивитися... Є в ньому якась таємна притягувальна сила, часом жажлива, напевне. Хочу торкнутися, але воно бушує, штормить, хвилюється. Високі морські хвилі хутко набігають на берег і так само несподівано відкочуються піною назад. На камінь ступити страшно – так і змиває. Підказали безпечне місце. Умилась, води напилася – сма-ачно! Хотілося в усій повноті пізнати, що таке море і морська вода. Подовгу спостерігаю за дельфінами, які плывуть уздовж берега табунами в одному й тому ж напрямку.

Море... Чому воно геть неспокійне щодня, чому не лежитья йому на місці? Чи буває затишним коли? Так хороше думається біля моря, і йде в небуття лихе й неприємне, забувається. Слухаєш, ловиш таємничий шум прибою – і душа заспокоюється, ніби море всі хвилювання собі забирає. І не вгледити, як утихомиришся.

Гойдалка аж над водою... Бризки морської піни ніжать обличчя. І здається, летиш над морем далеко-далеко у простір Вічності і ширяєш разом із чайками в небесах... Або все змішається в одно. Де небо? Де море. Все однотонне.

Гори... Глянеш на них: стоять велетенські, масивні брили впевнено, вічно, спокійно. І здається мені, що тривожне хвилювання моря і ясна вічна сила величі й спокою гір – це вони створили гармонію нашого життя і творять чудеса. Мабуть, вони народили найзворушливішу музику і найніжніші пісні, і найсвятішу любов у цьому живому трепетному світі, а також легенди про вічність кохання й життя.

Хочу погладити блискучу поверхню води, яка грає, міниться... Її дивні, божественні переливи мимоволі викликають палке, зачудоване:

– А-ах!.. Як гарно!..

У морі – казка, в небі – теж. Хмари швидко міняють кольори, ніби граються розкішними барвами. І ця гра настільки прекрас-

на, така ніжна, така чарівна... А гори... Там теж творяться дива. Верхівки, покриті снігом і освітлені сонцем, виблискують і розсипають смарагдові іскри.

Щоранку зустрічаю світанок над морем. Світанок Життя, Казки, Чудес, Вічності, Любові. Як багато я втратила, не знаючи, не бачивши такої краси! Мої минулі незгоди здаються тепер незначними, дрібними. Хоч усе свідоме життя прагнула тільки добра і правди, але багато прогавила.

Усе чогось не вистачало... Таке відчуття не залишало мене ніколи. Тепер знаю: я не пізнала в усій повноті Радості Життя і Радості Краси. Вірші самі линуть з моєї розчуленої душі. Вони жили там, я знаю, вони зі мною з дитинства. Як хотілося мені заглянути в Таємницю Творіння Вірша, Таємницю Опису Природи, Життя! Та цьому не навчишся зумисне. З цим народжуються. Треба лиш в одну мить це відчутти, осмислити, пережити – і тоді саме поллється з душі, утримати неможливо.

31.12.1986 р.

АЛЕ ЖЕ ХУСТКА!..

По базару ходили. Вона – в новісінькім моднім пальті, – але ж хустка! – ні берета, ні шапки носити не вміла. І лежало гарно на ній, і пасувало, і сама виділялась особливою вродою – але ж хустка!.. Він, старший набагато за неї, – високий, чорнявий, вишукано зодягнений. Поводився так, ніби сам король зробив ласку зійти з трону чи Бог, що спустився на землю подивитися, як люди живуть.

Сонце іскрилося на снігових плямах, сліпило в очі.

Нічого не купували, тільки Він роздивлявся скрізь, а вона спостерігала більше за Ним.

– Оце у нас так, а оце зовсім ні...

– А чому те не так і не отак? – подеколи вимовляв Він.

Сьогодні у неї день народження. Настрій мала святковий, а ще ж і запросив зустрітися ранком. Хотів, щоб показала місцевий ринок. Була неділя. І навколо вешталось багато людей, і було особливо гамірно.

У цьому знаменитому Кисловодську перебувала вперше, але за три тижні вивчила всі куточки і закутки і тому з радістю погодилася показати місто. І дарма, що її коханий поведився трохи зверхньо, насмішкувато. Але боліло, що і до простих людей – так: майже з огидою. Наче пастух, котрий звук тільки батожити худобу. Трохи боялася, що і з нею так поведеться... Бо була звичайною селянкою і не мала вишуканих манер. І не вміла кривитися, зображувати на лиці усмішку, коли хотілося плакати. Не вміла прикидатися, приховувати почуття. Адже мліє від думок про Нього вже кілька літ, і не знає, куди подітися від того полум'я, що обпікало їй душу, і не відає, на якому небі перебуває, коли зрідка стрічається з Ним. Хоч серце мала живе, чутливе настільки, що відчувала здебільшого біль від тої нерівності, зверхності Його над нею.

Але як могла відмовитися, коли Він майже запросив тим раптовим телефонним дзвінком?

– Слухай! Поспішаю на літак. Маю летіти до Кисловодська. Санаторій «Стара фортеця».

От і все. Збунтувалася кров, уступила в голову. А як же вона? Як бути їй?

Коли це вслід, у той же день, зустріла звістку: «горить» курсівка до Кисловодська – чи не хоче поїхати? Аж підскочила з радості:

– Так! Так! Згодна!

Дивний збіг обставин...

Швиденько зібралася.

По приїзді, десь третього дня, знайшла той санаторій, допиталася, в якій кімнаті живе. Обережно постукала, зачула знайомий голос:

– Ти?! Я так і думав!.. Я знав, я відчував, що приїдеш! – відверто зрадив.

А її радості не було меж...

Уперше на відпочинку разом. Але Він мешкав у розкішному номері шикарного санаторію, а вона – в бідненькій хатині однієї старої жінки. Та це не заважало їй на повні груди вдихати

кисловодське повітря, обходити, оббігати визначні місця, насолоджуватися красою гір, шумом струмочків.

Стрічалися щодня біля лікувального центру. Хвилин п'ятьдесять поговорять – і то для неї велика насолода. А Він усе поспішав, був чимось заклопотаний.

А з неї досить і того було. Шаліла від щастя, від радості, любові. І снувся їй любий у маленькій кімнатці щоночі... А вранці бігла на домовлене місце, усім еством летіла до Нього...

Повернувшись із базару, прилягла спочити – так розхвилювалася.

– Ляжу, засну, бо не можу...

Через хвилию схопилася. Думає: що? – аж воно обід.

Чим менше думати – тим краще. А воно, як на гріх, тривога пекуча в серці. Чого б то в такий день тривожитися? А воно щось не дає супокою, а воно тенькає... А сьогодні ж день її народження. І домовленість – ні, не вона, це Він вирішив – відмітити. І в гори, і в театр запросив...

Одягалась, а все падало з рук. Як то воно буде? Чи сподобається Йому нове вишневе плаття, яке припасла для цього випадку, одягала вперше? Чи до вподоби Йому сама? Запевняє, що любить, але ж... скупий на ласку. Це вона Його боготворить, обожнює...

Коли йшли якимсь алеєю, питає:

– Чи пішла б за мене заміж?

– За Вас? Не задумуючись.

– За старого чоловіка?

– Хіба Ви?

Жартував чи ні? Коли б знаття... Удівець. Не йме віри, що візьме... На такій посаді працює! Не віриться... Її, що так довго засиділась у дівках? А проте...

На найближчій горі, звідки видно було все місто і гори довкіл, не було нікого. Довго чекала вона, аж поки стемніло. Сльози бриніли в її очах, коли серпантиноюю доріжкою спускалася вниз. В легкому одязі замерзла, на ніч стало підморожувати. Ноги самі повели до «Старої фортеці».

У розкішному залі гриміла музика. Мабуть, в розпалі танці. Зайшла погрітися. А може, побачить Його? Чому не з'явивсь на горі? Чи сталося що? Чи забув про неї? Адже запросив... Навіщо було?

...Стугоніло у скронях, гупало в грудях, коли стояла біля входу й шукала очима серед танцюючих... Так, Він є, Він тут. Добре, що прийшла, здогадалася. Коли після танцю, відвівши даму, пішов до гурту чоловіків, вона кинулася до Нього. Але враз остовпіла, бо подав вигляд, ніби не знає. Зупинилася... Так і стояла наче вкопана, здерев'яніла, аж поки десь через півгодини запросив на вальс.

– Як ти посміла?! – невдоволено зашипів, ніби хотів наказати: «Киш звідси! Вчепилася...»

– Ну й хустка!.. – скривився.

Забув? Чи подав вигляд, що забув про її день? Що і в неї є День, що і вона має право на свято?..

Повернулася круто й пішла. Подалася в гори, на те ж місце, на ту гору, де чекала на Нього півдня. Хотілося кинутись із Гори... Шугонути у темряву, вниз...

З того дня, з тої пори її душа стала, немов червине яблуко, хвора. А день народження – ненависним днем.

Як же вона любила грудень! Який це був місяць наймиліший, найжаданіший! І як спротивився враз. Коли б могла, перестрибнула б його, з листопада – в січень.

Наледве додому доїхала. Дві доби колихалась у переповненому напередодні Нового року потязі, а лихо в грудях розросталося, вирросло у величезну гору, де сталася Зрада.

8.01.1997 року

ОЛЕКСАНДР ЗАБАРНИЙ

Поет, прозаїк,
драматург, літературознавець

Олександр Вадимович Забарний народився 29 квітня 1956 року в місті Прилуки, що на Чернігівщині, в сім'ї учителя. Навчався у міській загальноосвітній школі №4, а по її закінченні вступив на філологічний факультет Ніжинського державного педагогічного інституту імені М. В. Гоголя. Саме у студентські роки Олександр почав професійно займатися літературою. Став членом літературної студії уславленого Гоголівського вишу, якою керував член НСПУ Павло Олександрович Сердюк. Студія окрилила багатьох молодих людей, дала пунівку в літературу.

По закінченні вишу О. Забарний вчителював на рідній Прилуччині, працював заступником директора з навчальної роботи Прилуцького педагогічного училища імені Івана Франка.

У 1992 році Олександр Вадимович з родиною переїздить до Ніжина і починає працювати у Ніжинському державному університеті імені Миколи Гоголя. Нині він працює на посаді декана філологічного факультету Гоголівського вишу (з 2003 р.). Кандидат педагогічних наук. Доцент. Відмінник освіти України. Автор 6-ти посібників для вищої школи та 137-х наукових публікацій у фахових виданнях України та зарубіжжя.

Член Національної спілки письменників України, Національної спілки журналістів України (з 2002 р.).

Автор книг: «Пастелі Полісся» (1992), «Лелеки не зраджують» (1995), «До таїни образу» (1997), «Акорди серця» (2003), «За лаштунками літа» (2006), «Стежина пам'яті моєї» (2010),

«Калинова сповідь» (2011), «Під знаком білої плями» (2012), «Грішниця» (2014).

Лауреат Міжнародної літературної премії імені М. Гоголя «Тріумф» та обласних літературних премій імені Михайла Коцюбинського та Леоніда Глібова.

БРАТИ

Оповідання

Близнюків Михайла і Василя Задорожніх у Яблунівці любили... Ну такі вже поштиві хлопці. Бувало, як вийдуть на сцену сільського Будинку культури, як заспівають «Смуглянку» або «Ой, на горі два дубки», все село, і старі, і малі, підхоплюються на ноги, підтанцювують, а потім несамовито аплодують... Довго не відпускають. А батько, Олексій Степанович, місцевий завідувач клубу, стоїть позаду з баяном і так задоволено посміхається. Сини-орли – батькова гордість!

І в роботі, і в навчанні брати завжди серед перших. Кому що допомогти, кому підсобити – це до них... Матінка їхня, Олена Михайлівна, яблунівська фельдшерка, дітьми не нарадується. Кривинка ж рідненька...

Незчулися, як повиростали. Вже й повісток до війська дочекалися, в акурат на Вербну неділю 1980-го. Районний военком викликав тоді батька й сказав: «Степановичу, брехати не буду, готуємо до відправки в Афганістан... За законом обох синів на війну одночасно забирати не можемо. Обирай, кого лишати». Легко сказати: «Обирай!». А як то обрати? Ще й хлопці одностайно: «Підписуй, батьку, згоду. Разом підемо!». На тому і порішили... Тільки коли вже вертали із Прилук до Яблунівки, попрохав: «Матері нічого не кажіть... Як не як, а одного від напасті врятувати зміг би». А вони давай пересмішки бавити: «А ви що, батьку, мами боїтеся?! Та як бити почне, то ми заступимося!». Олексій Степанович набусурманився і сплюнув спересердя: «Вам би тільки зуби скалити... От діждетесь своїх, тоді й будете знати, як-то

батькові». Та й замовк аж до самої Яблунівки. І хлопці затихли, думаючи кожен про своє...

Бог милостивий! Із Афганістану Задорожні дітей дочекалися. Щоправда, зранені обоє... Під Кандагаром Василь Михайла з палаючого БМП витяг під зливою душманських куль, а під Гендекушем Михайло Василя затулив собою, коли із засідки вибиралися. Так що квити... Повернулися додому статні, засмагли, у тільняках та голубих беретах. На грудях у обох по ордену Червоної зірки та медаль «За відвагу». Обняли маму, татка, а потім давай вмиватися з дороги! Набрали відра колодязної води, напилися... Ох, цієї б водиці та в Кандагарі! Поскидали одіж, обливаються. А мама крізь сльози шрами від куль по тілу рахує...

* * *

Минуло тридцять п'ять літ з того щасливого для Задорожніх дня. Життя скуйовдило долі хлопців, порозкидало по манівцях, рясно засіявши густі русяві чуби сивиною. «У всякого своя доля і свій шлях широкий», – пророче написав великий Кобзар. Широкими та далекими виявилися ті шляхи у братів Задорожніх. Після військової служби вирішили до інституту вступати. Звичайно ж, разом... Обрали Івано-Франківськ, інститут нафти і газу. І де та Марійка взялася Михайлові на голову?! Хоча, чому на голову? Скоріш на серце. А точніше – у самісіньке серце! Коли до війська йшли, сусідське дівча восьмикласницею бігало. Ще кіски заплітало... А повернулися – така красуня! Школу закінчує, до вузу збирається. Ото вона Михайла й збила... «Обирай, – каже, – або зі мною до педагогічного, або із братом...» Та куди ж він без неї? Йому без неї не лише жити, а й дихати не можна! Поїхали до Ніжина, до педагогічного... Марійка на факультет іноземних мов, а Михайло на природничий, хімію студіювати. На третьому курсі побралися. По завершенні навчання у вузі викликали Михайла до військкомату, запропонували поїхати працювати на одне з хімічних підприємств Монголії. А потім були Алжир, Конго, Туніс... Марійка – з ним. Перекладачі з англійської потрібні скрізь. Поїздили, побачили світу. До України повернулися весною 1995-го.

Помер батько... Отак стояв собі на сцені, вітав піснею жінок, доспівав, вклонився на оплески і ледь дістався куліс... Інфаркт. Тоді і повернувся Михайло до Яблунівки. Повернувся назавжди. Ось тепер викладає хімію у місцевій школі.

У червні того ж року у Михайла народився син. Первісток... Як питаєте назвали? Та звичайно ж, Васильком! Ну як же іще... Братові телеграму дали. Він тоді десь аж за Магаданом газопровід будував. Прилетіти, звичайно ж, не зміг, але щиросердно дякував. Телеграма, певно, гривень на сто була... Згадалося... Проте, коли то було, стільки вже років пройшло.

Через рік по тому до Яблунівки прилетіла нова звістка. У Василя Задорожного на Уралі син народився! Як назвали? Та звісно ж, Михайликом! А як же могло бути по-іншому. Брати ж! Тепер Василь уже живе в Москві... Намотався світом. Годі вже... Час зупинитися. Працює начальником управління у Міністерстві. Роботи тьма, нема коли і дух перевести. У Яблунівці вже років п'ять не був, матінки з братом не бачив. Та що брата, з сином рідним лише вихідними стрічався. Усе ніколи... Той школу закінчив, до вузу вступати не схотів, пішов до війська. Сказав так: «Я маю віддати свій священний обов'язок Батьківщині, як батько з дядьком Михайлом, а потім уже оберу, куди піти вчитися». Звісно ж, молодий іще... Надивився телесеріалів про спецназ і мріє. Хоча на умовляння матері не пристав. А батько й не умовляв – йому нема коли. Жаль лише, що у синочка на службі не буде такого брата, як Михайло! Та якось буде... Службу несе десь під Ростовом, уже більш як півроку. Навідник у бойовому розрахунку ракетної системи «Град». Тільки ось чомусь уже кілька тижнів не озивався. Як востаннє дзвонив, то говорив, що на польові навчання кудись мають відправити. Може, й справді...

* * *

Горе у Яблунівку прийшло несподівано... Воно приїхало на військкоматівському «УАЗі». Михайло сполотнів, коли до хати увійшов голова сільради Борис Трохимович Нечай і втомлений військовий у майорських погонах. Вони стояли біля дверей, не

наважуючись підняти очі. Зрештою Нечай видавив: «Тримайся, Михайле, горе прийшло у твій дім...». Його перервав голос ма-йора. Він звучав втомлено і видавав завчені до хрипоти фрази: «Під час виконання свого військового обов'язку перед Україною, поблизу селища Щастя, у зоні АТО, загинув смертю героя стар-ший сержант повітряно-десантних військ Василь Михайлович Задорожній...».

Зойкнула Марія, а потім заридала у своєму... у нашому... у вселюдському горі за сином. На плач пришкандибала мати та й собі захлинулася у прокльонах та замовляннях... Збіглися сусіди.

Михайло всього того не чув. Він став німим. Несамовито гу-пало серце, віддаючи у скроні. Тіло стало важким і некерованим. А мозок краяла єдина думка: «Немає Василька! Боже, завіщо мене караш?! За які провини? Немає синочка мого..., лише ж пів-рочку прослужив... Як же я., як же ми будемо без нього? Як?! Треба телефонувати братові! Треба телефонувати Василеві!»

* * *

Постріл пролунав опівдні. Власне, він не пролунав... Та ні, пролунав! Тільки не постріл... Дзвінок. Василь щойно провів нараду. Щось говорив, когось розпикав, спираючись на директиви з Кремля, відповідав на чийсь запитання... А потім зайшла його секретарка і байдужим голосом повідомила: «Включите третью линию, Василий Алексеевич, вам звонят из Украины». І враз у кабінеті стало холодно і зле... Чужі погляди заблукали стінами і по ньому. Він жестом наказав підлеглим вийти, і вони слухняно виконали його наказ. Серце шалено калатало, а мозок краяла одна думка: «Мама! Щось із мамою... – Михайло ж ніколи не телефо-нував йому на роботу. – Щось із мамою... Бідна сива моя голубко! Пробач мені... Ось і в нашу хату прийшло горе». Тремтячими пальцями перемкнув тумблер і взяв слухавку. Чужим голосом промовив: «Агов, Михайлику, я тебе слухаю...». Він напевно знав, що телефонує брат, відчував, що це саме він. Відчував своїм серцем і всім своїм єством. Ледве видавив із себе: «Хто? Мама?!». Василеві здалося, що слухавка мовчала невимовно довго. А потім

у ній простогнало: «Ні, брате, Василько... Хоронитимуть завтра, о першій... Приїдь, попрощайся...». Останні слова прозвучали благально.

Йому здалося, що він божеволіє. Там, у далекій, але такій рідній йому Яблунівці, у родині Задорожніх горе... Не стало Василя Задорожнього. Не стало його! Але ж він живий... Це якась маячня... Він живий!! Ось тут він сидить у кабінеті, з вікон якого видно Кремль. Він усе бачить, усе чує, усе відчуває... Це якась фатальна помилка! Треба їхати до Яблунівки і все пояснити, в усьому розібратися. Василь Задорожній живий. Треба негайно їхати, негайно! Викликати водія, дати розпорядження секретарці, замовити квиток на найближчий літак до Києва. Повідомити Маринці, що полетів до брата. Якщо буде телефонувати Михайлик... Михайлик... Стій!!! Михайло сказав, що не стало Василька, не Василя, а Василька. О, Боже! То мова йшла про племінника, про його сонячно-русявого тезку, про його Васюню, якого він при першій їхній зустрічі підкидав високо вгору аж до сонця і ловив міцними руками, а хлоп'я заходилося сміхом... Марія тоді бідкалася і сварила його, а брат Михайло, усміхаючись, примовляв: «Та не бідкайся! Хай звекає до неба!! Десантником буде!!! Правда ж, брате? А я тобі ще й дівчинку змайструю. Згода?». Марія соромливо змовкла і, відібравши дитину, покликала братів до столу. Тож не стало саме того Василька! Боже, яке горе... Треба негайно їхати... Негайно! Там же Михайло, Марія, мама... Там рідня!

Викликав секретарку:

– Замовте квиток на найближчий рейс до Києва. А ще хай Микола підганяє авто... Мене не буде три дні.

* * *

Щось таки в світі змінилося... Щось таке, що він, Василь, не второпає. Або не хотів розуміти. Вважав, що то все дурниці... Ну яка самостійна Україна?! Хочуть президенти побавитися в «удельных князей», то хай бавляться! Уже майже двадцять п'ять років бавляться... Спочатку Єльцин з Кравчуком, згодом Путін з Кучмою, Ющенком та Януковичем. Нині цей... Як його? Ще

не запам'ятав... Он у Білорусі та Казахстані взагалі одні і ті ж бавляться скільки вже років! А до чого тут люди? Жили однією сім'єю, то й продовжували б жити! З Михайлом вони про політику принципово не говорили. Як посварилися після Помаранчевої революції, так жодним словом зась! Чого його псувати нерви. Михайло багато чого не розуміє. Що там казати... Ось він, Василь, усе життя має справу з нафтою та газом... То він ніяк не второпає, як Україна дожилася до того, що закуповує нафту та газ?! Та у сімдесяті роки увесь Союз користувався українською нафтою та газом! Стільки її було... А нині вона де? Розікрали... На мастки розміняли. Кожному депутатику по вищці та свердловині. Щоб не збідніли. Господарі життя! Ні, правий таки Путін, з Україною треба жорстко...

Та як з'ясувалося, дещо таки змінилося. Літаки, які з Москви до Києва літали майже щогодини, нині літають із перервою у п'ять годин. А деякі рейси і зовсім повідміняли. При проходженні паспортного контролю моложавий прикордонник, перевіряючи паспорт громадянина Російської Федерації, поставив якесь дивне запитання: «Мета поїздки?». Василь відповів як завжди: «Додому», – чим немало здивував перевіряючого.

У літаку людей було не так уже й багато. Переважно розмовляли українською. Василь усе розумів і також долучався до розмов. Давалося важко... «П'ять років не був удома. Жах! Ну що за кляте життя? Майже щороку їжджу на відпочинок до Єгипту чи Туреччини, у службові відрядження до Тунісу, Кувейту, Еміратів... А до рідної Яблунівки бодай на десять днів часу не знайшов. А Михайло ж кожного року кликав... Життя, життя!»

А потім думки повернули до сина: «Ну як він там, мій Михайлик? Солдатське життя не солодке, та й «Град» зброя серйозна. Чому мовчить? Якщо у польовому таборі немає зв'язку, то хоча б листом озвався... Невідомість пригнічує. Мало віриться, що у сьогоднішньому світі є місцина, де немає сотового покриття. А втім...»

Час у літаку тягнувся повільно. Дозріла думка: «А що сталося з Васильком? Певно, дорожня пригода. Ця ж молодь така ризико-

вана». Згадалося, як у юності вони з Мишком «вишивали» мотоциклами. Михайло справжнім гонщиком був, з таких трамплінів злітав... І не боявся! Певно, Василько у нього вдався. Ой, горе, горе... Не доведи, Боже, батькам хоронити своїх дітей!

Київ зустрів Задорожнього малопривітно. Навколо буяла весна, але в серце закрадалася осінь. Особливо, коли його речі почали прискіпливо перевіряти, а в очах немолодого митника він прочитав відверту ворожість. Здивувала і відповідь прикордонника.

Діалог був традиційним:

– Мета приїзду?

– Додому.

– Я питаю про мету приїзду до України?!

– Я вам повторюю... додому!

– Ви вже визначтесь, де ваш дім, – втомлено вимовив лейтенант і повернув паспорта.

З Борисполя до Яблунівки було значно ближче, ніж від Києва, тож Василь винайняв таксі. Хоч і дорогоувато, але зручніше і швидше. Водії спочатку не хотіли їхати, але дізнавшись, що клієнт збирається розплачуватися доларами, почали пропонувати свої послуги наперебій. Василь обрав веселого сорокап'ятирічного чоловіка із престарим, але ще жвавим «Мерседесом», і вони рушили.

Дорогою водій емоційно розповідав про проблеми сучасного приватного бізнесу, а потім запропонував послухати музику. Зупинилися на шансоні. Після хрипливо-тужливої пісні Лепса про склянку горілки на столі почали передавати новини. І тут Василь почув таке! Виявляється, російські війська воюють на Донбасі!! Дурниця, цього не може бути!!! Щоправда, ще у Москві по телебаченню він чув таке припущення, але Кисельов, Толстой, Соловйов, Даренко та й сам Путін переконували, що це нісенітниця. А цим хлопцям він звик вірити. Особливо останньому... Водій хотів перемкнути хвилю, але Василь попросив залишити. Далі мова пішла про повномасштабні військові дії... «Дурниця яка! Війна між Росією та Україною!!! Цього не може бути! Не вірю», – розмірковував Василь.

– Зрештою, якщо війна, то чому ж тоді її не оголосять офіційно? Чому продовжують бавитися у демократію? – обурювався Задорожній.

Здивований водій запитав:

– А ви звідки?

– З Москви.

– А-а-а, – протяжно видихнув таксист, вимкнув приймача і замовк – аж до самої Яблунівки.

* * *

Василька привезли пізно ввечері... Чотири зморені війною вояки внесли до кімнати цинкову домовину. Останнім увійшов офіцер, дбайливо розгорнув прапор аеромобільних військ і накрив ним домовину. Потім скинув з голови блакитного берета і поклав його на прапор. На німе запитання Маріїних очей відповів лаконічно: «Спалили «Градом»... Вибачте, не вберіг». І замовк. О, скільки болю у цьому мовчанні...

Не забарився і сільський голова. Нечай приніс портрет Василька у траурній рамці і прилаштував його над домовиною. З фото Василь посміхався щиро і невимушено. Михайло пригадав, що цю світліну зробив він, коли приїздив до сина на присягу. Чи ж думав батько тоді, що це фото стане похоронним? О, горе, горе!

Глянувши на сина, Марія заплакала, і в цьому материнському риданні зайшовся в тузі увесь світ. Її ніхто не втішав... Чоловіки стояли, мов закам'янілі, відчуваючи провину перед жінкою. Не вберегли!

Михайло запалив перед світлиною сина поминальну свічку... Велика жалоба і нестерпний біль скували кригою у цей скорботний вечір світлицю Задорожніх. Скувало кригою серця, думки і сльози... А просякла людським болем ніч уже перефарбовувала світ у траурний колір.

Василь дивився на те, що відбувається довкола, немов у якомусь страшному маренні. Він ніяк не міг второпати: «Що відбувається?! У нашу родину прийшло горе, страшне горе! Люте

горе!! І я, Василь Задорожній, хочу помститися кривдникам. Люто помститися!». Але кому мститися? Росіянам?! Та ні... Це абсурд... Цього не може бути... Адже він живе серед цих людей... У нього дружина росіянка, друзі. Вони абсолютно мирні люди. Тоді хто?!! Хто ота чорна сила, що стравлює народи, ставить брата супроти брата? Власноруч удавив би! Щось не так у цьому світі... Ой, щось далекі не так!

Із роздумів його вивів голос Нечая. Той запрошував вояків на вечерю та нічліг, який приготував для них у пришкільному інтернаті. Зазбиралися...

Василь підійшов до брата і поклав руку на плече. Михайло неспіхом повернувся. Їхні погляди зустрілися, і батьківська туга перелилася з одних очей в інші, з одного серця до іншого, і сльозою скотилася по щоці. Скупою чоловічою сльозою... Про що розмовляли брати Задорожні тієї ночі, не відає ніхто. Та й хто ж зможе переповісти батьківську тугу, батьківське горе?.. Де та криниця слів?!

А Марія, прихиливши чоло до віка домовини сина, подумки перебирала хвилиночки його короткого життя і пекучим бодем згораючого серця намагалася відігріти непоступливу холодність металу, аж поки за вікном не забринів світанок.

* * *

Василь прокинувся із невідомим донині почуттям провини. Боліло зшрамоване серце... Ті кілька годин, які він передрімав у колись його з Михайлом кімнаті, не принесли бажаного відпочинку і не відігнали втоми, яка робила тіло важким, а думки гранітними...

Він не знав, у чому його провина, але він її відчував... Чим же він завинив перед братом, перед матір'ю, перед односельцями, перед отими втомленими вояками, зрештою, перед Україною? Відповіді не знаходив... Снідати не схотів. Шматок хліба в горло не ліз. Та й хіба до того? Незчувся, як у роздумах злетів час, і на подвір'ї затужив духовий оркестр. Час проводити Василька в останню дорогу... Він, Василь Задорожній, проводить у вічність

Василя Задорожного. Здоровий глузд цього не витримує. Але це так...

Коли Василь вийшов на ганок, підтримуючи безсилу від горя та років матір, подвір'ям прошелестіло: «Василь приїхав, дивись, і Василь приїхав...». Прошелестіло і втопилося у скорботній тиші. Бойові побратими підняли домовину на плечі, і вона попливла над людською юрбою, над посивілим від горя вишневим квітом, над скорботним шляхом, над рідною Яблунівкою. Попереду з прапором України, який намагався вирватись із обіймів траурної стрічки, йшов Борис Трохимович Нечай, а за ним з портретом Василька крокував його бойовий командир... Василь дивився на це крізь густу пелену сліз. Йому навіть здалося, що це відбувається не з ним.

І раптом сталося те, що відкинуло його зовсім за межі свідомості. Оркестр змовк. Сотні людей, що вщент заповнили головну вулицю його рідної Яблунівки, стали на коліна. І січені роками діди, і зовсім молоді дівчата із жовтими та голубими стрічками, вплетеними у кіски, і статечні механізатори з потрісканими від роботи руками, які годували хлібом чи не увесь світ, і зчорнілі у спільному горі жінки – усі стали на коліна!!! На коліна перед світлою пам'яттю Василя Задорожного. А над вулицею, над Яблунівкою, над усім світом залунало: «Герої не вмирають! Герої не вмирають! Герої не вмирають!!!». Василь засліп від сліз...

Хтось затагнув невідому для Задорожного пісню: «Пливе кача по Тисині. Ой, пливе кача по Тисині. Мамко моя, не лай мені. Мамко моя, не лай мені». Її слова цвяхами входили у мозок і серце Василя Задорожного. Таких пісень раніше його рідна Яблунівка не співала ніколи... Це була якась чужа і водночас рідна пісня, це був діалог матері та сина, який поліг у чужім краї, а вона ж, рідненька, носила його під серцем, і тепер не може відпустити.

Затужила мама, згорали у горі Марія та Михайло, стоголоссям відгукувався цей біль у серцях його однолітків, у Василевому серці...

«Герої не вмирають! Герої не вмирають! Герої не вмирають!!!».

І раптом, мов ножем по серцю, мов розпеченим залізом: «Хай будуть прокляті Богом кляті москалі зі своїм Путіним! Скільки горя, скільки лиха...». Василь зрозумів, ці слова адресовані йому, саме йому, а ще мільйонам українців, які безтурботно проживають на теренах Росії і нічого не роблять, щоб зупинити цю братовбивчу війну на Донбасі... Усьому світу не байдуже до цього горя, а їм байдуже! Чому?! Чи вони одурені, засліплені, зачерствілі душею? Чи, може, від духовних лінощів віддали свій мозок, свою долю новому вождеві нації, а він заодно і серця прикупив? Отак, оптом, за дешеву нафту та газ. Не болить рідна Україна у серці. Бо нема більше серця! Українського серця!!

Ця здогадка скуйовдила Василеві думки, розхвилювала, змусила надривно битися серце.

Пісня стихла... Світ зупинився у хвилині мовчання. Зупинився і час на межі безсмертя... А потім знову затужив оркестр...

«Коли ж я став яничаром? – мордував себе думками Василь. – Коли зрікся матінки рідної, світлої пам'яті батька, найдорожчої в світі дружби і любові брата? Коли? Чи ж тоді, як за великими грішми подався до Сибіру? Може, тоді, коли всівся у крісло, з якого видно Кремль? Та із вдячності за призначення, у догоду тому ж Кремлю мовчав – відслужував! А з іншого боку, що я міг змінити? Нічого! Роздавили б, як таргана, та й забули б! Зате честі своєї не позбувся б! Не мовчить же Макаревич... Не лукав, Василю, сам перед собою. Боягуз ти і зрадник, а ще – яничар!».

Василь витер сльози і глянув на Михайла. Він завжди у найскладніші хвилини шукав підтримки у брата. Із самого дитинства... І завжди знаходив. Можливо, і нині брат розрадить?! Михайло, обнявши за плечі Марію, шепотів їй якісь найважливіші у світі слова... А може, просто молився.

Михайло... І раптом ще один здогад поцілів блискавицею у самісіньке Василеве серце: «Михайло... Михайлик... Сину мій! А чи не ти на своїх польових навчаннях направив смертоносний постріл у брата?! Чи не твій «Град» спопелив землю біля українського селища з такою романтичною назвою Щастя?! Що ж

ти, сину, наробив?!! Це – гріх! Це – великий гріх!!! Він не має спокути...».

Вони зупинилися біля брами кладовища. Зупинилися лиш на мить, а потім перетнули межу пам'яті. Василька ховали поряд з дідом. І Михайло, і Василь знайшли поглядом батька. Олексій Задорожній дивився на синів спокійно і гідно. Коло Василевої могили говорили якісь дуже правильні слова. Ні Михайло, ні Василь їх не чули. Кожен думав про своє... Михайло – як жити без сина, Василь – як після всього побаченого і осмисленого взагалі жити... І коли вже настала хвилина прощання, Василь зробив крок до домовини, опустився на коліна і, коли замовкла навіть тиша, голосно сказав: «Пробач мене, Васильку, пробачте мене, люди, пробачте мене, мамо!». І вже не ховав своїх сліз. Міцні братові руки підвели його з колін, дбайливо струсили землю з одежі, а потім пригорнули до плеча. Василь почув такий рідний голос: «Ну що ти, брате, я ж поряд... Тримайся. Прорвемося!». Гримнули постріли прощального салюту...

* * *

Василь повернувся до Москви якимось не таким. Це помітила і дружина, і підлеглі... Він схуд, на загострених вилицях, оброслих щетиною, вигніздилася суворість. Говорив стишено, ніби розмірковуючи. Ось і сьогодні, повернувшись з роботи, кинув Марині: «Михайлик телефонував?». Дружина відповіла запереченням. Утомлено опустився на диван і ввімкнув телевізор. З екрану Володимир Соловійов переконував, що Вашингтон буде воювати з Москвою до останнього українця. Вимкнув маячню. Вийшов на балкон, запалив цигарку і набрав номер брата. Протяжний гудок мобільного ніби зшивав шматочки розірваного серця. На тому кінці відповіли: «Слухаю, Васильку! Слухаю, брате!»

ДМИТРО ІВАНОВ

Поет

Іванов Дмитро Йосипович народився 22 жовтня 1946 року в селі Тарасівка Новгородківського району Кіровоградської області.

Закінчив філологічний факультет Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка. Працював кореспондентом Кіровоградської районної газети «Зоря комунізму», слюсарем у радгоспі, старшим редактором Чернігівського науково-методичного центру народної творчості, головою Чернігівського обласного літературного об'єднання. З 1991 року – головний редактор Чернігівської обласної молодіжної газети «Гарт».

Член Національної спілки журналістів України, заслужений журналіст України.

У 2011-2013 роках очолював Чернігівську обласну організацію Національної спілки письменників України.

Автор поетичних книг «Зерно і любов» (1977), «Граї, сопілонько моя» (1979), «Там, де народжуються райдуги» (1981), «Заповіти мого роду» (1983), «Стремено» (1986), «Червоний корінь» (1987), «Маминих слів чорнобривці» (1991), «Зорі над Україною» (2005), «Здрастуйте! Я повернувся!» (2007), «Монолог з тридцять третього» (2008), «Село в терновому вінку» (2008), «Родинний вітер» (2014), перекладів з російської, білоруської та інших мов.

Лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка, Республіканської премії імені Миколи Островського, Всеукраїнської премії імені Нечуя-Левицького, Міжнародної премії імені Григорія Сковороди, літературної премії імені Михайла Коцю-

*бинського, обласної літературної премії імені Олекси Десняка,
Міжнародної премії імені Володимира Винниченка, Міжнародної
літературної премії імені Бояна.*

Член НСПУ з 1978 року.

* * *

Він стрів мене у яворах.
На груди лапами обперся,
Щасливо в очі зазирає,
Лизав лице,
        об ноги терся.

І пахнув рідно,
        як раніш,
Сараєм,
полям,
        бузиною;
Котивсь на радощах в спориш,
То біг вперед,
        то йшов за мною,

То лопухам у вуха гув
Й дівчачим платтям зла накоїв,
Аж засміявся дід Інгул
У жменю греблі кам'яної.

А вже як в лузі я спинивсь,
Де обняла мене калина,
Під серцем в мене примостивсь
І дихав тихо, як дитина.

Його усяким я знавав:
М'яким, жорстким, несамовитим,

Та злим ніколи не бував
Мого села
                    родинний вітер.

БАЛАДА МОГО СПАСІННЯ

Пам'яті друзів моїх

Сергія Скорохода і Дмитра Труша

Просніться, хлопці!
                    Вже Інгул скресає,
Жбурляє брили криги в береги.
Просніться, хлопці!
                    Знову ніч стрясає
Скажений Лисогірський перегин.

Я жду вас тут.
                    Хмизняк тріщить,
  китайку
Малюючи на чорнім полотні,
Й вербову покалічену куцайку
Бинтує димом.
                    Хлопці, сполотнів,
Згадавши вас,
                    гінкий смагливий берест,
Що зелен-спів навчав нас розуміть,
Корінням розриває мерзлий дерен,
Гіллям розводить хмари грозові
І зазирає в сутінки холодні,
В які осмутку сірий день налив.
Кому ж, кому... я розкажу сьогодні,
Що світ мені без вас такий малий?
Що і коня без вас впіймать не можу...
Вже й смак спокою через це забув.

...Вкидає хмиз іскрин тонких порошу
В інгульську воду збурено-рябу...

А в ній

між криги скреготом зловісним
Мій голос хрипко допомгти блага
(Хотів і я на бересток залізти,
Та мимо гілки втрапила нога).

Я захлинаюсь чорною водою,
І жах мене обценьками здавив.
А підлий сич над мертвою вербою
Зраділо пісню регітну завів.

І надвечір'я вогке затремтіло
В передчутті нагальної біди.
Та ось вже руки ваші
кволе тіло

Моє

на сушу тягнуть із води.

Долаєм кручу, жостером убрану,
І як побиті падаєм в бур'ян.
Аж тут, мов добрий привид,
із туману
До нас кульгає дядько Маркіян:

– Мабуть, на кризі плавали, матроси?
А-а-а, рятували друга?

Молодці!

Ламайте хмиз.

Та очерету трохи... –

І вже розцвів сірник в його руці.
Живем! Вогонь облизує одежу.
А Маркіян вуздечкою дзвенить:

– Вже двадцять літ

я на печі не влежу,

Щоночі йду та йду... коня ловить.

І де він взявся в цих краях, чортяка?
Невже прибіг сюди з моїх лісів?
Як тільки вечір – він у двері бряка,
А то – всю ніч ірже, немов збісів.
Виходжу – жде.

А в руки не дається.
Замучив зовсім, навісний, мене.
Підпустить близько,
свічкою зів'ється –
І тільки грива хвилею майне...

Нам жаль старого. Гарна він людина.
І я кажу, мов клятву,
над вогнем:
– Ось підростемо трішки
й неодмінно
Ми отого коня
вам
приведем!..

...Стою,
збудивши ніч свого спасіння.
Кому ж тепер
той давній борг сплачу?!

Суху вербу хита вода весіння,
І хворий сич охрипнув од плачу...

Просніться ж, хлопці!
Вже весна скресає!
Гримить Інгул – і стогне ніч сліпа.
І Маркіян з вуздечкою кульгає
В туман,
де кінь іржання розсипа...

Вогонь ковта останній сніг лапатий.

І синьо дим шепоче над вогнем:

– Вони

не сплять.

Нема коли

їм спати.

Вони погнались

за отим

конем.

* * *

Зігнувшись, так тяжко іде і не знає,

Що то не дощисько б'є,

мов батогом,

А сльози сирітські його поливають

І горе вдовине вгинає його.

Й не грім хряскотить

у лункій високості

Крізь майви ряхтливі небесних заграв –

Над світом тріщать

земляків його кості,

Яких він у землю навіки загнав.

Він їх не палив і до стінки не ставив

(Заритих живцем, їх поїло вапно),

Він тільки хрестів

проти прізвищ наставив

У довгому списку.

І в темне вікно

Низької, як підлість, тремтячої хати,

Коли їх вівчарки на згубу вели,

Летіли прокльони, неначе гранати,

З липкої, залитої кров'ю імлі...

...А нині, раз в місяць
поштарки діждавшись,
Пірнає у затінь вологих кутків
І, пенсію в горщик під піччю сховавши,
Вслухається в гуркіт нічних літаків.

І пильно обмацує (вкотре!) запори,
Й холодні мурахи по спині повзуть,
Хоч наші закони, найвищі закони
Від кровної помсти його бережуть.

... Грім ціпами блискавок
хмари молотить...
Я довго дивлюсь,
як з очима змії
Іде по землі постаріла підлота
І жовкне трава
під ногами її.

БАЛАДА ПРО ЧЕРВЕНЬ

Тут, де живуть вітри свавільні,
Де в небеса вросли гаї,
Де на сопілці божевільній
Запійно грають солов'ї,
Коханням пахнуть чорнобривці,
І ті, що в небі розцвіли,
І їх брати смагляволиці,
Що
отчу хату обняли, –

Тут червень залива медами
Ліси, поля, сади, людей.
Щасливий хтось
той мед губами
Збирає у дівчат з грудей.

Ти спиш.
За вікном у дворі
Вітрець пустотливо колише
Кульбаби нічних ліхтарів.

А я
                    в чорну магію
  ночі
Вдивляюсь,
                    й так хороше чуть,
Як серце
                    твій
  подих лоскоче
І коси між пальців течуть.

І в очі
                    зорить
  лебедино
Оця безпорадність твоя...
Ти в світі –
                    найкраща,
  єдина...
А мати крізь далеч:
                    – А я?

* * *

Ми більше не зустрінемося з тобою.
Ми житимем,
Як небо із рікою:
Воно – у ній,
                    вона – у нім.
І люблю їм,
  і горе їм.

* * *

Я все забув. Зміліла пам'ять.
Чи суховик її задув.
Але згорілими губами
Я не забув твою ходу.

Я все забув. Розпалась пам'ять,
Як дим у спаленім саду.
Та поміж чорними стовпами
Я не забув твою ходу.

Я все забув.
Слова нерівні,
Котрі збирала в полу ніч,
І очі прокляті
і рідні,
І вуст німих безумний клич.

Я все забув.
І сонні зорі
Кирпатих перс – у карій млі,
І щастя блискітки прозорі
На веснянім твоїм чолі...

Я все забув.
І за літами
Себе,
забутого,
веду.
Лиш посивілими вустами
Я не забув
твою
ходу.

* * *

Чуєш, клекіт прощальний лелечий
Небесами лункими несе?
Поклади мені руки на плечі,
Подивись мені в очі – і все.

В час печальний глобальної втечі
Теплини й теплоти – світ трясє.
Поклади мені руки на плечі,
Подивись мені в очі – і все.

Коли землю змордують хуртечі
Й заблискочуть льоди, як гласє,
Поклади мені руки на плечі,
Подивись мені в очі – і все.

Але в тебе – огром порожнечі
У зіницях
байдужість пасє!
Поклади мені руки на плечі,
Подивись мені в очі – і все...

Зрозумів:
ці мольби недоречні –
Почуття вже ніщо не спасє.
Не клади мені руки на плечі.
Не дивись мені в очі
Це... все!

БАЛАДА ПРО ЮРОДИВОГО ТА ЙОГО СЕРЦЕ

Ти чуєш, серце?
Може б, нам спинитись?
Вериги в тіло
направік вросли.

Спеклись вуста.
Джерельної б напитись...
Та де?
Хоча б – нетруйної роси.
У цій діброві, що такі пригожі
Спліта собі із листя постולי,
Ми голод одурити
                    глодом зможем
І чистий вітер на ніч постелить.
А ти мене й не слухаєш, напевне,
Хоч хвильку перепиначки
                                    пошли!
...Якесь ти в мене все-таки непевне.
От в юродиві –
                    нащо ми пішли?
Хай кривдний вихор
                    видер з даху
                                    дранку,
Хай град зневіри
                    вибив наш город,
Нехай поскрізь
                    нехрещений
                                    оракул
Кривоязико просвіща народ
(А той і вірить з усієї сили,
Та так,
                    що кинув дути хропака),
Хай знову
                    правду
                                    в покритках лишили
Цар
            та його придворна шантрапа.
То й що?
Не вперше ж.
            А тобі здрочилось:

Кудись,
                  за чимсь,
                          навіщось
                                  та комусь!
Ти лиш мене жаліти не навчилось –
От в залізяччі
                  світом
                          й волочусь.
А вже
                  відсерпився
                          давненько серпень,
Вже й грудень
                  хвищам вигострив мечі...
А ти все йдеш,
                  заточуючись,
                                  серце,
Осліплю ВІРУ
                  в безвість
                          несучи...

* * *

Знов тебе, коню, продали.
Наобіцяли
Всього,
                  поки перепрягли,
А в тебе, Чалий,
В очах – ні радості, ні сліз.
Мовчиш, мов камінь...
Нові –
                  хазяїн,
                          упряж,
                                  віз,
Але ті ж самі –
І кат-вантаж,
                  і шлях трюхкий,

Спекота й хвища,
І надголодь, і матюки,
І...
    батожище...

ЗОРІ НАД УКРАЇНОЮ

Котиться кураїною
В теплі краї «Кур-р-р-ли-и!»
Зорі над Україною,
Ми
    ще
        не вимерли.

Нас вже не б'ють батожиною.
Ми вже – не чорні воли!
Зорі над Україною,
Ще вас
    не продали?

Нас
    із лихою годиною
Ще Веліар не вловив.
Зорі над Україною,
Чом же заплакані ви?

Важко йдемо тернинною
Стежкою
    в зоряний час.
Зорі над Україною,
Не покидайте нас!

...Буде давитись піною
Власною
    вражий страх,
Доки над Україною
Сяє Чумацький Шлях.

Доки іде руїною
Слово рідне
        в синцях...
Зорі над Україною –
Наших батьків
                        серця.

БАЛАДА ПРО НАШУ ВОЛЮ

Таки
        дочекалися воленьки
  ми.
І в світі нарешті зовуть нас
  людьми.
Усі нам віватять,
                                бо годять усім
Нащадки святої України-Русі!
Ми все продаємо:
                                честь,
  славу,
  добро,
Чорнозем з могилами предків,
  Дніпро;
Братів православних,
                                сусідів,
  дітей –
За дядькове Семове
                                тлусте «Окей!».
За бакси, які в лоні Сатан-гори
Штампує нам, гордим,
                                Люципер старий...
Які ж ми Українці?!
                                Окраїнці ми!
Співуче ніщо –
                                під ганьби чобітьми,
Юрба боягузів, п'яниць і лакиз,
Колишнього лісу могутнього хмиз.

І гнити нам,
  доки
  із судних долонь
Не прийде за нами
  спасенний вогонь...

БАЛАДА ПРО ВЛАСНЕ ІМ'Я

Цілу вічність я вірша пишу,
Цілу вічність безсоння смішу.
Сходить праця моя нанівець:
Не виходить ударний кінець!
Я останню цигарку спалив,
Я пекучі повіки стулив
Й застогнав – аж понітився дим:
– Що ви думали там, перед тим,
Як упали на самій межі?!
Заклинаю! Благаю! Скажіть! –

Покотилася світом луна...
Причілкова розверзлась стіна.
Я знімів, біля столу заляк
І дивлюсь ошелешено, як
Бойовими важкими рядами
З передертими криком ротами
Йдуть, розсіявши світло в імлі,
Оборонці моєї землі.
Самописка холоне в руці:
Тягнуть руки до мене бійці,
А в долонях пульсують серця
(Не розстріляні в битвах сонця),
І розплавлений крапле свинець
Із мозаїки їхніх сердець.
І, здригнувшись, в мозаїці я
Розшифровую власне ім'я!

ЛЮБОВ КАРПЕНКО

Поетеса, прозаїк

Любов Григорівна Карпенко народилася в селі Пашиківка Ніжинського району Чернігівської області. Дитинство минуло в селі Дорогинка Ічнянського району Чернігівської області.

У 2002 році вийшла в світ перша книга поезій «Тепло долонь». Пізніше були видані її поетичні книги «Осені печаль», «Сховаю в серці я зорю», «На крилі у долі», «Подих вітрів», «Скошене серце», «Сніги, сніги...», «Склянка полину», «Переймаю вітри», «Багряні коні», збірка пісень «Мелодії душі на струнах серця», а також п'ять дитячих книжок: «Передзвін», «Ведмідь і бджоли», «Дзвони дитинства», «Дивокрай», «Киця Пуша». Друкувалася в журналі «Літературний Чернігів», київських часописах, журналах «Адвентистський вісник», «Отчий поріг», антологіях «Сонячна мальвія» (видавництво «Задруга», Київ), «Склянка часу», німецько-російсько-українських антологіях «Autumnus», «Вruma», «Антологія сучасної новелістики та лірики України. Політика» (це видання стало лауреатом 11-го всеукраїнського конкурсу «Книжка року – 2009» у номінації «Сучасна поезія та афористика»), «Радосинь-20» (видавництво «Задруга», Київ). Друкувалася в районних газетах «Трудова слава», «Ічняниця», «Ніжинський вісник».

Співавтор циклу поезій в опублікованій під псевдонімом збірці Ігоря Качуровського «Parodiarium Хведосія Чички: Пародії, шаржі, епіграми, літературні жарти», виданій у Дрогобичі 2013 року.

Окремі вірші перекладено болгарською та російською мовами (переклади опубліковано в альманахах «Денниця» та «Утрєння заря», Софія, Болгарія).

Вірші в авторському виконанні звучали по обласному радіо в передачі «Сонячні кларнети», на всесвітньому каналі Національного радіо в радіожурналі «Україна літературна» та радіопередачах «Берегиня», «Якщо не ми», «Літературні читання».

Лауреат обласного конкурсу «Краща книга – 2004» в номінації «Поезія» за книжку «Сховаю в серці я зорю» та «Краща книга – 2010» за книгу «Сніги, сніги...». Лауреат ічнянської літературної премії імені Василя Чумака.

Член Національної спілки письменників України з 2014 року.

РАЙ ДИТИНСТВА

Я зростала в селі, у поліським селі,
І від того любов у мені до землі,
До степів, до гаїв, до небесних висот.
І на рідній землі не колючий осот.
Босоніж по стерні, босоніж по піску...
Я мелодію вчула степів гомінку
І душею пила неосяжну блакить...
Срібним птахом до мене дитинство летить,
В буйних росах купається пісня дзвінка,
І волошка – сльозою з дитинства вінка.
Тихий шепіт гаїв, передзвін хлібних нив,
На світанні зорю жайвір ніжно тут пив,
І всміхалась ромашка предивна мені,
Закохалась я в очі її неземні.
І малиновий дзвін – понад степом крилом,
І лелека у небі кружля за селом.
Запах м'яти, любистку і сміх чебрецю,
Васильків сині очі землі до лица,
І цілунок зорі, вечоровий розмай –
В моїм серці дзвенить зачарований рай.

Відгукнися до мене, дитинство моє,
Із твого джерела серце стомлене п'є.
Я пораним птахом до тебе лечу,
Журавлино ячу, журавлино ячу.

НИВА ДИТИНСТВА

Ниви пісні – чарівні звуки,
Впали в душу, немов зернина.
Засівали мамині руки
В нашім полі землі третину.
Проростали зернятка жита,
Зеленіла всю осінь нива,
А вже влітку, дощами вмига,
Колосилась мені на диво.
Посміхались волошки сині,
Виглядали тихенько з жита.
Пам'ятаю я їх донині
І ромашку, дощем умиту.
Тихо-тихо дзвеніла нива
Золотистим своїм колоссям,
А із неба – сонячна злива,
Вітер гладить моє волосся.
Посміхалося все довкола –
І лебідкою біла хмарка.
Я маленька і майже гола,
Бо улітку завжди так жарко.
Чи було так, чи лиш здалося,
Що скотилось у жито сонце,
Так до мене воно всміхалось –
Я ловила його в долоньки.
У долоньки воно не зловилося,
Ніжно впало у моє серце.
Назавжди воно там лишилось –
Засвітилось душі озерце.

ДЗВОНИ ПАМ'ЯТІ

Світлій пам'яті мого дідуся

Шадури Павла Лукича

Якби зібрать отих усіх,
Що сплять тривожно в домовинах,
Щоб розказали нам про тих,
Хто в їхній смерті вічно винен,
Про тих розтерзаних, убитих,
Поглумлених у ріднім краї,
У краї-раї, де тополі,
Де солов'ї, де крапля волі
І крапля крові – вперемішку...
Де дід в степах ходив мій пішки
За плугом, сіявши зерно.
Та полином зійшло воно,
Гірким, пекучим і болючим,
Бо дід пішов ген-ген за кручі.
Не сам пішов, з чужої волі.
Не взяв ні хліба, ані солі...
Заламані за спину руки,
І чорні постаті, як круки.
Господар був він, той «куркуль»,
А для таких не жаль і куль.
Для них тайга, Владивосток –
Життя обірваний листок.
Броджу по дідовій землі,
По чорноземній тій ріллі,
Що пахне чебрецем і потом,
Там, де коріння мого роду.
Я все шукаю його слід
Багато днів, багато літ.
І горнеться полин до ніг,
І стелеться гіркий моріг,
І дзвони пам'яті гудуть
У чистім полі там і тут...

Дзвони усюди, дзвони скрізь –
В ромашки повні очі сліз.

СКАЖІТЬ МЕНІ

I
Скажіть мені, я прошу вас, скажіть!
Про це мені мовчати вже несила!
Ви чули, як Україна голосила,
Коли синам її ламали крила?
Скажіть про це мені ви, не мовчіть!

Ви чули її стогін хоч би раз,
Тяжкий той стогін, що стерпіть несила?
Де тих синів понищених могили?
Тягти з України доки будуть жили
І скільки буде чути люте: «Фас!»?

Скажіть мені, я прошу вас, скажіть!
В багні захланнім скільки будем спати?
Ви чуєте, як плаче ненька-мати?
Чи не пора нам плечі розправляти?
Прокиньтесь! Я прошу вас, не спіть!

II
Ви чули, як сміється сніг?
Скажіть, ви чули чи не чули?
А може, й чули, та забули
І спів його, і дивний сміх?

Ви чули, як дзвенить роса
У лузі рано на світанні?
А чули місяця зітхання,
Коли п'янить зірок краса?

А стогін чули ви Землі,
Коли вмира підтята квітка
Чи плаче зранена лебідка
Або пташаточка малі?

А чули регіт ви сови,
Коли кохані розлучались?
А неба пісню, як вінчались,
Скажіть, хоч раз почули ви?

А чули музику небес?
Що вона Божа, ви збагнули?
Христос воскрес! Христос воскрес!
Чом багатьох серця послули?

* * *

Окроплена кров'ю, освячена правдою,
Кайдани зняла Україна моя.
Убита брехнею, розтерзана зрадою –
Вона ожила і, як зірка, сія.
Розправив народ свої стомлені плечі
І прапор свободи у небо підняв.
Настав світлий день, відійшов чорний вечір,
Бог дав нам свободу і крила нам дав.
Тож слава Йому! Слава неньці Україні!
Тримаймося Бога, щоб втримати стяг.
Щоб ненька Україна – свободи країна –
Зміцніла, розквітла й сіяла в віках.

* * *

Малинові губи літа
Цілують п'янкий світанок,
Дощами земля умита,
Огорнута ніжним серпанком.
Зарошені вії квітки

Тремтять від подиху вітру.
Ну що це за диво, звідки,
З якого казкового світу?
Це диво із мого степу –
Пречисто-біла ромашка:
Зіницями – в синє небо,
Зчарована співом пташки.

* * *

Я літаю у снах
І купаюся в сонячних зливах.
Мені грає сам Бах –
В ті хвилини я справді щаслива.
Ще дорога моя
У світах голубих не згубилась...
Я – росинка твоя,
Що у снах тобі марила, снилась...
Обпікала тебе
І навіки, навіки прощалась...
Надломивши себе,
Я, мов птаха, до тебе верталась.
У космічних світах –
Невагомість у зорянім леті...
Ти – мій сонячний птах –
Посміхася ніжно з портрета.

* * *

Зупиняю вітри уві сні,
Балансую у леті над морем.
Усміхаються далі мені,
В димці чітко видніються гори.

Біла чайка черкнула крилом.
Це мене вона, мабуть, вітала.
О, цей неба одвічний огром!
Ця повітряна сонячна зала!

Я лечу понад морем, лечу...
Крила білі легкі, мов у птахи.
Та чомусь журавлино ячу...
Одиноко під сонячним дахом.

Ти піднятися в небо не зміг,
Бо не маєш ти крил, щоб літати.
Щоб безкрилий орел? Просто сміх!
Ти навіки сховав їх за ґрати.

* * *

Снігами все позамітало:
Дороги, пам'ять і сади...
Лиш незабутні очі мами
У душу дивляться завжди.

Снігами все позамітало...
Всі болі, радощі, жалі...
Але печуть у серці жалом
Пусті хатини у селі.

По вулицях гуляє вітер,
І бур'яни – немов ліси.
Це ти, вітриську, стріху видер?
Мовчи, мовчи... Не голоси!

Снігами все позамітало...
Лиш очі мами – два вогні.
Не вирвати із серця жало!
Повік не вирвати мені!

Снігами все позамітало...

* * *

– Агов! – гукає юність: – Зачекай!
Я поведу тебе в колишній рай!
У світ Надії, Сонця і Краси,
У легіт трав і чистоту роси,
Де мрій високих відчайдушний лет...
Бо ти з дитинства – мрійниця й поет.
І сам Єсенін серед буйних трав
Для тебе вірші трепетно читав,
Поклавши руку на твоє плече.
І слів потік, як музика, тече.
І до сьогодні голос той в тобі.
Його б впізнала в тисячній юрбі!
Син – теж Сергій. Усе це неспроста...
Тебе ще й досі кличе висота.
– Чого мовчиш?
– Та спогад обпіка!
Моє плече – поетова рука.
Її тепло ще й досі зігріва.
В мені живуть і голос, і слова...
І обертом донині голова.

СИНОВІ СЕРГІЮ

Осіннє сонечко не гріє,
Бо ти, мій сину, на війні.
Зі Сходу вітер віє-віє,
Та все мені, та все мені.
На вас чатують кулі й «Гради»,
Б'ють міномети навісні.
Ви – «світла воїни і правди»,
Герої, соколи ясні.
Вам боронити Україну,
За неї битись день і ніч...
Мій рідний сину, любий сину,

До ранку не склепляю віч.
Молюсь за тебе, за Україну,
За воїнів усіх молюсь.
Герої наші, мужній сину,
Хай Бог вас береже в бою.

СИНОВІ ІГОРЮ

Світиться дорога у вечірній млі.
Найтепліші руки в рідної землі.
І чарує очі рідний небокрай –
Сину мій, ніколи це не забувай.

По шляхах-дорогах, де б ти не бродив,
Ти згадай стежини, де малим ходив.
Пам'ятай, синочку, ти про рідний край,
Що тебе чекаю, ти не забувай.

Пам'ятай, що в тебе рідний є поріг.
Вранішню росинку щоб в душі зберіг.
Малиновий вечір, тихий зорепад –
Збережи у серці свій весняний сад.

* * *

Він, що достойний слави, –
Безжально людьми розп'ятий.
Відкрию я серця браму,
Його запрошу до хати.
Відійдуть усі тривоги,
Забуду нерозуміння.
Навіть в святого Бога
Кидали не раз камінням.
Навіть святому Богу
Спішили зламати крила.
То що там моя дорога,
Коли Бога самого вбили!

* * *

Розвіявся пожежі дим...
І, стоячи на попелищі,
Через багато літ і зим
Я чую, як мене ти кличеш.
Надривно кличеш з темноти,
А я ловлю в долоні світло.
Як в мороці тебе знайти?
А голос поруч: – Рідна! Рідна!

БІЛИЙ КОНЮ

I

Коню білий забутих снів!
Білий коню, чого гарцюєш?
Чи ти пут розірвать не зумів,
Чи дороги забув усує?

Коню білий! Неси мене...
Де твоя голуба вуздечка?
Білий коню, мина земне.
Що ж ти, коню, згубив сідлечко?

II

Коню білий моєї мрії!
Ти чекав мене на припоні.
Мимо тебе летіли коні
І гули снігові завії.

Коню білий, о білий коню,
Я знайшла тебе в заметілі.
А сніги нескінченно-білі...
Простягаю свої долоні.

Ти напийся із них любові –
І забудеш усі печалі.
...Ми удвох в піднебесній залі
Серед пісні й щемливого слова.

* * *

І світ стриножений, мов кінь...
Блукає тінь, холодна тінь
Твоїх бажань, моїх видінь.
Незряча ніч, чужий мотив...
Ти келих болю пригубив,
Лишив у долі на краю,
Де я стою.

* * *

Дощ виграє веселе скерцо.
В танок пустились срібні краплі.
Чогось щемить і плаче серце,
Немов його посікла шабля.
На небі – в дві руки веселка.
Сміється, п'є із річки воду.
Душа – як зранений лелека,
Якому не здолати броду...

* * *

...І кігті гострить вже печаль
Об учорашні сподівання,
І видалось гірким прощання.
Накину я розлуки шаль
На плечі вечора гнідого.
Німотна тиша – і нікого,
Лише гуля скорботно жаль.

* * *

Вам у небо моє не злетіти,
Я одна в нім торую шлях...

Тож намарне – під ноги квіти,
Ваше небо – Ваш власний дах.

І навіщо Вам гострі леза,
По яких босоніж іду?
Під вітрами струнка береза,
Вітер любить її ходу.

* * *

Димить туман, туман димить...
Світ потонув у білім димі...
Над ним літа витають зримо
Й слова сплітаються у рими,
Й душа співає і щемить.

Димить туман понад світами...
Білий рояль і білий вальс,
Що поєднав навіки нас
І зупинив навіки час...
Біла печаль понад димами.

Туман пливе, туман пливе...
Понад світами, над роками...
І білий світ, що став між нами,
Біла печаль, і білі гами...
Туман пливе, туман пливе...

* * *

Скрапує сльозою тихо листя клена.
Сяє крона дуба багряно-зелена.
Ліси безголосі – золотоволосі,
І пряде шовкову павутинку осінь.
Журавлина пісня попливла у вирій.
Вербовий листочок закрутивсь у вирі,
А пожовклі трави гірко затужили,

Зеленіть, як влітку, в них не стало сили.
Сонячний промінчик гра в берізки в косах.
Музики дзвіночком – у туманах роси.
Чуть в осіннім лузі дивовижні дзвони,
І горять калини під вітрами грона.
Музика у серці, музика в природі,
Як тут не вклонитись цій осінній вроді?

* * *

Коли трави ще сплять,
Кришталеvими росами вкутані,
Й темна нічка – мов тать,
І думки, як нитки, переплутані,
І безсоння тяжке,
Як сновиди, блукає кімнатами,
Хтось горга календар,
Ставить крапки і коми між датами,
Ставить коми і крапки,
І знаки питальні й окличні...
Календар, що писавсь
Від весни і до сивого січня...

МАНДРІВНИЦЯ

Підперезалась і пішла у світ...
Мені було тоді чотири рочки.
Ні хліба не взяла, ані сорочки,
Покликав, мабуть, прадід, а чи дід.

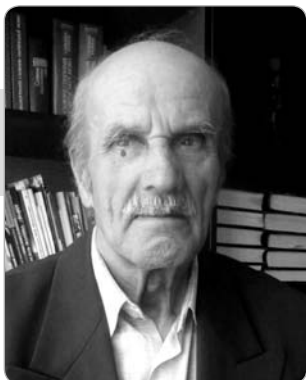
Та не забула взяти костурок,
Дорога ж бо стелилася далека...
Деь виглядав мене в полях лелека...
(Тепер лиш розумію мамин шок).

Ішла чомусь на захід навпростець.
Без мене вдома залишився котик.
Коли відчула я матусин дотик,
Враз відійшов невидимий мудрець.

На запитання мами: «Ти куди?»
Відповіла замислено: «Далеко!»
Не дочекався мене тоді лелека,
І досі манить шлях Сквороди.

ДОЩ

Він біг, не йшов,
Трава торкалась підошов
І цілувала йому ноги.
Було йому приємно трохи.
А сонцем зморена земля
Смоктала води, мов маля
З грудей матусі молоко.
І весело гасав Сірко.
А квіти умивали личка:
«Яка цілюща ця водичка!»
А яблуко всміхалось груші:
«Які ці зливи прехороші!»
А він захекався і біг.
Його гукав старий моріг,
А кукурудза у городі
Лементувала: «Годі! Годі!
Я захлинаюся дощем!»
А день, закутавшись плащем,
Стояв, зіпершись на ворота:
«Напоєні усі городи
І вимиті дахи й шибки.
Селом пройдуся залюбки».

МИКОЛА КЛОЧКО

Поет, прозаїк

Клочко Микола Павлович народився 14 грудня 1934 року в селищі Парафіївка Ічнянського району Чернігівської області. Навчався у Київському гірничому технікумі. У 1953 році був репресований за політичні переконання. У 1956 році амністований. Закінчив філологічний факультет Київського державного університету ім. Т. Шевченка. Працював у редакціях районних газет, викладав у сільських школах.

Автор збірок віршів «Афоризми» (2004, 2009), «Роза вітрів» (2004), «Настрої. поезії» (2005), «Афоризми-2» (2006), «Будні. поезії» (2007), «Розмисли. поезії» (2009); збірки оповідань «Вишнева вежа» (2005).

Член НСПУ з 2005 року.

ПАРАДОКСИ, АФОРИЗМИ

Селянин добуває прожиток із клаптика городу.

Жебрак місце своєї роботи носить із собою.

Слабший силою запасається хитрістю.

Колосальний стрибок у Європу – уже й кожна перекупка бізнесмен.

Традиційна турбота про владозахисні сили.

Існуєш і не знаєш, що проданий сусіднім спецслужбам для удосконалення професії.

Крім жорстокості і підлості, у них нема чому учитись.

Жінка – найрідніша, а коханка – найдорожча.

Унікальну жадобу до чужого зміцнює фантастична заздрість.

Обмін соромним знанням зріднює пари.

Коханка – рай для тіла і для серця.

Гуляти – безопірно текти в часі.

Спливні слова і картинки прив'язують до місця.

Гульня не залишає в пам'яті життя.

Швидко живеш, коли робиш одне й те ж.

Відповідність сокровених ідеалів обох зміцнює шлюб.

Безвольного водять спонтанні хотіння.

Сила волі бореться з жаданнями.

Весна оновлює природу, а природа – людину.

Важкочитане речення дає час його зрозуміти.

Непотрібні обминають непотрібних.

Час перетворює людей у фізичний непотріб.

Яка у правлячій партії дисципліна, такий у державі й терор.

Релігія складається із віруючих зовні і віруючих у душі.

Терор – знищення небажаних людей, він може бути відкритим і таємним.

В атеїстів є свій бог – диявол.

Кожний індивід має свою вершину розвитку в житті.

Ксенофілія – протилежність ксенофобії.

* * *

По витрачання грошей пізнають людину.

У зборищі великих почувашся дрібним.

Ряснота кримінальних подробиць навчає коїти злочини.

Капітал працює на всіх, а багатство – на хазяїна.

Охоронець – захисна частина тіла можновладця.

Тюрма – місце обміну ідеями і досвідом.

Полай ближнього – і дізнаєшся, хто ти.

Жити в лінощах – менше знати світу.

Всякий надмір старить і щербить здоров'я.

Терпіння – зброя в боротьбі за щось і проти чогось.

Нечесні засоби компрометують цілі.

Зазвичай люди контактують м'якими поняттями.

Що виникає в умах – матиме свій шлях.

В неволі – багато видів горя.

В образників і ображених є взаємний потяг.

У час між сходин і розходин задумуються наміри.

* * *

Свобода нагадує безкраю площу, а неволя – клітку на ній.

Накинута історія – те, що й петля.

Ходіння в болях – не бачити світу.

Правду кажуть діти і бездосвідні дорослі.

Народ без історії – в темній окупації.

Високі технології залишають нас неуками.

Патріотизм – почуття, яке змушує захищати свій народ.

Істина твердіє – ілюзії розсіюються.

В ціну входить і наше хотіння мати.

Не завжди знаєш, де виграєш, а де програєш.

Арифметичні стосунки відсувають почуття.

Зрадник не може бути патріотом ворожого народу. Він не має довіри.

Зрада Батьківщини є світоглядним актом.

Долання скрути зміцнює духовно.

Дане слово непокоїть ділом.

Прикраса там доцільна, де нема краси.

Прикраси або прикривають, або приховують істину.

Пізня вість – як блискавка і грім водночас.

Краще скрізь чинити так, щоб тебе не відчували.

Іронічні компліменти відкриваються пізніше.

Нищителі пам'яті є ворогами людства.

Суворість – категорія добра, жорстокість – категорія зла.

За гроші і безкарність зробить будь-яку біду.

Сідниця – це верхня квітка жінки.
Хто прощає – на майбутнє заробляє.
Даш оцінку, а береш відповідальність.
Замовник за гроші зменшує собі гріх.
З окупантів кращий той, що не силує тебе перероблятися.
У великих людей – мала свобода вибору.
Звіроподібні серцем перевершують звірів.
Хто надіється на Бога, рідше помиляється.
Знати правду і казати навпаки – подвійний гріх.
Прощаючи, не чекай прощення від інших.
Події починають люди, а закінчують вищі сили.
Пам'ять – об'єм, у якому працює розум.
Доброзичливість розвиває красу.

* * *

Анекдоти – літопис поточних недоліків.
Садизм – хворобливий потяг до жорстокості.
Радію тільки в краєвидах юності своєї.
Гідність – негріховна частина гордості.
Де всі шукають, де краще, – там усім погано.
Молодість без надій – довга трагедія.
Рух в одному напрямі приводить на старт.
Хто з тобою у всьому згоден – вважає тебе за дурня.

Коли з тобою сперечаються, чогось ти навчаєшся.
Інформацію перевіряють неправдою.
З великого не випадеш, а в малому не вмістишся.
Винахідник робить те, чого не бачив і побачив, як зробить.
У біді краще не бачити знайомих.
Коли влада і злочинці єднаються – народ у небезпеці.
У громаді має бути не одна, а кілька голів.
Любов до власного тіла – дарунок коханій людині.
Гордості треба собі стільки, щоб не опускатися до підлості.
Адміністративна влада керує, а майнова – бере.
Книжки є читабельні і нерентабельні.
Здоров'я – в русі, а сила – у праці.
Замовчування прикриває фізичне зникнення.
Рівновага слова й діла створює довір'я.
Чужа влада б'є у всі боки.
Хто приходить сам у друзі, потребує розмислу.
Слово, що вислизло з-за зубів, може стати вчинком небажаним.
Ідеї зла крилатіші, ніж добра.
Брехня на вищому рівні – частина прихованої політики.
Імітатори завжди виходять поперед новаторів.
Ненависть дрібнить і виснажує душу.
Роблять себе розумом і силою своєї волі.
Найвищий критик – кількість читачів.

Втирається в довір'я, щоб тобою володіти.
Ціни володіють і твоєю цінністю.
Талант іде в літературу, щоб її прославити, а не себе.
Найважче висловлюватись правильно.

* * *

Якщо дурень на своєму місці, він помиляється мінімально.
Коли у щось заглиблюєшся, до тебе хтось приглядається.
Не всі творці погоди витримують її наслідки.
Знання лише частина знаття.
Тепер вірші пишуться й самою римою.
Невизнана помилка довго шкодить.
Виправляти свій характер треба виведеними з нього правилами.
Життя – це борсання між твоїм характером і владою.
Без розумової відваги за традиції не вийдеш.
Бідність розширює межі злочинів.
Щоб робити швидко, навчай руки автоматизму.
Якість поглинається великою кількістю.
Холуйством набирають висоти й ваги.
Зайняті бідняки працюють на чийсь розкіш.
У великому тілі тісно живеться маленькій душі.
Сором – найкращий цензор якості.
При надмірному зближенні – взаємно раняться.

Недоїдання і недуги знайомі ще з утроби.
Політику розбудовують потреби і підлегли.
Хвороби гартують сильний організм.
Невігластво збіднює кількість і якість інтересів.
Коли сам легшаєш – усі предмети важчають.
Таке багатство слів, що в ньому втонули думки й сюжет.
Лінивий розум дає додаткову роботу.
Рівноправне кохання – переливання любові одне в одного.
Вчинок незалежного індивіда важче передбачити.
Чим більше влади у народу, тим кращий і твердіший порядок.
Духовно виснажений люд не знає, як жити без неволі.
Боротьба за свободу пристосовується до дій влади.
Штрафи на очільників – навантаження на робітників.
Коли можновладці розважаються, догідники досягають своїх інтересів.
Все неважко перекласти, крім таланту.
Примусове навчання виховує невігласів.
Велика мета об'єднує і різномудців.

ВОЛОДИМИР КОВАЛЬ

Прозаїк, драматург

Коваль Володимир Миколайович народився 28 жовтня 1969 року у місті Дніпропетровську. У 1986 році закінчив середню школу. 1987 року закінчив Дніпропетровське СПТУ-64 за фахом «затягувач взуття». З 1987 до 1989 року служив у лавах Радянської армії. Після звільнення у запас працював вантажником на Дніпропетровській обласній книжковій базі. З 1991 до 1995 року навчався у Дніпропетровському державному театральному училищі. По закінченні училища приїхав до Чернігова, працював актором Молодіжного театру. З 1996 до 2001 р. працював в обласному дитячому (ляльковому) театрі ім. О. Довженка. З 2001 до 2002 року працював стрільцем на підприємстві «Хімволокно». З 2002 до 2003 р. – контролер у «ПМК-210 Стрім». З 2003 до 2004 р. неофіційно працював «темником» у прем'єр-міністра України, кандидата на посаду Президента України В. Ф. Януковича. З 2004 до 2011 р. – редактор в ОДТРК «Сівер-Центр». 2009-го року з відзнакою закінчив історичний факультет Чернігівського державного педагогічного університету ім. Т. Г. Шевченка. Здобув кваліфікацію магістра педагогічної освіти. З 2012 року і донині працює начальником служби контролю ПП «Альфа-Україна лізинг».

Пише прозу, драматургію.

Автор книг: «Безголові ідоли», «Срібні струни» (історичний роман).

У різних збірках та періодичних виданнях надруковано близько двох десятків оповідань та новел автора, один роман, близько десяти критичних статей та рецензій (про сучасні українські

твори – література та кіно), кілька десятків публікацій, присвячених політиці, спорту, кіно, історії, східній філософії та бойовим мистецтвам. Головна тематика художньої творчості Володимира Коваля – історія України та сусідніх країн, пригодницько-авантюрний та апокрифічний жанр.

Член НСПУ з 2006 року.

ЗАБОРОЩЕНИЙ АПОКРИФ

Історичний роман
(Уривки)

Розділ XXV

Храм велично громадиться над містом, вражаючи своїми розмірами та величчю. Осяяний сонцем, він завжди привертає увагу людей: юдеї побожно дивляться на нього, подумки чи вголос звеличуючи свого Бога; чужинці щиро захоплюються його розміром та красою, шанобливо оцінюють працю сотень рук невідомих майстрів-тектонів.

На даху храму постійно сидять птахи, переважно голуби – білі, сірі, чорні. Вони воркотять, хитають головами, змахують крильми, пересаджуючись з одного місця на інше, грають, паруються. Голуби – Божі птахи, тому їх поважають і приносять у жертву Ягве. Проте самі птахи геть позбавлені благочестя, тому безбожно серуть на Храм, вкриваючи його шаром свого посліду. Голуби вже давно обкаляли дах, їхніми випорожненнями забруднені стіни та металева оббивка покриття. Дістається й людям: білі краплі щедро крапають на голови служителів та відвідувачів Храму. Навіть первосвященик, котрий раз на рік заходить сюди, аби покласти жертви Богу у Свята Святих, не убезпечений від нахабства птахів: кожен із голубів може з легкістю позначити тіару головного святця власним калом, звівши нанівець усі обряди благочестивого очищення.

Проте сьогодні птахів на даху немає. Їхнє місце зайняв бешкетник, пустотливий Ерот. Гола-голісінька дитина нахабно всілася

на дах Храму, збудованого на честь єдиного юдейського Бога, розігнала геть голубів, і звідти, з вишини Храмової гори, пильно розглядає вулиці міста. Сьогодні від нічого робити Ерот вийшов на полювання. У його руках тугий золотий лук, а в сагайдаці дві золоті стріли. Нині Ерот шукає чергові жертви – він не може жити без жартів, без розваг, без того, аби не завдати комусь болю – влучити стрілою просто у серце, прохромити його наскрізь, пустити кров. І малюкові байдуже, що буде далі – чи зможуть закохані поєднатися, чи ні; стануть вони щасливими від кохання чи навпаки – любов навіки розлучить їх. Ероту до того байдуже, бо він єдина дитина серед усіх олімпійців, котра в силу свого юного віку позбавлена досвіду, мудрости й співчуття. Ерот просто розважається, бавиться, грає собі у мисливця, йому головне не схибити, безпомильно влучити прямисінько у серце жертві – людині чи богу. І що влучніший постріл, то дзвінкіший регіт дитини. Ніхто не покарає його за це, ніхто не покартає Амура за його жорстокі розваги, ніхто не відшмагає дитину-бога, не відбатожить, ніби впертого неслухняного віслюка. Бо у богів-олімпійців є інші справи: вони, як люди – теж уміють закохуватися і страждати, отримувати насолоду і відчувати біль, чинити добро і мститися тим, хто їх зраджує чи зневажає. І неважливо кому – таким самим богам чи звичайним смертним. Світ богів і світ людей тісно переплітаються, тому люди, котрі мають виняткові таланти, здатні посісти місце поряд з богами, але вже після власної смерті. Вони не стають богами, проте стають героями – рівними з олімпійцями. Щоби стати богоподібним, богорівним, треба мати виняткові здібности, вчинити за життя щось таке, за що людину потім обожествлять і пам'ятатимуть упродовж віків.

Ероту з гори добре видно місто – він розрізняє вулиці та провулки, уважно вдивляється в обличчя жителів, придивляється до чоловіків та жінок, дітей і старих; божественне немовля нікого тут не знає, для нього Єрусалим – місто чуже й незрозуміле. Так само, як і він сам для жителів Єрусалима. Навіть попри еллінізм, що зачепив геть усі галузі життя та побуту жителів Сходу, зокрема й Палестини, Амур не став їм ближчим. Для місцевих – то не бог, а мармуровий ідол, якого греки чи римляни вирізьблюють з каме-

ня. Справжній Бог – Єдиний, Суцільний, Реальний – він невидимий. Його не можна побачити, помацати, його не можна зобразити – у камені, дереві, глині чи папірусі. Справжнього Бога можна лише відчутти – серцем, душею, або осягнути – розумом чи здоровим глуздом, і знову ж таки – людським серцем. Тож Амур тут чужинець: у нього не вірять, його не сприймають, його ім'я не вимовляють, а якщо і згадують, то неодмінно з прокльонами та обов'язковим плюванням, як те роблять юдеї, проходячи повз кладовища язичників. Та життя місцевого люду від того не стає кращим. Світ парадоксальний: можна скільки завгодно не вірити в існування вовка, та чи зможете ви уникнути почуття жаху, здивавшись із ним? Можна скільки завгодно заперечувати існування лева чи ведмеда, проте зустріч з ними сам-на-сам не обіцяє людині нічого доброго. Так само, можна скільки завгодно не вірити в Амура і плювати у його кам'яні подобі, але від того малий голопузий бешкетник не стає безпечнішим. Його золотий лук – надзвичайно тужавий, а золоті стріли – дуже гострі. До того ж, вони ніби, скіфські стріли, дуже підступні, бо мають гострі зубці-шпичаки по краях наконечника. Коли стріла Ерота влучає людині у серце, нема у світі такої сили, яка б змогла витягти її звідти назад. Навіть юдейський Бог Ягве безсилий, хоча й створив небо та землю, сонце і місяць, людей і тварин... Стріла Амура міцно сидить поміж волоконець серця, глибоко у його м'язах. Звідти її можна лише вирізати, пошматувавши перед цим саме серце. А це завжди означає одне – негайну смерть. Закохатися – означає померти: для себе, для рідних, для всього світу. Закоханий перестає жити, бо існує ніби за іншими законами, перебуває в іншому світі, ховається в паралельній реальності. Амур знає про це, тож жорстокосерде дитя Венери подовгу вибирає жертву. Ерот довго вичікує, перш ніж накласти стрілу і напнути свого лука.

Сьогодні у немовляти особливий день – День народження. Тож мати, прекрасна Венера, дала йому волю на увесь день і повне право – стріляти у будь-кого, кого вподобають його очі. Від до-світа Амур уже достатньо розкидав стріл по світу – був у Римі й Афінах, відвідав Александрію та Неаполь, побував у Ольвії та Візантії, Карфагені й Дамаску. Там сьогодні залишилось багато

жертв, уражених мисливцем-немовлям. І ось тепер лиха доля занесла бешкетливе маля до Єрусалима. У місткому колчані його залишилось лише дві стріли, і їм вготована особлива доля. Бо ці стріли довші і важчі, ніж решта – Ерот вирішив уволю повеселитися під кінець дня.

Він довго вичікує і довго обирає, уважно вдивляючись в обличчя жителів міста. Малюк зважає терпляче, ніби справжній мисливець на ловах: тут не можна помилитись, стріла не бумеранг – вона не вертається, якщо схибить. Тож варто витратити більше часу на підготовку, аби потім зробити влучний постріл. Ерот пильно приглядається до жителів Єрусалима – чоловіків і жінок, місцевих і прибульців, вільних та рабів. Він ретельно видивляє свою ціль, аж допоки серед юрби людей його очі вихоплюють одну постать. То дівчина – дрібна, тендітна й дуже приваблива. Вона відвідує Храм, вивчає Тору і допомагає своїй двоюрідній сестрі по господарству. Цю дівчину звать Міріам і вона зараз прошкує до ринку.

Амур хитро усміхається, виймає із сагайдака стрілу, неквапом накладає її на тятиву. Дитячі рученята напинають тужавого дитячого лука і націлюють його у бік дівчини. Очі малюка пильні і добре знають, що юне серце ховається під маленькими тужавими персами. Але то слабкий панцир проти вбивчої зброї. За мить мелодійно дзвенить тятива, і золота стріла шугає геть. Все! Амур може реготати досхочу, будячи своїм дитячим сміхом послулих голубів на території Храму та лякаючи горобців, котрі живуть під дахами будинків.

Проте в колчані є ще одна стріла і нею теж треба поцілити у чись серце. Бажано, щоби це серце було тверде, шкарубке, байдуже до почуттів іншої статі. І – головне – це серце має бути ще не зіпсоване невгамовною і жадібною людською природою.

Амур знову озирає місто, придивляється до численних його жителів та гостей. Малюк зважає, кого зробити парою дівчині – чи зі своїх одновірців-юдеїв, які не вірять у самого Ерота, чи з чужинців, котрі не визнають верховенства юдейського Ягве. Напевно, обрати пару з одноплемінників – то дуже просто, банально, нецікаво. Адже сьогодні у дитини особливий день – День наро-

дження, тож і розваги дитячі теж мають бути особливі – святкові.

Погляд Ерота раптом падає на гурт чоловіків, котрі йдуть вулицями міста. Чоловіки дуже й привабливі, усі у червоних туніках і підбитих мідними цвяхами сандаліях. Сріблом сяють під сонцем їхні металеві шоломи й обладунки, а важкі вишневі щити нагадують про велич і непереможність імперії, якій служать ці воїни. «А чи не спробувати пробити один із цих панцирів стрілою?» – міркує Амур. «Золото – метал м'який, проте важкий. А наконечник моєї стріли дуже гострий. Цікаво, проб'ю стрілою панцир чи ні?» І, весело зареготавши, Ерот видобуває останню стрілу з колчана та відправляє її навмання у першого-ліпшого воїна.

Стріла летить тихо і стрімко і влучає у груди одного з чоловіків. Це молодий воїн, юнак, котрий крокує у першій шерензі. Він нещодавно прибув сюди і лише знайомиться зі звичаями тубільців та містом. Стріла пробиває залізну лоріку, проштрикує туніку і вганяється в людське серце. Гострий наконечник прохромлює орган наскрізь і зупиняється, лише уткнувшись у пластини панцира на спині. Все, відтепер легіонер приречений...

Дзвінкий дитячий регіт лунає над Храмовою горою, шугає вулицями міста, вдаряється у стіни будівель та фортечні мури. Маля щиро радіє власній витівці, навіть не замислюючись над її наслідками. Двоє людей – еллін Пантера та юдейка Міріам – раптом чують той дитячий регіт і здивовано здіймають голови. Вони не бачать Амура і не розуміють, звідки саме лунає дзвінкий дитячий сміх. Проте відчують: цієї самої миті з ними самими щось сталося – і це «щось» дуже і дуже болюче, бо занадто пече у грудях. Віднині вони обидвоє приречені – приречені кохати.

Розділ XXVI

Той день, коли він уперше зустрів Міріам, Пантера запам'ятав на все життя. День був лагідний, що для спекотного клімату Палестини було дивовижним. Від самого ранку сонячні промені облизали верхівки пагорбів, ковзнули по дахам будинків, зафарбували у малиновий колір статечні стіни Храму.

Разом з легіонерами свого десятка Пантера повертався з караулу

на зовнішніх стінах Єрусалима. Гуркочучи підбитими цвяхами чоботами та військовими обладунками, загін просувався вулицями у напрямку Антонії. Обличчя легіонерів здавалися витесаними з граніту – суворі, втомлені, змарнілі після безсонної ночі. Таких римлян юдеї особливо боялися: у втомленій безсонням людині притуплюється відчуття страху, самозбереження та милосердя, невиспаний воїн особливо небезпечний, бо діє, ніби зомбі – усі його рухи самодіючі. Такого вояка неможливо ані залякати, ані змусити до милосердя. Він діє, ніби робот, у відповідности до отриманого наказу: б'є, калічить, вбиває, руйнує. Єдина вада втомленого легіонера – то ледь уповільнений рух, млявість у діях, загальмована реакція. Проте ці недоліки цілком компенсують досвід, напрацьовані рефлексії, сміливість і відчуття того, що ти – воїн Риму.

Загін легіонерів просувався вузькими вулицями, нагадуючи залізну черепаху чи броненосця. Вранішнє сонце грало променями на запилених обладунках воїнів; кривавим полиском спалахували червоні плащі бійців; багрянцем сяяли великі важкі щити.

Пантера йшов у першому ряду, праворуч, слідуючи за опціоном, котрий передував своєму загону. Юнак з цікавістю розглядав вранішній Єрусалим, хоча бачив місто о такій порі неодноразово. Замурзані діти, завбачивши римлян, негайно ховалися у дворах чи провулках; зажерливі торговці, котрі квапились зранку на ринок, негайно брали убік, вступаючи дорогу воїнам цезаря; навіть міська охорона, підпорядкована царю, теж поступалася дорогою: попри союзницькі стосунки та повну довіру між Октавіаном та Іродом, не варто було забувати, хто на цій землі головніший. Перед легіонерами завжди розпросторені шляхи, а те, що було зачинене, римляни відчиняли самі, силоміць, не питаючи ні в кого дозволу. Орел Риму мав панувати усюди, куди ступала взута у поцвяхований міддю чобіт нога римського воїна.

Загін проминув ринок і почав заглиблюватися у мережу центральних вулиць. Тут більше траплялося люду, що сунув назустріч легіонерам, у напрямку ринку. Жінки, дівчата, баби, чоловіки, підлітки – усі простували до торговища. Там не лише купували чи збували крам та харчі, там люди обмінювалися інформацією, спілкувалися, дізнавалися останні новини. За одним із поворотів

очі Пантери враз вихопили з натовпу струнку постать – миловида дівчина з кошиком у руках пливла назустріч. Завбачивши легіонерів, юнка ступила убік, майже притислась до стіни будинку, пропускаючи повз себе загін окупантів. В її очах не було нічого негативного – ані огиди, ані презирства до цих чоловіків. Вона просто сприймала їх, як звичайних людей, хай чужинців, нехай язичників, та все ж таки – людей. То не було якоюсь приреченістю, то радше була байдужість до незнайомців, викликана відсутністю спілкування з ними. Так ставляться до стіни чужого будинку чи до стовпа, який не викликає в душі жодних емоцій – ані спогадів, ані надій.

Мимоволі Пантера зупинив на незнайомці свій погляд. Струнка, миловида, невисока, не дівчина, а радше дівчинка, з великими карими очима та довгими темними кучерями, що вибивались з-під жіночої намітки. Її вид вразив юнака, особливо вуста – пухкі, рожеві, пристрасні, ніби створені для поцілунків. Легка літня за смага додавала дівчині краси, а ніжні руки з довгими пальцями, що тримали кошик, завершували портрет місцевої красуні.

Незнайомка стояла біля стіни, сором'язливо опутивши очі долу і чекаючи, коли легіонери пройдуть мимо. Коли ж загін порівнявся з нею, дівчина раптом звела обличчя і майже упритул поглянула на першого воїна, що йшов крайнім. Їхні погляди схрестилися, але лише на мить, бо дівчина знову сховала очі під довгими віями. Та навіть цієї короткої миті виявилось досить, аби Пантера відчув: з ним щось сталося – так, ніби із зіниць незнайомки вистрибнув сонячний промінь і влучив юнакові просто в око або ж кульова блискавка саянула від дівчини і вразила парубка, ніби перун. Пантера стріпнув головою, яка враз чомусь обважніла, ніби на неї начепили ще один металевий шолом, закліпав очима, мовби відганяючи геть якусь мару, проте не зводив пильного погляду з дівчини. Навіть коли загін проминув юнку, Пантера кілька разів озирнувся, намагаючись розгледіти тендітну фігуру незнайомки, запам'ятати її назавжди. Від того легіонер збив ритм кроків, заплентався і негайно отримав важким пілумом по хребту.

– Гей, зелень, нумо тримай крок! – почувся за спиною невдоволений голос Аврелія. – Нічого жидівок розглядати! Ти легіонер Риму, тож нема чого витріщатися на місцевий люд.

Обличчя Пантери спалахнуло від образи й сорому, проте, чого було більше, – він того не знав. Так, товариші мають рацію: воїн повинен думати про службу, тримати ритмічний крок і не зважати на присутність місцевого жіноцтва. Для плотських розваг є повії, для повій легіонер має вільний час. Зараз у Пантери час служби, тож він, легіонер Риму, має думати виключно про свої обов'язки.

Незнайомка залишилася далеко позаду, а попереду вже замаячили мури Антонії. Проте увесь той час, який загін рухався до фортеці, Пантера думав лише про неї – ту незнайому, тендітну дівчину з кошиком, яку випадково зустрів. Йому з голови не йшли її великі карі очі та чутливі вуста, що були ніби створені для поцілунку.

Після повернення до касарні легіонери здали зброю, поснідали, прийняли баню і рушили на спочинок. Після нічної варти усі мали відпочивати, аж поки їх не збудять на вечерю. А там – хто знову у ніч, а хто й відпочиватиме – до ранкового караулу. Пантера мав на завтра цілий вільний день, тож міг розпорядитися своїм часом у будь-який спосіб.

Проте заснути йому не поталанило. Хоч як юнак старався примусити себе відключитися від реальності і поринути у сон, та не виходило – сон тікав геть, ніби річковий в'юн, що вислизає з руки. І це попри те, що всеньку ніч Пантера простояв на фортечному мурі, пильно вдивляючись у далечінь та дослухаючись до звуків, які лунали звідусіль. Попри втому, попри почервонілі очі, що аж набрякли від неспанья, сон несамовито тікав від юнака, біг з легкістю зірки, що падає з неба у серпні. А все тому, що юнак ніяк не міг позбутися мари – виду дівчини з великими карими очима, яку він зустрів під час повернення до фортеці. Ті очі обпалили йому душу й облекли свідомість.

Покарання безсонням тривало понад годину – Пантера так і не зміг примусити себе склепити повіки. Замість спокою і відпочинку виходило щось геть інше – нуртування й муки. Зрештою, парубок вирішив замінити сон прогулянкою містом – у таємному сподіванні знову зустріти ту незнайомку. А якщо раптом не знайде її самотужки, тоді вдасться по допомогу до Йосефа. Можливо, той щось підкаже чи направить пошуки елліна у вірне річище. Дійшовши такого висновку, Пантера переодягся у світський одяг і рушив з фортеці...

МИХАЙЛО КОЖЕДУБ

Поет

Кожедуб Михайло Володимирович народився 11 липня 1966 року в Москві в родині військовослужбовців. Закінчив Парафіївську школу на Ічнянщині й Чернігівський педінститут. За

фахом – хімік-біолог.

Автор поетичних збірок: «Кличу літо», «Сонце із води», «Моя ліра», «Бригантина».

Лауреат Ічнянської районної літературної премії ім. В. Чумачка. Засновник і редактор Ічнянської районної газети «Ічнянська панорама».

Член Національної спілки письменників України з 2005 року та Національної спілки журналістів України з 2009 року.

* * *

П'янив пересит різних ароматів,
І біло розгорталися сади.
Комахи метушилися строкаті
І прудко в тайники несли меди.

Земля тепло збирала безупинно,
І оболонь усіяла трава.
І затаїлись присілки пустинні,
Тут вижидалися радісні дива.

Надворі люди порались нескоро,
У вікнах не світилось дотемна.
І дні поволі мандрували вгору,
Владарювала в злагоді весна.

10.07.2011

* * *

Звук увірвався і тоне у тиші,
За виднокрай потягнувся літак.
Сонце по небу ковзнуло жвавіше.
Хтось уловив і село, і байрак.

Пусткою мріють понурі оселі –
Завжди буденна моя сторона.
Роздуми будить не дуже веселі:
Знову негожим усе промина.

Швидко підійде глухе надвечір'я,
Десь у містах завирує юрма.
Я споглядаю далекі сузір'я –
Іншого щастя сьогодні нема.

20.06.2006

НІЧ

Гуснуть у байраках тіні,
Місяць лине поміж хмар.
І голками срібний іній
Осідає на чагар.

Тишина під небесами –
Жодна птиця не летить.
Страх таїться за кущами,
Ліс насупився й мовчить.

28.04.2006

НАДІЯ

Відшуміла холодна злива,
Сяє неба висока блакить.
Заяріла під сонцем нива,
Джміль пістрявий розважно бринить.

Досягло апогею літо,
Зеленіє трави малахіт.
Сподівання літають світом
І заронюють в душі цвіт.

Урожай у садах дозріє,
І замовкнуть зозулі в лісах.
А надія моя змертвіє,
Розпадеться, як листя, на прах.

30.04.2006

* * *

Малюнок осені барвистий
Навік у серце запада.
Із дуба жолудь мідянистий
На землю лунко опада.

І сойка підбира поживу,
Твердий ховає добре плід.
Чекає ліс осінню зливу,
Покрили хмари небозвід.

Мандрує вересень полями,
Стернею тихо шелестить.
І вирізня потворні плями,
Де щось заховане лежить.

30.04.2006

* * *

Зламних подій пережито немало,
Скроні давно чепурить сивина.
І снігове спочива покривало,
І занімала в ярах таїна.

Знову згорнулась оселя злиденна,
Закутки голі ховає пільма.
Іскру пустила зоря безіменна,
Місяць пливе поміж хмар крадькома.

Шлях загубився в імлі надвечірній,
І рівновага в душі запада.
Струшують пагони іній сапфірний,
Та не тепліє у хаті вода.

24.02.2009

ДОЩ

Бредуть у сутінках старі трамваї,
І променіють ліхтарі у лонах площ.
У зламах ринв зашпортується дощ,
І нидіють околиці безкраї.

А на бульварі холодить асфальт,
Краплинами, як бісером, прошитий.
Видніє міст, імлюю оповитий,
Над синім плесом, що тяжіє в даль.

20.10.2009

* * *

Звіщає ранок гожий день,
Маліють на задвірках тіні.
Квіток барвистий гобелен
Вже розгорнувся по долині.

Здійнявся вище небозвід,
Лягли на обрій білі хмари.
А хтось надворі господарить,
І сновидінь зникає світ.

Берусь за клопоти дрібні,
І непомітно зайде вечір.
А сподівання потайні
Загубляться у порожнечі.

8.11.2006

ГРОЗА

Люблю грозу в началі мая...

Ф. Тютчев

Розгулялась весняна злива,
Одягас діброва шати.
Заблищала в калюжах олива,
І міцніють садів аромати.

І дощу не стихає гомін,
Промайне поміж хмар блискавиця.
В небесах заховався промінь,
Потемніла дахів черепиця.

Виляга ярина у полі,
Озиваються в небі грози.
Затремтять на вітрах тополі,
І змокріють м'які верболози.

22.02.2009

* * *

Людей різнять і відстані, і час,
І щось таке, що ледве уловиме.
Нове спаде зненацька звідкілясь
І назавжди у безвісті загине.

Та свіжості зостанеться печать
У сподіваннях, почуттях і вчинках.
Прожитого не згубиться сторінка,
Хоча літа у безвість відлетять.

І невгамовна юності пора
У старість немічну перекочує.
Поставить крапку хай земля сира,
Та хтось ім'я моє згада не всує.

20.11.2006

* * *

Зима волоклася повільно,
А літо змигнуло й нема.
Марніє листок неухильно,
І морок яри обійма.

Затьмарилось хмарами небо,
Стежки падолист обкида.
Знов часу притишивсь перебіг,
І душу бентежить біда.

Зненацька подужчає вітер –
І знов зарядить небозвід.
І сонце дощами у мите
Поволі осяде на спід.

25.09.2008

* * *

За чорну хмару місяць заплива,
В байраках загусають кволі тіні.
Приглушено вигукує сова,
Нечутно падає з галузок іній.

І потягнувся шлях за небосхил,
Де спить село убого і сумливо.
Там похилився чорний частокіл,
Загруз у твердь цегляний підмурівок.

Десь засвітились вікна врізнобіч,
У небесах займається світанок.

Зникає у щілинах дика ніч,
Господар підмітає сніжний ганок.

6.01.2009

* * *

На узліссях золотів жовтець,
Гожі дні утверджував у літі.
Та звелось сонце нанівець,
Обмілів ріки джерельний витік.

Наступила снігова пора,
І завис у виярках серпанок.
Навкруги і тиша, і жура,
І неспокій наплива щоранок.

Ждеш, коли розвіється зима,
І ярітимуть легкі заграви.
Не одна поляна тайкома
Почастує медом золотавим.

22.02.2009

* * *

Після грози озонна свіжість
І квітів гострий аромат.
Калюжі творять бездоріжжя,
І в закапелках тане град.

Із саду холодом війнуло,
Висять воложисті плоди.
Бджола сховалась у притулок,
Де зріють липові меди.

За обрій туча темно-синя
Невідворотно відліта.
І цідить сонячне проміння
Дощем умита ряснота.

20.10.2009

* * *

Радує покров урочий осені,
Виникають просвіти в садах.
Показали хмари частку просині,
Там ширяє незнайомий птах.

Тучі зависають над майданами,
Випадають із небес дощі.
І марніють квіти за парканами,
І чорніють на межі кущі.

Скоро заблищать водойми кригою,
На покрівлі ляже кіптюга.
І туман уклиниться у пригород,
Де панують злидні і нудьга.

7.11.2009

* * *

Бліде малярство юної весни
На пагорбах цілинного узлісся.
Там пористі застигли валуни,
І трави ароматні заплелися.

А стежка простяглась у далечінь,
І спів лунає навкруги пташиний.
І світиться понад гаями синь.
Сховався у лісі хутірець пустинний.

І нидіє покинуте село,
І тліють самотньо темні брами.
Земля породжує слабке тепло,
Виціджує з дібров терпкі бальзами.

16.12.2009

* * *

Магія квітневих вечорів –
Зависає місяць жовтолиций.
Стежка зав'юнилась між ланів,
В ярину спадають зоряниці.

Добре мандрувати одинцем
І вдихати різні аромати.
Заховатись під розлогий клен
Різнотонні трелі наслухати.

І навідати глухе село,
Де вікно прозірно заясніло.
Де немало радості було,
А тепер найкраще помаліло.

10.01.2010

* * *

Пора просвітчастого шовку
І невиразних сподівань.
В саду бджола снується ловко,
Рябіє на вікні герань.

У хаті сум обдертих меблів,
Нудьга і тиша навкруги.
Спинивсь подій важкий перебіг,
Сіріє тонкість пилюги.

Промкнулось з пам'яті минуле –
Нема у юність вороття.
Снага у часі потонула,
Все розмиває небуття.

10.05.2010

ОЛЕНА КОНЕЧНА

Поет, прозаїк

Конечна Олена Михайлівна народилася і виросла у Чернігові. Закінчила біолого-грунтознавчий факультет Санкт-Петербурзького держуніверситету.

Працювала редактором редакційно-видавничого відділу РВК «Деснянська правда», кореспондентом відділу права Чернігівської обласної газети «Деснянська правда», власкором газети «Вісті Центральної спілки споживчих товариств України».

Член Спілки журналістів України.

Автор збірок оповідань «На березі дощів» (2001), «Час у пригорщах» (2009); романів «За гратами раю» (2006), «Синдром Роксолани» (2010); збірки детективів «Озброєний янгол» (2010).

На замовлення Державного комітету телебачення і радіомовлення України за Державною програмою «Українська книга» у 2005 році побачила світ її казка «Копійчині мандри». За цією ж програмою в різний час виходили книги для дітей у співавторстві: «Повчальні пригоди хлопчика Колі» (2004), «Моя країна – Україна» (2004) та інші.

Переможець Міжнародного конкурсу молодих літераторів «Гранослов».

Лауреат премій ім. В. Блакитного, ім. М. Коцюбинського, ім. І. Кошелівця.

Член НСПУ з 2001 року.

З травня 2013 року – голова Чернігівської обласної організації НСПУ.

СТОГАД ДИТИНСТВА

Зазвичай я не подаю жebraкам. А цього не зміг проминути, хоч він нічим не вирізнявся поміж інших, навіть не намагався щось вигадати, аби викликати побільше жалю. Просто сидів посеред тротуару й тупо дивився на перехожих. Такі, як він, тисячами гніздяться по великих містах і у більшості людей давно не викликають ніяких інших почуттів, крім роздратування. Але тут, у маленькому містечку мого дитинства, ці скоцюрблені цурпалки людських індивідів, від яких тхне розпадом та гуль'ятайством, ще вважалися символом божественного провидіння, яке вказує усім живущим, до чого кожний може дійти, якщо буде скупим і не поділиться з ближнім бодай крихтою свого достатку. Отож брудний кашкет жebraка повнився дрібними монетами – що й казати, сміховинний виторг як для великого міста. Зате містечковий жebraк мав незаперечну моральну вигоду: повз нього проходили люди співчутливі й уважні, а хто обминав його, почувався ніяково.

Я не відчув ні жалю, ні сорому. Мене наче хто дубцем ушкварив: «Як?! Невже?! Не може бути!..»

Той випадок стався давно, ще в дитинстві. Моєму другові Льончику мати дала гроші на обід у їдальні рибгоспу – нечувана на той час розкіш. Увечері їдальня працювала як ресторан, і дітей не пускали. А вдень ми бігали туди за булочками. Але щоб з'їсти цілий обід – таке було рідкістю.

І дотепер пам'ятаю почуття заздрості, яке мене охопило. Захотілося тут же побити Льончика. Замість цього я поплентався за ним у їдальню. Льончик завжди мав хороший апетит і набрав стільки, що тарілки ледве розмістилися на таці. Я звик в усьому бути першим, отож узяв на одну тарілку більше. Пригадую, там були вареники, млинці, смажене м'ясо, салат з помідорів, компот... Не знаю, на що я сподівався, маючи в кишені всього п'ятдесят копійок, які зекономив за три дні. Якась дитяча упертість змусила мене так вчинити. Відчуття мав таке, наче все, що відбувалося, це не реальне життя, а сон, що не раз повторювався, і я вже знав, що прокинуся в найскрутнішу мить, і завжди прокидався.

До тьми мене повернув голос касирки тьоті Мані, яка назвала суму, яка втричі перевищувала мої можливості. У Льончика вишло на двадцять копійок менше.

Я оніміло стояв перед касою, втупивши очі в тарілку з варениками, і відчував, що мене від них уже верне. Очі мої самі собою заплющилися. Спливали миті, а я не ворухився. Тьотя Маня все зрозуміла. Вона почала мовчки забирати з моєї таці зайві страви. Аж тут чоловік, що стояв за мною в черзі, без зайвих слів поклав карбованця на тарілочку біля каси, в якій лежали мої п'ятдесят копійок. Можливо, якби він хоч щось сказав, я б подякував йому та й усе. Але мовчанка, що тривала надто довго, а в моїй свідомості – цілу вічність, вивела мене з рівноваги, і я, паленіючи від сорому, тут же чкурнув геть із їдальні.

Пізніше я дізнався, що цей великодушний чоловік – директор рибгоспу і звати його Губенко Михайло Павлович. Що всі підлеглі моляться на нього, бо він чесна й порядна людина. Що він має доньку та двох синів-близнюків мого віку. І що він запам'ятав мене. Про це я дізнався, коли випадково зіткнувся з ним ніс у ніс на вулиці. Ймовірно, він побачив мене здалеку і зачекав, поки я підійду, а я, думаючи про своє, не помітив цього й буквально напав на його кремезну постать. Він міцно стис мій лікоть, мабуть, думаючи, що я знову втечу, і, пильно дивлячись в очі, сказав:

– А з тебе будуть люди, синку. Тільки ніколи нікого не жалій. І в першу чергу себе.

Він пішов, а я довго дивився йому вслід. Пізніше я часто згадував його слова. Остання фраза – про те, щоб не жаліти себе – стала формулою мого життя. Завдяки їй я багато чого досяг. Але що означало «ніколи нікого не жалій»? Сам Михайло Павлович, вочевидь, був схильний до протилежного. Знову ж таки, мене пожалів. То чому таке напуття?

Я став потай спостерігати за життям цієї людини. Про Михайла Павловича писали місцеві газети, розповідали знайомі. Він був помітною фігурою у нашому містечку. Більш достойної людини годі було й шукати. Я мимоволі почав його наслідувати. Сильний, вольовий, розумний, душевний, щедрий – таким мені уявлявся

Михайло Павлович. Якщо я чого й досяг у житті, то тільки завдячуючи цьому ідеалу, який я сам собі вигадав, бо після тієї випадкової зустрічі жодного разу не довелося мені побачитися з Михайлом Павловичем.

Аж ось, навідавшись у рідне місто через п'ятнадцять років відсутності, я несподівано впізнав його у першому-ліпшому жебракові, що трапився мені на шляху!

Пізніше ми сиділи в тій самій їдальні, де відбулася наша перша зустріч, і я частував його обідом. Там було все: смажена картопля з антрекотом, сметана, вареники, млинці, салат з помідорів... Та найбільше Михайло Павлович налягав на пляшку «Столичної». Він на очах хмелів і на мої розпитування відповідав плутано, невпопад, часто відводив очі, щось недоговорював. Я навіть не був упевнений, чи впізнав він мене. Так кепсько я ще ніколи не почувався! Власне життя видалося мені тоді чийось злим насміхом. Для чого карбувати волю, тренувати розум, постійно пересилювати себе, прагнучи вигаданої досконалості, якщо одного дня все скінчиться запльованим хідником і купкою дрібних монет у засмальцьованому кашкеті?!

До їдальні зайшли відвідувачі – троє чоловіків у робочих спецвіках. Вони сіли за два столики від нас. Через деякий час я помітив, що робітники прислухаються до нашої розмови. Михайло Павлович уже добряче захмелів. Розпитуючи, я раз у раз гукав його на ім'я, щоб якимось розтормозити, і гарячково думав, як та куди транспортувати його безвільне тіло. Робітники, забувши про обід, пильно стежили за нами, і це почало мене дратувати. Мої сердиті погляди в їхній бік красномовно про це свідчили. Але замість того, щоб відвернутися, один з робітників підвівся та попрямував до нашого столика. Я зустрів його досить грубим: «Що вам треба?». На що робітник відповів дуже чемним тоном:

– Вибачте, будь-ласка, але мені здається, ви дещо помиляєтеся щодо цього чоловіка, – він тицьнув у бік Михайла Павловича, який уперто сповзав під стіл, незважаючи на мої ошалілі зусилля втримати його на стільці. – Я чув, ви називали його Михайлом, але

це Федір, Михайлів брат. Вони дуже схожі між собою. Щоправда, тільки зовнішньо... А Михайло загинув. Років десять тому.

Руки мої ослабли, і той, кого я називав Михайлом Павловичем, гепнувся на підлогу. До нас на допомогу поспішили ті два робітники, що було zostалися сидіти за своїм столиком, і вчотирьох ми поклали Федора на зсунуті докупи стільці.

– А ви, мабуть, Олексій Гонта? – звернувся до мене наймолодший з робітників, кирпатий хлопчина з рудим чубом та рясним ластовинням на обличчі.

Я здивовано кивнув.

– А я вас по телевізору бачив, – радо пояснив хлопчина. – Ви наш славний земляк.

Федір гучно захропів. Я залишив його на імпровізованому ложі й пересів за столик до робітників. Ми проговорили до кінця обідньої перерви. Вперше у житті звістка про смерть дорогої людини втішила мене. Михайло Павлович потонув у затоці, рятуючи дитину, і ця смерть личила йому. Вона була закономірним підсумком життя такого легеня. Мимоволі подумалося: а чи не є ті десять років успіхів, які мене спіткали, логічним продовженням життя самого Михайла Павловича? Може, він – *звідти* – керував та підчасовував обставини? І якщо так, то наскільки ж сильною була ця людина!

«Як не схожі брати», – майнула думка.

– ...він цілими днями сидить на хіднику: і в спеку, і в холод. Звідкіля тільки здоров'я береться?

– Тіло сильне, а духу – чортма.

– Жаліють усі, от він і розпаскудився...

– Ви не перший його за покійного Михайла Павловича прийняли. З наших країв багато людей по великих містах роз'їхалися. Не всі знають...

– Михайла Павловича багато хто пам'ятає...

Я провів своїх співрозмовників до прохідної рибгоспу. Федір zostався лежати на стільцях у їдальні. Я помітив, що, попри зневагу, до нього тут ставляться співчутливо.

Ми тепло попрощалися, і я пішов у своїх справах.

«Обов'язково розпитаю, де могила. І квіти...»

Несподівано мене осяйнула думка: щодня, поки буду тут, ходитиму до могили Михайла Павловича і приноситиму свіжий букет. Скільки букетів – стільки днів я провів у рідному місті.

Я глибоко вдихнув і відчув радість. Попереду на мене чекала хвилююча зустріч.

ЧЕРГА

Нас у черзі стояло багато. Імен не було, самі лише прізвища, які голосно називала медсестра, запрошуючи до маніпуляційної кімнати. Чомусь ніхто не знайомився. Можливо, щоб не запам'ятовувати імен. Натомість виразно запам'ятовувалися окремі деталі, які тут же набували магічного змісту. Хтось плакав, хтось затято мовчав, хтось притлумлював страх безкінечними розмовами.

Одна жінка, на вигляд циганка, билася зі своєю тринадцятилітньою донькою, примовляючи: «Йди додому! Чого ти за мною ходиш? Тільки нервеш своїми дурними запитаннями!». Дівчинка замість плакати істерично сміялася і тяглася за матір'ю, як поранена звірина. Це був особливий прояв південного темпераменту, екзотичний серед мовчазного гурту звиклих до умовностей представників зовсім іншої культури. Вони, себто ми, похмуро споглядали, як жінка-циганка та її донька нервово бігають туди-сюди по лікарняному коридорі, й важко було зрозуміти, хто що думає з цього приводу.

Кілька жінок згуртувалися довкола маленької бабусі в окулярах та з купою паперів у руках. Бабуся жваво розповідала про те, як їй добре живеться окремо від дітей, як вона допомагає племінниці обробляти город, як нещодавно завдяки власній обачливості уникала інфаркту, як регулярно перевіряє щитовидну залозу, котра за останній рік збільшилася на кілька міліметрів, як планує поїхати до Києва на обстеження серця, ось тільки здасть аналіз на біопсію... Її нехитрі розповіді діяли заспокійливо. У цьому оточенні

молодих жінок, частина з яких носила у собі невиліковну хворобу, бабуся здавалася символом віри та оптимізму.

Пізніше я бачила її розгубленою та неухважною з одним-єдиним папірцем у руці. Я бачила її того дня, коли були готові результати аналізів і ми в різний час приходили по них. Я проминула бабусю. Я боялася розпитувань, ніби названий уголос мій щасливий результат міг помінатися на протилежний. Я боялася знову зустрітися поглядом з кимсь із тієї черги. Як власник виграшного лотерейного квитка я відчувала провину перед тими, хто програв. До цього дня ми ж бо пливли в одному човні. Ми ж бо так довго стояли в одній черзі!

І та жінка з лагідними очима – єдина, з ким ми розговорилися. Вона навчила мене молитви.

«Ісус Христос, іди за мною: я попереду, ти – за спиною...».

Відчиняються двері маніпуляційної, звідти виходить жінка, тримаючи руку біля шиї. У руці – змочена спиртом ватка, яка затуляє крихітну ранку, що кривавить. Обличчя жінки злегка судомить. До неї кидається циганка, яка зустрічає кожного, хто виходить з маніпуляційної, одним-єдиним запитанням: «Ну що, боляче?». Жінка кривить уста у ввічливій посмішці: «Терпимо».

Медсестра називає моє прізвище, і я рушаю, гарячково ковтаючи слова щойно почутої молитви – тільки б не забути!

«...Матір Божа, стань біля столу. Дай лікарям уміння, а мені – терпіння...».

Великі лікарняні зали, довгі проходи, голі стіни... Я ще молода. Кажуть, з цим можна жити, тільки потрібні постійні обстеження. І операції. Три, чотири, а той й п'ять, шість... На скільки вистачить життя.

У мене діти. Треба жити, поки вони малі. А як хочеться жити! Чії це слова? Згадала: мій вісімдесятишестирічний дідусь говорив так перед смертю. «Життя пройшло, ніби один день промайнув...». Це теж його слова. Які ми схожі, коли опиняємося в однакових ситуаціях!

Звідки це? Звідки ця пожадлива любов до життя? Адже скільки разів було навпаки: не хочу жити! Краще смерть, ніж таке життя!

То було давно і неправда. Хочу жити – ось правда! Хочу ростити дітей... А може, діти – то лише сором'язливе виправдання, прийнятне в цей час, в цьому середовищі? Адже бабуся з черги теж хоче жити, хоча її діти давно вже виросли і навіть домовились, як ділитимуть бабусину квартиру – щось таке вона щойно говорила. Боже, як я її розумію! Як я її зараз розумію! Нехай операції, нехай каліка – головне, що з цим можна жити! І бадьора балакуча бабуся з черги – як символ життя...

– Зачекайте хвилину. Приготуйтеся: зніміть туфлі, розстібніть комір. Зараз вас покличуть.

Опасиста медсестра холодна та відсторонена, як комп'ютер. Навчаючись в медучилищі, вона непритомніла у трупарні, куди їх виводили на практику, а один раз гепнулася на підлогу під час операції, коли лікар, який щойно відітнув чорну, ушкоджену гангреною ногу, запитав жартома у жовторотих переляканих студенток: «Ну, хто викине ампутовану кінцівку?». З того часу сплило чимало років, студентка стала медсестрою, тож її обличчя набуло характерного виду людини, яка щодня стикається з чужим горем, і якщо вона ще не збожеволіла або не залишила медицину, то значить відітнула від своєї душі якусь її частину, яку мала замолоду.

Я сиджу на обтягнутій дерматином кушетці і крізь прочинені двері так званої малої операційної чую, як перемовляються між собою лікарі:

– Ну, тут точно рак, та ще й запущений.

– Це ваша знайома? Чому вона так зволікала з обстеженням?

– Якби хоч на півроку раніше...

Я сиджу на кушетці і відчуваю, як мене починає лихоманити. У голові полохливими зайцями стрибають думки, й надзусиллям волі я відшукую потрібні слова.

«...Ісус Христос, зніми мене зі столу, яко тебе знімали зо хреста».

– Ваша черга, заходьте.

Я рішуче підводжуся. Страху перед болем нема. Хай боляче, аби не найстрашніше! Страх перед можливим прийдешнім болем притлумлює біль теперішній. Ось цей стіл. Скільки людей побу-

вало тут до мене? Лікарі чемні та стримані. Як добре, що послуга платна. Холодний дотик інструментів... Ось воно... Біль пекучий та важкий. Неначе шершень розміром зі слона встромив у шию своє жало й навалився всією вагою. Ще, і ще, і ще...

Аж раптом радісний вигук – ні, він нейтральний, це мені здається, що радісний:

– Обійшлося, доброякісна.

– Ви упевнені?

Я нічого не розумію: як можна знати отак відразу? Результати будуть відомі лише через сім днів, про це не раз заходила розмова у черзі.

– Дуже характерне новоутворення, – в голосі лікаря ані крихти сумніву. – Не хвилюйтеся. За тиждень отримаєте письмове підтвердження.

Я радісно зістрибую зі столу, безліч разів дякуючи, і, виходячи, не забуваю сказати «до побачення». Але тут же ловлю себе на думці, що ніхто з моїх попередниць не казав «до побачення», виходили мовчки. Це, мабуть, щоб не повертатися на цей стіл, до цієї зали... На мить засмучуюся, а відтак вигадую рятівну версію: я можу зустрітися з цим приємним лікарем десь на вечірці у знайомих або на інтерв'ю, або ще десь. То чому ж не сказати йому «до побачення»? Як знак, як символ, як натяк на майбутнє – себто існування отого майбутнього...

Волю не замислюватися над тим, як я впізнаю людину, яку бачила в лікарському ковпаку і захисній масці на півобличчя. Лечу, мов на крилах! Невже це ті самі приміщення, по яких я проходила десять хвилин тому? Як усе змінилося!

Виходжу у коридор, а там – черга. Вже не моя. Я стала такою ж відстороненою, як і медсестра з маніпуляційної. Намагаюся приховати радість, що хлюпочеться в серці й ось-ось поллється назовні. Це було б нечемно по відношенню до цих людей. Утім, вони щось відчують, бо дивляться на мене з підозрою, як на зрадницю. Навіть циганка притихла. Я так і не дізнаюся, чи мали сенс її істеричні побоювання.

Я непомітно відходжу, але несподівано заплутуюсь у безлічі

коридорних відгалужень і знову та знову проходжу мимо порі-ділого натовпу. Вони все ще стоять у черзі за смертю. Сьогодні мене чемно виставили геть. Я не образилася. Сьогодні таким, як я, влаштували коротеньку екскурсію до біблійної ріки. Ми побачили її здалеку і, вгамувавши цікавість, чимдуж дременули у зворотному напрямку. Сьогодні не наша черга.

...Мені нарешті показали, куди йти, і я квапливо попрямувала до виходу. Завжди приємно після довгих блукань знайти вихід.

ГОЙДАЛКА

Троє дівчаток біжать до гойдалки. Одна з них кричить:

– Я хочу гойдатися з Євою!

Друга волає:

– Я теж хочу гойдатися з Євою!

Дівчатка підбігають до гойдалки і всідаються на неї з двох протилежних кінців.

Єва прибігає до гойдалки останньою. Їй нема місця.

Дівчатка продовжують суперечку, хто з них гойдатиметься з Євою, і жодна з них не бажає поступитися іншій. За хвилину якось так виходить, що гойдалка починає рухатися, і дівчатка вже ніби й гойдаються.

Удвох.

Без Єви.

Єва сідає на середину дошки-гойдалки і намагається втриматися на ній.

– Тату! – гукає Єва. В її голосі ні натяку на збентеженість.

– Вони обидві хочуть зі мною гойдатися.

– Бачу, – говорить тато, який спостерігає за всім звіддалік. І додає: – Так завжди буває, доню.

Довкола повно гойдалок. На них гойдаються діти: першокласник Вовчик і його п'ятирічна сестричка Влада; близнятка Вітько та Сергійко; Євині подружки Аня та Даша; незграбна, вся в саднах і синцях Софійка, якій батьки забороняють навіть підходити до

гойдалки; трирічний Михась, у якого часто застуджуються вушка; якісь чужі діти із сусідніх дворів, серед них – відомий на всю округу розбишака Федько, з яким ніхто не хоче гратися, і його вірний прислужник Максим...

Гойдаються геть усі!
І тільки Єва не гойдається.

ЛЯЛЬКА

З його коханою щось коїлося. День у день вона робилася все мовчазнішою і байдужішою. Вона вже не радувала його своїм дзвінким милозвучним сміхом, а тільки всміхалася кутиками губ, та й то все рідше й рідше; не розказувала смішних історій, яких знала безліч, не дивувала, як колись, кулінарними шедеврами. Цілими днями, коли його не було вдома, вона тільки те й робила, що сиділа на ганку і дивилася вдалечінь. Він повертався з роботи і бачив, що від моменту їхнього розставання вона й не поворухнулася.

Одного ранку він розбудив її своїм криком. Та й було чого заволати на весь голос! Рука, якою вона обіймала його уві сні, видалася йому холодною, а коли він розплющив очі, то побачив, що це не рука живої людини, а ніби кінцівка величезної ляльки Барбі, зроблена з добротної пластикової гуми.

Кохана прокинулася і здивовано подивилася на нього.

– З тобою все гаразд? – запитала вона.

Це було так кумедно! Ніби це дійсно з ним було щось не так, а не з нею.

– Зі мною все гаразд, – луною відгукнувся він. – А з тобою?

Вона посміхнулася кутиками губ.

– Зі мною теж усе гаразд.

Лінгвістичний футбол, і вони кидають одне одному м'ячик з написом «Усе гаразд!».

Він пропустив черговий пас. Узняв її гумову руку і почав розтирати.

– Тобі не боляче? – запитав.

– Ні, приємно. – Вона потяглася, як кішка. – Натискай трішки сильніше, а то я погано відчуваю.

Він м'яв так сильно, що аж упрів. Коли кохана закрила від задоволення очі, він непомітно дістав голку й обережно увігнав її в гуму. Жінка навіть не здригнулася! А в її руці, трішки вище зап'ястка, утворилася кругла дірочка – слід від голки.

Він знову вкрився потом. Тепер уже холодним.

Дні спливали за днями. Найстрашнішим було те, що кохана ніби й не помічала змін у собі. Панічний страх у його очах викликав її щире здивування.

За тиждень і друга рука зробилася гумовою. Він забив тривогу. Звертався до лікарів, народних цілителів. Лікарі поставили діагноз: рак. Так тепер називалися всі хвороби, які вважалися невиліковними. Народні цілителі виявилися більш дотепними і пропонували різноманітні методи лікування: від коров'ячих кіз'яків до пилку екзотичних рослин. Ніщо, однак, не допомагало.

– Якщо тебе не стане, я теж умру! – в розпачі вигукував він щоранку, вкотре виявивши, що гумові руки його коханої це не дурний сон, а дійсність.

Вона ж милувалася бронзовою засмагою неживої шкіри і довго вдивлялася у дірочку над зап'ястком, маючи її за напрочуд сексуальну родимку.

А як вона зраділа, коли й ноги стали засмаглими та нечутливими до холоду! Гладенькі, прохолодні на дотик, без жодної бридкої волосини. Давно її ніщо так не радувало. Тепер можна і в дощ, і в холод носити міні-спіднички.

Він повертався увечері додому, і перше, що кидалося в очі, це її неживі кінцівки, що по-дурному стирчали з-під одягу, над яким возвеличувалася жива мила голівка з чарівним обличчям й усмішкою в кутиках губ. Здавалося, що до тулуба ляльки пришита голова людини. Від того видовища йому робилося моторошно.

Коли змін зазнала й нижня частина тулубу, він гірко усвідомив, що спить із гумовою лялькою.

І лише груди його коханої ще залишалися живими. Він затято

пестив їх, смоктав пипки, як смокче дитина, хотів, аби з них потекло молоко, немов сподівався, що поява життєдайної рідини спонукає й решту тіла до оживлення.

Проте дива не сталося. За місяць і груди стали гумовими, і їх уже не хотілося пестити. А голова жінки ніби ні про що й не здогадувалася! В її очах назавжди застиг вираз дитячого захоплення світом.

Тепер ця велика холодна незграбна істота, яка колись була його коханою і вражала своїм інтелектом, раз у раз вимовляла лише одне слово: «Ма-ма, ма-ма». Та й то тільки тоді, коли переверталася з боку на бік. А якось заспівала пісеньку: «В нашої бабусі ой веселі гуси: один сірий, другий білий, – ой веселі гуси». І співала так цілий вечір.

На ранок він утік з дому.

...За місяць повернувся.

В шезлонгу на ганку сиділа лялька Барбі. Велика, ростом з людину, зроблена з якісної пластикової гуми, у модних спідничці та кофточці, з гарною зачіскою, із сумочкою в руці і в туфельках на високих каблуках. Така могла б стати чудовим подарунком для дівчинки із заможної родини.

На нього дивилося гумове обличчя його колишньої коханої. Миловиде й таке колись рідне. В нерухомих очах ляльки застиг докір. А, може, то озивалося його нечисте сумління.

Він забрав ляльку до хати. Всадовив у крісло. Довго мовчки дивився на неї, тоді вийшов на ганок і закурив. Курив аж до ранку.

На ранок заходився шукати старого пошарпаного записника. Довго гортав сторінки, кліпаючи червоними від безсоння очима. Знайшов потрібну і деякий час сидів нерухомо, вдивляючись у бляклий від часу запис. Про щось думав. Нарешті потягнувся за телефоном, набрав номер із записника. Кілька секунд зволікав із відповіддю, почувши у слухавці дзвінке жіноче «Алло!». Ніби згадував давно забуті модуляції і підбирав відповідний тембр власного голосу. Голос вийшов хрипливатий і перебільшено бадьорий:

– Привіт, крихітко! Сто років тебе не чув і не бачив, жахливо скучив. Ти все ще колекціонуєш ляльок? Чудово! Я маю для тебе

неперевершений екземпляр. Унікальний взірець, прямо з міжнародної виставки. Ні, по телефону розказувати не буду, приїдеш і сама побачиш. О котрій ти будеш? Чудово, я маю вдосталь часу, аби прибратися. До зустрічі! Чекатиму з нетерпінням.

Він поклав слухавку і мрійливо заплющив очі.

Я – ІКОНА

Ти любиш мене, як ікону Божої Матері у храмі Святого Воскресіння.

Думаєш про мене, коли засинаєш і прокидаєшся, ділишся найпотаємнішим, просиш розради, віриш у мою чудотворність, молишся на мене, дякуєш за миті прозріння.

Я безмежно вдячна тобі за це!

Ти любиш мене, як ікону. Але я – жінка. Я хочу варити тобі борщі, народжувати тобі дітей, любити тебе як захочу і коли захочу!

Натомість я подовгу чекаю, поки скінчаться твої безкінечні клопоти, а коли я найбільше хочу тебе бачити, чути і відчувати, тебе немає поряд!

Уявляю церковну тишу, мерехтливе сяйво свіч, святоблिवий морок, що ховається по кутках, і скорбні лики святих, які чекають на своїх прочан. Довгі, безмежно довгі години чекання.

Боже, як важко бути іконою!

...Люди, частіше навідуйтеся до своїх святинь.

КОПІЙЦІНІ МАНДРИ – 2

(Уривок з казки)

З того часу, як Копієчка оселилася в Іринчиній скарбничці, сплигло кілька місяців. І щодня Копієчка почувалася найщасливішою у світі істотою! У скарбничці, зробленій у вигляді розписного дерев'яного грибка, були самі монетки. Більшості з них

так набридло зневажливе ставлення, якого вони зазнали у своїх попередніх гаманцях, що, потрапивши до дерев'яного грибка, в якому панувала атмосфера взаємоповаги і взаємодопомоги, металеві прибульці з радістю сприймали нові для себе порядки.

Одним з неписаних правил було те, що монетки не штовхалися і не чубилися за місце під сонцем – себто під розташованою угорі шпаринкою, крізь яку було видно клаптик неба, оскільки скарбничка стояла на підвіконні. У певний час шпаринку осявало сонечко, і тоді монетки, що лежали угорі, підставляли теплим лагідним промінцям свої металеві боки. Нагрівшись, верхні монетки опускались донизу, а на їхнє місце протискувалися інші, які теж хотіли погрітися. Жар обласканого сонцем металу легко передавався сусіднім монеткам, отож невдовзі всім мешканцям скарбнички ставало тепло й затишно.

Так само чемно і впорядковано вони поводитися, коли йшлося про будь-яку зміну положення. Якщо, наприклад, котрійсь із монеток набридало лежати на одному боці й хотілося перевернутися на інший або стати сторчма, вона сповіщала про це сусідні монетки, і ті їй радо допомагали. Місця вгорі були зручні тим, що тут вільно дихалося і крізь шпаринку можна було споглядати навколишній світ: удень – рух хмаринок, комах та пташок, уночі – зоряне безмежжя всесвіту. На самому дні скарбнички було тіснувато, зате безпечніше: можна було не боятися, що на голову будь-якої миті може звалитися новий металевий прибулець.

Отже, скарбничку ніколи не лихоманило від сварок і колотнеч, зате тут не вщухали репліки типу: «Дозвольте вас потурбувати», «Перепрошую за завдані незручності», «Будь ласка, допоможіть мені», «Красно вам дякую», «А чи не були б ви такі ласкаві...» – та багато інших гречних виразів та слів. Усі вони зливалися в один тихий мелодійний дзвін, і якби хто-небудь приклав дерев'яного грибка до вуха, як це зазвичай роблять з морськими мушлями, то, певно, почув би ту чарівну пісню ввічливості, яка пестить і втихомирює слух не згірш від скрадливого шепоту морського прибою.

Хто точно чув оте мелодійне передзвонювання, так це семирічна Іринка, бо вона частенько прикладала скарбничку до вуха.

Наслухавшись доскочу, дівчинка йшла до бабусі і зачудовано промовляла:

– Мені здається, що монетки живі. Я чула, як вони перемовляються між собою.

У такі хвилини Євдокія Павлівна стурбовано поглядала на онуку, клала руку їй на лоба і пропонувала поїсти чогось смаченького.

Іринка частенько витягала монетки зі скарбнички і гралася ними: перераховувала, складала купками, будувала високі вежі, а то годинами уважно роздивлялася малюнки, знаки і написи на металевих кружальцях.

Копієчці дуже подобалося потрапляти до ніжних дитячих пальчиків, які пестили її з усіх боків. Вона вже знала, що на зворотному боці, який називається орлом, всі монетки мають однакові зображення, а от обличчя – тобто та сторона, де позначено вартість монетки, – у всіх різні. Щоправда, Іринка називала цю сторону не обличчям, а решкою.

Коли дівчинка клала монетки догори орлом, вони здавалися їй дуже серйозними та відповідальними істотами, увесь вигляд яких щоразу нагадував про такі поняття, як Батьківщина, патріотизм, чесність. А коли розкладала їх на столі догори решками, вони задьористо всміхалися їй, як малі дітлахи, завжди готові до нескінченних ігор та пустувань.

І скільки було тих випадків, коли монетки, під'юджувані Іринкою, починали весело борюкатися, з грайливим дзенькотом падати одна на одну, перестрибувати через голову, розкочуватися навсібіч. А як пишалися вони, коли вдавалося прокотитися на ребрі вздовж усього столу, не втративши рівноваги! Особливо вправним у цьому був П'ятачок. Він хвацьки підстрибував, набираючи потрібного для довгої дистанції прискорення, а тоді швидко-швидко котився в потрібному напрямку і різко гальмував біля самісінького краю столу. Така точність незмінно викликала шквал оплесків у монеток-глядачів.

Найбільшою гордістю Іринчиної скарбнички була велика срібна монета вартістю п'ять гривень, випущена до свята Водохрещі.

Її дівчинці подарував дідусь, Олександр Петрович. Він пояснив, що це ювілейна монета, що вона коштує набагато дорожче від своєї вартості і з плином часу її ціна лише зростатиме.

– Такі монети виготовляють на вшанування пам'яті про якусь значну подію або особистість. Зазвичай вони прикрашають колекції нумізматів, – сказав дідусь.

– А хто такі нумізмати? – запитала Іринка.

– Це люди, які колекціонують монети, – відказав Олександр Петрович.

Іринка на хвилюнку замислилася, а тоді серйозно мовила:

– Знаєш, дідусю, я, мабуть, стану нумізматом.

– Що ж, колекціонування – непогана справа, – погодився дідусь. – Воно загартовує силу волі, прищеплює смак, привчає до дисципліни. В дитинстві я теж був завзятим колекціонером – мав найкращу у школі колекцію марок. Її не раз експонували на різних виставках.

Ювілейна Монета, хоч і трималася в скарбничці осібно, проте не задирала носа і не принижувала інших. Вона ніби весь час перебувала чи то в роздумах, чи то у мріях.

– Мені судилося не насолоджуватися життям, а розмірковувати над ним, – пояснила вона Копієчці, коли та запитала, чому Ювілейна Монета не бере участі у розвагах, які час від часу влаштовувалися у скарбничці. – Ви всі постійно мандруєте світом, а моя доля – втішатися самотою у тиші припорошених пилом колекцій. Мені вже й те цікаво, що я спостерігаю за вашими розвагами і дослухаюся до ваших розмов. Де ще, крім цієї благословенної скарбнички, я матиму таку можливість долучитися до життя, що вирує навколо?

Її було нелегко зрозуміти, але те, що вона говорила, навіювало Копієчці глибоку печаль.

«Добре, що я не Ювілейна Монета, – думала вона. – Я б, мабуть, вмерла від нудьги, якби потрапила до припорошеної пилом колекції».

Чесно кажучи, Копієчка і в скарбничці вже трішки знудьгувалася. Хотілося простору, хотілося на повні груди вдихнути свіжого

повітря, потрапити до нових цікавих місць і познайомитися з мешканцями нових гаманців та скарбничок.

– Не переживай, – заспокоювала її Ювілейна Монета. – Незабаром у Євдокії Павлівни день народження, отож усі ви відправитеся в мандри, і лише я зостануся у скарбничці.

Говорячи це, вона ледь помітно зітхала.

«Невже вона заздрить долі простих монет?» – думала Копієчка. Сама вона не могла втриматися від того, аби вряди-годи не позаздрити Ювілейній Монеті: це траплялося тоді, коли Іринка подовгу розглядала її крізь збільшувальне скло, забуваючи про все на світі. «Мене ніхто ніколи не розглядав крізь збільшувальне скло», – журилася Копієчка.

Євдокія Павлівна з тривогою спостерігала за тим, як Іринка бавиться монетками.

– Мені не подобається, що наша онука так любить гроші, – говорила вона дідусю. – Це може призвести до плачевних наслідків.

Почувши такі слова, Копієчка дуже здивувалася.

«Хіба любити гроші це погано? – міркувала вона. – Адже ні я, ні мої знайомі монетки та купюри не зробили людям нічого поганого. То чому Євдокія Павлівна не хоче, щоб Іринка любила нас? Як це може їй зашкодити?».

Але все це були дрібниці у порівнянні з тим, що відбулося далі...

ОЛЕКСІЙ КРАЧИЛО

Поет

Крачило Олексій Володимирович народився 22 березня 1965 року в селі Карасинівка Козелецького району на Чернігівщині. У 1982 році закінчив із золотою медаллю Козелецьку середню школу №1 (тепер це гімназія). Навчався у Київському політехнічному інституті за спеціальністю «Автоматизовані системи управління виробництвом» на факультеті системи управління.

Був на журналістській і культосвітній роботі. Нині – керівник районного літературного об'єднання імені Василя Нефеліна при редакції газети «Новини Придесення».

Свого часу був учасником обласних і республіканських нарад молодих літераторів. Окрім поезії, пише прозу, літературно-критичні статті, сатирично-гумористичні твори, твори для дітей. Плідно працює і як журналіст.

Автор поетичних збірок «Аксіоми серця» (2007), «Константа небайдужості» (2008), «Арфи пізньої весни» (2012).

Лауреат літературно-мистецької премії імені М. Коцюбинського.

Член НСПУ з 2009 року.

* * *

Ніч. Я один у кімнаті.
І взагалі один.
Як не піддатись владі
Взятих у сну годин?

Дихає сонна тиша
Знаками запитань,
Вірші за мене пишуть
Радість і гіркота.
Поряд і час, і простір.
Суму прилив у крові.
Ніби іду на розстріл
У рятивній строфі.

* * *

А комусь – політика,
А мені – село.
Зелен-раєм літо
У полон взяло.
А комусь – дебати,
Компромагів гам.
(Не про тебе дбати,
земле дорога).
Я поїхав теж би
В місто гамірне,
Не пускає стежка
Від воріт мене.
Яблуня пригостить
Яблуком в саду.
...В срібні колись роси
Назавжди впаду.

НА ТРУБЕЖІ

Цінуючи хвилини літні,
На сонці ніжиться ріка.
Рибалю. В час післяобідній
Немилосердно припіка.
Неподалік пірнають діти,

Здіймають бризки на воді.
І серцю хочеться радіти,
Як у дитинстві золотім.
Тоді, у пору безтурботну,
Я підсікав тут карашчат.
Тепер від ритму днів аорта
І всі артерії тріщать.
Живуть червоним змістом крові
І, переповнені, болять.
Але не можу без любові
Дітей купання споглядать.
Для мене тут сидіти – звичка.
Нікуди так не тягне більш...
Тече мого дитинства річка –
З глибин віків тече Трубіж.

КОНЕВІ

Коли коню забракне віри
Наздоганяти весь табун,
Вплететься в гриву квітка вітру
Й розрадить вдавану ганьбу.
І знову стомлені копита
Покриє шляху сірий пил.
Трава, стрімким галопом збита,
Додасть коню снаги терпіль
Фатальну швидкоплинність бігу
За обрій, де лиш міражі.
І перетвориться на втіху
Порив конячої душі.

* * *

Піддаємо час осуду,
Що, мовляв, неприхильний.

...Дзвін розбитого посуду
На плиті надмогильній.
Але є ще надія,
В безнадії також.
Почуттями – не смію
У риторичу площ.
А колись пригадаєм
Хронологію дат.
Бите слово нагаєм
Будем ще виглядять.

ОДА ЛІСУ

Осінній ліс. Приємно пахне хвоя,
Вітрець гілки зелені коліса,
Колочок жовтих унизу сувої.
А взагалі тут тиша і краса.
Самотній куц в полоні позолоти,
А павутиння – мов найтонший шовк.
Гриби свої коричневі пілотки
Маскують, щоб ніхто їх не знайшов.
Повітря чисте, на сосні живиця,
Мурашників незаймані купки.
Іду до лісу, наче до провидця,
Який знімає стреси залюбки.
Пташки щебечуть делікатно в хорі,
Траву збира бабуся на шітки.
Та все частіш пиляють ліс під корінь
Ретельні ненаситні пильщики.
Цей ліс колись садили добрі люди,
Подекуди ще садять і тепер.
І дихаю я тут на повні груди,
І прославляю, ліс, завжди тебе!

СЕЛЯНСЬКОГО КОРЕНЯ

Я селянського роду, селянського кореня,
Я на рідному полі і досі стою.
Чорним плугом доби переорано
І села мого долю, й мою.
Поріднилось село із невтомною працею,
Хліб збирало, доїло корів.
Постаріли колишні красуні і грації,
Без ціпків не виходять за двір.
А для них же було заповітною мрією
Хоч на старість по-людськи пожити.
Світлий обрій затягнуто хмарою сірою,
Й журавлів ключ прощальний летить.
До стареньких батьків їдуть діти з онуками,
Топчуть стежку до рідних обійсть.
Знало щастя село разом з болем і муками,
Прокладало в майбутнє з минулого міст.
І було те село для держави опорою,
А жило в кирзаках, у багні і гної.
Я й тепер плугом думки той лан переорую,
На якій врожаїлись надії мої.
Моє рідне село! Трударями пишалось ти,
Працелюби твої були завжди в ціні.
Ще замало до тебе уваги і жалості,
Хоч так само працюєш в гної і багні.
І плакаєш ти хліб рук своїх мозолями,
І за це щира дяка і шана тобі.
Покурличуть кудись журавлі над полями,
А село буде вічно у нашій судьбі.

З ДИТИНСТВА

Кінь, запряжений у сани,
Славний коник Воронок,
І рипить під полозами
На його шляху сніжок.

Батько мій тримає віжки,
А за батьком в санях – я.
Полегеньку в очі сніжить,
І морозом дошкуля.

Підтюпцем везе нас коник
До сусіднього села.
А на сході так червоно,
Де й поділася імла.

Десь у тракторній бригаді
Обліковця-батька ждуть.
Батькові робота в радість,
Воронок торує путь.

І командує коневі
Батько: «Но сюди! Кудя!»
Ранок падає січневий
На повіки, що тремтять.

«Синку, злазь, вже онде школа»
«От спасибі, привезли»
Батько. Кінь. Зимове поле...
Світлі пам'яті вузли.

* * *

Мати любила квіти,
Любила їх доглядати.
Згадують матір діти,
Добрим є чим згадати.

Випестила, мов айстри,
Сина свого і доньку.
Сумно шукає гайстер –
Матері нема вдома.

Більше її не буде,
Квіти ростуть без неї.
І забиває груди,
Ніби гіркотним клеєм.

Що й не промовить: мамо
Як ви там в іншій світі?
Чому тепер над нами
Ваша зоря не світить?

* * *

Живу не так, немов тягну колоду,
Роблю не так, навіть пишу не так.
Бреду рікою, не спитавши броду,
І з сьогодніням дихаю не в такт.
Лечу не так, віддавши сонцю крила,
Впаду на землю, спалений Ікар.
Настане мить: сповзе із серця брила,
Щоб я собі нічим не дорікав.

* * *

Похмурість викреслиш з душі,
Як зайве і вторинне.

І змиють спеки пил дощі,
Гуркочучи у ринву.
І буде сенс твоїх пісень
Світлішати потроху,
Коли за мить прожити й день
Подякуєш ти Богу.

* * *

В багатолюднім світі я самотній,
Чимало серцем нахромив заноз.
Та часто мені легшає сьогодні,
Коли самотній бачиться Христос.

* * *

*«Але ж, мадам,
уже падає листя...»*

Борис Олійник

Почуттям на поталу себе ще віддам,
Бо мої не заграли останнії скрипки.
Не вбачайте у цьому загрози, мадам,
Не ховайте весільної сукні до скрині.

Я ні разу із Вами не вальсував,
При мені опускали Ви очі додолу.
Я крізь віддалі кидав гарячі слова,
А гарячі обійми – це вибрики долі.

Забуттю Ваше світле ім'я не піддам,
Але час підраховує виміри інші.
Листя падає... падає листя, мадам,
Для коханих сердець залишаються вірші.

І нічого тепер не повернеш назад,
І стоять у зворотньому відліку числа.

══════════ *Ужинок за сорок літ* ══════════

А принади життя – ніби той листопад:
Облітає із листям колишне щось, чисте.

Десь припасені долею втіхи й для нас.
І мені Ви, мадам, як завдаток приємний,
Дасте вже давно спрогнозований шанс.
Що ж, спасибі. Все буде взаємно.

* * *

Із рисками сонця коло.
Будиночки, поле, ліс.
Малюнок такий у школу
Хлопчака малий приніс.

Залишили рученята
І напису вічний біль:
«Отут мій загинув тато,
І був тут жорстокий бій».

Який ти нещасний, світе,
До чого ж ти знавіснів,
Якщо вже малюють діти
Загибель своїх батьків!

* * *

А квіти цвітуть
Різнобарв'ям суцвіть.
А ріки течуть,
Цілі ріки крові.
На квіти лягає
Трагедії пил.
І цвіт доцвітає
На грудді могил.

У землю – кістками
України сини,
Щоб звідти квітками
До нас проросли.

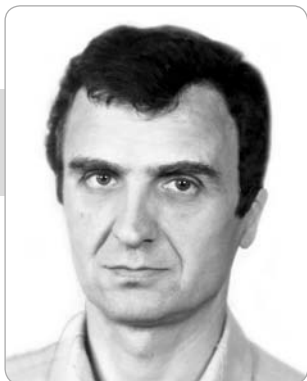
* * *

Мов пошматована душа,
Болить поету Україна.
Як неодквітла ще калина,
Вона надію залиша.

Під синім небом жовтий степ,
В якому тужавіє колосся.
Багато чого не збулося
Й не самознищилось все зле.

Не обійшлося без війни
У нашій рідній Україні,
Та кращі прагнення – незмінні,
Відомі навіть з давнини.

Наближуймо ж той світлий час
Інакших в Україні весен.
Вона з хреста незгод воскресне
І буде радувати нас!

ПЕТРО КУЦЕНКО

Поет, перекладач

Куценко Петро Іларіонович народився 13 липня 1948 року в селі Голикове Олександрівського району Кіровоградської області. Закінчив факультет журналістики Київського державного університету ім. Т. Шевченка. Працював журналістом.

Автор збірок поезії: «Продовження розмови» (1983), «Манливе світло днів непроминулих» (1986), «За брамою вічності» (1993), «Благословення пізньої грози» (2006), віршів для дітей: «Пісні безсонного джмеля» (1992), «Біля криниці-журавля» (2005), «Перепелова сопілка» (2007); есеїв «І возрадується душа твоя» (2004); численних публікацій з питань української звичаєвості. Знайшов і опублікував досі невідомі листи М. Коцюбинського.

Лауреат премії ім. М. Коцюбинського.

Член НСПУ з 1984 року.

* * *

Біжить через гору стареньке шосе,
Шурхоче відбіганим бігом.
Під садом Гафійка індиків пасе,
А сад – замело уже снігом.

– Гафійко! Ти ж боса, а всюди зима... –
Мовчить. Ні хустини, ні тям.
Лиш більма незрячі свої підніма,
Лиш тихо ворухить вустами.

Казала: під посвист лихої судьби, –
Аж схопиться жахом волосся, –
Летітимуть небом залізні гроби
Із дітьми... Казала – й збулося.

Про розбрат і лжу, про караючий гнів,
І мор, і жебрацтво, і милість,
Про звірів, що вийдуть з утроб матерів,
Як мовила – так і здійснилось.

– Гафійко! Там річка під снігом. Спинись! –
Не чує... Розкрились повіки,
Підводяться більма видющі увись –
І річка зникає навіки.

– Стривай-но! Там прірва глуха і сліпа!
Не зна глибини під собою! –
Не бачить... На самий краєчок ступа –
І прірва щеза під стопою.

І так – цілу вічність... Шурхоче шосе,
Мов хоче добігти до неба.
...Край шляху Гафійка індиків пасе –
І більш їй нічого не треба.

ГОСТІ З ТРИДЦЯТЬ ТРЕТЬОГО

Спасіння не чекали вже й від Бога.
Прости нас, Боже, але ж так було.
...До ветхого містечка степового
Сповзалось вмираюче село.

Не в двері й вікна наглухо закриті,
Не в чорну шпарку замкнутих воріт,
А в небеса, примарами повиті,
Вдивлявся крізь відчай страхосудний світ.

Хто і кого зі свічкою край шляху
Відшукував у мороці всю ніч?
Хто і кому в липких обіймах жаху,
Зронивши свічку, біль стирав із віч?

І капав жовтий віск на сірі лица.
Стеливсь туман беззвучних голосінь.
В потьмареній свідомості сплелися
В одну – розп'яття і безумства тінь.

І снівся син ще не померлій жінці,
Висвічувала чистий лик імла.
Зайнявся ранок... По слизькій бруківці
Котився повіз для гостей з села.

Їх звозили до ям і до лікарні,
І хтось хрестивсь край замкнутих воріт.
...Спливало сонце в небеса примарні,
Вогнем заливши божевільний світ.

МОВА

Родная речь – дарованное благо...

Л. Васильєва.

То ж чим ти є: всевишнім даром, благом?
Творящим – глеєм, і росою – спраглим?
Чи даністю, без визначень і меж?
Усе довкола може стати прахом,
Лиш ти безсмертна: з вуст в уста течеш.

Гінкі лади – пісенні і розмовні –
Мов світло й пільма у жіночій лоні,
Таять жагучу материнства суть.
Чи не тому справіку ми в полоні
Тих мук і щастя, що слова несуть?

З небес господніх – лагідь і грозівість,
Із музики – космічну просторовість,
З малярства – таємничість кольорів, –
Ти все ввібрала в соти, і натомість –
Все освятила сокровенням слів.

Коли ж недоля тіло вкриє струпом,
Коли ж недуга зір і слух притупить,
Відніме голос, – в найлихішу мить –
Ти і тоді даруєш порятунок:
Те слово, що в душі палахкотить.

Те слово, що не мовилося всує,
Що дух возносить, біль глухий лікує
Цілющим сонцем із-під мертвих вій.
І хай ніхто його вже не почує, –
Воно живе і я у нім – живий.

Отож і є ти – божим даром, благом,
І глеєм для творящих рук, і спраглим –
Криницею, і даністю – без меж.
Усе довкола може стати прахом,
Лиш ти безсмертна: з вуст в уста течеш.

* * *

Де грав оркестр, де з ревнощів горів
Не я і не один у світі цілім, –
Там вічний дощ в містечку провінційнім,
У теплих залах пізніх вечорів.

І найніжніші скрипки – із імли,
І флейти, і кларнети – не з уяви,
І вогкі зали, й оркестрові ями –
Бузками в тім смерканні поросли.

Та грав оркестр не це і не про це, –
Аж задихались паморочні зали, –
По листю й струнах краплі пробігали
Холодні – і зривались на лице

Палаюче, на очі, на уста
Сухі, гарячі і відчайно голі.
А музика – до болю й спазм у горлі –
Така ж відчайна, трепетна й проста.

Аж розтікалась на усі боки,
Овіяна жаданням і жагою,
І, затопивши все навкруг собою,
Летіла і летить уже роки

Сіянням – у палаючу пільму.
...Так де ж та купіль дощова й музична?
Де таїна щаслива й мука вічна?
Де грає той оркестр? І що? Й кому?

ЛЬВІВСЬКА ПОВІСТЬ

*Це не сторінка з давнього роману,
Це спомин хлопця, що не вмів кохати.*

Б.-І. Антонич.

І.
Я ревнував. Розпачливо і німо.
І трішки по-дитячому – до сліз.
Та як же сміх твій неоповістимо
Над марнощами юності возніс

Мого кохання сіромашну притчу,
Як осіяв між древніх кам'яниць
Світів забутих магію величну,
Хаос і лад предвічних таємниць.

Ми не боялись осуду й неслави,
Нам ночі дарували стільки сил
В злитті химернім дійсності й уяви,
В єднанні безбороннім душ і тіл.

Палали дні красою неземною,
І ревнощів кришивсь пришерхлий лід:
– О, пресвята мадонно! Що зі мною?..
– О, де я був раніше стільки літ?..

Було кохання – сном, а сон – коханням,
Коли схрестились крила ворожби
З вогнем розлучним, слізьми, заклинанням,
Сердець кружлянням – під перстом судьби.

О, Боже! Збагрянілою межею
В прокляттях нас розводили вночі
Не хтивістю і зрадою – а лжею,
Сліпою лжею, без ножа й свічі.

Невже ж то я: мов камінь із туману?
Невже ж то ти: вогонь від стоп до кіс?
...Це не сторінка з давнього роману,
Це спомин хлопця, що кохав до сліз.

II.

Було лише провиддя; цей відчай крити нічим,
Було лише прозріння фатальної межі
В Антоничевім слові – спасеннім і трагічним,
В печалі однокровній природи і душі.

І я вдихав той відчай, що ізнавкруг світився –
В дощі, у шумі листя – і видихнуть не міг,
Десь птах – немов по нотах – кричав і тихо бився,
Й металась ніч на крик той, збиваючись із ніг.

Весь світ в собі змінився: звихнувся, збляк і вицвів,
Між тьмяних декорацій – перетікав, горів.
Знетямивсь птах по нотах, і дощ крізь блискавиці
Розгублено дивився на вщерть залитий рів.

В глухому післягроззі, мінливі й переблідлі,
Незрячі маски ночі виходили з імли,
Собори і костьоли в молитвенному світлі,
Відчужені й примарні, – на тлі небес пливли.

І – в глибині дзеркальній – з вузького підвіконня
Фаянсовий китайчик давав таємний знак:
Не в Марбурзі, а в Львові сивіюче безсоння
Скарати на безум'я, на горло, на ніяк.

Щоб, їх довічний бранець, я вічно квапив поїзд,
Який прониже свистом – мов серце – ніч гулку,
В яким вітри наскрізні гортають львівську повість
Про найсвятішу муку, єдину на віку.

Про те, як натщесерце я пив безсоння ліки,
Як Львів розпавсь на дзвони, осклілі в мертвім сні...
І я його в тих дзвонах покинув, щоб навіки
Залишитись у ньому так, як і він в мені.

ЕЛЕГІЯ

Край убогих воріт, що ведуть до убогого раю,
Край забутих і мохом печалі порослих воріт
Я тебе спогадаю – як благословиться на світ,
Ще незнану і вже найріднішу, тебе спогадаю.

Що за дивний мотив? Що за давній мотив колиса
В найтемнішій гущавині виспрагле благоговіння?
Спогадаю тебе – і з-під крил зашурхоче роса,
Тиха росяна падь на потріскану землю й каміння.

Спогадаю тебе – і зіллються прожиті віки,
Спогадаю тебе – й стане світ увесь меншим від серця,
І наповниться водами висохле русло ріки,
І холодна ущелина в шумі зеленім зімкнеться,

І розсиплеться в прах той убогий, заплаканий рай,
І в пречистому сонці гадюччя клубок спопеліє.
...Я тебе спогадаю, кохання моє відболіле.
Ти ж мене спогадай. Цей забутий мотив спогадай.

* * *

I

Золотіша від сну золотого стежина
Геть від себе й від ночі летить. І сова
Теж летить і кричить, мов недужа дитина.
На льоту замерзають і тануть слова.

Звідки ж цей снігодош?.. І з розхристаних далей
Пристанційні вогні, мокрі сквери й сади?
Хто це там звідусіль і за всім підглядає?
Хто не може очей відвести від біди,

Що також на льоту замерзає і тане?..
І не втримати вікнам останнє тепло.
Як не втримати біль сиротливий, востаннє
Пережитий, і голу дорогу – мов скло –

Аж за гору вже білу, за чорну ще Десну,
Аж за білого світу потьмарення край.
Ти мене виглядай не на другу весну,
На довіку незбутню мене виглядай.

II

І лихо, й сніг. Одвічні щастя й лихо.
І сльози, й сніг. Одвічний вихор їх.

Чому ж навкруг зробилося так тихо?
Летить в розкриті вікна листя й сніг.

Співай мені. Про вічні щастя й лихо.
Співай вві сні. Наспівай тихо-тихо.
Так... щоб усе навек забуть я зміг.

ОСІННІЙ РОМАНС

Перебреду ці глинища й дими.
Цей попіл, що летить із піднебесся
На голову мою, на тихі плеса,
В осінній світ похилені, де ми

Притихлі свої дні ще звемо днями,
Літа і вічність – вічністю й літами,
Хоча усе частіш крізнить між нами
У снах, під обгорілими крильми, –
Холодне сяйво в притінку зими.

Перебреду по юному сліду,
По молодого серця темних ранах,
По першому льоду перебреду
І по останньому – в хлипких туманах;

Мов дим їдкий; мов глинищ золотих
Глухий обвал на голову і душу;
Уже б і відхрестився, але мушу
Іти, брести на твій вечірній сміх,
До полинових радощів і втіх.

Перебреду себе, і найсвітлішу
З дарованих мені тобою тиш;
Я дихання своє тобі полишу,
А ти мені свій згірклий сміх полиш,

І запах кіс у миртовім смерканні,
І пущі – піднебесні, осіянні –
Надій непроминулих і тривоги,
Полиш мені одному муки, дані...
Кохання Богом дані нам на двох.

Переклади

Інокентій Анненський

КІНЕЦЬ ОСІННЬОЇ КАЗКИ

От і закотилась в безгоміння
Світла казка, й інша почалась,
І багряне око при долині
Загорілось у вечірній час.

Бачить: пізніх райдуг павутиння
Навіть полиск тьмяний вже погас,
Тішиться одне лиш баговиння
З пишних малахітових прикрас.

Бачить: в'ється пара білувата,
І повзе, і стелеться, як вата,
Та з кущів, де чорна тінь вита,

В колючках – рясне ягіддя глodu
Крізь імлу кривавиться... достоту
Цвяхи після знятого Христа.

Борис Пастернак

ЗИМОВА НІЧ

Гула, гула по всій землі
Снігів навала.
Свіча палала на столі,
Свіча палала.

Як влітку до вогню мошва
Летить без ліку,
Сніг сипав – мов із рукава,
Злітався до вікон.

Ліпила заметіль на склі
До стріл кружала.
Свіча палала на столі,
Свіча палала.

І тіні – зблиск рознять не міг
В їх щемнім болі.
Це схрестя рук, це схрестя ніг,
Це схрестя долі.

Й спадали черевички вмить,
Терпке безвладдя.
І віск із нічника слізьми
Скрапав на плаття.

Все-все ховала в білій млі
Снігів навала.
Свіча палала на столі,
Свіча палала.

На свічку дихала пітьма,
І зваби сила
Несла над нами обома,
Мов ангел, крила.

І так весь лютий по землі
Зима гуляла,
Й свіча палала на столі,
Свіча палала.

Осип Мандельштам

* * *

Кому зима – арак і пунш голубоокій,
Кому – духмянисте з корицею вино,
Кому – просолені жорстоких зір навроки
У зруб задимлений перенести дано.

Одріб'я теплого куриного посліду
І дух безпутнього овечого тепла;
Я за життя віддам усе – за щемну міту –
І навіть тріска в нім зігрить мене б змогла.

Поглянь: в моїй руці лиш глек без горловини.
І зір верескання лоскоче кволий слух,
Та як не полюбити запах теплий глини
І жовтизну трави крізь цей благенький пух.

І стиха пестить вовну й ворушить солому,
Як взимку яблуня, в снігах голодувать,
Бездумно втіху відкривати у чужому,
Шукать наосліп в порожнечі, і чекать.

Хай темний люд спішить у простір білосніжний
Отарою овець, і сніг скрипить, і час,
Кому зима – полин і дим гіркий нічліжний,
Кому – пекуча сіль урочистих образ.

О, тільки б піднести ліхтар на довгій тичці,
Під сіллю зір іти – й не відчувати сліз,
І з півнем у горшку постукать ворожбитці.
А білий, білий сніг до болю очі їсть...

ВІТАЛІЙ ЛЕУС

Прозаїк, публіцист

Леус Віталій Миколайович народився 2 липня 1946 року в с. Крутоярівка Прилуцького району Чернігівської області. Закінчив факультет журналістики Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. Працював у редакціях газет: «Правда Прилуччини», «Ленінське слово» (Срібне), «Комсомольський гарт», «Деснянська правда», «Чернігівський вісник», «Чернігівські відомості», «Ліхтарик» (Чернігів).

Автор понад 50 книжок романів, повістей, оповідань та історико-краєзнавчих нарисів; зокрема: «Час народжувати синів», «Вбивцю назве суд», «Чернігів. Погляд через століття», «Зцілю тебе словом», «Дегустація», «Дами запрошують кавалерів», «З мертвих воскрес», «Справа нумізмата», «Два снаряди в одне місце не лягають», «Візьму твій біль», «Вікно у травневий сад», «Суди його Бог», «Трезор», «Такі солоні солодкі вуста», «До пекла – по трупах», «Сину, сину, ангел мій, або З матір'ю наодинці», «Смертельний візит», «Гніздо бандита, або Нитки одного клубка», «Альфа і омега», «Влучність і грація, швидкість і комбінація», «Прилітайте навесні, лелеченьки», «Визначено з неба», «Жива вода», «Шлях довжиною у 40 років», «Фатальний будинок», «Черняхівськ не відповідає», «Сильніші за метал», «М'яч – на центр!», «Подвиг, не підвладний часові», «Солодка «Стріла», «День, осяяний ранковою зорею», «Атакували з морських глибин», «Сонячні поверхи», «Соло для двох», «День високого сонця», «Твори, співзвучні часові», «Робимо все, крім космічних ракет», «Саша + Тамара =?», «Ковбасна революція».

Автор вибраних детективних творів у 7-ми томах. Упорядкував книги: «Чернигов – город космический», «Зозуля закує на Благовіщення – влітку випаде сніг», «Зелені «легені» Чернігова».

Лауреат премій та конкурсів: ім. М. Коцюбинського, ім. Г. Сковороди, ім. М. Гоголя, ім. Л. Глібова, ім. Я. Мудрого, ім. П. Куліша, «Краща книга року».

Нагороджений орденом «За розбудову України», медалями Івана Мазепи, «За відродження України», медаллю НСПУ «Почесна відзнака».

Член Національних спілок журналістів та краєзнавців. Член НСПУ з 2003 року, член Міжнародної літературно-мистецької Академії України з 2015 року.

АДОЛЬФ

Батьки померли від голоду, коли Дусі виповнилося одинадцять років, а її братикові Зінькові лише два. Братик тата й маму, звісно, не пам'ятав, проте в пам'яті Дусі вони закарбувалися назавше. Заплющить очі, а батько перед нею, немов живий: під широкими чорними бровами карі очі, на лівій повіці родимка притулилася. Стрижений під польку, чубчик темний і прямий. Скільки й пам'ятає Дуся, у мами було бліде обличчя, світло-русява коса завжди акуратно заплетена і на потилиці зав'язана у тугий вузлик. Сама тонка, худорлява, проте до роботи беручка.

Коли в селі організувалося колективне господарство, батько одним з перших відвів на стайню коня, а згодом і корову. А потім на село посунув голод. Рік видався неврожайний – спека на пісках випалила все, що тільки можна було спалити. А що люди на городах придбали, те пізніше «бригади» забрали. Від подвір'я до подвір'я ходили дебелі мужики у шапках-кубанках з червоними зірками і рушницями за плечима. Дуся добре запам'ятала: у того «дядька», який ішов попереду, в руках був

залізний штирок. Він штрикав ним, куди тільки було можна: стіг соломи, коп'як сіна, штрикав навіть у стріху і в подушку – по хаті лігало пір'я.

– О, Боже! Та що ви робите?! – мама тулила до грудей сухі жилаві руки. – Я ж вам кажу: у нас нічого немає. Ми все віддали державі.

Мама трішки лукавила: перед цим на печі вона висипала мішок жита, накрила поверх ковдрою і наказала дітям лягти і сумирно лежати. Вони так і зробили. Коли «злі дядьки» на подвір'ї не знайшли нічого, полізли на піч:

– Ану, геть звідси! – «злий дядько» гримнув на дітлахів. – Так ось де контра приховала народне добро! За таке судити треба! А ще вистачає зухвалості заявляти: нічого немає. Тут, як добре пошукати, то не лише на печі, а й під піччю знайдемо.

На комінчику лежав маленький вузлик.

– А це що? – розв'язав вузлик, побачив квасолу, скривився як середина на п'ятницю і пожбурих у відро з поміями.

Коли вони пішли, мама дістала той вузлик, перемила квасолу, просушила. Ще днів зо два протрималися. Потім в оселі запанував чорний голод.

Батько зробився брезклий, опух. Пішов першим. Наступного дня не стало мами. Обох відвезли на сільський цвинтар, кинули до ями, але не засипали. Наступні кілька днів до ями привозили все нових померлих. Коли, нарешті, заповнили, засипали землею. Для кожного померлого ями на цвинтарі не копали – сил у гробарів не стачало – ховали всіх у братській могилі.

Після смерті батьків Дуся з братиком цілий день пробули вдома. Ніхто не зайшов до оселі, ніхто не поцікавився, чи вони хоч що-небудь пили чи їли? Люди блукали селом, низько схиливши голови. Так були прибиті голодом, що інколи просто нічого не розуміли, що з ними робиться.

Наступного дня Дуся залишила в оселі дворічного Зінька, а сама пішла добувати їжу. У лісі їй пощастило нарвати ягід. Трохи згодом натрапила на пташине гніздо, надрала яєць. Коли почало наливатися жито, вночі ходила на поле, зрізувала колоски. Вдо-

ма їх м'яла, добавляла липового листя. Виходило щось на зразок зеленого борщу. Згодом пішли гриби, вдалося ще й на зиму насушити. Отак і виживали.

Коли Дусі виповнилося дев'ятнадцять, а Зінкові – десять, розпочалася війна. Дівчина на той час уже виросла і своєю вродою змушувала хвилюватися не одне парубоче серце. Собою була ставна, голубоока. Розпустить коси, до самих колін сягають. Скупає їх у любистку, а потім розчісує гребінкою. Стоїть так, неначе русалка з річки вийшла. Та недовго милувалася своєю вродою. Поліцаї одразу на неї оком накинuli – збирайся, маєш їхати до Німеччини. Як тільки, було, забачить дівчина, що йдуть до її двору, так і летить до кукурудзи – добре, що виросла гінка та широколиста. Поліцаї пошукають, покрутяться та й підуть ні з чим. Проте одного разу їм удалося Дусю схопити прямо за руки.

– Упіймалася, красуне! Тепер від нас уже не втечеш! – поліцай Грицько Оврамчук не приховував задоволення.

У райцентрі, куди Дусю доправили одразу, на неї звернув увагу районний бургомістр Ганс Штокке. Наказав доставити її до нього. Бургомістр трохи розумів і говорив російською.

– Какой красівай девушка! – захоплено вигукнув Ганс, як тільки Дуся тремтячими ногами переступила поріг. – Надеюсь, ти умеешь беречь секрети. Да?

– Так, умію, – ледь ворухнула вустами, ще не розуміючи, до чого хилить цей рудий веснянкуватий німець з жовтими вигорілими на сонці бровами.

– Дак вот, – продовжував бургомістр, – пусть между нами будет один маленькій секрет. Если не хочеш ехать Германия, особенно не переживай. Вместо тебя ми найдем десять таких, как ты. Но тогда должна быть услуга на услугу.

– Гаразд, я вас зрозуміла, – Дуся нарешті добулась на слово. – У чому ж полягає моя послуга?

– Ти остайошся дома, но за это будешь со мной спать.

Дівчину немов хто обухом огрів по тім'ю, ніби хтось плюнув в обличчя. З ким спати? З оцим рудоволосим німцем? Та вона у своїй Червоній Буді ще з жодним хлопцем не переспала.

Плечі нервово пересмикнулися, і вона голосно заплакала. Сльози так і бризнули kwasолинками з очей.

– О-о-о, нет-нет. Зачем сразу плакать, – німець підвівся, налив склянку води, подав Дусі.

Коли дівчина випила і трохи заспокоїлася, Ганс почав гладити її м'яке золотисте волосся, котре у скісних промінчиках сонця так і зблискувало.

Подумала: це ж коли вона поїде до тієї клятої Німеччини, Зінько не виживе. Пропаде. Хіба що і його можуть разом з нею забрати. Але ж там їх розлучать. Отоді вже він достеменно загине. Що ж його робити? Серцем відчувала: у неї немає іншого вибору. І дівчина на знак згоди кивнула головою.

– О-о-о, вот это другой разговор. Совершенно другой. Отак би сразу.

Дусю відвезли на квартиру Ганса Штокке. Зінько виховувався у родині сільського старости. Небавом відчула: завагітніла. Ганс розпорядився: «Якщо народиться син, назвемо Адольфом». Мовляв, так звали його покійного батька. Дуся до всього збайдужіла. Їй було все одно, як називати. Ганс з якогось глухого хутора привіз бабу-повитуху. Невисока на зріст, худенька жінка з дрібними, мов сито, зморшками на обличчі та імлістими очима. Повитуха у Дусі спершу чомусь викликала недовіру. Та з часом, як бабуся почала командувати, недовіра згасала, немов багаття.

– У цій хаті є сокира? Ану, несіть сюди!

Ганс спочатку перелякався:

– Сокір? А зачем?

– Коли народиться хлопчик, пуповину будемо відсікати, аби ріс справжнім господарем, – владно мовила баба-повитуха. – А якщо дівчинка, – додала, – відсічемо на гребені, щоб гарно пряла.

Дуся піднатужилася. Чоло вкрили рясні краплі поту. Ось вона болісно скрикнула. Нараз хату пронизав дитячий крик.

– Син, син у тебе, Адольф народився. Так, як ти й бажав, – мовила повитуха, міцно тримаючи дитя. – Ану, подайте сокиру!

Потім перев'язала пуповину сировими нитками – Дуся сама пряла. Облила немовля свяченою водою, загорнула у домотканий

чисто вибілений рушник і, як найдорогоцінніший скарб, подала Гансові, який саме зайшов до оселі. Він так радів з'яві сина, що почувався мало не на сьомому небі. Все дивився на хлопчика і радо усміхався.

– Ти, дитино моя, – баба-повитуха звернулася до породіллі, – на ось випий узвару з медом, аби сили одразу відновилися. Бач, скільки їх стратила, доки народила.

Ганс продовжував ходити по хаті і чукати на руках сина.

– Ну, навтішався? – запитала його повитуха і додала: – А тепер клади його в колисочку та погойдай. Нехай поспить. Воно, бідненьке, також стомилося. Аби ніхто не зурочив, під подушечку поклади пучечок чебрецю. Та трохи жита насиплемо на добре життя.

Перед очима Дусі все поставало, немов у тумані: маленький хлопчик, нескінченні клопоти, купання, пелюшки, годування грудьми. На перших порах їй допомагали якісь жінки, навчали всіх премудрощів. З часом хлопчик почав вчитися розмовляти. Перше слово, яке він вимовив, було «мама». Дуся, схоже, заплакала на радощах.

Та особливо радіти довго не довелося. Восени 1943-го радянські війська пішли в наступ. Дуся відчувала: Ганс Штокке не сьогодні-завтра втікатиме. А вона залишиться тут, незславленою і нікому не потрібною.

...Ганс не увійшов, а прямо влетів до квартири:

– Да, так получилось. Ми отступай. Но ти не переживай. Тебя нікто і пальцем не тронет. Онi ведь тоже люди, – поцілував на прощання сина, обняв Дусю, притиснув до своїх грудей і голосно цмокнув у скроню. – Останусь жив, я тебе напишу. У меня есть твой адрес. А пока прощай!

– Прощай! – мовчки зачинила за ним двері, підійшла до колиски, погойдала стиха, хлопчик почав прокидатися, сіла поряд і облилася слізьми.

Згодом у сільській раді отримала нове свідоцтво про народження сина. У графі «ім'я», замість Адольф, попрохала написати Анатолій. Прізвище залишила своє. Так з'явився на світ новий громадянин: Барбаш Анатолій Григорович.

Але коли хлопчина підріс, його інакше, як Адольфом ніхто ніколи не називав. Хлопчина плакав, шморгав кирпатим носиком, тоненькими худими пальчиками розмазував сльози по продовгастому обличчю, вкритому маленькими, немов просяні зернятка, веснянками. Це ж треба: він, як дві краплі води, був схожий на свого батечка – Ганса Штокке. Особливо його допікав рідний дядечко Зіновій, який мешкав у другій половині оселі.

– Адольф, ком гер! – мало не на всю вулицю вигукував.

– Я не Адольф, – кривлячись маленькими губенятами, які вже заходили у плач, поправляв дядька хлопчина, – я Анатолій.

– Та який там Анатолій! – удавано обурювався Зінко. – Ти справжнісінький Адольф.

– Мамо, мамо! – ще з вулиці кричав, плакав хлопчина і біг до хати, шукаючи порятунку. – А мене дядя Зіновій Адольфом обзиває.

Євдокія спокійно виходила на вулицю. Один кінець рушника лежав на плечі, іншим вона витирала руки:

– Зінко, я вже тобі не раз говорила: до тієї осоружної Німеччини я не поїхала тільки заради тебе. Я, звісно, могла б спокійно на все плюнути і поїхати. Як ото Дашка поїхала, Поліна, Докія. Жодна з них там з голоду не померла, як у нас, у тридцять третьому. Усі живими і здоровими повернулися додому.

– Та воно то так, – ехидно посміхався Зінко, – але ж всі троє повернулися з дітьми на руках. Не від вітру вони їх народили. Мабуть же, від німців.

– Ще раз повторюю, – спокійно мовила Євдокія, – я теж могла поїхати, але лягала під німця тільки заради тебе. Коли б ти вдома залишився, здох би від голоду. Пам'ятаєш, як я тебе рятувала – останнім крайцем ділилася? Якби ти зі мною поїхав, з Німеччини б не повернувся. Там би тебе відправили в концтабір, а кров висмоктали для поранених німців. Я тебе одне прошу: не муч дитину, не терзай її маленьке серце. Вона ні в чому не винна.

Схоже, слова сестри переконали брата, але назавтра він уже їх зовсім забував, і все починалося спочатку. Тоді Євдокія бігла на другу половину, де мешкав Зіновій, і щосили біла його рушником по спині і плечах.

Та найжахливіше чекало на хлопчину попереду, коли він пішов до школи. Іншого імені, як Адольф, у нього й не було. А щоб дошкульніше допекти, обзивали «Гітлером» і «фашистом».

Мати спочатку терпіла-терпіла, а потім на великій перерві прибігала до школи, ловила синових кривдників і по чім попало била руками. Інколи так била, що вчителі прибігали розбороняти.

– Що ж нам робити? – зібравши педагогічну раду, директор школи Спиридон Філаретович звернувся до своїх колег. – Ще невідомо, чим все це може закінчитися. У гніві вона не контролює свої вчинки. Чого доброго, дитину вбити може.

– А нехай вона здасть його в дитячий будинок, – порадив учитель фізкультури Іван Панасович.

– Узагалі, після війни один генерал радив Йосипу Віссаріоновичу зібрати оцих усіх німчурів, змінити їхні імена та прізвища і розподілити по дитячих будинках, аби вони ніколи не дізналися про своє справжнє походження і надалі не зустріли своїх матерів.

– Але, погодьтеся, це дуже жорстоко, – висловила думку вчителька математики Олександра Григорівна. – Навіть дуже...

– Я, Олександрє Григорівно, повністю поділяю вашу думку. Це, звичайно, не по-людськи. Як бачимо, навіть сам товариш Сталін не підтримав пропозицію генерала. Це одне. А по-друге, якщо в дитбудинку діти дізнаються, що той чи інший хлопчина від німця, вони його заклюють.

– Давайте до цієї проблеми підійдемо з педагогічної точки зору, – порушила тишу вчителька німецької мови Елеонора Віталіївна.

– Я підтримую вашу ідею, Елеоноро Віталіївно, – мовив Спиридон Філаретович. – Давайте зробимо так: усі вчителі школи, а особливо класні керівники, проведуть з учнями виховну роботу, аби надалі діти не знущалися над своїм ровесником. А тих, котрі й надалі продовжуватимуть глумитися над громадянином Союзу Радянських Соціалістичних Республік, ми просто виключимо зі школи.

Після такого «виховання» діти і справді перестали знущатися з хлопчини. Натомість удавали, буцім його не помічають, поводитися так, ніби він для них не існує. Директор школи прекрасно

усвідомлював: це далеко не кращий варіант, але набагато ліпший, ніж тоді, коли з хлопчини наспіхалася вся школа.

Анатолій Барбаш зростав на диво здібним і розумним учнем. Особливо великий потяг мав до точних предметів – фізики, математики, хімії. Якщо когось було потрібно послати на районну олімпіаду з математики, посилали лише його, Анатолія Барбаша. Середню школу закінчив із золотою медаллю. Того ж року вступив на фізико-математичний факультет Київського державного університету, який закінчив з червоним дипломом. Трохи згодом успішно закінчив аспірантуру, захистив дисертацію. Прибув до обласного центру, де почав працювати на кафедрі вищої математики.

Одного разу Анатолій Григорович отримав телеграму від мами з проханням приїхати. Занепокоївся. Подумав: мамі, либонь, погано. У неї не раз траплявся гіпертонічний криз. А так і до інсульту недалеко. А все через її рідного брата Зіновія, котрий і донині живе в одному будинку з сестрою. Своїми наспішками він таки її колись доконає. Цього разу Анатолій Григорович вже збирався сам з ним поговорити. Перед від'їздом зайшов до аптеки, набрав ліків і від серця, і від тиску. Першого вихідного рейсовим автобусом відбув до Червоної Буди.

– Оце, сину, я тобі жодного разу так і не сказала про твого рідного батька, – дістаючи листа з іноземними штемпелями, мовила мати. – А це, певне, настав час поговорити. Ти справді народився від німця. Його справжнє прізвище Ганс Штокке. Але він ніколи не був запеклим фашистом. Навпаки – у душі був антифашистом. Ще підлітком брав участь у Лютневій революції, виступав на боці гамбурзьких повстанців. Про це ніхто не знав, навіть самі фашисти. І в тому, що в роки окупації у нашому селі діяла підпільна організація і жодного жителя села не розстріляли, не спалили жодної хати, велика заслуга твого батька. Коли він відступав, пропонував і мені з тобою евакуюватися. Але я не забажала. Мені шкода було залишати твого дядю, а мого брата Зіновія. Він же за своє життя стільки мені сала за шкуру залив, якби ти тільки знав. І ось...

Мама відкрила конверт. На церату випала фотокартка і білий аркуш папери, помережаний німецькими літерами.

Днями надійшов лист від твого батька. Він пише, що вся родина померла, а йому вже дев'яносто років. Сам старий і немічний. Мешкає у Баварії, має свою приватну справу. Завод там чи фабрику. Просить, аби ми з тобою приїхали, він би нам усе це передав. Я вже стара і хвора. Звідси нікуди не поїду. А щоб із тебе тут не на-сміхалися і не глузували, прошу: їдь, моя дитино, не вагаючись.

Син чекав на що завгодно, тільки не на це. Сидів у м'якому, обшмульганому фотелі і не міг бодай слова мовити. Схоже, вони кудись повтікали, у голові лишилася одна порожнеча. Взяв фотокартку, довго вдивлявся у висохле старече пожовтіле, вкрите зморшками, обличчя.

– Україна, мамо, моя Батьківщина. Я тут став людиною: здобув освіту, маю улюблену роботу. У педінституті мене шанують і поважають не лише студенти, а й професорсько-викладацький колектив. І звідси я вже нікуди не поїду. З цим листом я ознайомлю свого сина Валерика. Чого доброго, може він виявить бажання мешкати на історичній батьківщині свого діда. А коли не забажає жити, то, принаймні, нехай з'їздить хоч на гостину.

2009

ВАРЕННИКИ У СМЕТАНІ

Хутір Дубина в одну вулицю, маленькою хмаринкою прослався над крутим яром, зарослим берізками й верболозом. А донедавна тут шуміли дубові гаї. Та коли прийшли переселенці, збудували гуральню, столітні дерева, які можна було обійняти хіба що вдвох, пустили під пилку. Люди, що мешкали на хуторі, достеменно знали одне одного й шанували. Не було тут ні ледарів, ні п'яниць, ні злодіїв. Жодна оселя чи хлів ніколи не замикалися. Люди працювали гуртом і відпочивали разом.

На початку трохи дощового, пропахлого свіжим молоком і конюшиною червня, надійшло зелене свято – день святої Трійці. І хоч на хуторі церкви не було, люди особливо не молилися, проте релігійні свята відзначали – збиралися у складчину. За традицією

гуляти вирішили на подвір'ї Микити Колоші – тут привілля, є де потанцювати. Кожен господар тримав корову, тож молодиці на-несли чимало молока, сиру, сметани, ряжанки, вершків... Жінки погомоніли між собою і вирішили приготувати вареники з сиром. У куточку, неподалік суховерхої груші, де був затишок, розклали багаття. Невдовзі вода у величезному казані вже кипіла. За цей час молодиці встигли наліпити вареників. До обіду все було готове. Столи збиралися ставити на подвір'ї під крислатою яблунею. Та враз зробилося парко, ніби на дощ. Ризикувати не стали – вирішили сідати в хаті. Коли всі зібралися, Микита Колоша – тонкий, сухорлявий чоловік – привітав усіх зі святом, дістав сулію і кожному налив по чарці домашньої, настояної на вишневих ягодах. Чоловіки випили по три чарки, добре закусили. Ох і смачні ж удалися вареники!

– А тепер танці! – дзвінким голосом вигукнув Григорко Комар і взяв до рук трирядку.

Іван Коновал від природи був трохи клишаногий: танцювати не танцював – вибивав у бубон. І хоч мав чоловік гандж, на нього ніхто з людей не звертав уваги. За характером Іван був спокійний і добрий, завжди відгукувався на будь-чье прохання. Колгоспних коней порав, як своїх власних. Вони тоді були рушійною силою – орали та сіяли, косили й молотили.

Уже під вечір, коли було випито не одну чарку і не один раз затанцьовано гопак, польку чи краков'як, Мотря, дружина Івана, стиха мовила чоловікові:

– Я піду додому попораюся, а ти ж дивися мені: більше не пий.

Та знаючи чоловіків характер (коли тверезий – і слова не почувеш, а як чарочку вип'є, може таке змолоти, що хоч стій, хоч падай), вона знову повернулася і нашептала на вухо:

– Ледь не забула – гляди ж мені, щоб нічого зайвого не бовкнув.

– Не переймайся! – Іван тіпнув головою, чорна чуприна спала на око. На засмаглому обвітреному обличчі – вдавене обурення. – Що я – п'яний?

Після танців знову зайшли до оселі. І тут Іван Коновал зробив для себе маленьке відкриття. На стіні у позолоченому багеті

висів портрет товариша Сталіна. Раніше чоловік його не бачив, тому що сидів до нього спиною. Зараз вождь з люлькою в руці, своїм хитро-примруженим поглядом дивився прямо Іванові в очі. Микита Колоша знову налив усім по чарці, проте Коновал, пам'ятаючи наказ дружини, пити не став. Натомість мовчки дістав найбільшого вареника, поклав до миски з вершковою сметаною і почав перевертати його, заки повністю не вимазав. Затим погляд перевів на портрет і зле мовив:

– Ну, чого витріщився? Ти там, у Кремлі, сидиш у теплі й добрі і нічого не бачиш, а ми тут, в голоді і холоді гибіємо. Знаєш, як восени в полі замерзаємо? – вийняв з миски ложку з вареником та як пожбурить у портрет, так і забризкав сметаною обличчя вождю.

Усі розсміялися з Іванової витівки, але докоряти не стали – мало що п'яній людині на думку спаде. І знову вийшли на вулицю. Григорко Комар почав награвати гопак. Бубон у руках Івана спочатку загув, небавом озвався бучно, згодом задзеленчав дзвониками. Чоловіки спершу стрибали, потім пішли навприсядки, жінки задрібушили, закружляли, завихилясничали. Усі так захопилися, що ніхто й не помітив, як хлопці-комсомольці Роман Зінчук та Самійло Кишка відійшли вбік, запалили цигарки, а потім кудись зникли. З'явилися лише тоді, коли сідали за стіл.

І знову – танці в розпалі. Ніхто не звернув уваги, як під двором Микити Колоші зупинився чорний «воронок». Двоє дужих молодих чоловіків у зелених кітелях та штанах синього кольору наблизилися до гурту. На головах прибулих гороїжилися кашкети з блакитним околицем й синіми кантами та блискучими кокардами.

Нараз стихла гармонія, перестав вибивати бубон, усі раптово зупинилися.

– Здравствуйте, товарищи! – мовив той, що був вищий, сухолиций, з крутими чорними бровами та олов'яними очима.

– Добрий вечір! – відповіли хором люди.

– Кто здесь будет Иван Коновал? – запитав низенький з синюватими після гоління щоками.

– Я, – мовив глухим голосом чоловік, відклав бубон, пригладив чуприну, що спадала на чоло. – Я буду Іван Коновал. А що ви хотіли?

– Товарищ Коновал, пройдемте. Нам надо поговорить, – прибулий показав на «воронок» тонким карлючкуватим пальцем.

Іван Коновал нараз немов обім'як, його очі раптово звузились, на радісне обличчя набігла хмарка.

Чоловік підвівся з ослона й клишавою ходою почвалав до автівки, що стояла за ворітьми. Лягнули дверцята, машина загурчала, гаркнула синім димком з труби і зникла за поворотом. Односельці немовби закам'яніли.

І як повезли Івана, то відтоді більше його ніхто й ніколи не бачив. Люди перешіптувалися поміж собою: Коновала здали Роман Зінчук та Самійло Кишка. Коли танці були в розпалі, вони непомітно зникли і зателефонували до району. А ще казали, буцім Самійло Кишка в такий спосіб помстився Іванові, котрий відібрав у нього Мотрю.

Хлопці-комсомольці небавом виїхали з Дубини. Їх також ніхто з хуторян більше ніде й ніколи не зустрічав.

2014

ЖЕЛТИЄ ДІДА ІВАНА...

Спираючись на сучкуватий костур, дід Іван залишає принишкле подвір'я і, човгаючи засохлими шкарбанами, вичалапує на порожню вулицю. Сам невисокого зросту, виснажлива хвороба пригнула ледь не до самої землі. Біля жовто-блакитного, виготовленого зі штахетника паркану вмощується на широкій потрісканій від дощу і сонця лаві, що лежить на двох струхлявілих колодках. На смаглявому, ніби аж зчорнілому обличчі з-під широких вигорілих на сонці брів, котрі зависли двома пшеничними колосочками, видніються затуманені сльозливі очі. Срібні краплі викочуються з орбіт і падають то на запалі щоки, то на сиву бороду, то на куфайку, що прикриває звутлілі груди. На денці вицвілих із прижмуром очей у німотному чеканні причаїлися болісний сум і тривога, біль та невизначеність: а що завтра? У молоді літа смагляве обличчя Івана вражало мужньою красою, сьогодні ж воно зробилося одутлим і брезклим.

Дід сидів на лаві й подумки копирсався в минувшині, ніби вал-

ки з сіном перекидав. Боже-Боже, що з ним зробилося? Яким він став?.. У колгоспі був шанованою людиною – ватажок тракторної бригади. Під його керівництвом близько двадцяти хлопців-механізаторів. Скільки він зорав гектарів, а скільки засіяв!.. На кожному полі рясніли врожаї зернових, цукрових буряків, картоплі. Його старанну працю спочатку відзначили медаллю, а потім і орденом. Фото – чорнявий, кругловидий, круте підборіддя, погляд прямий та відвертий – десятками літ красувалося на колгоспній Дошці пошани. Дружина працювала свинаркою. Удвох заробляли хороші гроші. Збудували новий просторий дім, народили й виховали двох доньок: старшу Ліну, молодшу Ніну. «Ось тільки, мабуть, виховали погано, – киває сивою головою дід Іван. – До праці не привчили, жаліли. Мовляв, у них усе попереду, ще наробляться. У самих дитинства не було – нехай хоч діти порозкошують. От і дорозкошувалися».

Старша, Ліна, як тільки закінчила вісім класів, поїхала до Києва. Вступила до профтехучилища, вивчилася на продавчиню – торгує морозивом у метро. Така пані – куди твоє діло: губи нафарбовані, довгі нігті наманікюрені, на лівому передпліччі татуювання. Якось приїжджала, селом від автобусної йшла – білі короткі шорти, майка рожевого кольору, чорні шкіряні сандалі, на шиї – мотузка срібного кольору зі срібним хрестиком. Ні з ким не віталася. Люди одразу й не впізнали.

– Чия така горда? – допитувалися одне в одного.

– А що, не впізнали? Лінка Івана Попруги, – мовила котрась із жінок.

– Ти бач яка... Не йде, а ніби пише.

Молодша, Ніна, була тугувата до науки, проте в селі залишатися не забажала – одразу чкурнула у Прилуки. А коли через півроку приїхала в село, люди також її не впізнали. Волосся пофарбоване в чорний колір, тонкі вищипані брови зробилися ще тоншими. Зодягнена в чорну спортивну кофту на «блискавці» з червоними смужками на рукавах. Через плече зависла сумка зі шкірзамінника з узором у вигляді золотистих ромашок. З батьком донька була лаконічна, якщо й говорила, то кидала лише одне слово – «коротше». Від кого вона там його й почула? Довго не

діувала – небавом вийшла заміж. Та ще й хлопця підхопила у Прилуках сором'язливого, роботящого. Батько з матір'ю придбали будинок. Оселя – любо глянути. Викладена з цегли, на три кімнати. Є кухня, ванна, санвузол. Уночі по морозу не треба бігти до вітру. Здавалося, чого б іще? Живи на здоров'я. Так ні ж, усе мало й мало. Сама робити не хоче, а гроші з батька висмоктує. Головне – нутром своїм чує, коли у тата кошти заводяться. Як весна настала, Іван почав орати людям городи – в колгоспі за пай одержав трактор. Чоловік був нарозхват. Один просить – виори, і другий, і третій... Справжнісінька черга вишикувалася. То донька цілу зиму не приїжджала, а це на весну заявилася. Батько подумав: город приїхала допомогти садити. Та де там. «Батьку, дайте грошей! – заявила з порога. – Ми так усі обірвалися, все подоношували. Особливо діти. А дитяче таке дороге». Іншим разом приїхала й почала просити гроші на євродвері та вікна. Батько не стримався – віддав останнє.

На старість Іван залишився вдівцем. Дружина хворіла-хворіла й пішла до іншого світу. З часом занедужав і сам. Його спочатку оглянули в дільничній лікарні, потім направили в районну. Тут дивилися-дивилися й порадили звернутися до обласного онкологічного диспансеру. Там уважно обстежили і сказали: «Потрібна операція на легенях. Беріть із собою гроші і приїжджайте». А де ті гроші, коли рідна донька обібрала до нитки. «Нічого, – розмірковував дід Іван, коли з Чернігова повертався в Прилуки потягом, – у мене є трактор, плуги, борони. Все продам. Обробляти городи вже сил не стає. Буде на операцію». Повернувся додому, а на подвір'ї – порожньо. Аж серце кров'ю облилося. Невже вкрали, заки він їздив? Сусіди повідали: «Всю твою техніку, Іване, донька продала. Учора приїжджав покупець із Яготина. Розплатився і поїхав на ній». Дід Іван з горя ледь не заплакав – Ніна влучила в самісіньке серце! Але скоро заспокоївся – вже нічого не вдієш. Дізналися люди про Іванове горе, про операцію, і про те, що залишився без копійки, й порадили звернутися до орендарів. «Тобі ж положені гроші за паї, нехай випишуть авансом». Дід Іван так і зробив. Хлопці уважно вислухали старенького, поставилися з розумінням, виділили кошти.

Минув тиждень. Уже збирався їхати в Чернігів, як тут донька знову на поріг: «Тату, у нас така скрута, така скрута».

Коли батько, тамуючи біль у серці, повідав про операцію і про те, що потрібні великі гроші, Ніна аж у поли вдарила:

– Ой, тату, це вже вам за сімдесят?

– Сімдесят три на Покрову стукнуло.

– Нічого Бога гнівити, ви прожили довге й багате життя. І навіть вам та операція? – кинула на батька шпаркий позирок. – Ще невідомо, як після неї почуватиметеся. Он у нас, у Прилуках, кому не зроблять – і все невдало. Півроку, від сили рік, промучиться чоловік і скопититься. Так що не погоджуйтеся ні на яку операцію і гроші не переводьте.

Батько вже здогадався, чого приїхала донька. Підійшов до комода, витягнув нижню шухляду, на денці під білизною дістав тугий пакунок асигнацій:

– Візьми... Скільки є... Більше немає...

– Ой, тату, не переймайтеся. Чоловік десь поїхав у Москву на заробітки, повернеться, то ми відразу оддамо.

...Сидить дід Іван на лаві, своє життя перебирає, мов кісточки відсовує на рахівниці. Голова наче обертом іде, душа й не одтерпла. Думки, мов ті оси, дзижчать на вухо. Дихати стає все важче. Сухий кашель виринається з грудей. Великі надії покладав на молодшу доньку. Гадав, вона з ним поїде до лікарні. Удвох буде надійніше. А вона бач...

Спираючись на костура, дід підводиться з лави, дибуляє на подвір'я, яке нараз перетворилося на пустку. В оселі на нього також ніхто не чекає. Схоже, він став нікому не потрібний. Від різкого пориву вітру аж примружився, ледь утримався на ногах. Далі мучитися у нього вже не було ні сил, ні бажання. Переступив хатній поріг, зняв пасок, що утримував штани, закинув на трубу (ще молодим провів парове опалення), зробив кільце, простромив у нього голову. За хвилину діда Івана не стало. Він звів рахунки з життям так, як і його батько.

У чорні квадрати вікон боязко заглядала сутінкова імла.

2015

СТАНІСЛАВ МАРИНЧИК

Прозаїк, поет-пісняр,
кінодраматург, кінорежисер,
літературознавець, есеїст,
краєзнавець

Маринчик Станіслав Гаврилович народився 25 липня 1937 року в місті Ічня Чернігівської області в сім'ї робітника.

Уроки навчання в старших класах Ічнянської середньої школи № 1 був директором на громадських засадах учнівського самодіяльного кінотеатру, що діяв при школі.

1956 року по закінченні десятирічки за направленням райвідділу культури навчався в Харківській республіканській школі кіномеханіків, а через рік працював за фахом у рідному місті.

Оскільки друкувався у районній газеті «Трудова слава», вирішив заочно навчатися. У 1963 році вступив до Ніжинського педагогічного інституту ім. М. В. Гоголя на гуманітарне відділення загальнонаукового факультету за фахом «Журналістика».

1963 року, в зв'язку з переїздом до міста Белгорода, перевівся до місцевого педінституту на філологічний факультет, який і закінчив.

Заочно навчався і працював старшим черговим електромереж і трансформаторних підстанцій місцевого вітамінного комбінату. Коли 1967 року повернувся до Чернігова, зайняв таку ж посаду на місцевому комбінаті синтетичного волокна. У березні 1968 року очолив Чернігівський районний будинок культури.

Згодом повернувся до рідної Ічні на посаду завідуючого районною фільмотекою навчального кіно, що діяла при районному відділі народної освіти. Тоді ж, у січні 1971 року, організував на

громадських засадах аматорські кіностудії «Сівач» і «Заспів», яким згодом було присвоєне звання «Народний самодіяльний колектив».

За два десятиліття роботи режисером створив більше 20-ти кінопортретів видатних земляків та чимало фільмів різної тематики. Кінострічки Станіслава Маринчика відзначені престижними нагородами міжнародних, всесоюзних, республіканських фестивалів і конкурсів народної творчості та професійного документального кіно.

У 1990-1998 роках працював директором Ічнянської та Ніжинської районних дирекцій кіновідеомережі і за сумісництвом – викладачем Ніжинського училища культури і мистецтв ім. М. Заньковецької.

З 1960 р. друкувався у різних періодичних виданнях.

Автор книг «Біле латаття» (1995), «Срібне весілля» (2002), «Співець рідного краю» (2007), «Сузір'я талантів» (2009, 2014, 2015), «У нас в Озерах» (2011), «Із денця мого серця» (2014).

Окремі твори друкувалися англійською, білоруською, гагаузькою, грузинською, німецькою, польською, російською, румунською, казахською, кримсько-татарською, угорською, узбецькою мовами.

У 70-80-х роках минулого сторіччя на громадських засадах очолював Ічнянську районну організацію Українського товариства охорони пам'яток історії та культури. Брав участь у збереженні та відродженні родинного будинку Левка Ревуцького (у 1989 році відкрито меморіальний музей-садибу та встановлено погруддя видатному композитору).

Один з ініціаторів спорудження пам'ятників видатним землякам, зокрема: в Ічні – С. Васильченку (1974), В. Чумаку (1975), І. Мартосу (1980), А. Дрофаню (1989); в с. Тростянець – П. Скоропадському (2004).

Ініціатор заснування Ічнянських літературних премій імені видатних земляків: С. Васильченка (2005), В. Чумака (2005),

О. Стороженка (2013), журналістської ім. В. Плюща (2006) та Прилуцької в номінації «Проза» ім. Анатолія Дрофаня (2014).

У вересні 2003 р. на громадських засадах заснував і очолив Ічнянське районне об'єднання літераторів «Криниця».

Засновник і головний редактор літературно-мистецького альманаху «Ічнянська криниця» (виходить з 2008 року).

Відмінник народної освіти України, відмінник кінематографії СРСР, заслужений працівник культури України. Академік Української Міжнародної Академії оригінальних ідей (2009) та Міжнародної літературно-мистецької Академії України (2014). Почесний член Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, почесний громадянин міста Ічня.

За довшолітню творчу працю удостоєний Почесної Грамоти Верховної Ради України (2007), Почесного знака Товариства «Чернігівське земляцтво» у місті Києві (2009), Почесної відзнаки НСПУ (2012), медалі Івана Мазепи Міжнародної літературно-мистецької Академії України (2016).

Відзначений дипломом та призом «Золота Ніка» Міжнародного Ялтинського фестивалю поезій (2014), дипломом 10-го Міжнародного фестивалю екранних мистецтв «Дніпро-сінема» імені Данила Сахненка (м. Дніпропетровськ, 2015).

Лауреат літературних премій: ім. М. Коцюбинського (1996), ім. С. Васильченка (2005), журналістської – ім. В. Плюща (2006), Міжнародної літературної премії ім. М. Гоголя «Тріумф» (двічі: 2006, 2015), всеукраїнських літературних премій: «Благовіст» (2007), ім. І. Нечуя-Левицького (2012), Міжнародних літературних премій: ім. І. Кошелівця (2014), ім. Г. Сковороди (2015), ім. П. Куліша (2015).

Член Національних спілок письменників (1996), журналістів (2004), кінематографістів (2009), краєзнавців (2016) України.

БАБИЦЕ ЛІТО

Присвячую пам'яті мого двоюрідного брата Анатолія Штанька, учасника ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС

У небі тужно кричав, відлітаючи у вирій, запізнілий косинець журавлів. Жалібна молитва прощання брала за душу.

Порожньою сільською вулицею йшов чоловік. Нитка бабиного літа, що пропливала в повітрі, вплелася в його молодецькі кучері й густі куштики гнівних брів.

Першим помітив прибульця Куцай – так сусідські діти прозвали пса за вкорочений хвіст. Кілька років тому відірвався він з прив'язу і, сп'янілий від нежданої волі, цілісіньку ніч прогасав із сусідською Пальною десь за околицею села. А на ранок з'ясувалося: пропав у господаря мотоцикл, що, накритий брезентом, ночував під столітньою липою. Схопив тоді розлючений господар невірною сторожа за ошийник, блиснула сокира – і не стало пухнастого хвоста, псової окраси.

Скільки часу сплигло відтоді, а перед Івановими очима стоїть той ранок. Він і зараз намагався відігнати злочасний спогад, що періодами накочується, як тяжкі морські хвилі, стискає душу, неприємно муляє серце. Ось об'юшений кров'ю пес крутиться серед двору, жалібно скавучить, ніби запитуючи: «Невже ти не міг придумати іншої кари? Служив тобі вірою й правдою, раз провинився, а тепер... Навіщо ж так жорстоко?» На той момент вискочила з хати господиня. Вона остовпіла від небаченого раніше звірства й розгублено дивилася на скалічену тварину. Зрозумівши все, зі сльозами втекла до хати. Ніколи не чекала Марія від чоловіка такого вчинку. Іван і сам тоді не міг пояснити, як – ніби під впливом якоїсь холодної й лютої сили – схопив сокиру й безжально опустив її на тіло недавнього друга...

Лише місяць у ласці та любові прожили Іван з Марією. Тільки встигли молодята влаштуватися в новому затишному будиночку, весільному подарунку колгоспу, як в один із трагічних пам'ятних днів квітня 1986 року мобілізували чоловіка на ліквідацію чорнобильської аварії. Повернувся він звідти зовсім іншим. І сліду не лишилося від веселого безтурботного Івана. І мився, і вечеряв він без особливого бажання. У перерві між цими двома діями спалив у кінці городу одяг, у якому приїхав звідти. А коли вони лягли спати, Марія відчула, що Іван став ніби чужий. Не було ні колишньої пристрасності, ні ласки. Та біда в тому, що й сам він це зрозумів, а від того впав у глибокий відчай. Як могла, заспокоювала його дружина. Та Іван нічого зробити з собою не міг.

Став знервованим, злим і вдарився в чарку. Звісно, до чого призводить таке життя. Замість того, щоб порозумітися, як спільно позбутися біди, вони ще більше віддалилися одне від одного. А випадок із собакою був своєрідною крапкою на цих натягнутих стосунках.

Марія, ніби равлик, сховалася в мушлю й не збиралася випускати душу з тієї схованки. Іван розумів, що робить дурниці, яось навіть намагався заговорити з дружиною, вибачався, пробував жартувати, але ніщо не допомогло. Тоді ще частіше став наступати на пробку і, хоч подеколи наставали світлі дні, приходило прояснення, закрижанілої Марії розтопити це не могло.

Одного вечора Іван хотів пробитися в кімнату Марії, йому здалося, що все може повернутися, але двері були на защіпці.

– Маріє, відчини! Прошу тебе, не муч мене!..

– І не клич, і не гукай – не відчиню! А будеш стукати, сусідів покличу, – голос Марії був такий байдужий, що Іван ніби сказився, повністю втратив рівновагу.

– У!.. У!.. У!.. – по-вовчому завив він, а потім, не тямлячи себе, загарчав:

– Ялівка нещасна.

Ця образа переповнила чашу жіночого терпіння. Вона відповіла ще грубіше:

– Сам ти... каліч чорнобильська!

Ураз у будинку все затихло, було тільки чути, як спадають краплини з крана та потріскують на гарячій печі пересушені квасоляні стручки.

Ні світ ні зоря пішла Марія на ферму. Коли ж пізнього вечора повернулася, Івана вдома не було. Не було й речового мішка, що завжди висів на гаку у веранді. З тим мішком Іван повернувся з армії, а тепер із ним завжди ходив на риболовлю та полювання. Але, всупереч усьому, вудки й рушниця були на місці. Не повернувся Іван і ночувати. Не було його ще кілька днів. Марія не втрималася й пішла до гаража. У кутку сиротливо стояв Іванів «газон». Куди подівся шофер, не відали ні завгар, ні його колеги. Нічого не змогли сказати й у колгоспній конторі.

Протягом трьох років не подавав Іван звістки. Здавалося, і Куцай забув свого кривдника. А ось тепер знову віч-на-віч зіткнувся з хазяїном. Собака ніби роздумував, як йому поводитися з ним: чи кинутися навтьоки аж у кінець городу, де копає картоплю господиня, чи, може, з нагоди зустрічі радісно заскавчати? Тварина намагалася прийняти рішення, а Іван скам'яніло стояв, дивлячись на собаку та на візочок поряд із ним, де, закутане в ковдру, спало немовля. Над обличчям дитини звисали кетяги калини. Куцай підійшов ближче до візочка, ніби намагався захистити найдорожчий скарб. Сині очі Івана пильно дивилися з-під дашків густих і від того, здавалося, гнівних брів. Але у глибині зіниць світилося тепло. І мимоволі в душі тварини з'являлася лагідність. Це відчув і колишній господар. Він усміхнувся й прошепотів:

– Жок!

То було справжнє ім'я пса, гордовите й повнозвуче. Так його називали до того трагічного ранку, коли він позбувся хвоста. Почувши це слово, пес випростався й аж побільшав, очі його засяяли, мов дві жарини. Він не міг приховати радості, що раптом охопила все його єство, і привітно замахав обрубаним хвостом. Іван не міг стримати сліз. Йому пригадалося, як уперше побачив його малесеньким, ще сліпим, щеням. А було це тої весни, коли вони з

Марією в рідному селі закінчували середню школу. Як завжди, разом поспішали на репетицію до будинку культури, де танцювали в хореографічному гуртку. Ідучи стежиною понад ставом, побачили, як баба Котлярка топила у воді маленьких цуценят. Звичайно ж, обурилися, підняли лемент, але встигли врятувати тільки одного. Щеня було мокре й тремтіло від холоду. Баба, виправдовуючись, шепелявила беззубим ротом, скаржилася: хтось так ударив сучку, що хребта їй перебив, і вона лише спромоглася виповзти у двір, облизати щенят, а потім сконала біля них. Отож і змушена баба позбутися цуценят, бо вони доймають її своїм пронизливим писком. Іван сховав врятованого за сорочку, відчув, як щеня уткнулося мокрою мордочкою в живіт і жалібно повискувало. Поки дійшли до сільбуду, воно підсохло, зігрілося й замовкло.

Тоді на репетиції танцюристи розучували молдавський народний танок «Жок». Під час виконання стрибків і рухів Іван та Марія постійно поглядали на перший ряд крісел, де в одному з них у теплій Маріїній кофті тулилося щеня. Ідучи додому, вирішили назвати цуцика Жоком, оскільки той танець був рятівником собачки. Якби не репетиція, вони б його так і не побачили. Марія забрала цуценя додому, годувала молоком із піпетки, клала його спати біля себе, аж поки Жок не підріс.

Через рік Івана проводжали до війська. На залізничний полустанок прибіг і Жок, і як Марія його не тримала, він вирвався й біг услід за потягом доти, доки той не зник з очей. А потім безсило впав і довго лежав, відходячи від того шаленого бігу. А через два роки на тому ж полустанку вони з Марією зустрічали Івана. І поки дівчина добігла до вагона, з якого виходив Іван, Жок устиг лизнути юнакові руку. Миролюбний від природи, пес ладен був і сьогодні вибачити колишньому господареві образу й дружити, як колись. Бо, хоч і кепсько йому без хвоста, все ж без господаря у дворі значно гірше. Жок-Куцай добре зрозумів це за час відсутності Івана. Він бачив, як щодня виходила за ворота Марія і стояла, довго й терпляче виглядаючи когось. Пес відчував, що вона чекає Івана, але той не з'являвся. Перегода стала виходити

Марія все рідше, а потім і зовсім перестала. Пес був дуже вдячний Марії, адже тільки вона називала його Жоком. Всі ж інші кликали його Куцаєм, а це було для нього образливим.

Якось біля їхнього двору зіпсувалася величезна машина, навантажена металевими трубами. Меткий рудочубий водій, весело насвистуючи якусь популярну мелодію, бряжчав інструментами, вперто ремонтуючи автомобіль. Затим забіг у двір і попросив у Марії відра. Коли ж набирив води з криниці, відро обірвалося й зі шматком ланцюга шубовснуло на самісіньке дно. Це дуже занепокоїло водія, і він розгублено розводив руками. Господиня пішла до хліва й винесла якірця, прив'язаного до мотузка.

– На, лови тепер, раз упустив..

– А я не в курсі дела...

– А ти роби ось так! – І молодиця показала, як треба ловити відро.

Водій заходився орудувати якірцем, Марія йому допомагала, і на радість обом відро таки витягли. І поки жінка очищала його від глею, рудий полагодив ланцюга і набився занести відро з водою до хати. Побачивши, що дві дошки на східцях мали ось-ось відірватися, взяв молотка й цвяхи, прикріпив їх. Знайшов якийсь гандж у розетці, в яку був увімкнений холодильник, і, трохи почаклувавши біля неї, доповів господині, що вона справна.

Після цього випадку рудий став навідуватися до Марії. Він завжди щось ремонтував, у чомусь допомагав, а іноді, весело насвистуючи ту ж саму популярну мелодію, просто милувався садом біля хати. Скінчилося тим, що одного разу він заночував у Марії. А відтоді такі відвідини почастишали. Так було до тих пір, поки молодиця, сором'язливо почервонівши й гаряче дихаючи йому на вухо, щасливо прошепотіла, що чекає дитину. Рудий ураз замовк, перестав насвистувати, ніби похлинувся своїм свистом. Потім скоромовкою випалив:

– Що, Марусько, закільцювати мене вирішила? Даремно. Не радій! Нічого в тебе не вийде.

А виходячи з хати, додав:

– Вобщем, я тебе не знаю, а ти мене! Вловила? Ад'ю!

Сердито грюкнувши дверцятами своєї вантажівки й піднявши густий шлейф куряви, рудий зник назавжди...

Жок бачив, що Марії з кожним днем усе важче вести господарство. Надто після того, як з'явилося в хаті оце симпатичне крихітне створіння...

А появи його передувало зникнення з подвір'я Марії. Не було її десь із тиждень. Господарство вела тоді сусідка, і пес пережив неабияке приниження. Постійно називала вона його Куцаєм, не давала їсти, без потреби гиркала на нього. Тому, коли одного чудового ранку біля двору зупинилася підвода і з неї встала з якимось делікатним пакунком у руках господарка, пес не знаходив місця від радощів. Порипуючи хромовими чобітками, молодиця обережно ступала по молодому споришу, несучи до хати свій скарб. Невдовзі йому випала нагода познайомитися з тим, що принесла господиня. На початку літа вона почала виносити його й класти у візочок, який стояв у тіні під калиновим кущем. Довгий час пес не наважувався наближатися, бо там було щось живе, воно ворушилося й чмокало губами. Коли ж маля заливалося плачем, чотириногий охоронець біг на город і хрипким голосом сповіщав про це господині.

Минуло літо. Перестали сюрчати коники, червоним листом шелестіла осінь, і її ніжна мелодія линула далеко за плеса напівпересохлого Удаю. Марія рідше виносила дитину з хати. Робила це тільки в теплі сонячні дні. Такий день був і сьогодні. І Жокові було приємно, що він не самотній і навіть виконує важливе доручення – охороняє дитину. А тут несподівано й господар нагодився.

Бачачи, що пес вирішив простити йому давню образу, Іван наблизився до дитини. Куцай-Жок несподівано метнувся за хату й побіг стежкою з веселим гавкотом. За кілька хвилин з'явилася Марія. Глянула – і обімліла.

– Прийшов?

– Прийшов...

Запала незбагненна тиша. Марія дивилася на Івана й мовчала. Він теж, раз по раз знімаючи з голови білі павутини бабиного літа, не міг нічого сказати. Нарешті підійшов до Марії й ніжно торкнувся рукою її волосся, побачивши й там срібно-білу павутинку. Марія усміхнулася жалібно й сумовито:

– То не бабине, літо... То – мої безсонні ночі! Тебе так довго не було. Я вже думала...

– Що десь пропав? А я прийшов...

– Надовго?

– А це від тебе залежатиме, якщо приймеш мене такого... то назавжди. Пробач, Маріє, що я тоді даремно образив тебе.

– І ти, Іване, вибачай, що я теж не змогла тоді стриматися!..

Жок, мабуть, відчув, що настало примирення, задоволено повискуючи і віддано заглядаючи в очі Івану й Марії, він весело стрибав і в радісному захопленні лизав руки господарям.

У цю мить дитина заворушилася, вони підійшли до візочка. Марія нахилилася над донькою, що почала пхикати й пручатися, та Іван, випереджаючи її, швидко нагнувся, легко взяв дитину на руки й першим попрямував до хати...

ПОРТРЕТ ДЛЯ ВДОБИ

Люди похилого віку, певно, пам'ятають, як після війни з фашистською Німеччиною в села почали приїжджати фотографі, вони тимчасово поселялися в селі та виготовляли недорогі фотопортрети.

Одного весняного дня в наше Красне приїхав на мотоциклі з коляскою фотограф, який назвався Вадимом Болеславовичем Колосовським.

Війна не так давно скінчилася, багато чоловіків, синів, близьких не повернулися додому із фронтних доріг. Тож люди охоче йшли до фотомайстра, приносили йому невеликі, часом потерті

та навіть порвані, світлини із зображеннями загиблих, віддавали фотографу останні гроші, просили збільшити фотокартки до портретного розміру.

Коли Надія Бджілка почувла, що фотомайстер приїхав у село і багато односельців уже увічніли своїх близьких, то й собі прийшла до Колосовського, стала просити, щоб він зробив портрет її чоловіка. Але жодної фотокартки свого Миколи вона не принесла, бо вони всі згоріли разом з хатою, яку при відступі спалили окупанти. Вадим Болеславович пояснив, що без оригіналу виготовити замовлення неможливо. Та Надія щодня приходила до фотомайстра і, гірко плачучи, умовляла увічнити на світлині її чоловіка. А коли почувла, що фотограф збирається їхати з села, знову прийшла і стала слізно просити Колосовського. Ті умовляння були такі настирливі, що майстер не витримав:

– Дороженька моя, та зрозумійте нарешті, не тільки я, а взагалі ніхто не зможе зробити портрет вашого чоловіка без його зображення. Якщо на те пішло, то я навіть не уявляю, яким був ваш чоловік, бо я його ніколи не бачив. Ви мене зрозуміли?

Жінка гірко зітхнула і крізь сльози відповіла:

– Знаєте, я і зараз бачу свого Миколу, ніби живого! Оце дивлюсь на вас, так у вас і орден червоніє, і ви повернулися з війни живі та здорові. А мій Микола, мабуть, уже давно десь зотлів у землі, і навіть жодної карточки мого чоловіка у хаті немає.

Невтішно плачучи, Надія пішла від Колосовського. А наступного ранку, коли вона тільки повернулася зі свиноферми, до неї приїхав на велосипеді хлопчик і сказав:

– Тітко, фотограф просить, щоб ви до нього зараз прийшли.

У Надії радісно забилося серце, вона спішно полізла у скриню, взяла вузлик із грішми і поспішила до Колосовського.

По дорозі дякувала Богу за те, що він почув її молитви, зглянувся над нею і таки надоумив фотографа зробити портрет Миколи. Щойно переступила поріг хати і ледве встигла привітатися, як нетерпляче попросила:

– Ану ж бо скоріше покажіть мені мого Миколу!

Та Вадим Болеславович безпорадно розвів руками і винувато посміхаючись відповів:

– Знаєте, як тільки ви учора пішли від мене, я довго не міг заспокоїтись, цілу ніч міркував, як допомогти вам. Отож розкажіть мені: яким саме був ваш чоловік?

Жінка враз жваво відповіла:

– Яким був мій Микола? Красивим він був і дуже добрим. Саме тому я вдруге і заміж не вийшла. Бо такого, як мій Микола, я більше не зустріла.

– А обличчя у нього було яке: кругле чи продовгувате? – посміхнувся фотограф.

Жінка на якусь мить задумалась, а потім почервоніла і відповіла:

– Ви знаєте, мій чоловік чимось трохи нагадував Миколу Щорса. Тільки мій Микола зроду не носив бороди і вусів, а от волосся на голові у нього було кучеряве.

Фотомайстер задоволено потер руки і радісно сказав:

– Ну от і добре, тепер, здається, що вже є за що зачепитись. Тож прошу вас, сходіть до сусідів і попросіть у дітей підручник із портретом Щорса. А я зараз тут дещо приготую.

Коли Надія принесла книжку, Колосовський сидів за великим столом, на якому було багато фотокарток одного формату із зображенням чоловічих облич. Вадим Болеславович, орудуючи великими ножицями, розрізав по горизонталі обличчя кожної фотокартки на кілька частин, відділяючи від зображення по горизонталі чоло, очі, ніс, рот, підборіддя. А коли із цим дивним заняттям покінчив, сказав:

– Отже, приступимо! Боже, допоможи нам!

І пильно вдивляючись у портрет Щорса, став терпляче монтувати із окремих смужок різних фотокарток портрет Надіїного чоловіка.

Жінка стояла поруч і старанно допомагала фотохудожнику. Вона пильно розглядала окремі деталі облич, розрізаних світлин

і старанно вибирала із них саме ту, яка найбільше нагадувала зображення її чоловіка.

Спочатку вони з нарізаних смужок змонтували зачіску і чоло, а потім брови й очі, а от схожого носа довго не могли підібрати.

Робота ця була вельми копітка і просувалася повільно. Нарешті Надія радісно вигукнула:

– Боже! Та це ж мій Микола!

Колосовський полегшено зітхнув і стомлено сказав:

– Дякую вам за допомогу! Без вашої участі я б ніколи такого портрета не зробив. Отже, ви мені тут багато допомогли. А тепер можете іти додому. А я сьогодні ще довго буду працювати над цим зображенням.

Наступного дня, коли Надія прийшла до Колосовського, відразу побачила: на столі, обіпертий об глиняний глечик, стояв портрет Миколи. Так, це був він, таким вона запам'ятала його на все життя. Вона повільно підійшла до портрета, потім обережно узяла його зі столу, поцілувала в губи та притулила до свого серця. А воно билось у шаленому ритмі, ніби це був не портрет, а її живий і коханий Микола.

Згодом, коли вона трохи прийшла до тями, стала гаряче дякувати фотомайстру, витягла з кишені вузлик із грішми і простягнула Вадиму Болеславовичу. Він відвів її руку і сказав:

– Надіє, оскільки ви теж співавтор цього портрета, то про гроші не може бути і мови. Втім, не ви мені повинні за це платити, а я вам, адже ви спонукали мене зробити фотопортрет без оригіналу. Якщо говорити правду, то у мене і до вас було багато таких замовлень, тільки я завжди відмовляв. Бо не уявляв, як можна без копії зробити портрет. Та своєю наполегливістю ви зуміли змусити мене знайти вихід із безнадійного становища.

Вадим Болеславович узяв її загрубілу від щоденної праці руку і щиро поцілував.

ВАЛЕНТИНА МАСТЕРОВА

Прозаїк

Мастерова Валентина Миколаївна народилася 1 березня 1957 року в селі Сивки Чернігівського району Чернігівської області. Закінчила Михайло-Коцюбинську середню школу, факультет журналістики Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка.

Авторка книг оповідань «Так плакало дерево», «Крила»; повістей «Мати», «Мавра»; романів «Суча дочка», «Смарагд».

Лауреат премій ім. В. Стуса, «Благовіст», ім. М. Коцюбинського. Переможець міжнародного літературного конкурсу «Гранослов», всеукраїнського – «У свічаді слова».

Член НСПУ з 1994 року.

НА ТОМУ БОЦІ

(Із циклу оповідань «На березі Хозарського озера»)

Ось зараз виберусь зі своєї долини у Солону – річка перед хутором, що стоїть на горі. Глибока річка, й вода у ній аж чорна, а там, де впадає в озеро – блакитна, й ближче до берега – у лататті жовтому. Ще трохи і переїду через мілину – тут брід колись був. Худобу ганяли, й люди перебридали, кому швидко на луг треба. Тільки я правлю свого човника не до хутора і не на луг, а на той бік Хозарського озера. Туди, де Ївга Курятниця жила.

Про Ївгу мало хто чув із моїх ровесників. То про золоту усі знали, а про дочку Луки Михулі тільки скосогір нагадував, на

якому колись її курінь стояв. Й не думайте, що завжди стояв. Ні-і.

Давня то казка. Не те, щоб казка, а розказка моєї прабаби Степаниди. Так, а що тепер, як стільки лишилося у пам'ятку тих її казок-розказок. Отак, зримо усе перед очима, наче тільки з дороги додому вернулася. Ох, і далекої дороги, трудної, з якої навертаються, коли вже пугач над стріхою журбу кличе.

Того холодного літа, якого року – не скажу, у Луки Михулі народилася донька: не перша й не друга, а аж четверта. І то не дитина, а щось схоже на кошеня з величезними очима, манюсінським носиком, під яким кривилися дві тоненькі смужечки губ. І, як тільки вийшло з лона матері, ті смужечки так відкрилися, що повитуха ледь не впустила немовля додолу. Бо, скільки й приймала дітей на світ, а такого крику ще не чула.

– Це якесь причинне, – подумала, зиркнувши з-під лоба на стару Михулиху, яка ось уже скільки стояла у неї над душею і тепер, побачивши дитя, не стримувала свого обурення.

– Знову дівка. Люди добрі, та це ж кара Господня, а не невістка. Дівки, дівки... І куди їх теперечки дівати? У людей повна хата хлопців, а ця... Родить і родить самих дівок, хоч утопися. А це ще й на дитя не схоже. Докійко, подивися, а хвоста у неї немає?

– Таке скажете... – Повитуха зніяковіла, та все ж повернула дитину до баби дупкою.

– Слава Богу, – видихнула Михулиха, а то я вже подумала... – Що подумала – не договорила, бо вийшла з хати у комору, щоб узяти щось та віддячити повитусі.

Оте мале крихтенятко на все життя стало придибенцією не тільки для Михулихи, а й для її сина і для своєї матері. Ще коли упоперек лавки лежало – нічого було, а як спробувала зіп'ятися на ноги, заплакала гірко Параска: маленьку Ївгу ніжки не тримали. Коли пробувала встати, простягала рученята і падала. А вже як потім пручалася, кричала й кусалася, коли хтось хотів її підняти, хоч із хати тікай.

Першим не витримав Лука. Запріг коня у воза, поклав два оклунки: один із житом, другий із борошном, лантух із сухою

рибою, добрий шмат сала і сувій тонкого полотна на додачу. Посадив дружину з донькою і повіз аж за Лошицю – кручу над Рікою. Казали люди – не одна біда кидалася з тієї кручі у вир.

Тільки не спинився Лука на кручі, лише зиркнув униз і вдарив коня пугою, аж виляски пішли по воді. Казав Петро Щур потім, що бачив Михулю з Параскою, як ті їхали кудись, але дитяти з ними не було.

Хто повірив, а хто ні, що Михулі Ївгу у якесь Озерне до родички бездітної одвезли, але батюшка перед Спасом погукав Луку до сповіді. Та й не стало потім розмов, наче й не було в селі цього дитяти.

Не взяв гріха на душу Лука Михуля, бо такі насправді відвіз найменшу доньку до своєї родички, хоча та й переказувала, що прийняла у прийми вдівця із хлопчиком. А що то була за родичка – таке. Змалку зналася на травах, а її чоловік – страшно й сказати, на чому знався. Чи з ким. Гостинцям дядько зрадив, а дитині – не дуже, а потім махнув рукою: не його біда – Лисаветина. Зате сину Микиті забавка буде, як підросте.

Чогось в Озерному тоді мало жило людей. Звіру, правда, всякого водилося. Було, що й ведмеді заходили. Але частіше вовки й лисиці, та ще дикі свині. Од цих шкоди найбільше – так рили городи, що, часом, жита й на насіння не лишалося. Отоді і йшли озеряни до Прокопа – не за позикою. Що у того Прокопа позичати, як він тільки й знає, що знає. За тим його «знає» і приходили селяни, коли вже не було спасіння від тих диких кабанів.

Тільки ж Прокопу байдуже до чужих людей і свиней – не в його ж городі порили. У нього не риють – миша в двір не втрапить, а не те, що лосі чи лисиці. Таку чоловік силу мав. Казали, що Лисаветину хату й розбійники десятою дорогою обходили, хоча й стояла вона на узліссі, віддалік від села. Правда, коли озеряни знімали перед Прокопом шапки і кланялися, він добрів. А ще, коли на стіл клали велику паляницю й смажену курку чи качку, робився веселим, аж очі усміхалися. А вони у нього, як отой колодязь на Матвієвій горі – темні, але не чорні, а мов із жабуринням біля

зіниць і глибокі, аж втягують погляд, наче вир під Лошицею. Не кожен у ті очі гляне, хто вже хоч раз подивився.

Кланялись озеряни Прокопу низько, зате дикі свині щезали – до зими точно. Мала Ївга не раз допитувалася у Лисавети, що то дядько робить, коли сам іде до лісу і так там кричить, аж гілля на дубах гнеться. Але тітка лише сердилася й казала: «Цить. Мала ще знати». Затем навчила, коли чебрець збирати, а коли гусячі лапки. І для чого. Їй сама Ївга забулася про свої, колись болючі, ноги. Лука вже не раз приїжджав, щоб забрати дочку, та чомусь вертався додому ні з чим.

Помічати стала Лисавета: що не день – мовчазнішим робиться чоловік. Зиркає з-під лоба на Ївгу. А до сина – душу б витяг і віддав, та усе придивляється до нього, придивляється. А син тільки з хати і вже Ївгу шукає. Сховаються десь поміж соснами, і день їх не чути. Тривожно робилося жінці від таких сховань. Уже, було, казала й Прокопу, аби дівку до батька спровадити, а той сердився: «Тобі мультко, що в хаті прибрано і їсти наварено? Чи давно у хліві не поралась? Пожальй себе – ще наробишся». Бо, як не кажіть, а трудяшою була Ївга. І совісною на додачу. Але не в тім біда, а в її серці. А воно прикипіло до хазяйського сина, хоч ти що хочеш роби. Лисавета й робила. Не так Лисавета, як Прокіп. Особливо, коли відчув ще одне життя у своєму домі. Довго він тоді ляв дружину, що дівку не догледіла, але Микиті ні слова. Тільки однієї ночі так закричала Ївга від болю, ніби хто вдарив їй у живіт вогняною кулею. І вдарив, тільки того ніхто не бачив, одна Лисавета здогадувалася.

А вранці Ївга підпливла кров'ю. Добре, що тітка зналася на таких кровотечах. Материнки швидко у глечик і на вогонь. Їй ще щось доклдала, але за кілька днів Ївга підвелася з постелі і виїшла у двір, на світ Божий подивитися.

А що Микита? Самотиною блукав по лісу, бо вже тоді батько брався передавати йому все, чого умів сам: як до звіра заговорити, як замовляти кров на рані, біль у ногах. От тільки біль у серці не вчив замовляти, а воно у парубка щодень дужче боліло. Він і

сам не знав, від чого той біль. Любив Ївгу, бо нікого ріднішого для своєї душі не відчував. Любив і батька, але якось так, ніби на відстані. А мачуху боявся, хоча та до нього завжди, як до рідного. Щось мучило Микиту, душило, ніби зашморг на серці.

Не раз, коли небо затягувалося темними хмарами, лякався Микита. А вже, як грім загримить, здавалося, що хтось могутній свариться із небес. Він тоді падав на коліна і молився. Знав багато молитов, але відразу наче всі забувався, одна «Богородиця» та «Вірую» у пам'яті залишалися.

А то якось гукає Прокіп Микиту на придуху до озера, що за Чорним рогом – ліс такий із самого дуба. Далеченько йти, а снігу намело... І ще мете. Лисавета сердиться: «Наче їсти нічого, що в таку неgodу із дому виходите». Воно б послухатися чоловіку, а він тільки зиркнув, наче вдарив Лисавету. Потім підійшов, по голові погладив, а в очі вже не дивиться.

Ледве добилися до того озера. Батько ступив на лід і йде, не озирається. А тоді відійшов подалі від сина і як закричить, аж лід під ногами загріщав, а в Микити на голові волосся заворушилося. Та потім ще страшніше стало, коли на той крик із заметілі, озвалося щось так само дико.

Батьку під ноги вода тече, а лід не провалюється. І стільки риби у тій воді... Прокіп узяв дві щучки, кинув до Микити: «Бери сину і біжи додому, а я уже не вернуся. І чуй, синку, Ївгу відірви од серця, як хочеш, але відірви. Послухайся батька, синок! – А в самого очі кров'ю наливаються, руки сторчкака стають. – Послухайся! – Упав на коліна прямо у воду. – Бо насіння у нас вовче, і рід наш проклятий давно! Сюди більше не приходь і матері накажи. Тепер біжи й не озирайся!».

«Прости-и. У-у-у», – чулося навздогін, коли Микита побіг, як батько наказав. Лише, коли Чорний ріг проминув, спинився, прислухався. А потім упав у кучугуру й заплакав.

Додому прийшов, як добре споночіло. Стоїть під вікнами, а в хату не йде. Аж чує Лисаветин плач, і Ївга плакати заводить. Зайшов, кинув рибу на підлогу й мовчить. Лисавета спочатку тільки

дивилася: то на рибу, то на пасинка, а потім заломила руки над головою і заголосила.

Нічого не втаїв Микита. І про вовче насіння розказав. Ївга плаче, а Лисавета стогне. А потім враз, ніби схаменулися обидві – дивляться на Микиту, наче у нього вже сіра шерсть на обличчі пробивається. Так і спати полягали, тільки Ївга коло Микити лягла, обняла гарячими руками, пригорнулася. Щось шепотіла до нього, аж поки й позасинали обоє.

Не вийшло у Микити відірвати Ївгу від серця. А вона й не давалася, щоб відірвав. Так уже любила, наче доживала день останній.

Просить Микита, щоб дівка верталася додому – вона й згоджується, тільки: «Ось нехай потепліє, й піду». А коли потепліло – знову: «Та нехай уже на тому тижні». Бачить Микита – ще трохи й не стане сили виправити Ївгу. Таки напосівся – з учора наказав збиратися. І так наказав, що Ївга не насмілилася перечити. Тільки Лисавета заплакала, бо тепер у неї все щезало із життя, а тиша в хаті, наче ворог.

От ідуть Микита з Ївгою, із самого раночку йдуть. Березовицю проминули, а дійшли до Лошиці – спинилися. Взялися за руки і мовчки дивляться з кручі. Але Микита похопився, пригорнув до себе Ївгу, тільки збілів, коли піщаний край униз покришився.

До села не йшли, а мучились: пройдуть трохи, обнімуться, стоять і мовчки плачуть. Уже, коли Хомичів хутір із верб виступив, Микита передав дівчині її оклунок із пожитками.

– Мені далі, – каже, – не можна. Я боюся людей. Бо люди більше звірі, ніж самі звірі. – І не пішов, тільки довго-довго стояв і дивився.

Лука Михуля зрадів найменшій доньці, і Параска не налюбується. Але не довго раділи, бо після Покрови пішли по селу старости. І до Михулі прочиняють двері. Та тільки нікому Ївга рушників не подавала, як не сердився батько, як не плакала мати. Каже дочка: «У могилу ляжу, а ні за кого не піду». Михуля спочатку за віжки, а потім зглянувся над дочкою: мудрий був чоловік – не віддав своєї дитини на глум людям. Та й сина йому Бог послав,

тому невелика біда, що дівка оця, мов наврочена. Живе та й живе, зайвого кусника хліба зі столу не візьме. Тиха, роботяща. Тільки, коли завірюха здійметься надвечір, завіє під вікном, не спить Ївга, прислухається. Параска не раз чула, як донька спросоння стогнала, наче їй щось боліло.

А вже навесні за озером люди вовка побачили. Віддалік, правда, та про облаву заговорили. Ївга ж місця собі не знаходить, біжить до озера, вдивляється на той бік. А тоді давай батька просити, щоб відпустив її жити у самотину. Параска – у плач, а Михуля замовк важко й ні на кого не дивиться. Потім узяв сина, сіли в човен і поїхали, куди Ївга просила. Отам, за озером, на скосогорі, і вибрали місце для куреня.

Що то батько – лаштував курінь, наче добру хату. Яму ледь не в коліно викопали, ще й зі східцями. Стіни виплели з лози, а тоді очеретом накрили. А далі вже сама Ївга усе робила, як її душа хотіла. І так добре їй у тому курені, наче пані в мурованому палаці. А то якось вийшла зранку сонечко зустрічати, а біля входу вовк стоїть і рідними очима на неї дивиться.

с. Красилівка,

1 лютого – 29 березня, 2016 р.

КАЖИ СЮДОЮ

Це так дражнять Федора Чаплія, тихого, аж наче трохи дурнуватою чоловіка. Але дражнять, коли вже комусь дуже поглузувати закортить. Тільки не кожному кортить. Бо Федір буває стерпить, а буває гляне, посміхнеться. А потім: «Ти, Йване, краще розкажи своєму батькові, як до Києва на заробітки їздив».

– А що? – Спочатку не розуміє той. А Федя Кажі Сюдою трощечки відступить, а потім: «Та я десь чув, як ти дозароблявся у тому Києві, що стояв на вокзалі під ларьком і на дорогу додому просив». Іван тільки озирається на всі боки й глипає на Федора, наче дивне щось на ньому вгледів. А в самого в голові: «І звідки

він знає, що на тому вокзалі є ларьок? Не, ну звідки? Він далі нашого села, мо'й не був ніде. А де б він був – придурок?». Але це мовчки. А вголос:

– То хтось набрехав тобі, Тихоновичу, а ти вже й собі... – Чомусь згадав, як Федора по-батькові. І відтоді не чіплявся із жартами, ще й запобігливо ручкався, коли десь розминутися не виходило.

Чого так дражнять? Бо Федя таки має у собі трохи дивини. Не те, щоб, але... Ми ж з вами як: «Розкажи про оця чи про оте», а Федір інакше. Федя говорить: «Кажі сюдою». Або приходить до нього хтось домовлятися, щоб дах перекрив чи щось цікаве на ворота витесав. Він може й не піти. Згадає, як той бив його Димка, коли Димок, наче дурний, утік із двору, і ні в яку. А на вмовляння: «Я тобі добре заплачу», махне рукою: «А нащо мені? Мені багато не треба. Це багатіям треба грошей багато. А мені нащо?». І в хазайстві у нього лише кіт і приبلудний пес Димок, схожий на теля. Тільки якийсь сивий. Аж синій. А торік прибилася до нього п'яничка. Ні роду, ні племені. Й ніхто точно не знає, чи й справді вона Христина, чи тільки так назвалася. Коли зварить борщу Федору й навіть у хаті прибере. А більше сидить на порозі й співає. П'яна, звісно, співає. Скільки люди казали Федору: «Вижени те ледащо». Навіть із сільради приходили. А він тільки посміхався: «Та нехай співає». А співає ж Христина... Куди тим голозадим дівулям із телевізора. Як Христя заспіває, то навіть скажена Вера, ота, що без матюка їсти не сяде, замовкає. Петро Сірий привіз її колись із Уралу, де в армії служив. Прижилася Вера й по-нашому коли балакає. А от співає, як сорока на дощ.

Усі в селі чогось запереживали за Федю. Особливо жінки, бо Христя таки красивкувата, й не один чоловік із нею на дорозі пристоює. Хоча вдома своя Христя й свої діти. Радять жінки відправити прибуду – звідки прийшла. А він, наче й не чує. Де що заробить – усе тратить на Христю. І як той одяг підбирає? Молодиця одягне, й спідниця наче на неї шилася. Та що там спідниця: справив пальто й чоботи. Ще якісь і сережки у циган купив. «Золоті», – каже. Але – навряд, щоб цигани його не обдурили.

А недавно приїхав Христин чоловік на дорогій машині. Такий гевал – два Федори вкупі, ще й невідомірок Пилипок із Чорного кутка в придачу. Став біля хвіртки, зазирає у двір. А потім про-сунувся боком і дивиться на Димка. А той як рвонеться. Ледве вихопився чоловік із хвіртки. «Хазяї! – кричить. – Ану ж вийдіть, хто є!». Федя й вийшов. А він рве із тину шалівчину. А Димок на нього. А Федя між ними. Загнав пса у повітку. А незнайомця до хати кличе. Мовляв, заходь, жінка борщ доварює.

– А-а, значить, жінка. – Побілів той і знову за шалівку. А що Федора бити, коли він стоїть, очима кліпає і руки не підняв, щоб захиститися. Тільки зойкнув, наче дитя схлипнуло, і впав перед своїм двором. Христя глянула у вікно, вискочила у сіни. Схопила сокиру, що завжди лежить під лавкою, і в хвіртку. Здоров'яга до неї. А вона люта, аж страшно глянути. Коса ота, що до пояса, упала з голови. Чоловік за косу. А Христя сокирою по руці. Думаєте пожаліла? Ні. «Це тобі, – каже, – за те, що я від тебе натерпілася. За дитятко наше ненароджене. Як накрив торбу грошей, то й уже все: я не людина – іграшка твоя німа?!». І кричить... Люди збіглися. Дивуються на чоловіка, що стоїть навпроти Христі й навіть не глянув на руку, з якої кров цебенить. Тільки на Христю дивиться. А в самого очі сатаніють, як у колгоспного бика Савки, що колись у кошарі за фермою стояв. Смикнувся було до сокири. Але Христя замахнулася так, що не лише чоловік, а й усі, хто прибіг, побачили – зарубає й рука не здригнеться. Правда, не зарубала. Бо Федір отямився. Підвівся. Хитається, пісок зі штанів струшує й до Христі лагідно: «Ну, що – зварився борщ? – І до гевала: – Ти, чоловіче добрий, кажи сюдою, чого приїхав. А нащо ж із кулаками... Христечко, дай мені. – Забрав із рук Христі сокиру, наче й не бачить нічого. – Гукай, – каже, – чоловіка до хати – балакати будемо». Але наші того не пустили. Відвели до фельдшерки, а фельдшерка перев'язала й у районну лікарню виправила, щоб зашили, бо рана не шуточна. Там допитувалися, хто рубонув, і міліцію викликали, та він не признався. Тільки у селі його більше не бачили. Жінки теж у Христі допитувалися, що й до чого. Але

Христя мовчала. Пити, правда, стала менше. На празник хіба, а от співає й досі. Сядуть із Федором на порозі. Вона до нього пригорнеться. Щось каже. А він просить заспівати і вгору дивиться. А в очах у нього стільки неба, як у Хозарському озері у Спасівку, коли і вдень зірки видно.

*с. Красилівка,
червень – вересень 2014 р.*

ЩАСЛИВА БАБА

Мар'я лежала у домовині худесенька й мала, наче дитина. А навколо люду... І йдуть, і йдуть. І йдуть онуки й правнуки. Бо дітей у Мар'ї уже не було. Обох синів поховала. Наче украв хто. Коли останнього хоронили, вона тільки хиталася біля труни у старенькій спідниці й вицвілій хустці, з якої вибивалися сиві пасма. Тоді котрась з онук винесла бабі нову хустку. Вона глянула і як заголосить: «А який це у мене празник сьогодні, щоб у нове одягатися?»

Вивели Мар'ю попід руки з хати. Посадили на грузовик. А вона склала ручечки, наче до молитви, нахилила голову й мовчить. Тільки дивиться на сина. А вже коли опускали в яму, як зойкне: «Ой, лебедику! А мене ж, стару, нащо залишив?» І до ями. Онуки до неї. Забрали. І ось тепер стоять, мовчазні й наче здивовані, що вже й баби їхньої немає. Старша привезла оберемок червоних троянд, яких Мар'я зроду не бачила. Поклала у труну, аж лице закрила. І так наче вже й немає баби. Самі худесенькі руки, у яких догоряє свічка.

Тужливе «Вічная пам'ять!» наповнює селянську хату. Приїжджий і ще молодий батюшка дивується, що стільки люду зійшлося до старої баби, у якої ні сина, ні дочки. І плачуть люди. Чого плачуть? Он скільки молодих хлопців на Донбасі гине. При цьому й у самого на очі навертаються сльози, й він махає кадиллом, наче важким автоматом.

Хтось із селян зітхає: «Щаслива баба. Завтра онука з-під Луганська привезуть. А вона випередила». Батюшка озирається і тільки тепер бачить почорнілі від горя й страшного чекання обличчя бабиних родичів. Немолода жінка не стримується і вголос починає плакати.

Несподівано селяни розступаються – у дверях далека бабина родичка – Манька, обперлася на сукувату палицю й важко дихає – перепочиває, щоб дійти до труни.

– О, – мимоволі вихоплюється у когось із півчих, – тепер заплачуть, хто й не хотів.

Манька спочатку дивиться на труну, а потім шкутильгає ближче й не сідає на стілець, який завбачливо їй підставили, а силкується стати на коліна. Батюшка помагає Маньці, й вона зойкає чи то від болю у суглобах, чи у душі. Мовчки припала до труни і вже потім застогнала уголос:

– Ох, сестричко моя, ох мучена. О-о-х! – І замовкла, наче передихає, тільки дивиться й хитає головою. А потім: – Ох, передай же моему синочку, нехай уже й мене скоро дожидається! – А тоді довірливо, наче до живої: – Мар'єчко, спитай, сестрице, чи вони стрілися уже з твоїм онуком, бо його ж он скільки везуть і ніяк не довезуть. А що-о-о-б вони ті правителі усі повішалися на сухій гіллі. А щоб їм самим ця війна вихаркалась кров'ю. Нащо ж вони наших діток побили, нащо-о-о ж вони нас посиротили-и-и? Ох, сестрице моя, ох, зозулько. Ох, браточки ж мої, ох стріньте ж її зболену душечку, ох несіть же її легесенько. Ох, синочку ж мій... О-о-х! – Манька уже виплакує своє горе, а з нею виплакує і вся бабина хата. Батюшка не витримує і голосно, ніби на війні, дає команду прощатися.

Ще трохи, й домовина хитнулася і попливла над людськими головами. Один із тих, що несли труну, необережно зачепив троянди, і кілька яскравих пелюсток опали на старенький поріг, ніби хтось іще поспішав уклонитися бабі й не встиг.

*с. Красилівка,
21 вересня 2014 р.*

ВАЛЕНТИНА МИХАЙЛЕНКО

Поет, прозаїк

Михайленко Валентина Микитівна народилася 13 липня 1953 року в селищі Короп на Чернігівщині. Закінчила бібліотечний факультет Київського державного інституту культури імені О. Корнійчука. Працювала в центральній районній бібліотеці в рідному селищі, директором організації «Коропське районне радіомовлення», кореспондентом газети «Коропщина», на державній службі. Нині – на творчій роботі.

Творчі інтереси Валентини Михайленко лежать у царині прози, поезії та краєзнавства. Вона є автором поетичних збірок «Душі моєї чисте джерело» (у співавторстві), «Острів надії», «Душа в листопаді», «Маленька дівчинка на острові Весни...», «Крик перелітного птаха»; збірок поезії та прози «Осінній стриптиз», «По спіралі часу»; збірки оповідань «І в радості, і в горі...»; повісті «В лабіринтах трикутника»; романів «На лезі радості», «Ніхто й ніколи»; книжечки для дітей «Друзі»; книг з історії рідного краю «Короп історичний», «Короп», «Дем'ян Многогрішний – гетьман Сіверський», «Короп – європейське містечко», «Коропщина в іменах» (біографічний довідник). Має низку краєзнавчих та культурологічних публікацій у районних, обласних та всеукраїнських виданнях. Також друкує свої художні твори в часописах, альманахах та антологіях, що виходять в Україні.

У 2002 році організувала при Коропській центральній бібліотеці районний творчий клуб «Первоцвіти Коропщини», який об'єднав місцевих поетів та прозаїків, та очолює його з часу

заснування. За час її керівництва клубом вийшло з друку понад сорок книг літераторів Коропщини. Вона є редактором-укладачем трьох альманахів творів місцевих авторів: «Коропщина літературна», «Сіверяночка» та «Придеснянські джерела». Веде на Коропському радіо літературну передачу «У променях слова».

Член Національної спілки письменників (2014), Національної спілки краєзнавців (2009) та Національної спілки журналістів (2001) України, дипломант Всеукраїнського літературного конкурсу «Коронація слова-2006» (роман «На лезі радості») та Міжнародного літературного конкурсу «Коронація слова-2015» (роман «Історія трамвайчика»), лауреат обласної літературної премії імені Леоніда Глібова (2014) та Коропської районної літературно-мистецької премії імені Василя Нікітіна (2009), неодноразовий лауреат обласного літературного конкурсу «Краща книга року».

ПРОКУЩЕНЕ СЕРЦЕ

*Війна – це страшна потвора,
котра пожирає тіла і душі...*

А ДЕ МІЙ ТАТО?..

Мала б почуватися щасливою – натомість очі потонули в сльозах. Вони рясними ручайками пливуть по щоках, прозорими райдужними росинками падають на могилу, щедро підсолюють барвінок.

Сьогодні треба дати відповідь. Ні, не відповідь, а відповіді. Відповіді на такі прості запитання: «Ти згодна? Підеш за мене?» і «А де мій тато?..»

«Тату, таточку, допоможи, підкажи...»

Тато дивиться з невеликої світлини лагідними сірими очима.

Такий молодий, такий гарний у формі десантника. Мовчить, лише голубить поглядом.

І що вона скаже Володі?! Милому, доброму Володі, який ще з восьмого класу подобався їй. А потім приїхав із Києва додому Олекса – і вона втратила голову. Коли Володя повернувся з армії, уже возила у візочку Оксанку. Випадково зустрілися в центрі містечка. Вона – щаслива і впевнена в собі, і він – розгублений і знищений. На неї очей не підвів, заглянув до візочка:

– Красива... На тебе схожа...

Вона сміхотливо:

– Кумом будеш?

Він захлинувся словом і ствердно закивав головою.

Що відповісти йому?! Вона – дружина. Вінчана! Не вдова і не розлучена.

Тата привезли з-під Іловайська в труні, а Олекси немає ні серед живих, ні серед мертвих. І немає ніякого документа...

Запрошували з малою до якоїсь лабораторії, робили аналіз ДНК. Він нічого не дав.

Поїхали з мамою в село до знаменитої ворожки. Сказала: «Живий. Але щось чи хтось його десь тримає».

Але ж майже два роки минуло...

А то свекруха нагнала жаху: прибігла, труситься вся, заливається слізьми.

– Немає синочка на цьому світі. Душечка моя чує. Сон сьогодні бачила: наче заходить Альоша у двір, у білому костюмі, а на грудях червона квітка пришпилена... Заходить і каже: «Оце женитися приїхав додому, то благословіть, мамо». І не стало враз...

Краялася серцем, дивлячись на доньку: та подовгу стояла перед фотографією на комоді, де тато й мама – наречений і наречена. Сині Олексині очі туманилися вологою.

Ходила до райвіськомату. Там розводили руками: поки що нічого не відомо, не один він такий. А коли тяжко захворіла Оксанка і вона у відчай пішла знов туди, сподіваючись, що щось порадять, якимось допоможуть, білобровий веснянкуватий капітан примружився застиглими риб'ячими очима й різонував по живому:

– Якої ти допомоги чекаєш? І, взагалі, ти впевнена, що він до сепарів не перекинувся?

Якби не Володя, хтозна, чи й вилікували б доню. Він ще з торішньої осені допомагає в усьому.

А сьогодні... Як він дивився на неї! Ніжно й зболено...

– Лено, доки мучитимеш себе? Аби був живий, давно вернувся б. Я ж кохаю тебе, завжди кохав...

Не дочекався відповіді й присів коло дитини, взяв маленькі рученята в свої:

– Оксанко, хочеш, щоб я був твоїм татом?

Дівча миттєво заховалось за неї й зайшлося плачем:

– А де мій тато?.. Де мій тато-о-о?!

Що їй відповісти?!

«Тату, таточку, допоможи, підкажи...»

...Розкішний весняний день пишається розвоєм в усій своїй сонячній красі: тремтять від жаги під поцілунками бджіл садки; духмяним трунком злітають до небес завіси бузків; парує земля, готова прийняти в розкрите лоно добірне насіння... А коло батькової могили самотньо тужить юна жінка, схожа на вишню в цвіту. Та біло-рожеві пелюстки її квіту обпалив жорстокий мороз. Чи оживуть вони, чи буде зав'язь?..

МАМО...

Вона проводжала сина в АТО слізьми і прокльонами.

– Бодай вони на собі спізнали те, що мені доводиться переживати-и! Синочку, дитино моя, та я ж посивіла, поки з армії тебе дочекалась, а тепер знову-у... А чого ж наш голова своїх гевалів не посила-а-є?.. Чого директорка школи свого тримає коло спідни-и-ці-і?.. Чого фермеру нашому пузатому повістку не принесли-и?..

– Мамо, досить. Я ж чоловік, солдат – мушу йти. Не хвилюйтесь, усе буде добре. Я повернусь, – у його голосі спокій і впевненість, а очі ховає, а серце волає: «Мамо, мені страшно – там смерть...»

* * *

«Та-тах, та-тах, та-тах...»

Потяг монотонно розсікає ніч і вперто прямує на схід. Потяг спить. Лише закамуфльований вагон гуде бджолиним роєм.

– У нас уже, певно, городи садять...

– А моїй родити скоро... Сина чекаємо!

– Хлопці, давайте ще по одній...

– Ось приїдемо, дамо прикурити всілякій сволоті!

Він мовчить, а серце волає: «Мамо! Я ще ніколи ні в кого не стріляв, нікого не вбивав...»

* * *

«Пити... Пити-и... Пити-и...»

Потріскані губи мовчазно ворухаться, а серце волає:

– Мамо... Я так скучив за Вами... Я ще не напився ласки з Ваших очей... Не сказав Вам тих слів, котрі плекаю в душі...

– Мамо... Я ще не надихався весною, літечком, осінню й зимою...

– Мамо... Я ще не розкуштував смаку жінки... Ще нікого сповна не насолодив собою... Ще не посіяв своє сім'я...

– Мамо... Я зміг... Я – зміг!..

– Мамо... Я так хочу до Вас...

– Мамо-о-о!!!»

* * *

– Усе, відмучився, – повновидий лікар відпускає місце, де щойно ще тріпотіла нитка пульсу, піднімає безживну теплу важку руку й кладе на груди молодого хлопця.

Його врода не лякається ні воцанюї блідості щік, ні густої, аж чорної, синяви під очима. Русяві шовкові брови, пухнасті вії, тонкий прямий ніс, повні тверді уста – такі дівчата люблять цілувати...

Лікар підводить стомлені очі на асистента:

– Ми все зробили, що змогли. Але шкода. Такий красень. І справжній герой. Хлопці, які його привезли, розказували, що сміливець, яких пошукати. Кажали, аби не він, загинув би весь

екіпаж. Під шаленим вогнем виліз по пояс з люка танку й встиг замінити в кулеметі стрічку з набоями. І тут куля снайпера влучила в груди...

* * *

Уже котру ніч вона лише на часинку провалюється у в'язкій сон. Але й у ньому боїться заспати – зі сходом сонця щодня телефонує син. Уже півроку все її життя у сходах сонця, а між ними – темрява.

Так і сьогодні. За вікном ледь сіріє, й на неї, нарешті, напливає сторожка дрімота, веде якоюсь пустельною піщаною дорогою...

Ураз із трави на узбіччі до ніг невелика строката гадюка – шась... Вона дерев'яніє, хоче відступити вбік, відбігти – й не може. А змія все ближче й ближче...

Аж раптом звідкілясь іздалеку, з-під горизонту:

– Мамо-о-о!!!

Вона сіпається, сполошено роззирається навсбіч і несамовито кричить:

– Синочку!!! Де ти?!

І в цю мить гадюка плигає їй на груди й прокушує серце...

* * *

Дорогу у вічність йому услали чорнобривцями й жоржинами. Він плів над світом на плечах своїх побратимів і крізь склеплені повіки споглядав чисте василькове небо. Ніби щось питав у нього... А ровесники стояли перед ним на колінах...

* * *

Отруйний гадючий зуб немилосердно гриз їй закровлену рану, коли отримувала в райвіськкоматі посмертний синів орден «За мужність».

* * *

Його ім'ям назвали вулицю, де він народився й виріс, де з прокушеним серцем живе його мати...

А на сусідній вулиці живе вона – та, з котрою він не встиг націлуватися, котру так і не насолодив собою...

Я ПОВЕРНУСЬ...

– Навіщо тобі та служба? Нащо той контракт? Тепер такий час, а раптом...

Він не дає їй доказати: закриває уста довгим поцілунком. Потім ніжно дивиться в її наліті вологою блакитні очі.

– А де ж тут роботу знайдеш? А як одружимося, за що житимемо? Та й, врешті, чоловік я чи хвіст телячий?.. Ти ще пишатимешся мною. Не бійся, я повернусь...

Лугом котиться шовковий вітер. Пестить теплими долонями високі трави, лагідно нахиляє до землі голівки квітів.

А його теплі долоні лагідно пестять її шовкове тіло, що, мов у купелі, ніжиться в траві... А вона пестить його шовкове волосся... Крізь прозору сльозинку уже недівочого болю бачить, як високо вгорі коршак женеться за луговою чашкою. Болісно замружується...

У цю мить вони, засліплені першим відчуттям належності одне одному, ще не знають, що, підкоряючись могутньому інстинкту життя, уже почала свій шлях маленька клітиночка його – згусток його! – до такої ж клітиночки її, аби злитися й повернутись у цей світ...

Повернутися до неї – його сірими очима, його дужими руками, його щирим серцем.

ЧУЖА

– Ви ще там живі?! – увірвався в слухавку істеричний голос і вихопив мене з напівсну.

– Що трапилось? – питаю захрипло. – Чого сполошила серед ночі?

– Як це чого?! Як це чого?! – скипає гнівом сестра. – Чи ви подуріли, що до цих пір сидите отам?! Чекаєте, поки бандерівці повирізають?!

– Ганно, – озиваюся якомога спокійніше, а саму починає тіпати,

бо вже печінки проїли оці істерики. – У нас тут нікого не ріжуть. Я скільки разів тобі казала.

– Брешеш! Брешеш!! Я щойно від телевізора... Діточок... Малесеньких... Порізали... Фашисти... О-о-о!! – захлинається риданнями Ганна. – Мерщій збирайте речі і втікайте сюди від вашої хунти. Місце усім знайдемо.

– Лягай спати й не мороч мені голову, – не витримую я. – Пошукай краще фашистів у себе під боком.

Вимикаю телефон і знову вмощуюся під ковдрою, але відчуваю, що пастиму очима стелю до самого світанку.

Це вже вкотре Ганна настійливо береться «рятувати» нас від бандерівців, фашистів і хунти... Не хоче слухати ніяких пояснень, не вірить жодному слову. Біда!

Вона виїхала до Москви вісімнадцятилітнім дівчам, відразу після технікуму. Тоді, ще за Союзу, приїздив до наших сусідів московський родич і вподобав мою сестричку. Торік вони срібне весілля відсвяткували, виростили сина й доньку, дочекались онуків. Ми з мамою радіємо за них, хоча Ганна й не балує нас своїми відвідинами. Майже три роки минуло, як приїздила на гостину.

Утихомиривши емоції, починаю шкодувати: знову не стрималась, а це ж рідна сестра, у нас же, крім нас самих, одна в одній нікого немає. Мамі он зовсім зле стало, мо' й до Великодня не дотягне. Нехай би Ганна приїхала, попрощалась. Треба вранці зателефонувати.

Сестра на мій дзвінок відреагувала трохи неочікувано, але таку відповідь можна було передбачити:

– Що?! Їхати до вас, на бандерщину?! Та нізащо в світі! Я ще жити хочу...

Усе ж приїхати довелося, бо у Вербну неділю мама тихо відійшла в засвіти.

Забирав Ганну в Конотопі від потяга мій син Славко своєю машиною. Хоч і перевтомлений – дві доби був у дорозі, возив продукти нашим хлопцям на схід, – але мусив їхати, бо тітка так жалісно розливалася в слухавку мокротою:

– Ой, забери мене, забери... Я боюся... Мене відразу вб'ють, як тільки вийду з вагона...

Три дні минули в жалобних клопотах. Попрощалися з мамою навіки, пом'янули, поплакали, а на четвертий день сестра почала збиратися додому.

Сіли за стіл вечеряти. Ох, краще б не сідали...

– То коли до нас? – почала Ганна, пригубивши чарку вишнівки. – Шукайте на хату покупця, складайте речі. Та не тягніть. Купимо вам будинок у Підмосков'ї – і заживете, як у Бога за пазухою. Наш Путін...

Тут Славко як скочить на свої рівні, як хрясне кулаком по столу:

– Ваш Путін?! Та бачив я вашого Путіна!.. І вас теж там само!.. Придурки недороблені...

Сусіди, певно, поподивувалися того вечора гвалту в нашій хаті. Якби Ганна була чоловіком, вони б зі Славком точно повбивали одне одного.

На ранок син рішуче заявив:

– Не повезу я її, путінську підстилку, до Конотопа. Зовсім глузд втратила в своїй кацапщині. Нехай в автобусі трохи жир розтрясе. Хочеш, проведь її, а я не збираюся.

У Конотопі ми з Ганною довго стоїмо на залізничній платформі, чекаємо московський потяг. Він запізнюється майже на годину. По куртках лупотить дрібний квітневий дощ. Вітряно. Сумно. Нарешті здалеку долинає короткий виск гудка.

– Іде, – похоплюється Ганна й кидається мені на шию. – Прощай, сестричко, прощай. Мо' й не побачимося більше...

– Що ти таке кажеш, Ганю? – притискаю її до себе й відчуваю, як стрімким водограєм просяться назовні сльози. – Заспокойся. Все буде добре.

На якусь мить вона завмирає в моїх обіймах, потім відхилиється, волого дивиться мені в очі.

– Чужа я тут, – промовляє з тугою.

Опускає донизу погляд і ледь чутно додає:

– І там теж чужа...

КОСТЯНТИН МОСКАЛЕЦЬ

Поет, прозаїк,
літературний критик, музикант

Москалець Костянтин Вілійович народився 23 лютого 1963 року в селі Матіївка біля Батурина на Чернігівщині. Заочно закінчив Літературний інститут ім. М. Горького в Москві (поезія, семінар Едуарда Балашиова). Один із засновників бахмацької літературної групи ДАК. Служив у війську, працював на радіозаводі в Чернігові, був учасником Львівського театру-студії «Не журились!», виступаючи як автор-виконавець власних пісень. Лауреат першого всеукраїнського фестивалю «Червона рута» (1989) у номінації «Авторська пісня». Автор слів і музики відомої в Україні пісні «Вона» («Завтра прийде до кімнати...»).

Автор поетичних книг «Думи» (К.: Молодь, 1989) та «*Songe du vieil pelerin*» («Пісня старого палігрима») (К., 1994), «Нічні пастухи буття» (Львів: Кальварія, 2001) та «Символ троянди» (Львів: Кальварія, 2001), «Мисливці на снігу» (Львів: ЛА «Піраміда», 2011), книг прози «Рання осінь» (Львів: Класика, 2000), «Досвід коронації» (Львів: ЛА «Піраміда», 2009), «Вечірній мед» (Київ, А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2013) філософської і літературної есеїстики «Людина на крижині» (К.: Критика, 1999), «Гра триває» (К.: Факт, 2006) і «Сполохи» (Львів: ЛА «Піраміда», 2014), а також книги щоденникових записів «Келія чайної троянди» (Львів: Кальварія, 2001). У 2000 році Віктор Морозов записав диск пісень Москальця «Треба встати і вийти», у 2008 – «Армія Світла».

Проза Костянтина Москальця перекладена англійською, німецькою та японською мовами; сербською і польською перекладені численні вірші та есе.

Лауреат премій ім. О. Білецького (2000), ім. В. Стуса

(2004), ім. В. Свідзінського (2004), ім. М. Коцюбинського (2005), ім. Г. Сковороди (2006), Глодоський скарб (2010), ім. Юрія Шевельова (2014), Національної премії України імені Тараса Шевченка (2015).

Член Національної спілки письменників України (1992) та Асоціації українських письменників (1997).

ІРИСИ

Богдані Матіяхи

Прийдуть, як віщий сон, іриси сині,
торкнуться там, де риси навісні,
де ліній долі ніжне павутиння
заплуталось безбожно навесні.

І галактичний пил над головою,
і лон глибоких золотий пилок
відіб'ються солоною луною
закушених, мов губи, пелюсток,

і заповонять сад священні гами
роси, нанизаної на твоє ім'я,
так звабливо гойднеться під ногами
не в той бік заокруглена земля.

Але ти вже не раз цю чула притчу.
Іриси в'януть, вичахають сни,
і навкоси відходить електричка
в останній день безпутньої весни.

ЖИВИЙ МЕД

у безлюдному серпні, коли
зорі падають, наче дощ

я кажу, що ти – живий мед
і пишу про це білий вірш

а ти дивишся у вікно
де тече мерехтливий лад
і розчісуєш перед сном
коси з посмішкою на вустах

і римується з вічністю мить
закарбована у віршах
довжелезна фермата життя
переповнює стільники

БУДЬ ЗІ МНОЮ

Будь зі мною до ранку, тонкий сон,
лезо, що вени тне.
Віддзеркалена кров, одна на двох,
лице, на двох одне.

Будь зі мною до ранку, ласкаве дитя,
пошепки розкажуй казки,
серед ночі, коли тане талії лід
і тугими стають соски.

І коли вибухає вологий вогонь,
спазматична чайко губ,
і коли накриває ніжний бог,
все одно ти зі мною будь.

Ранок дивиться, як ти бездонно спиш,
зацілована дотла, –
ієрогліф тіла, живий вірш
на аркуші простирадл.

* * *

Став на паузу Вісконті
недодивлені дива –
впали сутінки бузкові
православного Різдва.

По коліна у болоті
пастушки на Схід бредуть.
Ангел, мокрий і самотній,
джіпієсить їхню путь.

Як і перше, білі крила,
а під віями – імла.
Намальовано акрилом,
зверху лак, усі діла.

І двосічні зливи січня –
із нікуди у ніде.
На Майдані споконвічна
революція іде.

І царі безповоротно
загубилися в юрбі.
...Зірко, ясна та холодна,
як я скучив по тобі.

* * *

В тремкому полум'ї весни
згорять сніги, дотліє крига.
Допишеш ти свої листи
і дочитаєш книги.

Піднімеш голову, зирнеш –
і вибухнуть зіниці:
у світі є сонця, жінки,
і птиці.

* * *

Дружині Богдані

Моя кохана спить, а за вікном
Сади стоять, облиті молоком.
І губи її ніжні, навісні
До себе посміхаються вві сні.

А ніч тече, прозора і легка,
Ледь світиться у темряві рука.
На голому смаглявому плечі –
Слід кольору багряної парчі.

* * *

Ти жайворонок Сніг,
Пташа нічного чату,
Що тане і тремтить,
Сідаючи до рук;
Ти не питай мене,
Навіщо був початок,
Бо все-таки я не
Усевідушій Google.

Одна із міріад
Історій Інтернету,
Легесенький роман,
Збережений у кеш
Сумного серця, де
Всі хакери й поети
Тримають і пuste,
І найдорожче теж.

Хай жайворонка пух
Жаркий і невагомий
Закутає тебе
У ніжні кубла сну;
Нехай фонема «у»,

Бездумна і бездомна,
Торкається до губ,
Яких я не торкнув.

* * *

Полагодив годинника старого,
Давняшнього причетника чувань,
Милуюся чергою коливань,
Що маятника водять золотого.

Нарешті це триває досить довго –
Прозорий час утрати сподівань,
Байдужості до всіх на світі знань
І тихої довіри до простого.

Коротшають повільно гожі дні,
Видовжуються тіні на стіні,
Один за одним коники зникають;

Обітованна міниться зоря,
Та вже ніхто нічого не чекає
У падолисті дат календаря.

ПОВТОРНИЙ ЧАС

Андрієві Деркачу

Цю тишу можна крyати ножем.
Вона – достигле яблуко достоту,
І хризантема присмерків, природа,
Яка цвіте, блукаючи між полум'ям та сном.

А іншими словами – то є тема,
Яка продовжує лунати і тоді,
Коли відгомоніли інші теми,
Коли натомлені музики розбрелися по кав'ярнях,
І, затиснувши кофри поміж ніг,
Смакують вина прохолодні та пліткують.

Цю тему можна різати ножем,
Коли безлюдна філармонія тече
У потойбічні вулиці, у час
Розлучених коханців та героїв,
Що, не сягнувши чину, в забуття
Поволі опадають і лежать там,
Немов метелики намоклі у квасолі,
Пригнічені тоталітетом тиші,
Але живі, бо все ще *рання осінь*,
І божевільний – німець та філософ –
Учив колись, що є повторний час.

Приготувавши свіжий чай, ти забуваєш
Про золотий ланцюг недолі. Ти живеш
Так високо, що вже поняття меж
Не є придатними для вжитку, для розмови, –
Всі вимагають неповторності, авжеж;
А ти повторення бажаєш і віднбви.

* * *

Коли всі покладуться на спочинок
коли заплющать очі дуже добре
над нами запалають вогкі зорі
сніги довкіл засяють запашні

як добре без людей чи правда тату
чи правда що в лісах
живуть зимові світлячки
чи правда – в небесах
летючі риби множаться

вони обходяться так добре
без музики полотен і книжок
чи правда тату
    правда тату
        правда

* * *

Історія троянди та снігів
Була не дуже довгою, одначе,
Зумовила вона і нашу вдачу,
І вічну долю страчених богів.

Летіли з опівнічних берегів –
І на пелюстках танули гарячих,
Ці дотики, осмислені і зрячі,
Коханців та смертельних ворогів.

Якби не ця краса неподоланна
І не жага самозаглади плавна, –
Уже б давно здійснився Суд Страшний;

Та Господеві хто накаже: «Годі!»? –
І сипле сніг, пречистий, запашний,
І вічний хрест буяє на Голготі.

* * *

Четверта ранку тихий рок і теплий плед
я випросив у тебе трохи рому
лишилося півпачки сигарет

а решта невідома

гравці твоє волосся розплетуть
і Дюрер у старій пінакотечі
розкаже щό лишається на серці

а що з собою на Вкраїну не беруть

усе таке пречисте і пусте
побачимось у снах або у віршах
і може все складеться щасливіше

тоді коли п'ять років перейде

ВОНА

Завтра прийде до кімнати
Твоїх друзів небагато
Вип'єте холодного вина

Хтось принесе білі айстри
Скаже хтось: «Життя прекрасне»
Так життя прекрасне а вона

А вона а вона сидітиме сумна
Буде пити не п'яніти від дешевого вина
Я співатиму для неї аж бринітиме кришталь
Та хіба зуміє голос подолати цю печаль

Так у світі повелося
Я люблю її волосся
Я люблю її тонкі вуста

Та невдовзі прийде осінь
Ми усі розбіжимося
По русифікованих містах

Лиш вона лиш вона
Сидітиме сумна
Буде пити не п'яніти від дешевого вина

Моя дівчинко печальна
Моя доле золота
Я продовжую кричати

Ніч безмежна і пуста

ВОЛОДИМИР МОХНЄВ

Прозаїк

Мохнєв Володимир Никифорович народився 24 серпня 1937 року в селі Хотуничі Щорського (нині Сновського) району на Чернігівщині. Закінчив середню школу, Гомельський будівельний технікум, Московський інститут інженерів землевпорядкування. Служив у армії.

У Білорусі працював на будівництві Світлогорського хімкомбінату, інженером-будівельником Річицького райвиконкому, в Ростовській області будував нове місто Усть-Донецький.

На Чернігівщині працював архітектором Щорського району, старшим майстром Щорського профтехучилища №7.

Має звання – відмінник народної освіти України.

Пише російською мовою.

Автор роману-дилогії «Стремнина Тихого Дона» (2009, своєрідне продовження роману М. Шолохова «Тихий Дон»), збірки оповідань «Под свою тальянку и смеюсь, и плачу» (2011) та роману-трилогії «Судьбы людские» (2014).

Член НСПУ з 2016 року.

ОБМАНУТОЕ СЧАСТЬЕ

Месяц выщербленным ржавым пятаком незаметно выполз из-за деревьев. Постояв несколько минут на острых вершинах пирамидальных тополей, росших вдоль улицы, он горделиво поплыл к звездам, близоруко подмигивающим с проснувшегося небосвода.

Разогнав стайки робких тучек, весь посеребрённый, уперся месяц своими невидимыми лучами в уставшую за день землю, напрягся, выпрямил горбатую спину и поднял на плечах осевший с вечера сумеречный купол неба: над землёй стало просторно и светло.

Из-под насупленных бровей он по-хозяйски осматривал землю, с любопытством заглядывая в спящие окна домов.

Над усадьбой большого дома, стоявшего на окраине поселка, замедлил свою неторопливую поступь, недовольным взглядом разогнал туман с огорода, скатил его белесыми лохмотьями на пойменный луг.

Дом во всем своем величии озарился хмурой монументальностью. Шесть его окон, с резными наличниками и выкрашенными ставнями, глазели через высокий сплошной забор на улицу, залитую млечно-голубой прохладой.

Полночь, но дом еще не спал. Во дворе позванивала собачья цепь. В сарае корова жевала жвачку, тяжело вздыхая. Ворчали сонные куры, удобнее усаживаясь на насесте, гоготали тревожно гуси, напуганные ночными шорохами. Кроли вызывающе стучали задними лапами о деревянный пол клеток, выстроившихся вдоль глухой стены сарая, крытого шифером под фронтоном.

Хозяйка дома, по прозвищу Остапчиха, размеренно и степенно хозяйничала в чулане, занимавшем большую часть сени. Она перекладывала с места на место узлы, коробки. Еще легко, несмотря на свои семьдесят лет, перетаскивала мешки с зерном, вцепившись в мешковину узловатыми, скрюченными пальцами. Заглядывала в ящик с салом, засыпанным сверху толстым слоем пожелтевшей соли. Вынимала кусок, по-собачьи обнюхивала его со всех сторон и снова укладывала, втаптывая кулаком по краям соль. Потрогала в мешках сушеные, трёхлетней давности яблоки и груши. Они ей показались сырыми, она решила просушить их днём на солнце. Трехпудовую эмалированную кастрюлю прошлогоднего меда обвязала чистой марлей, накрыла деревянным кружком, желтевшим под тусклым светом восковой свечи, стоявшей в банке с зерном.

Остапчиха не признавала электрического света. Он ей

казался слишком ярким. В полутьме свечи ей было смелее и привычнее.

В чулане воняло мышами и плесенью. Остапчиха тоненько, по-кошачьи, чихала от едкой пыли, вытирая нос подолом широкой, длинной, до пят юбки. Взяв свечу, заглядывала по углам чулана, по-старушечьи недовольно бубнила на невестку:

– Чертовка ученая, где она запропастила кувшин с «квасолей»? Вчера же видела... И сколько ты моих нервов иссушила, проклятая! Где ты на мою голову взялась?..

Её невестка только что управилась по хозяйству, села в большой комнате писать планы на день. Звали невестку Натальей Ивановной. Работала она в детском саду воспитателем. Была тихой и покорной. На её нездоровом лице лежала затаенная грусть и давнишняя печаль о неудавшемся втором замужестве.

Скоро Наталье Ивановне пятьдесят лет, но не видела она от начала войны ни одного зернышка счастья, которое, если и было, то так мелко и редко рассыпано по тернистым годам жизни, что память не могла его сохранить, как ни старалась она вспомнить. Да и вспоминать-то не было времени: вставала вместе с седым рассветом, зимой – с третьими петухами, ложилась за полночь. Сегодня Наталья тоже встала рано, хотя и чувствовала себя неважно: болела печень, ломило раненые ноги. Но кто поверит в этом доме её болезням? Свекровь? Муж? Нет в этом доме никому сочувствия, тем более ей, чужому окрайцу, отрезанному войной и не ко двору пришедшемуся в этой семье.

Во дворе залаяла собака, став на дыбы, хрипя под натянутым ошейником: кто-то требовательно стучал калиточной щеколдой, напугав Остапчиху. Во дворе послышался разговор.

Свекровь приоткрыла из сеней тяжелую, старого образца дверь, кое-где уже поточенную шашелем, сказала, растягивая слоги:

– Ната-алья-а! Телеграмма тебе!

А сама близоруко поднесла к глазам телеграмму, сияясь прочитать текст, но не видела ни одной буквы.

Наталья вышла в кухню, зажгла свет, не погасив его в большой комнате.

– Чего это свет по всему дому горит? – спросила свекровь,

жмурясь от света, сложив в щелочку глаза. – Мышей боишься?! Так месяц светит...

При слове «телеграмма» у Натальи колотнуло сердце и что-то холодное оборвалось внутри.

– «Неужели с дочерью что-нибудь?» – молнией полоснула мысль и застряла болью в сердце, сдавив виски до мошек в глазах. Дочь её, Галя, недавно вышла замуж, жила в Киеве, ждала ребенка. Жизнь дочери сложилась неудачно. Наталья чувствовала это и по письмам дочери, и по её настроению, когда та приезжала. Наталья смотрела на телеграмму и не могла понять её смысла: «Наташка, я живой, твой Ванюша, буду звонить, буду писать, целую вас с дочкой».

– От Ванюшки, – как-то неловко засмеялась Наталья Ивановна и прижала телеграмму к груди: – Господи! Как так – живой? Ванюшка мой живой... Через тридцать лет живой?..

Несвязность слов и растерянность мыслей овладели Натальей. Ванюшей она звала своего первого мужа. Он в сорок первом без вести пропал. Похоронку она и теперь хранит, как заветный амулет, уже пожелтевшую от времени. Испугавшись своей растерянности, повыключала везде свет и стояла посреди кухни, глядя на вытканый на полу месяцем оконный кособокий переплет.

Свекровь, снедаемая любопытством, снова приоткрыла дверь:

– От кого телеграмма?! – спросила она строго.

Наталья некоторое время помолчала, даже хотела сказать, что не знает, от кого, потом нашлась, что ответить.

– От дочки, мама. В гости зовет...

– От той вертихвостки? Могла и в письме написать, а то деньги транжирит только. Если думаешь ехать, то нечего тратить гроши. Она и так нас разорила своим замужеством. Мыслимо ли, шесть сот на свадьбу пошло! И толку, наверное, не будет с её замужества. Ветрогонка.

Галя родилась от первого мужа, Ванюши. От второго мужа, сына Остапчихи, детей не было, за что свекровь укоряла Наталью, особенно, когда была недовольна невесткой:

– Чертовка бездетная, крутила в молодости, вот и нет теперь внуков, старости моей порадовать некому.

Галю она никогда не признавала за внучку. Косо смотрела,

когда та ела конфету. Успокаивалась, лишь узнав, что конфету дала соседка. Если Наталья покупала дочери одежду, свекровь поднимала скандал на весь дом. Муж молчал, а виноватой оставалась Наталья. Уходила в такие минуты Наталья в сарай и давала своему сердцу наплакаться вдоволь.

Разговор в доме был об одном – о богатстве, о бережливости. Свекровь жадно, по шепоткам, каждый день выдавала Наталье продукты, долго наставляя, сколько резать сала на жарку, сколько крупы класть. Перед базарным днём отмеривала, сколько чего продать, говорила, по какой цене. Первое время Наталья стеснялась продавать: на базаре встречались знакомые люди – она отворачивалась. Приходила домой со слезами:

– Сами продавайте, не пойду больше...

– Не краденое, свое продаем, и нечего от людей морду воротить, – укоряла свекровь. – На все готовое пришла. Твоей рукой и колышка не забито в этом доме. Голодранкой сын взял, да еще с «приданным». Так что, моя милая, уж повинуйсь... терпи. В моём доме – моё повеление. Так было, так будет!..

У Натальи сердце болело по дочери. Хотелось помочь. Но ей редко удавалось от каждодневных подсчетов выкроить десятку и послать в письме Гале. Дочь последнее время редко приезжала домой. Она не могла видеть слёз матери и того, как мать незаметно от свекрови и мужа старалась положить ей в сумку кусок сала или фунт творога. Когда Наталья провожала дочь на поезд, говорила виновато:

– Прости, доченька, что не могу ничем другим помочь. Знаю, коришь меня, что жизнь наша так сложилась. Но что сейчас поделаешь? Мне уже, наверное, осталось жить немного. Не могу я ничего изменить в этой жизни. И сил моих не хватит, да и не решусь я уже на это. И людей совестно.

– Мамочка, ты приезжай ко мне. Тебе надо обязательно лечиться. Я устрою, покажу тебя хорошим врачам. Может, можно твою печень вылечить, а главное – точно знать...

Вот этого «точно» Наталья боялась больше всего. Да и другое: где там у дочери жить? Квартира однокомнатная. Стеснять не хотелось.

И вот телеграмма. Похоронка и телеграмма. Смерть и жизнь. Руки трясутся у Натальи, нервно дергаются в плаче её губы. Она шепчет:

– Ванюша, родной мой, неужели это ты?.. Господи, живой. Как нашел меня, Ванюша? Здоров ли ты? Наша дочь, Ванюша, уже замужем. Скоро дедушкой будешь.

Прижимала Наталья Ивановна к губам телеграмму, водила ею по лицу, вдыхала через её текст далекий запах своего Ванюши. И не была Наталья Ивановна так счастлива никогда, как сегодня. Даже не чувствовала, как болит печень, как ноют ноги. Забыла она сейчас и пьяные побои второго мужа, и оскорбительные слова свекрови. Всё поглотило озарившее Наталью Ивановну тепло телеграммы.

В мыслях долго она разговаривала со своим первым мужем. Ей было хорошо, она умилялась этим разговором всю ночь. Долго сидела в тёмной спальне за столом, подперев ладонями лицо, и смотрела в сад. Крупными слезами блестела роса на огуречных грядках, золотились под луной яблоки в густых кронах яблонь, жадно вдыхавшими своей листвой ночную прохладу. В открытую форточку ветерок вносил запах огорода, приятно ласкал лицо, как будто это было прикосновение Ванюшиных губ. Перед зарей прилегла, чтобы еще и еще раз обдумать всё случившееся, так внезапно ворвавшееся из далёкого прошлого неожиданным счастьем.

Свекровь уже храпела на печке, сонно плямкая губами. В окне жужжала проснувшаяся муха, слепо ударяясь в стекло, равномерно тикали настенные ходики, где-то под печкой, как-то могильно, стрекотал сверчок, монотонно квакали лягушки на болоте. Но всё это не могло оторвать Наталью Ивановну от нахлынувших чувств. Они её поглотили всю. Она ничего не видела, ничего не слышала.

В её сладкую мечту вплеталась лишь одна посторонняя мысль: «Как хорошо, что муж в командировке». У нее было время более спокойно всё обдумать. Только бы не выдать своей радости свекрови! Придет время, и она всё сама им скажет.

Потом ей почудилось, что кто-то подшутил этой телеграммой. Еще и еще прошептали её губы заученный текст. Нет, не подшутил. Никто её не называл Наташкой, кроме Ванюши. Нет! Это он, её Ванюша, это он...

Наталья Ивановна уснула на несколько минут, чтобы снова проснуться и думать, всё думать о нём.

В этот день работники детского сада впервые увидели свою Наталью Ивановну воодушевлённой и весёлой. От этой, непонятной для всех, радости Натальи Ивановны им было приятно, хотелось спросить: отчего она сегодня такая? Никто не спросил. Боялись разогнать озарившее её вдохновение и затаённую улыбку, пробивавшуюся сквозь усталую кожу лица.

Вскоре получила извещение на переговоры с Ванюшей. Пошла на телеграф за два часа: а вдруг позвонит раньше? Слышала родной голос в трубке и не могла ничего связно ответить, только говорила:

– Ванюша, Ванюшечка мой... родненький мой... Ванюшечка... живой...

Плакала. Комок горького счастья подступил к горлу, а сердце выдавливало слёзы. Капали они крупные, как капли березового сока. Ничего она за своей радостью не поняла, что говорил ей Ванюша. Разговор закончился, а она всё стояла и улыбалась, держа телефонную трубку, всю мокрую от слёз, вспоминала свое первое счастье, свою далёкую любовь, так неожиданно выплывшую золотым месяцем из предвоенных лет.

Вышла замуж за Ванюшу в восемнадцать лет. Отец и мать ругали, когда узнали, что выходит за еврея, его родные тоже были недовольны намерением сына жениться на русской. Сбежали с Ванюшей из родного города. Устроились на работу. Получили комнату в общежитии. Вскоре дочь родилась. Что оставалось родным? Смирились. Простили беглецов. Приезжали часто и те, и другие. Помогали. Особенно были в восторге его родные: внучка, как две капли воды, была похожа на сына. И вдруг – война. Размотала, разогнала она людей по страшным дорогам. Не обошла она и Наталью. Ванюша ушел на фронт. Его родных немцы расстреляли. Её отец и мать погибли под бомбежкой в собственном доме. Одна осталась с маленькой дочкой. Когда пришли немцы, жила по чужим сараям, пряталась в оврагах, скирдах. За еврейку принимали её. Спасибо добрым людям: отвели их к партизанам в лес. Была и связной, и санитаркой. Ходила в разведку. Два раза

была ранена в ноги. Выжила. Похоронку получила. Не верила ей Наталья. Закончилась война, но она долго искала своего Ванюшу. Писала. Ездила. Расспрашивала знакомых, его сослуживцев. Все подтверждали, что погиб её Ванюша. Даже узнала село, где погиб. Приезжали часто сюда с Галей, обходили безымянные могилки, клали цветы. Годы немного сгладили горе. Жить надо было. Вот и жили с дочерью в нужде. А тут Николай, второй муж, повстречался. Говорил, что любит. Дочку приласкал. Показался добрым человеком. Вышла замуж не любя, просто за доброго человека вышла. Но фамилии не переменяла, оставила её, как память о Ванюше. Жила с Николаем, а думала о нём.

И вот нашелся Ванюша. Она не спрашивала себя, где он был, с кем жил, как остался в живых. В письме написал, что вторая его жена, спасшая ему жизнь, умерла. «Прости, Наташка, меня, так война распорядилась нашей судьбой. Очень хочу видеть вас, хочу оставшиеся годы быть с вами...»

Простила не задумываясь. «Зачем, Ванюша, просишь прощения? Приезжай какой есть: без рук, без ног, я тебя, родной, и мертвого ждала. Это ты прости, что не дождалась...»

Дочь писала матери: «Бросай, мамочка, этих домостроевцев и едь к нему. Прости, мама, ему всё. Ведь он, мама, наш. Родной наш. Хуже тебе не будет...»

Читала письмо дочери, улыбалась: «Глупенькая моя, разве я могла бы иначе? На край света пойду за ним, доченька. В одной рубашке пойду, всё оставлю им...»

Вскоре получила от него телеграмму: «Приеду восемнадцатого июля. Будь готова. Ничего с собою лишнего не бери. Жди в садике».

Наталья хотела сначала взять отпуск, но передумала: решила уволиться совсем. Дома обо всём рассказала мужу. Тот, собрав два чемодана, выбросил их во двор.

Свекровь сказала:

– Блудной взял, в блуд и возвращайся! Потаскуха!.. Подохнешь под чужим забором!..

Что могла ответить Наталья? Взяла чемоданы и молча ушла. Временно жила у няни своей группы. Ждала восемнадцатого, как

ждала в молодости свидания с Ванюшей. Волновалась. Ходила из группы в группу. Мысленно уже несколько раз простилась с детьми, со всем тем, что видела каждый день, с чем встречалась.

После обеда, во время сна, во двор детского сада зашел мужчина – высокий, элегантно одетый. Первыми его заметили няни, несшие из кухни в группы чистую посуду. Влетели в группу и в один голос:

– Наталья Ивановна, идёт! Точно он... красивый!..

Сами спрятались в свои группы. Наталья Ивановна вышла в коридор. Стоит и по-девичьи волнуется, теребит кончик пояса. Сердце колотится, чуть не выскочит. Кровь прихлынула к лицу, подкашиваются ноги.

Мужчина зашел.

– Здравствуйте. Мне нужно видеть Наталью Ивановну, – сказал он, обращаясь к Наталье. Не узнал свою Наташку. Не такой она теперь была. Совсем не такой, как в восемнадцать лет.

Наталья упорно смотрела на мужа. По взгляду он догадался, что это, должно быть, она.

– Это я, Ванюша... твоя Наташка, – как-то робко и стеснительно произнесла она.

Лицо мужчины изменилось от удивления, на нем проступила какая-то растерянность.

– Неужели это ты, Наташка? Как изменилась! Мне не верится, что это ты...

Он с сожалением смотрел на неё, придирчивым взглядом окидывал с ног до головы. Смотрел на её немодную одежду, на её худую фигуру. Смотрел и видел совсем чужую женщину, далёкую, как меркнущая звезда. Смотрел и сравнивал Наталью со второй женой, красивой, дородной, ухоженной женщиной. Подошел к Наталье, обнял неловко, чуть прикоснулся своей щекой к её горячему лицу – и поморщился...

Она вдыхала аромат дорогого одеколона и стеснялась мужа поцеловать, думала, что вся пропахла детьми, садиком.

Наталья рассказывала о себе, о дочери, спрашивала, как он жил. Он отвечал однозначно:

– Выжил, Наташка. Да что обо мне... Рассказывай всё о себе, – и

взял её холодные руки в свои пухлые ладони. Наталья говорила, говорила. Он невнимательно, с притворным сочувствием слушал, кивал головой, а думал совсем о другом: «Зачем я сюда приехал? Да с ней страшно показаться на людях. Как опустилась: неуклюжая одежда, разговаривает по-сельски, лицо осунувшееся. Да и как-то холодно встретила... чужая совсем. Вот что годы делают». Постепенно его охватывало чувство брезгливости и пренебрежения к этой стоящей рядом женщине с сияющими от счастья глазами. «Что я здесь делаю?» – росло раздражение...

Когда она в разговоре сделала паузу, он сказал:

– Ты, Наташка, подожди здесь. Я сбегая, возьму билеты на скорый. Найму такси, пусть подвезет к вокзалу, а то что-то на двигается дождь. Только жди.

– Хорошо, Ванюша, я буду ждать, – улыбнулась Наталья Ивановна и подумала: «Боится, что убегу... Глупенький. Куда мне бежать?»

Ванюша сделал недовольное выражение:

– Наташа, не называй меня так. Возраст.

– Хорошо, Ванюша. Хорошо. Буду звать Ваней. Все понимаю.

Было заметно, как он натянуто улыбнулся жене, подмигнул и поспешно ушел.

Долго ждала его Наталья Ивановна. Выходила на улицу, волновалась, посматривала на низко плывущие брюхатые тучи. Казалось, зацепись одна из них за острые вершины деревьев, и хлынет дождь, прощальный дождь в этом поселке – хлынет и смоем все прошлое в Натальиной жизни.

«Что с Ванюшей? – думала. – Почему его так долго нет?» – Наверное, трудно с билетами. Так у неё же знакомая кассирша! Ребёнка водит в её группу.

До поезда времени оставалось совсем немного. Решила: «Пойду пешком. Может, успею взять билеты».

Попрощалась со всеми. Прослезилась. Пожелали ей счастья. Нянечка помогла поднести чемодан.

Наталья Ивановна искала Ванюшу на вокзале: заглядывала в людный буфет, несколько раз обошла очередь у кассы, торопливо ходила по перрону, от волнения хрустела своими худыми пальца-

ми, поднималась на цыпочки, чтобы лучше видеть пассажиров. Ванюши нигде не было. Подошел поезд, перрон засуетился. Её толкали, а она всё искала своего Ванюшу, пробираясь между людьми. Поезд постоял две минуты и плавно отошел от посадочной площадки. Наталья пристально всматривалась в окна вагонов. Они пробегали перед глазами всё быстрее и быстрее.

А в это время её Ванюша сидел в купейном вагоне и, не надеясь увидеть жену, смотрел в окно. Он не пошел на вокзал за билетами. Нанял такси и поехал на соседнюю станцию. Там взял один билет, сел в поезд. Он трусливо бежал от своей жены.

Наталья увидела мужа в окне – своего первого мужа, человека, которого ждала, с которым хотела разделить давно потерянное счастье. Когда купе, в котором он сидел, поравнялось с Натальей, он заметил жену и торопливо задвинул занавеску.

Наталья бежала за вагоном вдоль перрона, потом перешла на шаг, взявшись за сердце. Тяжело дышала, но шла и шла, и всё ждала, что Ванюша вот-вот спрыгнет с подножки. Когда поезд исчез в дождливой пелене, она остановилась, находясь уже на путях, возле самых стрелок.

Тучи прижали землю. Поднялся ветер. Стало совсем темно. Глухо, где-то еще далеко, прокатился гром. Крупные, редкие капли дождя упали на асфальт перрона. Потом пошел ливень. Наталья Ивановна, вся промокшая, прислонилась к штабелю старых шпал, лежавших на обочине насыпи, и чуть слышно прошептала:

– Зачем же так, Ванюша?.. Что я людям скажу, как дочери посмотрю в глаза?.. Зачем ты меня заставил?..

Её слова поглотил раскат грома; молнии, расписавшись на тучах, осветили землю.

Она увидела впереди тень поезда, прятавшегося за стеной дождя. Перекрестилась и пошла навстречу. Только и успела сказать:

– Пусть, Ванюша, Бог простит тебя...

Два чемадана одиноко стояли на перроне, омываемые крупным дождем, а над ними – душа Натальи Ивановны, ожидавшая своего Ванюшу.

г. Щорс, 1975 г.

РОСТИСЛАВ МУСІЄНКО

Поет, прозаїк

Мусієнко Ростислав Андрійович народився 24 грудня 1955 року в місті Макіївка Донецької області. У 1977 році з відзнакою закінчив фізичний факультет Чернігівського педінституту. В армії служив рядовим, виконував обов'язки офіцера-кореспондента дивізійної газети. Працював кореспондентом багатотиражної газети в Чернігові, редактором, завідувачем відділу інформації Чернігівського обласного телерадіокомітету.

У 1986 році, після закінчення з відзнакою відділення журналістики ВПШ при ЦК КПУ, – власний кореспондент Держтелерадіо України в Чернігівській області. З 2000 року – власкор УТ-1 (Першого Національного каналу телебачення).

У 2007-2010 роках – політичний оглядач Національної радіокомпанії України (УР-1), автор і ведучий передач «ЛІФТ» (Література – фактори творення) і «На перехрестях історичних паралелей».

Автор проекту і перший упорядник журналу «СКІФ» (Спецслужби-Кримінал-Історія-Фантастика), що видавався Чернігівською облдержадміністрацією. Нині – власний кореспондент телеканалу «Тоніс» по Чернігівській області.

Друкувався у Всесоюзному збірнику фантастики «Ветер над яром», журналах «Дніпро», «Знання та праця», німецькому російськомовному журналі «Партнер». Автор книг: «Хроніки Марнії», «Стація безодні», «Завихрений час».

Дипломант Всеукраїнського конкурсу «Коронація слова» 2008 року в номінації «Роман» за книгу «Віч-на-віч». Друге міс-

це в обласному конкурсі «Книга року-2010» за роман-трилогію «Хроніки Марнії».

Представник журналу «Современная Европа» (видання Російської Академії наук, Москва) в Україні. Кандидат у майстри спорту, президент Чернігівської обласної шахової федерації.

Член НСПУ з 2013 року.

ПОГОЛЯ

(Уривок з пригодницького роману)

Коли «Ніссан» з фіолетовими номерами вже полишив за видноколом церкву на кручі при в'їзді до містечка його юності, дорога нагадала Миколі довжелезну ненажерливу змію, котра захланно й захоплено заковтувала кілометр за кілометром.

А потім він побачив, що дехто хоче, може, й не заковтнути, а просто захряцати саме його. Бо силует такої машини він уже пам'ятав мало не на генетичному рівні. Але надто стрімко наближалися ті сплющені, ковзкі придонні риби, постійні мешканки Маріанських западин його кошмарних снів. І вже кілька цих спецмашин мало не гризли спецпокришками асфальт – зовсім не в маренні, а наяву. Звичайного літнього будня з неймовірними, ніби в дитинстві, вежами білих хмар над головою.

Яку зібралися відірвати таки остаточно. Час поплив надзвичайно повільно – іноді з ним таке траплялося... Микола бачив, як плавно перетворюється в химерну краплю на лобовому склі невдатна комаха, і це тривало, тривало, тривало... А потім його власні руки, анітрохи не заклопотані шаленим станом мозку, твердо і впевнено викрутили руль позашляховика. Одночасно до підлоги була втоплена, вдаючись до водійського сленгу, «гашетка».

І «Ніссан» понісся умовно асфальтованим пугівцем у напрямку приблизно відомому Миколі. Багато років тому там процвітав ще й

доти, як не дивно, державний мисливський заповідник. Процвітав майже в прямому розумінні слова. Ніздрі Мовляна ворухнулися від рефлекторної згадки про мало не гектарні платнації дикоростучих конвалій, блукаючи якими, можна було й знепритомніти. Але тоді його, кореспондента телебачення з камерою на плечі, хутко виводили куди слід – а, власне, на слід – тамтешні егері. Йшло полювання на зубрів – безкровне, слава Богу, полювання. І вже десь на межі світлових сприймань підстаркуватого телеобладнання і фізичної спромоги його супровідників він побачив величні обриси тварин і натис червону кнопку.

Зараз на червоній кнопці, тільки зовсім інших пристроїв, перебував він сам. Зі ще однією різницею. Зубри здатні пересуватися десь вдвічі-втричі швидше людини, навіть взутої в кросівки. А от непогана зовсім гума «Ніссана» практично не давала переваг відносно хутких переслідувачів. І зубром себе Микола анітрохи не відчував. Швидше – зайцем...

Але і зайці, мовою мисливців, уміють робити «скидку» – тобто, плутати погоні напрям. Мовлян лихоманково завважив, що вже починається ріденький ліс, і знамениті колії, захаращені, як у нас заведено, купами сміття. Знову почав застигати, мов розмазаний по склу метелик, час. Майже не гальмуючи, щосили повернув кермо. Спершу «Ніссан» їхав на двох колесах, але потім вчепився всіма широчезними шинами в піскуватий ґрунт.

Переслідувачі, залишивши на умовному асфальті жирні смуги від пригорілого гальмівного шляху, метнулися навздогін.

Отут їм і почалися непереливки.

На відміну від Миколиного джипа, риби, виплеснуті з моторшнуватих глибин структури-перевертня, про існування якої Мовлян вже давненько починав здогадуватися, були такі дуже присадкуваті. І їх незаперечна аеродинамічна перевага на більш-менш пристойній трасі оберталася зараз доволі кумедним боком. «І довго землю рив і нюхав, і дуже жалібно стогнав», – криво посміхнувся Микола, в розшарпаних асоціаціях якого несподівано виник батько Котляревський. Рити й нюхати поліський

супісок переслідувачам доводилося раз за разом, і зовсім не в поетичному розумінні. До того ж, згідно зі всією класикою гонитви, жертва має одну-єдину перевагу. Полювальники твердо й однозначно обрали саме її, але вона має вибір багатьох шляхів до втечі. І Мовлян скористався цим правом сповна. Мовцьований звір, він несподівано виявив у себе подібну ж інтуїцію, кидаючи «Ніссан» такими манівцями, що відрив постійно зростав. А потім настав такий собі момент істини. Джип вихопився на цілковито несподівану в цій глушині дорогу, яку Мовлян свого часу називав космічною.

Пряма, мов стріла, дійсно викладена з плит, виготовлених за технологіями, близькими до критеріїв надійності стартових смуг, вона мала одну особливість, добре відому Мовлянчу і цілковито незнану тим, хто вже тішився перевагами своєї спецтехніки на цілковито, нібито, сучасному покритті. Тільки вони не відали, що таким воно було десь півстоліття тому. Коли створювався один з найпотужніших полігонів бронетехніки в колишній радянській імперії. І ще одне... Злітними смугами танки – принаймні, за рідкісними винятками – таки ж не їздять. А тут вони їздили постійно, довівши суперплити до стану, коли їх арматура почала просто-таки збуджуватися, зрушена в своїх з'єднаннях, розпружнюватися і виростати, мов ті гриби, з-під бетону.

Тільки ж гриб, навіть якщо проріс на асфальті, жодної небезпеки для автомобіля не становить. На відміну від мало не півтораметровх штирів з високоякісного, напрочуд твердого металу, котрі не надто густо, але цілковито хаотично і, головне, під дуже небезпечним кутом стирчали по цій дорозі. Яку вже давно забули танки, але опановували місцеві і навіть столичні грибники. Практично кожному таку залізяку вони знали напам'ять.

Мовлян виїжджав сюди за маслою та білими не раз, хоча й давненько. І вже тоді мовчазні охоронці мертвого полігону, що негайно відгукувалися на легеньку вібрацію траси, ледь водили, ніби прицілюючись, сліпими бронебійними голівками, нагадуючи йому готових до кидка змій.

Густішали сутінки, і він уважно відстежував малопомітні для необізнаних сюрпризи (один, розташований аж вельми вдало, постарався проскочити майже впритул), водночас спостерігаючи в дзеркалі погоню, яка радісно додавала газу.

Потроху, хоча і впевнено, в навколишніх хащах обсідалися присмерки. Вони враз перетворилися в цілковиту ніч для командора автопробігу, коли гартоване, а може, й леговане вістря таки дочекалося свого часу. Без особливих складнощів проштрикнувши метал, пластик, а потім і грудну клітину чолов'яги поряд з водієм. Той навіть не встиг нічого зрозуміти. Як і кермувальник наступного спецапарата, котрий на шаленій швидкості вгатився за мить в бензобак лідера. Процес детонацій парів пального ще тільки починався, як до невеселої компанії долучився третій і останній учасник перегонів.

Такого вибуху, справді гідного легендарного полігону, майор запасу Мовлян не спостерігав давненько. Принаймні, з часів масштабних військових навчань в Забайкальському окрузі.

Тільки тоді він був юним рядовим, і всілякі вогненно-шумові ефекти лише неабияк тишили. Зараз Мовлян з несподіваними для себе труднощами зупинив джип і на негнучких ногах майже випав зі шкіряного сидіння. Спершу прихилився до запилуженого крила, а потім сів, приткнувшись скронею до розігрітої покришки. Патьоки поту, змішуючись з гарячим дорожнім брудом, спливали з чола на щоку, шию. Микола нічого не відчував. Його зіниці були неймовірно розширені. На краю наступаючої п'їтьми шалене полум'я обгризало купу металобрухту. Спалах, глухий рев, що перейшов у навальне гуготіння, – вибухнув останній бензобак. Вогняні ікла шматували скорчені металеві кістяки, схожі тепер на викопних ящерів. Жодних інших звуків, крім торжествуючого шипіння вогню, Микола не почув.

Догоріло все швидко. Звісно, залишалось жевріння – мов хто поблимував, приглядався червоними жадібними очима до одинака серед пустельного обширу. І це мимоволі повернуло Миколу до суті справи. Раптове припинення зв'язку з групою перехоплення

неминуче спонукає колег-перевертнів до з'ясування обставин. Мовлян не сумнівався, що ті мають і досконале навігаційне обладнання, і супутникові зв'язок та спостереження. Відтак вирахувати таку помітну ціль, як його «Ніссан», мороки не завдавало.

Треба спішити, кволо подумав Микола. Руки на кермі трохи здригалися. Уникав вмикати фари, їхав мало не навпомацки, то давніми глибочезними танковими баюрами, то навпростець горбкуватими галявинами, то вузькими й заплутаними лісовими дорогами, густо всипаними глицею. За півгодини видалося – таки заблукав. Вийшов з машини й довго, закинувши голову, вдивлявся в напрочуд ясне зоряне небо. Ніби хто розтрусив там діаманти, а потім довго порався віником, та зміг згребти лише частину їх в довжелезну смугу і на цьому облишив. Миколі нарешті дійшло, як співвідноситься напрямок його просування з огромом Чумацького Шляху. І вже невдовзі джип зупинився на височезній кручі, під якою чорно плюскотів неабиякий, добре знав Микола, чорторий. Вже за хвилину він став останнім притулком «Ніссана».

– Вибачай, друже, – неголосно сказав Мовлян, почувши в темряві потужний сплеск, а потім недовге булькання. Стрепенувся – навколо помітно посвітлішало. Над лісом, дуже доречно, почав сходити місяць.

Безживні промені висрібнили Миколі зрозумілий уже шлях. Під ними ледь ворухнулися, ожили, мов ті мерці з відомого фільму жахів, сухі стебла нескінченних полинових заростей. Звісно, то була не містика, а легенький вітерець, що приніс Миколі терпкі, гіркувато-смолисті запахи. Йшов, ніби уві сні, не відчуваючи під ногами піскуватого ґрунту, пошрамованого бронетехнікою. Щось неземне було в пейзажі, котрий потроху розгортався перед Мовлянном. Численні, вже оплилі й зарослі полином сліди гусениць. Низка кратерів – звісно, артилерійські вирви. Шмат бетонки, що починався нізвідки і прямував у нікуди, за кількасот метрів раптово уриваючись. Незрозумілі нагромадження товстелезних армованих брил, цілковито чужих людському сприйняттю, швидше інопланетних – Микола згадав недобудови єгипетських храмів.

Колонами до невідомих пощезлих капищ бовваніли в примарному сьайві стовпи електропередач з давно зрізаними дротами – диво-вижно чужорідні серед наступаючого чагарнику, дико розрослого підліску... Прокричав невідомий Мовляну нічний птах, і він зимно стенув плечима – хоча вітерець не ніс жодної прохолоди, було парко, душно, піт повільно, мов краплі крові, стікав обличчям. Спробував прискорити ходу – до світанку варто було дістатися більш-менш цивілізованих місць. Микола заглибився на доволі дивну йому територію, де здичавілі яблуні, груші, перестаркуваті й переважно всохлі вишні стояли незрозуміло правильними групами. Помітив заглиблення з рештками фундаментів, провалені ями давніх погребів і збагнув, що колись тут було залюднене, заможне, як на ті часи, село...

Крокував недовго. Неземний ландшафт став потроху поступатися звичайному поліському. Вирубаний ліс, пеньки, мов рештки зношених зубів, вищирялися з розбуялих чагарників. Притлумлені бур'янами визирали насадження сононок. Починалася низина, луг і навіть копички сіна. Мовлян перевів подих. Зупинився, підвів голову – небо на сході зеленіло все яскравіше, мертвотні місячні примари танули, ховалися між чорніючих подекуди дерев. Микола хутко пішов ледь вкоченою в траві дорогою і раптом застиг.

З-за придорожньої копиці напорошено виглядав, шкірячись хромом, автомобільний писок. В непевному досвітку Мовлян першу мить не міг второпати, що ж він надибав. Чи, може, надибали його. Коли так – йа, йа, зер гут, панове профі... Дістав з елегантного портфеля масивний предмет, який йому з важкими зітханнями позичали в службі охорони банку на додачу до нещасного «Ніссана». Наступної миті Микола мало не розреготався.

То була звичайнісінька, пришелепкувата, як визначав собі Мовлян подібні, з «Москвича» починаючи, типи автомобілів, «Газель». Тільки естетично заклопотаний водій оздобив радіатор всілякою іноземною автобіжутерією, аж до «мерсової» зірки включно. Услід за нервовим сміхом Микола приглушив легеньке чортихання. А зробивши кілька скрадливих кроків, мусив ви-

знати, що далеко не все в уявленнях шоферюги про прекрасне настільки безнадійне.

Поряд з «Газеллю», на ще зовсім свіжому сіні, примостилася істота набагато ближча до граційної дикої кози, ніж ота некоковирна залізняка. Дівчина спала голісінька, прикрита хіба кількома стеблинами різнотрав'я, що натрусилося з гори копиці. Микола важкувато ковтнув, умить оцінивши всі ті округлості, талановиті лінії ніг, беззахисну рожевість делікатно підібганих ступнів... Сильно, глухо калатнуло серце. Глянув на схід. Те саме зеленіюче небо, ті ж холодні червоні смуги, що вже пронизали це неповторне тло... І навіть соломинка на обличчі Надії, яку він зняв губами. Тільки ж в них тоді не було нічого, крім навіжено-невмілих поцілунків.

Миттєво перенацілив погляд, відчувши поряд з дівчиною певний рух. Водій, який намагався повернути до відвислої щелепи згаслу цигарку, заціпенів знову. Кудлатий, чорно засмаглий і густо зарослий по всьому тілу, він нагадав Миколі фавна. Особливо, що стан п'ят і нігтів цілком відповідав козлоногості. Та й дещо інше античних уявлень не принижувало. Микола спробував люб'язно посміхнутися, чим остаточно приголомшив парубійка. Бо знову забув про стан свого обличчя.

Справедливо цінуючи власну фантазію, Мовлян дещо недооцінював подібні здібності в застуканого зненацька водія. Звісно, книжок той практично не читав і про фавнів сном-духом не відав. Зате дивився іноді телевизор і навіть відик. Отож побачив перед собою справжнього Термінатора. Мало того, що Микола статурою був доволі близький до кіногероя Шварца, так ще й полубляв, навіть за літньої спеки, носити чорний шкіряний жилет з безліччю кишеньок – згадка про підробітки в юності телеоператором. А в руці... Мовлян поманив хлопця рукою до себе, не зваживши, що тримає в ній достатньо переконливий ствол. Обличчя водія в цей момент зрівнялося кольором зі швидко сіріючим присхідним небом. Тільки без червоних тонів.

– От дідько... – пробурмотів, схаменувшись, Микола. – Тихше,

не розбуди... Відійдемо. Та хоч плавки які начеপি, хай тобі грець...

Не зводячи погляду з Термінатора, той трохи поплигав на одній нозі і плавно, мов кролик до удава, рушив до Миколи, який на кілька кроків відійшов. Доки Мовлян розмірковував, з чого почати, хлопець квапливо, затинаючись, заговорив:

– Це вас Аскарیدا найняв, да?.. Ну... коли що, якщо можна... Забирайте «Газель», я її майже викупив... Тільки її не чіпайте! – саяйнув раптом очима.

Отут блискучий телеведучий прямих ефірів і, нагадаємо, письменник-фантаст майже сторопів. Але фахові звички таки спрацювали, і досить швидко проведене Мовляном інтерв'ю дало потрібну інформацію.

Він надібав справжнісіньких Ромео і Джульєтту, щоправда, двадцять першого століття і з іменами Роман та Юля. В рідному селі їх всіляко гнобили власні батьки, а головне, Аскаріда, тобто місцевий бізнесмен Капралов, власник двох лотків на базарі в райцентрі і напівпідпільного генделика при власній садибі. Словом, вельми вигідний жених для от-от повнолітньої Юлі, котра, втім, просто світилася, побачивши Романа, сина геть спитого колишнього механізатора колишнього колгоспу. Наділити єдиного спадкоємця, окрім ліжкомісця в занедбаній хаті, батько Романа зміг хіба що неабиякими – слід визнати – здібностями у спілкуванні з усілякою технікою, що й підштовхнуло Романа, задля утвердження в очах коханої, на доволі дикуватих кредитних умовах взяти в оренду під викуп оцю, напівдобиту на момент дуже вдалої для власника оборудки, «Газель». За півроку хлопець, використовуючи деталі мало не від прабабусиної швейної машинки, зробив з автівки лялечку. Та водночас, погано розуміючи різницю між власне ліцензією та ліцензійною карткою, а надто ж тонкощі всіляких податково-фондово-екологічних пасток для приватного підприємця, швидко дожився до ситуації, коли їхати міг, як заведено казати в народі, хіба «до першого мента». Ще й Аскаріда задля цього підметушився...

– А чому, власне, Аскаріда?.. – не стримав суто журналістської цікавості Мовлян.

Парубійко глипнув недовірливо. Збагнув уже, власне, що суперкілерські нахили співрозмовника і його можливі договірні стосунки з Капраловим дещо перебільшив. Неохоче буркнув:

– Так оце ж такі, як він, найкраще себе там і почувають, у начальства... Куди без мила влазять...

Мовлян з легеньким зусиллям освіжив у пам'яті шкільні знання про гельмінтів і, зрештою, згідливо кивнув. Заодно подумав, що міг би оповісти малообізнаному юнаку не тільки про дрібненьких аскарід чи там остриць, а й про потужних солітерів. Але часу на просвітництво гостро бракувало. Посвітлішало вже настільки, що на сіні ворухнулася юнка. Солодко потягнулася – Мовлян мимоволі відстежив це диво, – розплющила величезні, ще напівсонні очі. Уздрівши чужого дорослого дядька, з тихим писком пощезла за копицею. Хлопець шарпнувся і застиг, зупинений ледь помітним владним порухом підборіддя Мовляна. Той уже прийняв рішення.

Несподівано звідався, чого ж таки насправді варта виплекана водієм «Газель». Хоча й ніколи не переймався дійсними, а може, й уявними перевагами витвору сусідського автомобільного генія, легенько присвиснув. За всіх обставин, які не дуже доладно викладав знервований парубійко, здерли з нього не по-дитячому. Висловлюючись мовою ділових рівня Капралова, хлопець досі залишався в глибокому мінусі. А ще як врахувати ситуацію з цілою низкою перевіряючих контор... Микола мимоволі покрутив головою.

– А вам воно... ото... нащо? – бовкнув дещо осмілілий парубійко. Переступав на місці, намагаючись зазирнути у вічі вишого майже на голову Мовляна.

– Сподобалася твоя тачка, – коли треба, Микола легко переходив на будь-яку професійну говірку. Від арго наркоманів і, скажімо, роботяг-будівельників до нової глибокої мови небожителів столичних Пагорбів. – Ти ж на бабки попав, да? А мені колеса потрібні...

Останні слова він вимовляв, дивлячись через напружене плече хлопця. Замок, глитнув. З-за копиці, мов відблиск світанку,

виникла Вона, і це слово Микола знову, як у дуже рідкісних випадках свого життя, сприймав саме так – з великої літери. Силоміць повертаючи собі почуття гумору, Мовлян подумав, що цей світанковий фантом аж надто тілесний. Хоча вже й прикритий легесеньким, дуже коротким платтячком, під яким – гостро, чуттєво зрозумів Микола – не було нічого. Засмагли високі ноги обережно, лякливо намацували босими пальчиками шлях у трав'яній стерні. Робили це повільно, непевно, бо величезні темні очі дівчини не відривалися від доволі екзотичної чоловічої пари. Патлатий худорлявий хлопчина у вицвілих недолугих плавках і якимось по-чужому, вишукано – це Юля теж відчула враз – вбраний прибулець. Ніби й справді з нетутешнього, іншого світу – наприклад, американських бойовиків як вершини відомого Юлі мистецтва. На розвиток теми дівчина побачила в Миколи ваговитий воронований револьвер і завмерла остаточно, прикривши долонькою рот.

Цього переполоханого жесту Микола вже не бачив. Злостивлячись на себе, перевів погляд на співрозмовника, якому так і не зміг дотлумачити пропозицію. І виявив, що нервує даремно. Хлопцю теж відібрало мову. Зовсім з іншої причини. Такого гострого передчуття щастя він не зазнавав уже давно – принаймні, від часів перших зустрічей з коханою. Тільки це було зовсім інше.

Нарешті стямився.

– Так... Але ж... Як? Я ще й хазяїну повинний... – пробелькотів. Ох і засмічена мова в цих краях, машинально, краєм свідомості зазначив Мовлян. Коротко пояснюючи тим часом, що бачить в ціні автівки вже сплачене Романом, його видатки на ремонт і, звісно ж, залишок ще не повернутого викупу.

– То скільки це вийде? – з легеньким нетерпінням запитав Микола.

– Ой, в мене в калькуляторі батарейка сіла... – хлопець заворушив губами, потім пальцями. Назвав нарешті підсумок, котрий, як негайно вирахував Мовлян, відсотків на двадцять відхилився від дійсного стану речей – звісно, не на користь водія. Ледь іронічно повідомив про це контрагенту.

– А?.. Невже, да?.. А як ви?.. – розхвилювався той. – Це ж треба в МРЕВ... І техпаспорт на хазяїна, як же воно... Це ж вопрос...

– Затям, хлопче: в Україні немає жодних питань, – майже грубо сказав Мовлян. – Є лише їхня ціна.

Пояснив, що всі проблеми з оформленням бере на себе. І доки хлопець бігав до кабіни за документами, не ворухнувшись, продовжував дивитися на Неї. Вона теж не зводила бездонних очей з Миколи. На тлі присхідної, вже помаранчево-вогняної смуги, в своєму чорному жилеті і чорною міні-гаубицею в руці, він і справді видавався заблукалим під їхню Задралівку солдатом космічних чи там зоряних воєн. І навіть вади обличчя скидалися просто на зайвину бойового камуфляжного гриму. Дівчина дивилася довго. Потім низько нахилила голову, і хвилі чорного волосся майже сховали спаленіле раптом обличчя.

Микола не міг не згадати майже ті самі, жодним перукарем не зглумені, потоки – але лляні, лляні... Тридцять років минають, як не дивно, швидше, ніж наша пам'ять. Коли точніше, то час минає швидше, ніж ми.

Водій вискочив з кабіни, коротко перешептався з дівчиною. Та вражено – світла вже було достатньо, щоб Мовлян бачив виразний порух всього тіла – глянула на хлопця. Парубійко встиг нап'ясти злинялі джинси, модні приблизно десятирічку тому, і футболку неймовірних кольоросполук із середнього ідіотизму англомовним текстом. Треба ж, і патли зумів трохи причесати. Радісно підбіг до Мовляна, і вже тут його повело ходором.

– Да, а... техпаспорт вам зараз?.. – почав тремтливим голосом.

Мовлян мовчки відкрив портфель від «Гуард», вкинув туди вже набридлу гармату. Натомість дістав пачку новеньких, шелестливих портретів найпопулярнішого в Україні президента США – звісно, не Буша. Портрети, щоправда, були в якомусь зеленавому, помережаному значками і цифрами обрамленні прямокутного формату.

– Рахуй, – сказав Микола. – Хоч тепер, принаймні, не помиляйся.

Звісно, розумів, що Роман анітрохи не знайомий ані з деліріум

тременс, ані з її проміжними станами. Але, дивлячись на руки хлопця, міг і завагатися. Той, після кількох більш-менш вдалих спроб себе в ролі касира, підвів ошалілі очі.

– Тут... Все вірно, але... На дві сотні більше.

– Все вірно, ти сказав, – лагідно промовив Мовлян. – А дві сотні – за те, що ти зараз, негайно, відженеш мою нову власність під Київ.

– Та ви що, здуріли?.. – дуже ввічливо випалив шоферюга. Саме таке визначення видалося Мовляну цієї миті найдоречнішим. – В мене ж... І з карткою, і з правами... Мало не в розшуку... Ні, ви забирайте, а ми вже...

Микола мав справу з водіями – персональними, звісно, – десь чверть століття. Стомився їх міняти, мов шкарпетки. При тому, що цей делікатний предмет чоловічого туалету в Мовляна ніколи не мав навіть тіні смороду, який часом примудрялися розвести окремі професійні прокладки між кермом і сидінням. Лише незадовго до появи Петра інтелектуал хрінів – так себе подумки величав у подібних ситуаціях Микола – хоч трохи навчився давати раду подібним екземплярам. Призабутий досвід якраз і пригодився. Мовлян хижо прищулив очі.

Почувши надзвичайно стисле й вичерпне роз'яснення свого походження, а також перспектив на майбутнє, з легеньким еротичним підтекстом, водій чомусь опанував стійку «руки по швах» – доволі розшарпаних, як і вся його свідомість за останні півгодини.

– Заводь. Прогрівай... – крізь зуби сказав Мовлян, мимохіть спостерігаючи, як парубійко жужмом запихає шкірки убитих снотів до блаженських джинсових кишень.

Коли «Газель» почала потроху гуцкати лугом, вишукуючи розцяцькованим передком більш-менш пристойний виїзд на вказаний Миколою напрям, його навідало певне дежа вю. Отак йому не раз випадало сидіти чи то в ранкових, чи у вечірніх присмерках, коли авіалайнери найвідоміших у світі компаній, оті самі «Боїнги» чи «Ейрбаси», неквапливо завмираючи іноді, виштовхувалися на злітні прями. Орлі, Хитроу... Водій безхитрісно шарпав машину,

набагато жвавніше, ніж варто. І не було жодних стюардес, фірмових посмішок і таць з напоями – дуже б доречними, коли чесно, саме в цей момент. Коли Мовляна почало чи то попускати, чи, навпаки, забирати всерйоз, він напрочуд чітко, до того ж, з деталями, підказаними власною триклятою фантазією, усвідомив уже непоправне. Починаючи з виправи Дона, в якій відзначився псевдошоферюга – Брокер, і завершуючи – причому, до фінішу було ще дуже далеко, тверезо оцінив Мовлян – стартовими вогнями на космічній трасі полігону, навколо нього, Миколи, загинуло вже десяток-півтора людей. Лише тому, що дехто вперто волів бачити мертвим саме його.

Автівка вибралася на більш-менш пристойний, вкочений путівець і набирала ходу, ніби дійсно збиралася злітати. Чому, звісно, сприяли рельєфні особливості ґрунтівки. Безсонна ніч і всі попередні пустощі все глибше заганяли Мовляна в такий собі межовий стан, котрий і спорудив у надірваній пам'яті підсвідомо виштовхувані рядки.

Настане день,
Коли пощезне все –
                                що так манило, вабило, пручалось...
І замість овиду
розчахнеться вікно,
                                де цілковитий морок, безмір, хаос...
О Господи,
ти відаєш той час,
                                коли з землі постануть всі померлі.
А ми не знаєм,
нащо вже й для нас
                                прочинені тобою вічні двері.

ОЛЕНА ПЕЧОРНА

Прозаїк

Сердюк Олена Вікторівна (псевдонім Печорна) народилася 23 лютого 1982 року. Колискою стала древня українська земля Чернігівщини: спочатку невеличке село Левковичі Чернігівського району, пізніше сім'я переїхала до селища Михайло-Коцюбинське, де Олена живе й нині. Закінчила Михайло-Коцюбинську школу з відзнакою, вступила до Ніжинського державного педагогічного університету ім. Гоголя. Отримала диплом з відзнакою за спеціальністю «Українська мова та література і практична психологія». Працювала у школі міста Славутича, викладала українську мову та літературу в сьомих класах. Через рік пішла у декретну відпустку й нарешті знайшла час для написання чогось більш об'ємного, аніж оповідання та нариси. Рукопис роману в 2010 році був відзначений Міжнародною літературною україно-німецькою премією імені Олесья Гончара. Влітку 2011 харківське видавництво «Клуб Сімейного Дозвілля» випустило «Грішницю» в люди. 2012 року книга здобула обласну премію імені Михайла Коцюбинського. У 2013 побачив світ роман «Кола на воді», у 2014 вийшла друком «Фортеця для серця». Нині Олена працює в бібліотеці рідного селища, виховує діточок й присвячує нічні годинки для магії слова.

Член НСПУ з 2014 року.

«ХИМЕРНИЦЯ»

(Уривок з роману)

Три рятівниці їхали лісом.

– Ой, щось мені лячно. Оксано, а може, назад? Га?

Оксана мовчала. Перед очима у жінки стояли гори немитого посуду, лавки та довгі столи у саду. На похорон прийшло трохи люду, спасибі Богу, не самі ховали. Зрештою село є село. Яким би покійний не був, а проведуть в останню дорогу. Он, чоловік напроводжався... У бідолашної занило в грудях, коли згадала, яким його вдома лишила – хмільного ще й поперек ліжка. І чого він поперек моститься, коли п'яний? Оксана зітхнула, розганяючи рій думок. Але вони настирливим гедзем однаково до голови лізли. Коли оце після поминального обіду прибирати? Ніна з Галею, звісно, допомогли б по-сусідськи, так он – за нею вплелися. Лишень баба Мотя зосталась. Порядкує, але хіба за всіма прибере? Вік вже не той. Доведеться опівночі столи розтягувати й миски складати. І не поїхати – ну ніяк, бо де ще роботу знайти? А тут ще й від дому недалеко. Подумаєш, у лісі. Озираючись, сосни – стіною, а під боком Галька невдоволено крекче:

– Не треба було їхати проти ночі... Як заблудимо, до ранку не вибратись.

Гальку спробувала заспокоїти всерозуміюча Ніна. Випростала вперед груди, мовляв, не бійся, відіб'ємось, раптом що. Але це мало допомгло, бо подруга не вгавала:

– Ну-ну... а мені страшно. Премося уночі... до відьми... – і голос стишила, озираючись.

Але ліс стояв тихесенький, все одно що онімів. Спокійний. Лише тіні довшали, і сутінки вкривали темною ковдрою. Ні. Страшно тут. Галька навіть хрестика на шиї давай мацати. Чи є оберіг? Бува не загубила?

– Кру! Кру! Кру!

Підскочила на возі, мов ужалена:

– О, чуєте? Чуєте?

Жінки й собі спохмурніли, однак виду не подали. Оксана ще й дорікнула зопалу:

– А не треба було зі мною їхати. І сама б справилась.

Певно, так запускають незворотні процеси. Галину – як провало:

– Послухайте її. Ну. Справилась би. А ми у псіхушку? Еге? Нерви підлікувати. Он, утрьох страшно, а якби саму відпустили? Та я б звелася уся. Не, що це воно за приключенія на нашу голову? Га? Жили собі спокійно. Нікого не чіпали. А приблудилось мале й дике, тепер у ліс катаємось, як на роботу.

Ніна цитьнула:

– Цить. Оксана й буде їздити. Аби платили. Подумаеш – ліс. То перший раз заблудити можна, а коли дорогу знаєш, то й уночі – нічого. Доїдемо. Шурхит доведе, хоч каміння з неба.

Раптом угорі й справді загуркотіло. Від несподіванки жінки голови попригинали. Слухають. А ревіння котиться собі, ліс пробуджуючи. В одну мить сосни захвилювались.

– Що це воно таке? Грім?

– Еге, а хмари не видно.

Хмар не було, натомість була темрява. У лісі стемніло раптово. Наче хто накинув велетенську чорну ковдру.

– Диви, дівчата, ще грозу нажене.

Галька, без того стривожена, на місці всидіти не могла і йорзалась на возі безперестанку:

– Оце вляпались. Аж жижки трусяться. Правда. Може, завернемо? Поки не пізно.

Їй відповів вітер. Загуб, завив, заголосив. Жінки попритихали. Видно, таки бути грозі. Погано, якщо вона їх у дорозі застане. Ще й темно. Годі щось розгледіти. Шурхит все одно, що в ніч пірнає.

– Не можна назад, надто далеко заїхали, – зауважила Оксана. – Переждемо грозу у Шептулихи. Н-н-о!

Коня не треба було вмовляти. Тварина відчувала наближення стихії, тому рухалась швидко. Жінки за підводу міцніше вхопилися, голови попригинали, щоб гіллям не зачепило. Галина з переляку очі то заплющить, щоб не так страшно, а за хвилину не втерпить – і вже дивиться:

– Господи... Божечку. Понесла нас нечиста сила. Точно заблукаємо!

Блискавка розрізала небо навпіл. Кістяки сосен, вихоплені

з темряви, рештки спокою простромили, й жінка ледь віжки з Оксаниних рук не вихопила:

– Не, Оксано, розвертай назад. Ну її, відьму...

Коли тріск – і щось з гуркотом повалилось до землі.

– Святі сили!

– Давай, Шурхоте, виручай... Швидше, хороший мій, швидше! – кричала Оксана.

А Галина ледве не плакала:

– Мамочко... то ж... відьма дорогу перекрила... Еге?

Нінка притисла до грудей пакет з їжею:

– Тьпу на тебе, Галько! Дерево собі впало. Знайшла дивину. Вітер...

– Божечку мій, Нінко, сосна ззаду впала... Ні збоку, ні попереду, а ззаду. І бачила як?

– Як?

– Поперек дороги... Якраз поперек.

Ніна сплюнула:

– А тобі вздовж треба було, еге?

Жарт мало поміг. Тривожні думки лізли у жіночі голови безперешкодно. Ще й стихія набирала пекельних обертів. Здавалось, ще трохи й підніме їх підводу у повітря, мов листок осінній, закрутить і понесе. Лише коли темрява угорі тріснула, вітер ущух, натомість – з неба пішла вода. Лило нещадно. Жінки за кілька хвилин змокли до нитки, дорога ж перестала бути дорогою.

– Застрягнемо.

– Гаплик.

Ніби підтверджуючи побоювання Гальки й Ніни, під колесами увесь час булькало й хлюпотіло. Шурхит витягував воза, докладаючи молодій сили, але так не могло тривати довго. Оксана чим далі, тим краще розуміла, що застрягла їх чесна компанія у лісі на цілу ніч, а вдома ж... Столи й лавки під відкритим небом мокнуть. Свої вже хай, а то ж сусідські. А Льоша... Хто його контролювати буде? Вп'ється до смерті! Господи, вона ще й бутель самогону не заховала! Чим думала?

– Ану цить! Краще б підказали, куди далі? Бо пливе усе. От-от вгрузнемо.

Так воно і сталося. Шурхит спинився, не в змозі витягнути воза. Бідолашний аж голову пригинав, напружуючись, однак сільська колісниця на очах трансформувалась у підводний човен.

– Казала я. Говорила. А ніхто не слухав.

Ніна відчувала Оксанин стан, тому штурхонула Гальку і лагідним голосочком проспівала:

– Дарма... Ми зараз... Ану, дівчата, ззаду підштовхнемо.

Надривалися добрі п'ятнадцять хвилин, оббрьохались по вуха, а віз лишень углиб пішов. Нещасні позатихали, притулились до підводи й хекали в темряву. А та підморгувала. Блимало позаду, попереду, зліва і справа. Блимало угорі й ніби під землею. Блимало навіть у головах, а в очах так просто іскрило. Можливо, тому й не помітили, коли, а головне, як саме з'явилась химерниця. Але найбільше вразило, що коли її нарешті помітили, то одразу всі. Одночасно.

– Святі сили...

– Божечку...

– Інга? – Оксана першою запідозрила, що дитяча постать, яку блискавки вихоплювали із суцільного полотнища, ніхто інший, як гостя покійної баби Марусі. Дівча з якогось дива стояло босоніж, у сорочці, яка улипла до стрункого тіла, мов друга шкіра. Вишиті квітки майоріли так, що й у грозовому лісі важко було не помітити. Може, тому збивали з пантелику? «Таки одяг, не гола», – думала Галька. Ніна оцінювала, скільки ж подібну красу вишивати треба. А Оксана запитувала, як оце чудне дитя їх віднайшло? Хоча... чого вона дивується? Ще минулої зустрічі химерниця їй усе розповіла. І про вогонь пекельний, і про роботу, яку втратить і зразу ж знайде. Воно ж так і сталось. Слово в слово.

– Ви не бійтесь... Ходімте за мною.

Уже й думки читає. Лелечко! А що з Шурхотом робить? Підійшла до коня впритул, торкнулась крихітною долонькою, і він завмер, наче вкляк. Химерниця спокійнісінько його випрягала,

а Шурхит покірно чекав на звільнення. Ні Оксана, ні Галина з Ніною не могли зрозуміти, чому характерний кінь поводить себе, мов сумирне лоша. Он, диви, тикає мордою у її долоні й вдоволено чмихає. Дякує чи що? Оксана отямилась першою і підійшла ближче. Ніна кілька хвилин приглядалась, а потім забрала пакет з почавленими налисниками й гукнула до Гальки:

– Якщо кінь не боїться, то і нас не з'їдять. Уставай. Ходімо.

Подруга очі витріщила:

– Куди ходімо?

– Куди поведуть, дорогенька. У нас з тобою вибір невеликий.

І вони пішли. Попереду Інга вела Шурхота, за конем рухалась Оксана, а слідом брьохали подружки, підтримуючи одна одну під руки. Бідолашні очікували чого завгодно. Що у болото заведе, в урвище скине, сосною привалить. Натомість, прийшовши всього-на-всього кілька метрів, Інга зупинилась.

– Чого це вона?

Спалах блискавки, і трійця помітила хатину під соснами.

– О, так це ж Шептулиха! Прости мене Господи, її хата.

– Еге. Три кроки, а ми б і до ранку не знайшли.

– Зате вона нас знайшла.

Доки жінки шепотілись, новоспечена хазяйка завела Шурхота під навіс між сосен, накинула на коня стару ковдру і поцілувала. Тварина остаточно заспокоїлась. Стояла, ніби вдома у стійлі, а не серед грозowego лісу. Хоча навіть гроза тут ставала слухняною.

– Іч... Диви, диви. Усюди – страховисько, а тута тільки дощик капотить. Наче заговорене. Еге?

– Галько, ш-ш-ш. Почує. Ну її. Чудна девка. Нам аби грозу переждать.

Хазяйка почула, всміхнулась, а трійці наче мурах під шкіру пустили:

– Чого стоїте? Прошу до хати.

Перезирнулись. Галина не втерпіла й до навісу позадкувала, де Шурхит травичку жував. Точно, травичку. Виходить, лісовиця

для коня траву косила, еге? Ще й до грози, бо сухісінька. От питається, звідки взнала, що приїдуть? Га? І що траву косити треба, бо злива вперіщить? Точно, відьма! І вони добровільно до відьми йдуть! Своїми ніжками. Що Оксана першою, то вже хай. З нею ясно. Від горя хіба думаєш тверезо? Але Нінка... Якого дива вона штурляє Галину в двері, аж упріла?

– Ану давай. Стала, рота роззявила. Доки пускають, іди. Хоч обігріємось.

На цих словах – як бабахне, Галька у двері й вскочила. Ніколи було навіть перехреститися. У сінях, правда, зупинились, стоять, а вода з них біжить, калюжі розтікаються. Ніна тихесенько киває:

– Дівчата, обувку знімайте. Воно босе пішло.

Роззулися. Ноги по дерев'яній долівці шльоп-шльоп. Ідуть вервечкою до хати, а сердечка тріпочуть. Страшно. Коли нічого. У хаті тепло. Від печі аж гаряче. Свічки горять. Рушнички вишиті, видно, випрасувані, накрохмалені – як у віночку. Травами пахне. Хороше. Затишно. Оксана давай роззиратись, де ж її пацієнтка. А господарка рукою кивнула, мовляв, далі пройдіть, за піч. Жінки туди й роти пороззявляли. Щоб стільки намальовано було? Ще й де? У лісовій хатинці, яка ось-ось у землю увійде? Нащо було малювати, питається? І кому? Зате красиво. Як же тільки красиво! Наче у казці. О, а осьдечки й спляча царівна чи красуня. Бо якщо батько – цяця, значить дочка – царівна. А на личко глянеш, і зразу – красуня. Тільки худе та бліде надто. Видно, що хворе.

– Спить?.. Чи обморок?

– Тю, на тебе, Галько. Розбудиш дитя, – Оксана виміряла пульс, ледь-ледь торкнулась чола. Все добре.

Жінка полегшено зітхнула. Буде у неї робота. Якщо не збреше Перебийніс, то й оплата хороша. Вчитиме синочка. З радості навіть хустку з голови зняла. Бач, яка мокра.

– Та ви роздягались би, замість витріщатися на сплячу дитину. Вона до ранку проспить, – запевнила Інга.

– Правда? Снодійне, еге? – нащось допитувалась Галина.

– Якщо вам так легше, то хай і снодійне. Слаба вона дуже.

Оксана підвела стомлені очі, в яких уперше за довжелезний день з'явилась надія й одразу ж почала гаснуть:

– Погані справи у дівчини? Так?

Химерниця мовчала.

– Ти ж, дочко, усю правду про мене сказала. Знаюча. Якщо мовчиш, значить, погані.

Інга не відповіла, підійшла до столу й почала розливати по чашках чаї. Різні. У кожную чашку – свій. Галина дивилась на те дійство так уважно, що аж брова смикалась. Коли дівчина завершила, розмістила навпроти кожної гості її чашку, а вже потім відповіла, й то – пошепки, щоб хвора бува крізь сон не розчула:

– Лише Господу відомо, коли чия хвилина прийде. Але ти не переживай. Рік роботу матимеш, а там – видно буде. І годі про це. Краще чаю випийте.

Галина миттю до своєї чашки зирк:

– А що то?

Молода господиня з-під чорних бровенят очима вистрілила й засміялась:

– А що? Боїтеся нецілованою вмерти?

У Галини обличчя видовжилось. Розгублена, вона кліпала віями, нащось розв'язувала фартуха і ніби ненароком питалася:

– Як це?... Чого б це?

Інга ж чи то напівжартома, чи з натяком на серйозність відповіла:

– Тю, зате усьо попереду. Еге?

І все. Луснула напруга, як і не було. Жінки на стільці попадали, хустки чорні з голів познімали. Галька, для годиться, губи трохи покопилила, але ж хіба ж вмовчиш:

– Звідки знаєш? – допитується.

– Е... я й не таке знаю. От приміром знаю, що перевдягнутись треба. Ви чай допивайте, допивайте, а я одіж підготую.

Дівчина підбігла до скрині, відчинила й заходилася діставати полотняні сорочки. Жіноцтво дивилося на чудну дитину й не знало, чи плакати їм, чи сміятися. Але чаї випили. Навіть засо-

ромлена Галина проковтнула рідину одним махом й слухняно стягувала з себе мокре плаття, оголюючи струнке тіло, мов у двадцятилітньої. Коли вбралися у сорочки, розвісили мокрий одяг біля печі, повсідалися до столу, одна на одну дивляться й гигочуть. Тим часом дощик у вікна стукотить, свічечки горять, тепло. Уже й не страшно ніби. Дівчина як дівчина. Частує гостей, пригощає. Ніна не втерпіла:

– А скільки ж тобі років, Інго?

– Стара дівка. Двадцять п'ять скоро.

– Диви, двадцять років різниця, а ти наче наша.

– Вік тіла, ще не вік душі.

– Це ти про що?

– Не про те питаєте. Коли вже тут, питайте про головне. Вам, Оксано, нічого хвилюватись. І годі на телефон зиркати. Зв'язок від того не з'явиться. Удома все добре.

Жінка аж просвітліла:

– Правда?

– До ранку переждуть. А ви, Галино, не ображайтесь. То я жартома. Краще ніякого чоловіка, ніж абиякий.

Але вражену Гальку понесло, побачила на столі наливочку, налила у чашку, понюхала. Видно, покійної тітки Марусі запаси, але дівча не пошкодувало, на стіл поставило. Значить, скуштувати треба. І прогріється, і стрес зніме. Ух! Випила одним махом. Смачна. Ще підлила, знову випила. А коли третю чашку перехилила, носом гірко сьорбнула:

– Де ж його взять? Мужика? Хто на селі остався? Один, два – й нема. Тес... може, держава програму розробить по клонуванню мужиків?..

Нінка зітхнула:

– Боюсь, Галько, що тепер і на розвод не найдеш... нормального.

– Плачеться вона. У тебе хоч якийсь був. Чого плакатись? За-мужем була? Була. Норму виконала. Не те, що я... вічна дівка. Между прочім, у тролейбусі, коли ззаду, то мене дівушкой звать.

Жінки розсміялись.

– А спереду?

– Спереду бабушкой, але місця не вступають. Значить, не стара, еге?

Інга дивилась на захмелілу гостю, уважно дивилась, й ніби жаліла:

– Не винуваті ви. Мамка ділов наробила, а вам одроблять. Нащо було чоловіків чужих красти?

Жінки завмерли. От чого-чого, а про покійну тітку Валю не очікували почути. Вона ж у Джерельному трьох чоловіків поміняла, а потім по інших селах повіялась – любові шукати. Галька з п'ятнадцяти років на хазяйках лишилась, відтоді й сама – ніби ковпак вдягли, не помічають чоловіки, хоч плач. А Галька ж навіть у свої за сорок фору молодим дасть. Красива. Струнка. Ще б у городі менш колупалась і на сонці пеклась. А якби плаття модне й зачіску, то взагалі діва. До речі, хмільна діва, почувши про матір, брови насупила:

– А шо... вони цяцьки, що їх вкрасти можна?

– Не цяцьки, але чужого чіпати не годиться. Мамкин гріх.

– Як? Виходить, я сама, бо вона...

– А що? Сльози марно не минають.

Галька притихла, згадуючи усіх мамчиних кавалерів. Господи, скільки ж їх було? І жонатих, і не жонатих, а їй, Гальці, бодай одного, хоч плохенького, тільки щоб її був. Так нема. Мамка, значить, любилася, а дочці розхльобувати довелось. Хіба буває таке?

Тим часом Інга Галину облишила, подивилась на Ніну й миттю діагноз визначила:

– А тут теж мамка винна. Тільки не ваша, а його. Він вас крепко любив, а вона розлучила. Бо не тая невістка, не городська.

Ніна очима – блим, ротом повітря хапає, а подругка чашку з наливочкою підсовує. Жінка взяла, пальці тремтять, думки роєм: «Звідки? Як? Хто?» Наче у паспорт зазирали.

– Якби любив, не залишив би.

Химерниця печально всміхнулась:

– Еге. Так і ви любили, але теж лишили.

Галька від свого шоку так-сяк відійшла, тому за подругу горою посунула:

– Не треба. Нінка сім'ю рятувала. Олега за собою кликала у село. А що? І жити є де. Хата добротна. Город. Хазяйство. Не пропали б. Дак воно, відішлі, голубих кровей. Хай тепер з мамкою на етажі сидить й радується.

Оксана тихенько руки торкнулась:

– Тихіше, Галько, нащо в рану лізти...

– А чого мовчать? Нінка не винувата.

Інга кивнула:

– Без вини винувата, бо дитя однаково без мами.

Жінки, усі три, роти повідкривали:

– Яке дитя? Нема дитятка...

Але дівчина ніби й не чула:

– У дочки ваше волосся...

Ніні здалося, що хата почала обертатись. Звідки Інга знає, якщо вона, рідна матір, не відає, яке було волосся у маляти? Та що вона знає, коли й не бачила новонародженої донечки. Заховали без неї. Свекруха з Олегом і ховали.

– Не треба про це...

– Не хочете, то й не буду. О... а це до вас, – сказала й дивиться на Оксану. Жінка мовчить, бо наслухалась. І спитати хоче, адже не розуміє, і боїться. А химерниця все дивиться й дивиться, душу виймає поглядом своїм.

– Отой, кого заховали сьогодні, прийшов прощення просить...

І треба ж, аби у цю мить об скло щось як гупне й зразу ж полетіло. Гості зблідли, що крейда над головами. Свічки тріпотять. Галька від переляку гикати почала й відсунула чашку з наливочкою подалі:

– Хватить, видно... А що то було?

– Душа.

– Еге... Душа... Чия?

У хаті завоняло горілим. Раптово і виразно. Запах відчули всі,

хоч окрім свічок й печі, де жар дотлівав, горіти не було чому. Галька давай роззиратись довкола, принохуватись, Ніна до ікон очі підвела, а у Оксани голова – обертом, ноги – ватяні, білі мушки перед очима. Так зле стало, що хоч кричи, а й слова з себе не вичавиш. Подруги, як придумали, заходилися рятувати: Нінка рушником перед лицем махає, а Галина свою чашку – тиць:

– Випий, попустить. Бач, живим спокою не давав, то й зараз доконати хоче.

– Завинив перед вами вітчим... крєпко завинив.

Галька, як почувла Інгу, так і пирснула:

– Винний, кажеш?! Та п'янюга він останній. Якби Оксана за Льошку заміж не вискочила, замучив би дівку п'янками.

Ніна шикнула:

– Цить. Не можна так про мертвих. Заховали ж тільки. Чого ти розходилась?

Галина продовжувала бурчати, але вже собі під ніс. Оксана слухала буркотіння, а у самої з очей сльози котяться й котяться. Треба ж... Чого це вона? Ніби минулося, як не як – заміжнє життя, син, чоловік, робота... А ні... Труна й досі перед очима. Наглухо закрита кришка...

– Кривдив дуже... – наче підгледіла, – синці носили, як одяг. Бив, що мужика. До втрати свідомості... Чого не тікали?

Оксана стєнула плечима:

– Куди?.. Кому сирота треба?

– Знаю, що нікому. Але треба ж було рятуватись.

І Ніна, й Галя притихли, вражені. Вони знали, що після смерті матері у Оксани дитинство не мед було, що вітчим руку здіймав – здогадувались, сварили п'яничку, бубоніли, мовляв, зобижає сироту, ще приб'є, але ніхто, жодна жива душа на селі й припустити не могла, що їхні причитання чистісінькою правдою були.

– Тижнями у сараї ховались, еге?

Жінка опустила голову.

– Ждали, щоб синяки зійшли. А скільки раз струс був? Ну. І тріщина в лівій нозі сама собою зрослась, бо не лікувались.

– Виродок... – Гальку підкидало від обурення. Певно, якби на очі потрапив Клепа – живий а чи мертвий, вчепилась би в горлянку й не випустила. Ніна й та не стрималась:

– Господи... Оксано... і як ото було стільки років мовчати? А Льоша знав?

Оксана мовчки ковтала сльози. Що їм скажеш? Перед очима досі петля, за гілку яблуні зачеплена, хитається туди-сюди. Коли то було? Ніби не з нею. Еге. Мов наснилось чи привиділось, а ні... хитається мотузок за вітром... і мороз шкірою... Перехрестилась. Сльози витерла.

– Хорош... Що було, не вернеш. Коли б не Клепа покійний, не мала б я чоловіка – і всьо.

Подруги очі витріщили.

– Ну ти й даєш, Оксано! Одне до другого приплела.

– Думаєш, Льошка пожалів? Дурна баба. Доля ти його. От. Ну скажи на милість, хто б ще терпів каліку?

– Ану цить, Галько. Бо й здрастуй не скажу.

Ніна подругу штурхонула під столом і давай заспокоювати:

– Оксано, не звертай уваги, бо в Гальки язик без кісток. Льошка хороший мужик. А хлопцем яким був. Ух. Все на коні гайсав... Пам'ятаєш? Вітер наздогнати хотів. Хіба не так? Ну? Правду кажу. Та за нашим Льошкою по всьому районі дівки мліли. Точно. А він, Оксанко, тобі дістався. Хороший мужик, дарма, що після Афгану на одній стрибає. А якби ще пити кинув...

На цих словах усі чотири зітхнули. Погодились. Навіть душа померлого, коли б хто її розгледів, затріпотіла – якби, якби, якби... Надто багато у житті людей нездійснених «якби».

ЛЮБОВ ПОНОМАРЕНКО

Прозаїк

Пономаренко (Кириченко) Любов Петрівна народилася 25 травня 1955 року в селі Іванківці Срібнянського району Чернігівської області. Закінчила Ніжинський державний педагогічний інститут імені М. Гоголя (1978). Працювала вчителькою російської мови та літератури Горобіївської та Іванківської шкіл Срібнянського району Чернігівської області (1978-1984). Потім – на посаді завідувача відділу районних газет Чернігівщини та Київщини.

У 1987 році переїхала на Полтавщину. Працювала вчителькою Староіржавецької середньої школи Оржицького району Полтавської області (1987-1990), завідуючою відділом листів і масової роботи районної газети «Оржиччина» (1990-1993), завідуючою відділом соціальних проблем редакції газети «Гребінчин край» (1994-1999).

З 1999 року – власний кореспондент Всеукраїнської громадсько-політичної газети «Зоря Полтавщини». Нині – на творчій роботі. Мешкає в рідних Іванківцях.

Автор книжок «Тільки світу» (Київ: Радянський письменник, 1984), «Дерево облич» (Київ: Український письменник, 1999), «Ніч у кав'ярні самотніх душ» (Миколаїв, 2004), «Портрет жінки у профіль з рушницею» (Київ: ВЦ «Просвіта», 2005), «Помри зі мною» (Львів: Піраміда, 2006), «Синє яблуко для Ілонки» (ЛА «Піраміда», Львів, 2012 р.), «Нехвороц» («Дивосвіт», Полтава, 2013 р.).

Її твори: увійшли до антологій «Десять українських прозаїків. Десять українських поетів» (1995: новели «Голуби на дзвіниці»,

«Не кидай мене самого в полі» та «Синє яблуко для Ілонки»), «Квіти у темній кімнаті» (1997: новели «Помри зі мною» та «Синє яблуко для Ілонки»), «Приватна колекція» (2002: новели «Помри зі мною» та «Дві у колодязі»), антології української «жіночої» прози та есеїстики другої половини ХХ – початку ХХІ століття (авторський проект Василя Габора) «Незнайома антологія» (Львів, 2005); вміщені у збірникові «Оповідання'83» (К.: Рад. письменник, 1984), в альманасі «Біла альтанка» (Полтава, 1996) та ін.

Твори друкувалися німецькою (в антологіях «Ein Rosenbrunnen» (1998) та «Die Kürbisfürstin» (2000)), японською, сербською мовами.

Лауреат премій «Благовіст» (1999), імені Олеся Гончара (2000), імені Панаса Мирного (2005), Михайла Коцюбинського (2016).

Оповідання «Гер переможений» вивчається за програмою з української літератури 7 класу загальноосвітньої школи.

Член НСПУ з 1987 року.

КОВЗАНКА ДЛЯ ЛАСТІВКИ

Через відлигу береза біля двору вирає сережками. Немов голуби походили по небу. Дивлюся, як колихається віття, і біжу по фотоапарат. Тільки повертаюся, а навпроти, через дорогу, зупиняється біла «десятка». Це Ростислава. Вона виходить у хутрах і шовках, тонкими підборами застряє в старому снігу. Кадр, кадр, кадр. Знято. Сьогодні вона, мов артистка! Виставляє сумки, зачиняє дверцята. І тут помічає мене:

– Ей, Грибе, вимикай шарманку та допоможи занести речі!

Мить я вагаюся: віднести фотоапарат чи взяти її гостинці в другу руку? І тут же хапаю сумки, а вона відчиняє хвіртку.

Ростислава старша на десять років.

Ми живемо по сусідству. Я був у першому класі, вона – в десятому. І на урочистій лінійці в школі сусідка вела мене за руку.

Я не Гриб, моє прізвище Піддубень. Школа в нас у селі маленька, тридцять два учні, а в десятому – всього вісім. На ім'я мене ніхто не називає, тільки Піддубок, Дуб, Гриб, та я вже звик, вони ж не зозла. Навіть учитель біології, коли я чогось не знаю, піднімає вгору вказівний палець і вимовляє латиною «кверкус кверкати», що має означати «дуб дубовий».

Від нас до Удаю – подати рукою. Ріка рудіє очеретами й біліє снігами. Коли будували міст, то зробили насип, а потім його так і не розправили. Тепер вода тече ліниво, ледь рухається.

Найбільше Ростислава любить річку, ось і тепер зупинилася на ганку, задивилася й замовкла. Її мати гукає, щоб заходили, а вона все стоїть і раптом каже:

– От якби не було снігу, покататися б на ковзанах, правда? У тебе ще є ковзани?

– Та є, – кажу. – Там розчистили майданчик, якщо хочеш, можемо завтра піти.

– Правда? – аж зраділа Ростислава.

І тут же строго запитала:

– А ти рубав ополонки?

– Рубав, – тішуся несподіваною увагою, – риби є чим дихати. Завтра покажу.

Виглянула її мати, і дівчина несподівано чужим голосом кинула:

– Ну давай, Грибе, завтра побачимось.

* * *

Живу з бабусею та з дядьком Юрком. Бабуся до пенсії доїла корів, тепер мріє, щоб після школи я вивчився на директора. Щоб ходив у костюмі з папкою в руках. Задля цього вона щовечора мене запитує: «Ти повчив уроки? Ти поскладав усе назавтра? Ти слухашч учителів?» А ще, коли засну, перевіряє мої кишені, чи немає цигарок. Я не раз їй казав, що хочу бути лісником. А бабуся піднімає на мене пізньоосінні очі й махає покрученою рукою: «Та ті лісники, скільки їх не було, всі п'яниці й живодери». Починає

називати, кого з них вигнали з роботи, а хто згорів від горілки.

Мати народила мене в шістнадцять років. Коли я був немовлям, пішла купатися, стрибнула з мосту і розбилася об палю. Про мого батька ніхто так і не довідався.

А я живу лісом. Навесні після школи іду в Долини чи в Рудьків або Новищину, копаю саджанці беріз, лип, дубків, глоду, шипшини, висаджую на пагорбах. За літо половина дерев засихає, їх загризають кози та ламають діти. А навесні я висаджую нові. Деякі дерева вже, як рука, втовшки.

У мене в боковій кишені завжди листок паперу й піволівця. Бува, якийсь вірш у голову прийде.

Дядько Юрко працює в Києві охоронцем. Зростом він малий, але такого сильного чоловіка в селі немає. Дядько каже: «Не лізь у лісники, чоловік повинен сім'ю годувати. Що ти з лісу принесеш, хіба сіна? Поїдемо в політех».

Торік перед днем народження він запитав мене, що краще, мобільний чи фотоапарат. Я почав стрибати до стелі й волати, що хочу фотографувати. Він подарував мені професійний «Олімпус-420». Тепер от знімаю. Одного разу простежив за лосем, він майже до села дійшов. Сфотографував його і вірш написав. «Сміється ліс, регоче, аж сичить, дрібними кучерями чуб злітає вгору. А лось з великими правдивими очима щось до лосихи пошепки говорить». Лебедів на ставку біля лікарні теж зняв. Однокласників, щоб на згадку було. І її, Ростиславу. Як вона приїздить додому, піднімає і широко розкидає руки, мов хоче обняти двір. Як улітку купається на чистоводі. Як на городі танцює.

Зображення чітке, видно найтоншу бадилинку. Можна наблизити предмет, можна віддалити, змінити відтінки кольорів. Я ще не вивчив усі заморочки цифровика, але хлопці мені заздять.

До школи ходжу в сусіднє село через міст. По тому, яка річка, можна дізнатися про погоду. Сніг просів – це на морози, очерет нагнувся – відлига буде. Для мене річка й ліс, як сім'я. Не уявляю, що поїду з села і всього цього не бачитиму. А до тепла вже недалеко. Он синичка голосно тинькає на куці – весну вигукує.

Про ковзанку на Удаї я збрехав. Бо давно чекав Ростиславу і хотів побути з нею. Восени ми дивилися на посаджені дерева. Дівчина сказала, що там не вистачає ялівцю і пообіцяла привезти. Ялівець треба садити, коли ще заморозки. Це я точно знаю.

Пообіцяв Ростиславі ковзанку – треба зробити. А тому при-
тьмом лечу поратися – витягаю з погребка буряків, скидаю з горища
вівса, напуваю корову. Підлещуюся до бабусі:

– Можна, я піду духи перевірю?

Духи – це такі ополонки, накриті очеретом, де ставлять козубки
і ловлять в'юнів.

– Юрко перевірить. Сідай за уроки.

– А я вам мітлу з очерету наріжу. Можна? Сьогодні ж субота!

– Хитруняка! – свариться бабуся. – Нічого вештаться по холоду.

Хапаю лопату й сокиру, лечу. Знаходжу місцину на чисто-
воді, починаю щосили розгортати і розкидати сніг. Уявляю, як
вона прийде кататися і як здивується сліпучій білизні навколо.
Попереду – Боса Гора, збоку очерет, а далі сосни.

Не знаю, коли в мою душу просочилося це. Може, в першому
класі, як Ростислава вела на урочисту лінійку.

А може, на зарядці, що дівчина проводила перед уроками для
всієї школи.

– Стаємо на праву ногу, нахилиємося вперед, руки в сторони.
Це вправа «Ластівка» – полетіли, полетіли!

Вона легка і граційна. Тоненька і гостра. Коли літає на ковза-
нах, то скидає руки, наче крила.

Колись малим я впіймав ластівку, яка залетіла у веранду і
билася об шибку. Взяв у долоню, а вона така пружна, тремтить і
рветься. Скільки було сили в тому маленькому тілі!

Думаю і думаю про Ростиславу. Як до школи йду, як сиджу
на уроках, як на лижах по лісу біжу. «Вже місяць лід на бурчаку
лама. Так болісно, так щемно пахне соком, Мов хтось сопілку
ріже крадькома, Щоб ти почула пісню ненароком». Майже нічого
не знаю про неї. Знаю, що закінчила універ, програміст. Що на
квартирі десь живе. Боюся про неї дізнаватися: а якщо в неї хтось

є? Але варто випадково почути її ім'я, і в мене в голові ураган: ховаюся, тікаю, обличчя горить. Панічно боюся, щоб не прочитали моїх думок.

Спочатку майданчик такий, як кімната. Згодом – як двір. Нарешті, нарешті це вже ковзанка! Поспішаю, щоб устигнути до темна. Руки тремтять від напруги, палить дихання. Тепер додому, бабуся вже нервує. По дорозі вирубую ще дві ополонки, хай рибка гуляє. Вода чорна від чорного дна. Бігають жучки і хитається коріння. Ти ще побачиш цю ковзанку! Ти знатимеш, хто такий Піддубень, знатимеш!

Дядько Юрко приїхав. Сидить на веранді і розбирає газовий котел. Він товстий і лисий, голова, як обрубаний клен за вікном. Дядько повертається до мене і східно питає:

- Духи перевірів? Де в'юни?
- Нічого нема, пусто, – відбріхуюсь.
- Дивина! А ковзанка готова?
- Та... майже готова. Завтра весь клас приїде.
- Твій клас? Той, що через дорогу? Бачив, уже приїхав. Ходить по двору, голими литками на морозі блискає.
- Дядю Юро, чого ви? – викрикую і спалахую.
- Що – чого? Думаєш, це страшна таємниця? «З берези гілочка – а вже тобі вінок, пучечок глоду, а тобі намисто». Може, це ти про дядька Юрка написав, га? А запитай хоч: що то за дівка? Її пів-Кієва знає, вона в таких компаніях зависа!

Бабуся каже, що дядько Юрко – дурисвіт. Міг би давно одружитися. А він мені вже костюм на випускний справив, і в університет хоче запхнути. Дядько незлий, але сьогодні щось йому прорвало, він взявся за мене, як за батіг.

– Дур з голови викинь! – горланить. – Твоє ще буде! Треба, щоб із нас, Піддубнів, хоч один путній чоловік вийшов.

Іду до своєї кімнати, виймаю альбом з фотографіями. А Рося вже тут, перед очима. Стоїть сміється, волосся під прозору хустину підібране. Чорні брови, як списи, пронизують. Вітер хапає

кінчики хустини і дрібно тріпоче ними так, наче когось гладить по щоді. Рося, Ро-ся! Це слово, як музика і як стогін. Мені хочеться впасти на дорогу, де залишилися сліди від тоненьких підборів, щоб їх сніг не запорошив і вітер не завіяв.

Сон приходить уривками. Раз по раз з'являється її обличчя. А потім тіло смикає, рве, і я схоплююся, сідаю на ліжку. Під ранок приснилися її фотографії, мовби літають по кімнаті. Скільки облич! Я намагаюся їх зібрати, а вони все з'являються, нові й нові.

– Хлопче, вставай! Вставай, чуєш?

Дядько Юрко стоїть посеред кімнати розхристаний, червоний. Шапка на ньому з'їхала, голос зривається:

– Ростислава померла!

Ні! Він не сказав, це сниться. Я накриваюся з головою. Він не міг цього сказати, бо я не можу цього чути. Не можу, не можу, не здатен! Схоплююся, підбігаю до дядька, трясую його за піджак, щосили гачу по ньому кулаками. А він і сам стоїть, як неживий. По сірому обличчю котяться сльози. Чому ж він так труситься?

Дядько схлипує. Вдосвіта під'їхав чорний джип. Доки її мати засвітила і вийшла на веранду, Ростислава відчинила вікно і боса по снігу побігла до річки. Ті, з джипа, рвонули за нею. Вона добігла до ковзанки, а потім послизнулася, впала в ополонку і пішла під лід.

Ми з дядьком кинулися не стежкою, немовби стежки тієї й не було. Ми грузилися по залізному снігу, падали й ревли. Там уже стояли люди, мов чорні смолоскипи на снігу. Вони тихо розмовляли, а мені на мить здалося, що гуде вся земля. Дядько стогнав: «Я ж її з отакого любив. З отакусіньк-ког-го!» Його обличчя надувалося й морщилось, ніби закипає глей.

Ростислава лежала обледеніла. На гілках чорного волосся струменіло срібне намисто. І одяг, і пасма, і босі ноги примерзли до ковзанки. А непорушні ріки очей розлилися в очерети.

Ураз я оглух, онімів. А може, теж помер? І мене вже немає. І це не мої руки витягли з-під поли фотоапарат і почали знімати. Кадр: лежить Вона, мов льодяна статуя. Другий: люди напруже-

ні, дивляться погрозово і злісно. Кадр: чисте, як немовля, небо. Згряя неприкаяних птахів, то ниткою розрізає обрій, то шугає замертво у ліс. Дядько Юрко падає ниць біля Ростислави і гребє руками сніг.

Люди в розпачі кидаються на мене з кулаками: «Через тебе вона втопилася! Ти ополонки рубав? Зньомщик! Ану геть, до-рвався тут!»

Здалеку показалися двоє міліціонерів. Ховаю фотоапарат під куртку і біжу поза ополонками, поза духами й верболозом на-переріз очерету.

Це я винен, я, через мене вона загинула!

Біжу і озираюся, як злодій.

Але про те, що я вкрав, не свідчитиме ніхто.

НЕНАРОДЖЕНІ

У домі не вимикається радіоприймач, і мене це напружує. З початку війни тітка Варвара щоранку кладе на стіл газети з яскравими облямітками. Переглядає ТСН, де повторюються сю-жети, а кореспонденти, мов із кулемета, прострочують новини, надягнувши каски та бронежилети, і для більшої переконливості залазять на танки та бетеери.

З початку війни ще й року не минуло, але на вокзалах сидять біженці, ходять озброєні вояки. На сході щодня ллється кров патрі-отів, терористи розстрілюють школи й дитсадки, дідусі й бабусі, яким нікуди виїхати, плачуть від голоду, сваряться за гуманітарку, а політики фотографуються з бойовими командирами. Ті, хто во-ювали за ДНР і ЛНР, переодяглися в постраждалих, отримують статус переселенців. Їхні дружини пишуть у Фейсбуці про «га-дов-бендеровцев», які прихистили їх у своїх домітках, дали їжу й одяг. Українська армія воює раритетною зброєю проти росій-ських «Градів» і «Буків». Безногі й безрукі юнаки піднімаються в госпітальних палатах і бажають повернутися на фронт. Генерали

зливають військові таємниці, міністри закупляють липові форми й бронжилети. Війна завжди оголює благородство і продажність.

Я сиджу на терасі, де опадають жоржини, мов бранці, схиливши голови. Тут, на Сіверській землі, лише чути, як військові літаки свистять у небі. Це наші літаки, нам поки що немає чого боятися. Але ми замовкаємо, аж доки літак не сховається в небі, лишивши тонкий розчерк, ніби підпис штабного генерала з викрутасом.

Варвара приносить на таці гарячий шоколад, зелений чайник із китайським розписом, тонко нарізані лимони й тістечка. Мені імпонує її манірність, її звичка до посиденьок на терасі при лінивому світлі торшера. Навіть нарукавники і білі комірці, навіть черевики на підборах, які легко несуть її тіло, сплетене з бабиного літа і стебла, мене святково пробуджують. Тут час завмер.

Коли мені минуло шістнадцять, тітка привезла мене сюди, в передмістя, де вона працювала завучем школи і де я мала отримати добру науку та срібну медаль перед вступом до вишу. Натомість я стрімко закохалася, на уроках строчила вірші, а вдома сиділа годинами на веранді перед сіткою дощу. Тоді Варвара, спадкова вчителька, теж закохалася на тридцять сьомому літі. Її тесля був невеличкий, верткий, обтріпаний бурями з полів і небес. Серед тітчиних серветок і кристалю його аномальне перебування тяглося з півроку. На ті півроку Варвара забула про моє навчання, і це, зрештою, визначило долю: я так і не осягнула алгебру й не стала фінансистом.

Тепер ми сидимо на терасі, жовті жоржини доцвітають шолудивим цвітом, шовкова трава розляглася на тротуарну плитку. Тітонька при світлі торшера така ж, як і двадцять років тому: густа дротяна шевелюра, коричнева сукня, та сама, з комірцем, вив'язаним гачком, черевики на товстих підборах.

– Ти навіть не запитуєш, чому я відбила тобі телеграму, – каже Варвара, пильно дивлячись мені в очі, – чому покликала тебе.

– Щось з автоматикою в котлі або протікає кран, – кажу навмання, аби не розтягувати розмову.

– Ні-ні, зовсім не те.

– Може, кравчиня відмовилася ремонтувати норкову шубу?

– Ти глузуєш! Ти зверхньо наді мною збиткуєшся, – Варвара нервово схоплюється, щоб вийти, але я хапаю її за руку. Рука холодна.

– Кажи!

Вона мовчить, підбираючи правильні слова.

– У газетах пишуть, що на сході йде ротація, – зрештою шепоче і поглядає за вікно.

– А ви на когось чекаєте?

– Та ні, ні. Але сюди щовечора приходять якийсь солдат. Чужий, не з містечка.

– То не відмикайте йому.

– Він сам заходить.

– Сам? Зі своїми ключами до вас у дім? І ви досі не заявили?

– Він приходять, сідає отам біля вікна. І щоразу запитує про тебе.

– Маячня!

Ми обидві одинокі. Колись давно вона заразилася від мене коханням, перехворіла ним у легкій формі, а я підхопила її самотність. Немає страшнішої хвороби, як та, коли людина мучиться в пустому будинку, на порожньому балконі, перед вулицями, що їх вилизала ніч. До суворого чорного лиску. Але я не завжди була самотньою. Тоді, в десятому класі, у мене був коханий, мій одноліток Віктор. Він жив із бабусею через дорогу, навчався в паралельному класі, а на вихідних продавав лозові кошики. Доки тітка воювалася з теслею, ми з ним ходили в яр, заготовляли лозу. І я пам'ятаю, як пахли деревним соком його руки. А ввечері він приходив до мене на веранду, ми забували про алгебру, цілувалися і вискакували за поріг під молодий сніг. Одного разу він не дав мені вирватися, сказав: «Хочу, щоб у нас був хлопчак». По-дорослому сказав, як чоловік міг би казати дружині. І ми (нас за порогом тітчиної веранди уже оторопіло чекав увесь світ) подумали, як воно може бути солодко, коли хтось третій, маленький, покличе «тату» й «мамо»...

Тітонька вже стара, вона край потребує товариства. Часом надсилає мені старомодні листи в конвертах, де повідомляє, що прогнила ринва або вітер відірвав шиферину з даху. І я, хвора на самотність журналістка, їду за триста кілометрів, аби знайти якогось посіпаку, що прикріпить нову ринву чи приб'є ту шиферину. Тітка панічно боїться, коли щось трапляється з її будинком, начебто це пряма загроза її життю.

Вечорами Варвара бере альбом із фотокартками, у неї підскакує власна значущість, а я всоте вислуховую історії про те, як вона стала відмінником освіти. Але сьогодні все не так, із-поміж розмови до нас проривається стук у шибку, мовби білий нічний метелик розпачливо шукає світла. Ми замовкаємо, тітка пронизливо дивиться крізь мою нудьгу й дослухається. Нічого.

Якось ми з коханим на веранді слухали, як шелестить сніг, полум'я пристрасті ще палахкотіло з плечей. Він вийшов у присмерк, зліпив сніжку й кинув її через поріг. А потім зайшов і подав мені пір'їну синички. Пір'їна була свіжа, ще тепла, мабуть, синичка підглядала за нами й залишила про себе знак. Я сховала пір'їну вгорі, за шалівкою, і вона стриміла там довгі роки, припала пилом, скрутилася, мов засушене пташеня.

Тук-тук-тук. Це вже не почулося. Варвара запитально дивиться на мене, схитує головою, вмикає велике світло і прямує до входу. Я мовчки стаю за дверима, надивляюся щось важке і не знаходжу. Мені вранці на потяг.

Те кохання закінчилося обвалом. Школа була зразкова. Нас розпікали на лінійці. Нам погрожували виключенням, «двійкою» з поведінки, нас розмалювали в стіннівці. З нас вимагали клятви, що до закінчення школи «ніколи й нізащо». Він умовляв мене перейти жити до нього з бабусею, а Варвара під страхом смерті змусила мене позбавитися від ще не народженого «хлопчака». Я зненавиділа Віктора за ту ганьбу і той обвал – інших винних поруч не було. Порвала свої зошити, де він писав і креслив графіки, знімки, на яких були ми зі своїм класом. І тільки пір'їна як була, так і залишилася на своєму місці.

У коридорі загупало чобітьми, почувся гучний голос. Зайшов той, непроханий, у камуфляжі, поклав на столі біля себе «калаш». Варвара поставила чайника і стояла серед кімнати, сховавши під фартух руки. Я бачила тільки ноги прибульця. На ньому були новісінькі берці, які тепер возять на передову волонтери.

– Жінко, виходь із-за куліси, – каже він грубо і владно. Я переводжу подих, начебто бігла давно і вже зірвала дихання. – Або можеш стояти, якщо хочеш. – Тобі привіт від Віктора!

Ось чому він заявився! Буде шантажувати іменем фронтового друга. Моєї дитячої любові. Але ми вже не бачилися років двадцять. І я не хочу про нього знати.

Виходжу, стаю по той бік столу. У мене німіють руки, і по всьому тілу розсипається крижаний метал.

– По-перше, чому ти вдираєшся в будинок у масці та ще й намагаєшся диктувати свої правила? Хто ти? Відкрий обличчя! – намагаюся говорити суворо і без страху. – А, по-друге, перед тобою дві старі жінки. Говори на «ви». Чи думаєш, воякам можна все?

Над маскою його очі зблиснули, як антрацит. Вікторові очі. Боже, Боже, Боже, дай мені сили!

– І зятям, Віктор мене абсолютно не цікавить. Відповідай, хто ти і чого тобі треба? Тітко, викликай міліцію, – врізаюся я.

– Ой, та, може, не треба, бо мені вже страшно! – байдуже мовив гість.

– Так і передай Віктору: він для мене помер. Усе, ніяких привітів не буде.

– Стерво, не баба. Та не хвилюйся... теся, помер він для всіх. Вони вийшли в «зелений» коридор, і там їх накрило вогнем. Вогонь був скрізь, звідусіль. Горіла земля.

Мене й саму немов ошпарило полум'ям. Цього не могло бути. Приходить невідомо хто і невідомо звідки... Вікторе, де ти?

– Це брехня! – волаю я. – Брехня! Ти злодій, шантажист? Чого тобі треба? Покажи документи!

– У мене немає документів! – твердо каже він.

– Ясно. Ти їх утратив у бою...

– Ні, в мене їх ніколи не було, мені їх не видавали.

Я кличу Варвару. Вона стає у прямокутнику дверей, як скелет у чохлі, від страху в неї підстрибують руки.

– Ти чула? Ось цей... заявляє...

– Я все чула, – шепоче Варвара.

Той сидить біля столу, як чорна скеля.

– Коли залишився один, закривавлений Віктор упав на коліна, здійняв до неба руки й гукнув: «Вставайте, всі живі, хто мене чує!» Перед лицем смерті світ здригається. А тут кругом вигоріло, летіли попіл і сажа. І ніщо ніде не ворухнулося. Тоді він з останніх сил у розпачі гукнув: «Вставайте, вбиті, мертві й ненароджені!» Рвонув вітер, поніс траву й гілки. Тріскалася земля, немов її рвали вулкани. Загриміло, заревло, і стали виходити із землі солдати. Воїнів було багато, батальйони, армія. Я відчув, як ломить мое тіло, як його викручує, виламує й піднімає. Розпростався і теж вийшов. Віктор помирав біля моїх ніг. Це була його остання воля: прошепотів адресу і попросив знайти тебе... Вас.

– Хто ти йому?

– Я його ненароджений син. Але ти не його, ти чужа. У панцирі...

Запала мовчанка.

– І ти... тепер... куди? – зненацька запитую.

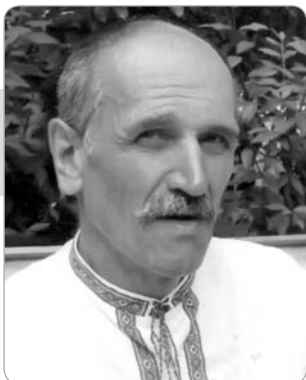
– На фронт, на схід. Свою обіцянку я виконав: побачив, сказав. Живи!

– А якщо і тебе... вб'ють?

– Я не народився, а отже, і вбити мене неможливо. Я вічний солдат, от і все. Вічний. Прощайте.

Він вийшов, я істерично розреготалася. Розіграш! Звісно, це просто фронтовий розіграш. Ротація, солдати вирішили порозважатися. Мабуть, стоять десь за рогом і регочуть. Я почула, як зарипів сніг, уявила, як він пішов, ніби чорна скеля з автоматом.

Відкинула штору. Хлопець плавно ступив із ганку й рушив до траси. Його нові берці не торкалися молодого снігу і ніякого сліду не залишали.

ІВАН ПРОСЯНИК

Поет, прозаїк

Просьяник Іван Герасимович народився 24 вересня 1947 року в с. Курінь Бахмацького району Чернігівської області. Закінчив Люботинське залізничне училище, працював пастухом, мірошником, вантажником, механіком на залізничному транспорті. Закінчив Ніжинський державний педагогічний інститут, трудився журналістом у ЗМІ.

Автор книг прози: «Коса на камінь», «Чорна паморозь», романів «Свічка на шаленому вітрі» та «Страшна таємниця президента, або Полювання на дурнів»; травника-волхівника «Дивосил», двокнижжя «Зело таємниче» та енциклопедії травозная «Златоцвіт», казок «Русь незборима», «Змієборець» та інших.

Член Національної спілки народних майстрів. Лауреат премії ім. М. Коцюбинського.

Член НСПУ з 2001 року.

КНЯЗЬ МУХ, ПОВЕЛИТЕЛЬ БЛОХ

Омислив раз один хлопець-сирота навчитись в добрих людей ремесла. Не довго думаючи закинув торбину за плечі та й по-мандрував куди очі дивляться. Роззирається, розглядається, коли це бачить, чоловік іде, весь чобітьми обвішаний: і великими, і малими. І шакапові, і цапові. Поклонився Сиротенко та й питається:

– А що ви є?

– Я, – відказує гордо чоловік, – чоботар! Не лежить мій товар!
Беруть і бояри, і князі, щоб не брѳохатись в грязі!

Зрадів Сиротенко – це, напевно, те, що мені й треба! Буду в учні проситися! Коли глип, а чоловік босий. Розхотілося йому людей узувати, а самому босяком ходити. Та й відкланявся.

Іде далі, посвистує. Коли це знову стрічається чоловік – жертки на плечах свитами обвішані. Та все гаптовані, та все вишивані. Сиротенко підступає та й питає:

– А ви хто є?

– Я, – взяв руки в боки чоловік, – кравець! Всяк мій товар знає!
Ні боярин, ні князь не минає!

Думав уже до нього хлопець в учні проситися, коли глип, а в того сорочка: латка на латці. Розхотілося йому людей обшивати, а самому й сорочки путньої не мати. «Не по мені таке ремесло».

Йде далі. Коли це навстріч дідок сивенький, що молоко. Торбинка в руках, сірячина на плечах – бідак. А хлопець не минає і його питає:

– А хто ви? Хто, дідусю?!

– Я, сину, – відказує гордо дідусь, – старець!

– А чому ж у вас можна навчитися? – не відстає Сиротенко.

– Мудрості, сину, мудрості!

– А користь від неї яка? – допитується хлопець.

– Мудрість, сину, – повчає дідок, – найдорожча в світі!

Зрадів хлопець, та давай проситися, щоб мудрості тої навчитися.

– А чого ж, – відказує старець, – візьму тебе в учні! Тільки сім літ ти мені будеш сином, а я тобі батьком! А батькове слово, знаєш, непорушне. Чи згоден? Ну, тоді поклянися, коли так!

– Хай мене Грім поб'є! Свята Молнія запалить, коли я хоч слово ваше переступлю! – палко хлопець промовляє, руку до серця прикладає, Землю-Матінку цілує.

– Ось і добре! – гладить сиву бороду дідок. – Ходімо ж, синку!

Тепер мандрують вони уже вдвох. А дідок мовчить та й мовчить. Хлопець й питається:

– А чого ж ви, батьку, не учите мене мудрості тієї?

– Хто мовчить, той десятох навчить! – сповага відказує старий.

Чи довго йшли, чи ні, хлопець знову за своє. А названий батько йому: «Прийде час – біда навчить!»

«Це такої науки, – покислів хлопець, – я б і сам навчився!»

Коли це зійшли вони на круту могилу, старий всідається, розв'язує торбину, виймає хлібину та й питається:

– Що це, синку?

– Та хліб! – здивувався Сиротенко. – Що ж іще?!

– Ні, дитино! Це золото!

«Еге, – думає хлопець, – дідок ще трохи й мокрим рядом намаханий».

А все ж їсть мовчки. Пообідали. Коли це дідок поторпався в поясі – виймає маленький шматочок золота.

– А це що? – питається.

– Та наче б золото? – дивується Сиротенко. – Що ж іще?!

– Ні, дитино! Це смерть!

«Оце так напросився, – і зовсім скис хлопець, – старий, видно, й справді розуму пустився. Та нічого уже не вдієш – клятва!»

Десь так на другий день, опівдні, завів їх шлях до темного-пре-темного бору. І в такі вони нетрі, в такі дебрі зайшли, що й страшно стало. Коли це чують, ніби хтось на поміч кличе. Кинулись у той бік, а воно чоловік: так побитий, так вмотузований, що ледве живий. Батько з сином його хутенько розв'язали. То він як змолвився:

– Дайте мені, люди добрі, хоч скориночку хліба! Золота відсиплю скільки захочете, як жив буду!

– А хто ж ти такий? – питається хлопець.

Той і примовк злякано.

– Та не бійся! – заспокоїв його дідок. – Ми мандрівні старці!

– Князь я Великий Київський, – аж заплакав чоловік, – з даниною їхав. Та розбійники всю мою дружину малу перебили, данину забрали! А мене роздягли, зв'язали хижим звірам на поталу!

– Ні срібла, ні золота нам твого не треба, – відказує дідок, – а згадай нас, коли ще раз стрінеш!

Підживився князь та й просить вивести його з бору темного.

– Ось тобі моя сірячина латаная, – каже старий, – ось патеричя вишмульганая. Иди отак сам. Нічого нікому не кажи й нічого по дорозі не бери! Послухасяся – живим вийдеш! А ні – й Бог святий не допоможе!

– А що, сину, хліб – золото? Отож то! – посміхнувся старий.

Відстали вони від князя та й ідуть помаленьку. А розбійники вирішили ще пожитися. Виволікли під дуб лантух золота награбованого та й радяться між собою:

– Хто на золото похититься – вб'ємо! І все в нього заберемо. А хто обмине – чіпати не будемо!

Коли це йде сіромаха в свитині, при патеричині. Підійшов, розгорнув той лантух, та як заплаче. Але нічого не взяв, далі пошкандибав. Подивувалися розбійники та й кажуть двом товаришам:

– Ану підіть у місто, накупіть пити-їсти, поки вогонь розведемо, курінь збудуємо! – та й заходилися хмизняк збирати.

Коли це дід з хлопцем надходять. Побачили міх золота. Сиротенко зрадів, а старий так і віджахнувся:

– Смерть! Смерть то, сину! – та тікати, хлопця за собою тягнути.

– Хитрий дідок! – регочуть розбійники, та й давай знову радитись. – А що, братя, – каже ватаг, – як це золото нам не на п'ятьох, а на трьох поділити? Уб'ємо тих двох дурнів, що в місто подалися!

На цьому й порішили.

А ті два йдуть та й собі радяться:

– Що нам те золото на п'ятьох ділити? – каже один.

– Краще на двох! Більше ж буде! Давай їх потруїмо?! Я траву таку знаю! – та й показує на чемер лапатий.

Ось накупили вони питва-їдва, накидали туди того чемеру, вертають. Тільки дійшли до дуба, а товариші як кинуться на них, та й убили.

– Хе-хе! – сміються, – ще дурні нам їсти-пити принесли!

Та як випили, та як поїли, так і поснули вічним сном.

А дідок з хлопцем провели назирці князя аж ген-ген і назад

вертають. Коли бачать, стоїть той міх золота повен і розбійники навкруг мертві.

– А що, – каже названий батько, – чи не я казав – смерть! – та хуленько геть з того місця.

«Еге, – зрадів хлопець, – не простий це дідок! Не дарма я до нього в учні напросився!»

Так вони мандрували, мандрували, аж поки якимось не забрели в Дикий степ. Сіли, розвели вогонь, вечеряють. Коли це як зашвистить, як затупотить – половецька сторожа на конях летить.

– А хто велів, – кричать, – на нашій землі, мов на своїй, розсідатися?! До хана їх! До хана Утурхана!

– Чи меду хочете ясного, чи кумису хмільного? – мружиться хан Утурхан, борідку пощипуючи.

– Руда вода з рідного краю, хане, жаданіша твоїх медів ясних, твоїх кумисів хмільних! – відказує старий гордо.

Як підхопиться хан, як ошкіриться люто:

– Двадцять п'ять нагаїв старому шайтану!

– Дякую! – поклонився дідусь, скидаючи сорочку, – велику радість ти мені чиниш, хане! За Батьківщину й мука солодка!

А хлопець як вихопиться наперед:

– Тату! Татусю! Та моя ж помста молода солодшою буде!

Тоді підводиться хан Утурхан, кланяється діду та й каже:

– Ідіть з миром! Хто за Батьківщину готовий померти – варт найбільшої похвали!

Пішли вони живі-здорові. Радіють обоє. Як у Руську землю вступили, дідусь й каже:

– Ну ось і пора нам розлучатися!

– Та як же так? – дивується хлопець.

– Пора, сину! Пора! Бо ти мене вже найдорожчим словом привітав – татом назвав! І за мене, старого, і за землю нашу Руську померти був готов. А хто серцем науку бере, той до дна її вичерпує. Іди ж, сину, в світ, будь мудрим, що вуж, правдивим, що земля, сміливим, що грім! – обійняв юнака та й зник, ніби його й не було ніколи.

Пожурився, посмутився Сиротенко та й рушив сам по шляху. А вони всі до Києва ведуть. Ось підійшов він до граду стольного. А там вертеп: торговиця йде. Коні ржуть, воли ревуть, верблюди ремигають, а юдки аж захлинаються. Прощтовхався і юнак до торгових рундуків.

Коли це хтось як зикне: «Злодій! Злодій! Ловіть його!» Народ відхлинув, а молодець сам серед майдану опинився, його й вхопили.

– Цей, мабуть! – кричать купці.

Коли це підскакує княжий тивун на коні:

– А що в тебе в торбі? – кричить.

– Та хіба ж не видно по мені, – насмішкувато відказує Сиротенко, – золото!

– Це злодій! Це! – як зарепетує тивун. Мац за торбину, а там буханець черствий-черствісінький, як камінь. – До князя його на суд! – а очі так жадібно блищать, аж палають.

– На суд! На суд! – гукає люд. Та як повалить услід.

– Віддай мені золото, – шепче тивун, – я тебе відпущу!

А Сиротенко на всю губу:

– Е, ні! Як задумав до князя – веди! Що тобі до мого золота?!

– Ну й погибай на свою дурну голову! – озлився тивун.

– Усі ми в Бога дурні! – одказує юнак та й заходить сміливо до княжих палат.

– Ось злодія-тата впіймали! – штовхнув тивун Сиротенка перед князя. – На коліна, смерде! На коліна!

А Сиротенко на коліна не падає, на князя пильно дивиться, а князь на нього.

– То що в тебе у торбі? – стиха мовить князь, – справді золото?!

Хлопець і вийняв черству хлібину. Князь як засміється та:

– Вийдіть всі! – велить. Підходить до юнака, кладе йому руку на плече. – Спасибі тобі, що мовчати вмієш! Правда, ніхто б і не повірив, що ви мене такого нікчемного в нетрях знайшли! Яку за це нагороду хочеш?

– Ти вже, князю, нагородив мене!

– Чим же? – здивувався володар.

– Життям! Розкажи я все прилюдно – навряд чи ж носити мені голову?!

– Де ж ти таким мудрим став?

– Сім літ я цієї науки в названого батька вчився! Хоч зараз глупство більше в ціні!

Звеселився князь:

– Що вірно – то вірно! Але якщо здивуєш мене правдою, в яку б я не повірив – бути тобі при мені радником!

– Якби ти, князю, знав, – усміхнувся юнак, – яке страшне чудовисько зробило наді мною оце наругу, ти б і сам віджахнувся! Дві в нього голови, дві руки, шестеро ніг й один хвіст!

Оторопів князь. Напружив лоба. Губу закусив.

– Та нема такого чудовища в моїм граді! Дуриш ти мене! Дуриш!

Хлопець тоді вікно й відчинив. А тивун саме на коня заскочив та галопом.

– А це, як на те, вершник, ваша ясносте! Он той! Він же мене мало кату не віддав!

– Бути тобі радником! – вигукнув князь вдоволено.

– Може все ж, краще, блазнем? Щоб правду-матінку кожному у вічі різати!

Дуже полюбився володареві мудрий хлопець. На самоті по-сумувати. На людях пореготати.

Ось якось й каже князь:

– Завтра буде в мене пир на весь мир. І людей тут буде, й людців! Якби ти їм у вічі всю правду сказав! Зможеш?!

А Сиротенко так засмучено йому: «Та зможу!»

– Чого це ти такий невеселий? – стурбувався князь.

– Ну чого мені веселитися? – відказує хлопець. – Іншим ти землі, городи, посади роздаєш. Тивунами, ключниками титулуєш. Тільки я один без титула ходжу!

– Чого ж ти хочеш? Вволю й твою волю! – запевняє князь.

– Хочу бути князем! – випалив хлопець.

– Ти що, смерде, плетеш? – насупив брови володар. – Князь тут я!

– Ну ти князь над людьми, повелитель над городами! А я хочу бути князем над мухами, повелителем над блохами!

– Що-о? Над мухами і над блохами? – регоче князь. – Бути по-твоєму!

– Ну, тоді хай вороги мовчать – ось вам і пергамент, ось вам і печать!

А в пивницях вина-меди бражаться, а в кухнях шкваряться-паритися. Пир на весь мир гряде. Всідаються радники-посадники, ловці-молодці, дружина й далека, й близька. Хто з щирого серця, а хто тільки з губи – князя славословлять. А найбільше тивун старається. Коли це Сиротенко заходить ще й з києм в руках. Вікна зачиняє. Підступає:

– Що це ви, – каже, – свинствуєте, хами?! Свої рила брудні, розгодовані в миски сунете? Прямо князю в рота зазираєте! А самі тільки й думаєте, як би більше урвати! Нахаби! Нема на вас управи, думаєте? Настала! – та як торохне тим києм тивуна по зашийку. Раз та вдруге. А тоді скарбника. А тоді посадника.

Піднявся крик, гвалт:

– Блазню, що ти собі дозволяєш?! Хапайте його! Бо він усіх нас відлупцює! Кня-я-язю?!

Насупився володар:

– Що це ти витворяєш?

– Лад наводжу! – відказує хлопець-молодець. – Чи ж не ви звеличали мене князем мух, повелителем блох? А вони, бачиш, які нахаби – прямо в миски сідають, по зашийках лазять! Розпустилися! Ось я й вирішив їх добре провчити!

Кому регіт, а кому сльози. А найбільше тивунові. Ось і став він думати, як такого небезпечного блазня позбутися. Та й інших підбив.

– Ти, – кажуть, – князю світлий, при нім дурнем виглядаєш! Чи не мітить він на твій пристіл?

І повелів князь Київський, якщо тільки ступить хлопець на землю Руську – голова з пліч!

Довго Сиротенко блукав по світу, аж поки не прибився до царя Болгарського Осьмомисла. Служив вірою та правдою при його столі високім. Та як не гарно на чужині, а свій край, що рай. Зажурився, запечалився Сиротенко та й проситься в царя-государя, аби додому пустив. Зронив Осьмомисл сльозу печальну, дуже вже йому русич полюбився, та й каже:

– Візьми ж з моєї скарбниці стільки злата ясного, скільки можеш нести!

– Не треба мені, – відказує муж зело мудрий, – ані срібла, ані злата! А дай мені землі, скільки можу нести! Та щоб ніхто не відняв, перечити не став – грамоту спиши, що її даруєш мені за вірну службу.

Здивувався вельми Осьмомисл, але волю вволив та й спорядив мужа зело мудрого в дорогу, як подобає.

Тільки виступив Сиротенко в стольнім граді Руськім з купецької лодії, так князю зразу ж і донесли. Зрадів старий володар. Але виду не подає – не годиться своїми словами вертіти. Послав дружинників-гريدнів. Ведуть ті мужа мудрого прямо в хорони.

– Що ж ти ослухався мого наказу! – грима князь. – Чи вже голова своя не дорога стала?! Ступиш на мою землю – з пліч вона полетить!

А муж, зело мудр, кинув мішечок із землею болгарською на підлогу тесовую, на неї став, поклонився:

– Та я ж, володарю, свою землю маю – на твою не зазіхаю! – широко засміявся і з князем обійнявся!

МУДРИЙ ДУРЕНЬ

Жив колись на Подолі хлопець Миня. Усім молодець – лиш під шапкою вітерець. Отож, коли підріс – коваль Вавило молотобойцем і взяв. Як гатоне хлопець по ковадлу, так воно на цілісінький сажень в землю й вгрузло. То й прозвали його Гатилом.

Гамірно в кузні з рана й до пізна: витязям – мечі, бондарям – обручі, дівам красним – підківки, щоб озиралися парубки.

А неділенька як приспіє, напече матінка повнісіньку кошулю пампушок та й велить не стерегти хати, а прохачам роздати.

Лиш вийде Миня за ворота, а цуцики вже чекають, зі всього города прибігають. Той кумедно стрибне, той руку лизне, а який приткий, так і носа кирпатого.

– Чи все роздав? Чи ласку мав?! – матуся питає, лиш він на поріг ступає.

– І роздав, і мав, – відказує молодець. – Хто в руку цілував, а хто в...!

А старенька радіє, хоч питати й не сміє: чи кирпата, чи косата до серця припала.

А Києвом на ту пору владарював старий князь. Й мав він доньку-лебідоньку. Та таку вже зніжену, та таку вже звередовану – й світ не бачив. Із-за моря їй подавай, із-за гір присилай, мало не з неба ясного зорі хапай. Ось як стало діви на порі, давай вона женихами перебирати на сміх підіймати:

Той не до любові – не так вуса-брови!

Той кирпатий! Той носатий!

Той невданий – небагатий!

Не треба таких!

Тоді батенько на неї назикав, булавою нагрюкав. Так вона ось на які витівки пустилася.

– За того, – каже, – піду, хто мою загадку змислить! А ні – кії по спині!

Як наз'їжджалося молодців: і князів, і витязів. Вона по одному закликає та й питає:

– А що для дівчини наймиліше, найлюбіше, найпотрібніше?

Крутять вони вуса шовкові, мнуть в руках шапочки нові. Один каже: «Батько, ненька!» Інший – сторона рідненька!

А вона, знай, з служницями регоче, як з бідаків жупани скидають, на лавицю вкладають, киями частують.

Долинула та слава лукава й до Міні. Хоч спина в нього й за-свербіла, але це півділа. Бо так захотілося князівну обійняти, в шовкові щічки поцілувати.

– А благословіть, матінко, до князівни свататись! – кланяється.

– Ой, лишенько ж ти моє, – сплеснула старенька ненька рука-ми, – та тобі й служниця за князівну згодиться!

А він на своєму як став – базаром не зрушиш. Вуса вуглиною підчорнив, лице крейдою підбілів, взяв торбу та й подався.

Йде... На гаву задивився та з мосту в Почайну – шубовсь. Ледве вибрюхався на сухе сяк-так. Глядь, а в торбі отакенний щупак. А тут, де не візьмись, песик-пробігач. Та навплиг, та навскач – лако-мину почув. Так вони весело й хоромин княжих дійшли.

Сторожа Гатила добре знає – шапочки знімає, пропускає. А на песика натупали, нагримали, так він повертівся, покрутився й за дверима причаївся.

Ось підступає парубок близенько, кланяється князівні низенько:

– Ти будеш княгиня, а я Миня! Прийшов, щоб загадку загадала – не згордувала.

Князівна мало кренделем не вдавилася: «Оце так наречений! В сірчанині, в постолах, одразу видно, що за птах!»

– У тебе, видать, парубче, казанок не варить, що сюди при-пхався? – дивується князівна.

– А як ви взнали? – сторопів Миня. – Я його клепап-клепап, поки він, неначе решето, став.

– Та ти, мабуть, впав з печі, як верзеш такі речі!

– А ось й не вгадали! – сміється Миня. – З мосту – та в воду!

– Жаль, тебе нічим почастувати. Хіба київ дати?

– Зате в мене зрання вже є снідання! – радіє Миня. Та лясь того щупака на стола. – Несіть сюди свої кії! Зараз вогонь розведем, обід добрий утнем.

– Що це ти плещеш, дурню?! – розгнівалася князівна.

– Не сам плещу, з Вавилом Силовичем! Витязям – об-ручі, бондарям – мечі, а дівчатам – парубки, щоб озирались підківки.

– Та в тебе, бачу, зовсім нічого в голові немає!– аж звискнула вередуха.

– Отут ви й не вгадали! Знаєте, – нахилиється до неї Миня довірливо, – скільки було завелосся, що страх. Ні вночі спати, ні вдень стати. Так матінка десь дістали такий гребінчик дрібуній-дрібуній, костяний, все вичесали к годині лихий, хоч і довелосся мало не цілий день потрудитися.

Тут князівни і зовсім терпець урвався.

– Та тебе, бачу, і до вечора не здихаєшся! Ану кажи швидше, що для дівчини наймиліше, найлюбіше, найпотрібніше? – а сама хап прясельце та подалі з-перед Миніних очей.

А тут псятко таки в палати прошилося. Служниці вмиць його впіймали, на шворку прив’язали, а Миня, знай, сміється:

– Крутилося, вертілося, поки в руках опинилося. А ви його подалі з очей!

Князівна від того сміху мало в обморок не впала – леле, розгадав дурило її крутоголовку.

– Це тобі хтось підказав, що розуму не мав! – верескнула. – Бери котрусь дівицю-служницю – буде тобі князівною.

– Е-е, як знати хочете, не те ви торочите! – хитає головою Миня, – матінка казали, що князівна мені служницею буде!

Тут уже її така злість ухопила – велить хлопця псами цькувати. А вони круг Мині, мов круг рідного батечка, навскач... Кричить вона тоді Миню киями частувати, а сторожа шапочки перед Гатилом здіймає, бо силу його богатирську відає. Ледве випхали дівиці гуртом з палат.

Йде він, голову понуривши. А городяни: одні сміються, аж за боки беруться: «Не в ті, Миню, постולי взувся! Не в те корито ткнувся! Чухайся віл з волом, а кінь з конем». А інші розважають: «Та вдар, Миню, об землю лихом, воно й буде тихо!»

– А де ж воно в мене? – питає молодець.

– Та під шапкою! Хай тобі абищо.

«Воно то можна йому й чосу дати, але краще десь у примітнім місці приховати. А раптом знадобиться!» – міркує молодець.

У поле-роздоле виходить, дуб примітний знаходить. Огрозний-здоровезний, тисячолітній. Гіллю суху ламає, ямицю глибоку копає. А воно стук-брязь. «Що тут таке?» – здивувався Миня. А воно – скриня. Та чималезна, та здоровезна. Поки вгору звів, аж упрів. Відчиняє... матінко рідненька – убрання богатирське. Нагруддя залізами ковані, напліччя сріблами полямовані, а шолом – так золотом із сонцем і перегукується. Аж присвиснув Гатило.

Коли це враз, мов з-під землі, кінь перед ним вродився. Копитом траву чеше, вогонь креше... питається: «Як тебе, витязю, нести: понад землю чи понад небесами?»

– Еге, високо підійматись – низько падати! Посередині! Тільки дай приміряю оце нині.

Обрядився і мов у тім вбранні богатирським вродився.

– Тепер у нім не сором й в княжий дім! Шпар! Та не торкайся хмар!

А вередуха саме косу чесала, з вранішньої пригоди батечку реготала, коли зирк у вікно, бо освітилося воно: в'їжджає у ворота богатир – кінь сив, сам стосил. Груди залізами ковані, напліччя сріблами полямовані, шолом з сонечком ясним перекликається, а з лиця – хоч воду пий.

– Ой, батечку, біля мене постій! Ото наречений мій! – скрикнула радо.

Ось вступає богатир в палати поважно, йде обтяжно: меч харалужний при боці, булавище грізна на отороці. Шолом золотий здіймає, кудрями мостовини ясеніві торкає:

– Князівно ж моя мила, привітай Гатила. А щоб великих клопотів вам не мати, краще мене рушником пов'язати.

МИХАЙЛО РУДЕНКО

Прозаїк

Руденко Михайло Іванович народився 4 січня 1940 року в селищі Лосинівка Ніжинського району в селянській родині. 1955 року закінчив вісім класів Лосинівської середньої школи і вступив до Ніжинського медичного училища.

З дипломом фельдшера 1958 року поїхав на Донбас, де працював у підземному здоровпункті шахти «Ново-Моспіно». З 1959 до 1962 року служив у війську на ракетному полігоні «Плесецьк». Після демобілізації повернувся в рідну Лосинівку на посаду фельдшера швидкої допомоги районної лікарні. Протягом навігаційного сезону 1963 року працював матросом на пасажирському теплоході «Едуард Багрицький» Волго-Донського річкового пароплавства.

1964 року вступив на лікувальний факультет Київського медичного інституту ім. акад. О. О. Богомольця.

У 1971-72 роках проходив інтернатуру в Чернігівській обласній лікарні, після закінчення якої був направлений головним лікарем Красилівської дільничної лікарні Козелецького району. Майже сім років сумлінно виконував свій обов'язок, лише на рік відлучившись у морське плавання, під час якого працював судовим лікарем Азовського морського пароплавства. На теплоході «Ставрополь» відвідав більшість країн Середземномор'я: Туреччину, Грецію, Мальту, Італію, Лівію, Туніс.

З 1978 року – лікар, а потім – завідувач відділення функціональної діагностики Чернігівської обласної лікарні.

Перші спроби пера належать до періоду роботи на Донбасі, де співробітничав з редакцією газети «Майстер вугілля». Тут надрукував свої перші вірші, взявся за прозу, яку згодом представила Ніжинська міськрайонна газета.

Пізніше з'явилися вагомі публікації у газетах «Гарт», «Деснянська правда», «Чернігівський вісник», «Літературна Україна», «Просвіта», «Ваше здоров'я», московському журналі «Форум» та інших.

Автор книг «Ліки для двох» (1993), «Тільки ти» (1998), «З коханими не розлучайтесь» (2010).

Лауреат премії ім. М. М. Коцюбинського.

Член НСПУ з 1997 року.

ІЗ ЦИКЛУ «ВУЛИЦЯ МОГО ДИТИНСТВА»

Дитинство моє,

ти таке недалеко,
здається, ще вчора ходив босоніж
й, штани закачавши, немовби лелека,
гусей на болото вигонив з стерні.

І пас я худобу, купався, рибалив,
вишукував гнізда в зеленій траві,
катався верхом на погорблених шкапах,
що роки давно вже віджили свої.

А осінню знову і знову до школи,
здавалось, цим «знову» не буде кінця.
Та час пролетів,

і більше ніколи
не вернуться в юність згрубілі серця.

*Тож тільки й лишилась надія на спомин
про ті найщиріші, найкращі роки,
що світять яскраво,
як сонячний промінь,
і в душах лишаються нам на віки!*

Михайло Руденко

ВІДЛУННЯ ВІЙНИ

Фронт штормовою хвилею прокотився через наше село і затих. Відтепер війна відбувалася десь далеко на заході. Там ще продовжували вибухати снаряди, руйнувалися красиві будівлі, падали на сіру землю убиті солдати. А в селі почало відроджуватися нове життя – життя без жахів і страхіть. І все ж це були найважчі часи після визволення. Війна всіх урівняла в беспорядній бідності, зробила людей голими, босими й голодними. Не було що вдягнути, не було що їсти, виживали переважно на картоплі. Добре, якщо були корова й молоко.

– Колю, чия картопля добріша? – питала бабця Марта у свого онука, пригощаючи того сніданком.

– Наша, – впевнено заявляв Микола.

– Ну звичайно, – сміялася старенька. – У свою я хоч яйце вбила, а у вас взагалі не мазана.

І все ж свята лишалися святами. На Великдень фарбували яечка, намагалися спекти свіжу хлібину, хай і не з білої муки, зате прикрашали її всілякими візерунками.

Пам'ятаю, на Великдень мати напекла картопляників. Це такі тоненькі коржики, в які замішували відварену картоплю з невеликою дещицею муки і випікали у печі на сковороді чи металевій блясі. Подібна вигадка наших мам здавалася нам тоді справжнім делікатесом, бо ж готувалася не щодня, а лише на великі свята.

Великдень того року, а був це 1944 рік, видався погожим, політньому теплим: сонце ніби хотіло обійняти й зігріти всіх після суворої зими та повоєнних негараздів. Не був гіршим і другий день Великодня. Бабуся з моєю сестрою із самого ранку подали-

ся в гості до тітки Вірки на Крививку, а ми з мамою залишилися вдома. Тільки-но зібралися снідати, як потужний вибух сколихнув землю. Здалося, що могутня хвиля різко підняла нашу будівлю вгору і так само миттєво посадила на місце. На суднику забрязкотів дрібний посуд.

– Що це? – перелякана мати визирнула у вікно.

Через деякий час ми побачили, як нашим двором пробігла юрба юнаків. Передував Лаврійонів Олексій, наш найближчий сусіда. Все обличчя його було зав'юшене кров'ю.

Він затуляв його стислими долонями, але кров сочилася крізь пальці, скапувала з рук прямо на полотняну сорочку, вимальовуючи на ній широку червону пляму. За ним слідував Півнів Микола, тримаючись рукою за нижню щелепу. З розтуленого закривавленого рота стирчали вибиті зуби. За ними бігло ще кілька хлопців з різними пораненнями.

– Що трапилося? – хапаючи за руки одного з хлопчаків запитала мама, вискочивши на подвір'я.

– Міна, – прохрипів той і махнув рукою.

Як виявилось згодом, хлопці якимось чином надибали в одній із копанок справжню міну. Не відомо, хто її туди закинув: німці, відступаючи, чи наші, наступаючи. Але міна, певно, довгенько пролежала у багнюці, бо ж геть уся покрилась не тільки мулом, а й іржею. Заправляв усією ватагою Микола Кручок. Йому щойно виповнилося чотирнадцять, і був він найстаршим серед гурту. Тож саме в нього народилася ідея розібрати залізяку. Страшенно кортіло заглянути їй у середину, та й пороху нагребти до самопалу. В ті роки отримати омріяний самопал було бажанням мало не кожного хлопця.

Однак перша спроба розгвинтити міну не вдалася. Іржа і час зробили-таки свою справу. Тож, аби справитися з непокірним металом, хлопці почали шукати інший шлях. Найпростішим було її підірвати, але діти, хоч вони й діти, розуміли ризик даної операції. Найнебезпечнішим всім здавалося підірвати снаряд у глинищі. На щастя, їх на Заріжку вистачало. Микола особисто заніс вантаж

в найглибшу копанку і перший жбурнув величезну каменюку на снаряд. Але міна промовчала і цього разу.

Тоді Микола заліз у найглибший шурф, виклав з каміння міцний фундамент і примостив туди небезпечну знахідку. Піднявши високо над головою ту ж саму каменюку він ще раз різко опустив її на металевий предмет. Цього разу його зусилля досягли успіху. Від різкого удару пристрій нарешті відгукнувся потужним вибухом. Головний удар Микола прийняв на себе. Осколками йому розірвало живіт, посікло решту частину тіла. Кілька хвилин він ще лишався при пам'яті, намагаючись долонями вправити в розірване нутро клапті кишок, що вивалилися назовні.

Решта осколків злетіла вгору. Вони поранили тих, хто стояв найближче. Малюсінський, майже невидимий, осколочок, здійснивши незбагненну траєкторію, знайшов серце меншого Кручка – Гришу, рідного брата Миколи, що сидів віддалік від небезпечного місця. Гриша не встиг навіть зрозуміти, що сталося. Він помер миттєво. А Микола ще деякий час продовжував жити. Здавалося дивним, але він був живий і тоді, коли його пошматоване тіло клали на колгоспного воза, аби везти до лікарні. Він був навіть при пам'яті і тільки повторював усю дорогу: «Врятуйте мене, я хочу жити, я хочу жити». Але живим до лікарні його не довезли. Помер у дорозі, не відаючи про те, що заподіяв смерть і рідному брату.

– За що людям така кара небесна? – співчували односельці сім'ї Кручків. Одні вірили, інші не вірили в її випадковість. Проте в головах більшості роїлися сумніви щодо незвичної смерті малих.

– Мабуть, таки був якийсь гріх серед Кручкового роду, коли так жорстко розпорядилися небеса, – розмірковували люди, осіняючи себе молитовним хрестом.

ДИВЕРСАНТИ

Літо 47-го було чи не найспекотнішим у післявоєнні роки. Та й взагалі в ті роки погода завжди дивувала своїми контрастами. Зима рясніла глибокими снігами й тріскучими морозами, а літо сушило та палило дикою спекою, ніби за нашимигородами роз-

кошувала справжня Сахара. Дощі закінчилися десь у травні чи на початку червня і дуже рідко радували людей в середині літа, а липень та серпень взагалі перетворювалися на справжній мартен. Тож недаремно у нашому краї визрівали не лише всілякі південні ягоди чи фрукти, а й кавуни та дині. І були вони не гіршими за нинішні херсонські.

Ми, дітлахи, любили своє село, хоч і мали підстави на нього ображатися. Скоріш за все, дитячу образу потрібно було адресувати козацькому отаману Лосю, який колись став його засновником. Але на той час про існування того отамана ми ще не знали, та, можливо, й не отаман був винним у тих скрутах, якими нагородила матінка-природа наш край. Вірніше сказати, ми мали підстави ображатися на матінку-природу, яка так несправедливо, як нам здавалося, обділила наше поселення. Ні маленького гайочку, ні мілесенької річечки, ні бодай невеличкого ставочка не сотворила скупа природа для потіхи дітвори, де б ми могли гаяти вільний час у літню спеку.

Лише поле та поле... А ще вигін, де люди пасли власну і колгоспну худобу. Правда, старіші стверджували, і з цим погоджувалася моя бабуся, що була у нашому селі колись справжня річка з дивною назвою Ірод. Навіть суденця по ній ходили. Але згодом ріка обміліла, замулилася і на її місці утворилося болото, яке лишень напровесні наповнювалося кришталево-чистою сніговою водою, за якою й можна було простежити древнє русло. Через місяць вода спливала, а русло проростало густою зеленню, де і паслася наша худоба.

Якщо літня спека приносила нам, малюкам, лише певні незручності, то для дорослих вона часто закінчувалася черговою посухою та неврожаями, особливо зернових. І хоча влада, незважаючи на неврожаї, продовжувала направляти в села ешелони вантажівок за хлібом, наповнювати їх не завжди було чим.

В один із таких спекотних днів ми з Кузничиним Миколою ще зранку влаштувалися біля Лаврійонової копанки, раз по раз бігаючи до колодязя, що стояв поруч, і спраглими ротами при-

кладалися до дерев'яного цеберця, наповнюючи шлунки цілющою прохолодою. Здавалося, що тільки цей живий холодильник і міг врятувати наші життя в хвилину спопеляючої спеки.

Через годину-дві безжальне сонце ще нестерпніше розжарило повітря. Гарячі промені втикалися в тіло гострими голками, пронизуючи його наскрізь. Аби не згоріти синім полум'ям, доводилося не тільки постійно бігати до рятивного колодязя, а й обливатися водою з копанки. Микола встиг навіть кілька разів пірнути в прохолодну воду, копанка була неглибокою, але я не наважився.

Десь уже майже перед самим обідом до нашого-ненашого колодязя приплентався ще один приятель, Микола Петренко. Обом Миколам на той час виповнилося по десять років, і вони вважали себе зовсім дорослими. Батько Петренка був інвалідом з дитинства, його руки, викручені в суглобах, висіли, мов батоги, пальці стирчали якось навиворіт, ніби він намагався скрутити комусь дулі, але працювати в колгоспі змушений був і він. Перебивався Панас на посаді нічного сторожа. Сторож із нього був нікудишній, хіба що хтось міг злякатися його зовнішності. У першу чергу, а може і в останню, його боялися тільки ми, дітлашня. Проте віддали ми й про інше. Знали, що голова у Панаса працювала справно, що пописував він навіть цікаві віршики, в яких висміював тодішній лад, але віршики існували лише в усній формі, тож до небажаних наслідків справа не дійшла. Зате на його сина Миколу вірші, певно, мали певний вплив.

Помітивши у його руках довжелезного цвяха (тепер я знаю, що то була стоп'ятдесятка, гостро заточена з обох боків), я не відразу здогадався про його наміри. Зате Микола-сусід швидко все збагнув і підтримав товариша.

– Ну, звичайно! – погодився він так голосно, що Петренко озирнувся.

– Тихо, – застеріг він, сховавши цвяха до кишені. – Пішли на Ватулівку.

Через Ватулівку пролягав шлях від сусіднього села Шатури, звідки возили хліб нового врожаю, до Ніжина. Того року через

надмірну спеку був недорід, тож вантажівок приїхало не густо. З міста їх спочатку пригнали чималенько, проте згодом їхня кількість значно зменшилась, через що інтервали між рейсами подовшали.

Ми чекали в засаді, доки за черговим потягом – а складався він із власне вантажівки і довгого причепа – на землю не осіла чорна пилюка.

Надалі хлопці діяли сміливо й рішуче, як справжні партизани. Виявилося, що Микола, крім довжелезного цвяха, прихопив із собою ще й молотка. Розгрібши посеред колії піщану суміш, кількома ударами він загнав заточку у тверде полотно дороги, залишивши на поверхні лише невелику її частку. Вправними рухами, ніби він це робив постійно, загорнув цвях великою купою дорожнього піску і кинув:

– Тікаймо!

Ми перескочили через зарослий бур'янами рівчак і сховалися в густих заростях кропиви та пасльону.

Десь за півгодини чи, може, й більше – у чеканні час сповільнюється – на горизонті з'явилася стара вантажівка. Рухалася вона надто повільно, ніби чатуючи на небезпеку попереду, і все-таки, перш, ніж зрозуміти, що сталося, і загальмувати, автівка прокотилася ще кілька десятків метрів по піску, таранячи закопаний цвях всіма чотирма колесами з правого боку. Врешті-решт потяг зупинився. З кабіни вискочив рудий веснянкуватий хлопчина у брудній майці і засмальцьованому галіфе.

– Япона мати! – щосили вилаявся молодий водій і пішов уздовж потягу, оглядаючи колеса, все ще не усвідомлюючи повною мірою страшної трагедії, що в одну мить перекреслила його безтурботний спокій і кинула у вир страшених випробувань. При одній думці про те, що доведеться розбортовувати чотири скати, а ще розкрутити стільки ж дисків, а потім завулканізувати чотири камери, і знову все у зворотному порядку – збортувати, пригвинтити, у нього шкірою забігали мурахи, хоч на вулиці палала полуденна спека. Правою рукою він продовжував чухати потилицю, кружляючи навколо пере-

кошеної вантажівки, і вкотре повторював відому лише йому фразу: «Япона мать...». Нарешті його мозок збагнув незбагненне і, щоб заспокоїтись, а скоріше за звичкою, він дістав з кишені широкого галіфе пачку «Прибою» і присів у тіні.

Викуривши цигарку, спроквола поліз до кабіни, витяг із-за спинки сидіння важкого домкрата, гайкові ключі, монтировку і, не поспішаючи, підійшов до переднього колеса.

З неприхованою цікавістю спостерігали ми з бур'янів за діями своєї жертви, не стільки шкодуючи за зроблене, як жаліючи безвинно постраждалого. За кілька хвилин ми вибралися зі своєї схованки і кинулися допомагати нещасному. Подавали ключі, слідкували за вулканізатором, підливали пальне у старий поршень, з якого був змонтований примітивний вулканізатор. Вдосталь насовались ми і в кабіні: крутили кермо, натискали на педалі і навіть спробували попідкати. Правда, довго підкати водій не дозволив, аби геть не розрядити «дохлого» акумулятора.

У ту хвилину ми пишалися собою за вчинену витівку, адже вона подружила нас із людиною рідкісної на той час професії.

– Виросту, теж водієм стану, – заявив мій сусіда. Хоча насправді в житті став будівельником, а кермував лише власною автівкою.

Прощалися ми з новим приятелем уже пізно ввечері. Довелося не лише поїти його колодязною водою, а й трохи підгодовувати, інакше не витримав би несподіваних тортур.

Хоч від тієї події пройшло море часу, я і зараз не впевнений, чи здогадався молодичок, хто насправді став винуватцем його нещастя. Можливо, що й так, але в ту мить йому було не до того, він не міг відмовитися від нашої щирої допомоги. А от «диверсанти» після тієї пригоди пішли у повне підпілля і більше не ризикували своїм майбутнім. Впевнений, що не страх став тому причиною. Скоріш за все, нам стало шкода молодого хлопця, що безневинно постраждав від нашої витівки.

А хліб все одно відібрали у селян, і друга хвиля голодомору не змусила на себе довго чекати. Дякувати Богу, вона не стала такою жахливою, як у тридцять третьому.

БОЇ БЕЗ ПРАВИЛ

Війна нарешті скінчилася. Довга, виснажлива, чи не найжахливіша і найтяжча з усіх, що переживало людство за свою історію. Не вірилося, що нарешті настало мирне життя. Тихе, спокійне, передбачуване. Неголодне й нехолодне, без сліз та похоронок, без тривоги і горя, і хоч поки що без особливих веселощів, але сповнене всіляких надій і найпотаємніших сподівань.

Чоловіки по одному поверталися додому. Повернулися, звичайно, не всі. Можливо, половина з них, можливо, трохи більше, ніж половина. Після короткого відпочинку вчорашні воїни завзято бралися за буденні справи. Спочатку наводили лад на власних подвір'ях: ставили нові паркани, бо ж старі під час війни пішли на обігрів оселі, пиляли придорожні осокори, розкरोювали їх тут же на вузькі дошки і ставили з них огорожі.

Як правило, домашньою роботою займалися по вихідних, якщо була потреба, залучали до неї й сусідів, а інколи працювали всією вулицею, так званою толокою: гуртом валили дерева, обрубували гілля, розпилювали стовбури на окремі кругляки. Опісля всі, хто був причетний до колективної праці, збиралися за великим столом. Застілля, зазвичай, не обходилося без оковитої. Самогон різко віддавав сивухою, бо гнали його тоді лише з бурякової сировини, та й колір мав далеко не ідеальний, зате градус витримувався чітко. Саме на нього звертали увагу чоловіки, все інше було їм байдуже. Вони не пили, а ковтали напій двохсотграмовими гранчаками один за одним, не гребуючи скромними наїдками, спустошуючи не одну сулію, ніби змагалися, хто кого переп'є. Від випитого довго не хмеліли. Чи то хміль їх не брав, чи самогон був не кращої якості. А набравшись під зав'язку, вихвалялися один перед одним недавніми геройськими вчинками. Коли словесних доказів бракувало, переходили до рукопашної. Найбільшим забіякою був Лаврійонів Іван. Невисокого зросту, кремезний, з покаліченими пальцями на лівій руці, вчорашній розвідник у бійку вступав завжди першим. Можливо, хоробрості йому надавала підтримка молодшого брата Миколи, який повернувся з фронту останнім.

Миколі на війні поталанило, як нікому. Вся служба його пройшла в інтендантському взводі, тому ні поранень, ні контузій він не отримав. Зате трофейного барахла привіз цілу вантажівку. Виглядав він завжди, як на параді. Одягнений, мов з іголочки, з великою купою нагород на вовняній гімнастерці, високий, стрункий, з густим смолянистим волоссям, чіткими рисами обличчя, – його зовнішність викликала захоплення у жінок, а його колишня інтендантська посада – зневагу у чоловіків. Не вірили служиві й нагородам, що яскраво виблискували на його грудях. З найбільшою зневагою ставився до нього Прокіп, учорашній артилерист. Чоловік вирізнявся високим зростом, міцною статурою і теж був не проти позмагатися у силі, тим більше, що був постійно знервований через події в особистому житті. Незадовго до повернення з фронту його дружину Мотрю енкаведисти арештували нібито за співпрацю з німцями. На додаток при арешті у жінки вилучили німецький пістолет, за що і впаєли Мотрі десять років суворого режиму. Тож при першому ж нагадуванні про нікчемну поведінку дружини у Прокопа не лише закипала душа, а й розхитувалися нерви.

Вискочивши з-за столу, він кулаками намагався довести непричетність дружини до військового злочину, який кидав тінь і на нього, вчорашнього воїна. У бійках, якими закінчувалося велике застілля, Прокіп користувався переважно боксерськими прийомами, розкидаючи великі кулаки по колу. Зате кремезний Іван своїх нападників збивав з ніг головою, для чого відходив на кілька метрів назад, а потім з розгону цілив у живіт противника. Від сильного удару Прокіп падав, а далі починалося буцання ногами, до якого вже підключався й Микола. Решта чоловіків або намагалася їх зупинити, або ж приєднувалась до однієї зі сторін, і тоді стусанина перетворювалась на велику бійку, до якої підключалися й жінки. Кожна намагалася забрати свого чоловіка з тієї каші, висла на руках, часто підставляючи під важкі кулаки власні плечі.

Від тих боїв без правил Прокіп кілька днів відлежувався вдо-

ма, Микола з синцями на обличчі ганяв вулицями на новенькому трофейному «Діаманті», позбуваючись таким чином болю, а Іван зганяв злість на домашньому собаці. Від шалених ударів кийка бідний пес скавчав на всю вулицю, але Іванове серце не знало жалю. Можливо, за роки війни у нього геть атрофувалися всілякі почуття, а можливо, виною тому була недавня контузія, хоч мені й зараз здається, що такими бездушними люди стають ще змалечку, а можливо, й народжуються.

Через тиждень-другий сусіди мирилися до чергової гулянки, а потім знову гралися у бої без правил. Лише через рік, а може, дещо й довше, вояки почали заспокоюватися.

Прокіп привів у дім нову дружину, вродливу карооку Галину, яка подарувала йому за кілька років аж чотирьох синів, і йому стало вже не до бійок. Іван теж одружився, а незабаром і взагалі покинув рідне обійстя. Разом з дружиною завербувався і виїхав на далеку північ. З того часу в селі його більше не бачили. До Миколи ж приїхала воєнна подруга і забрала його з собою чи то в Харків, чи на Донбас. Через деякий час селом пройшла чутка, що Микола ніби-то захворів на туберкульоз і швидко помер. Чи було те насправді – невідомо. Але відтоді Миколу в селі теж не бачили. Так і загубилися сліди старших синів Лаврійона, хоч їх молодші брати, Олексій та Михайло, своє життя пов'язали саме з рідним краєм.

КАНІКУЛИ

Певно, перші повоєнні роки були найважчими не лише в житті країни, а й у житті кожної окремої людини, особливо на селі. Сільські труднощі торкалися всіх: будь то сивочолі старці, яким давно виповнився поважний вік, але на пенсію держава так і не спромоглася, чи зовсім дрібні школяріки, що лише вчора закінчили перший клас і про літній відпочинок навіть не мріяли. Роботи в колгоспі вистачало всім. Тож замість канікул з початком літа для дівтори вигадували безліч справ, на які шкода було витратити сили

дорослих. Найперше – це полювання на листя шовкунів, за яким ми ходили на колгоспну плантацію, де росли кучеряві карликові дерева, які так і звалися – шовкуни. Цим листям ми годували ненажерливих черв'яків шовкопряда, яких колгосп розподіляв по рознарядці до кожної садиби. Зазвичай їх розміщували в оселі на столах, лавках, ослонах, де лишень було вільне місце, від чого самим господарям місця в хаті не залишалося, і більшість мешканців з настанням тепла переселялися до хліва або на сіновал. Так тривало до того часу, поки шовкопряди не занурювалися у гарненькі округлі кокони і там завмирили. Про їхнє подальше існування ми нічого не відали, тому що стиглі кокони здавали в колгоспну комору, а звідти їх перевозили далі, в іншу комору, тепер уже державну, адреси якої нам уже непотрібно було знати.

Коли закінчували з шовкопрядами, нам знаходилася інша робота, не менш важлива, ніж попередня.

Упевненою ходою крокували жнива. Жнива в селі – це і свято, і напружена праця. Про польову техніку в той час навіть не мріяли. В поле виходили всі, хто міг рухатися. Першою колоною йшли косарі. Під упевненими рухами їхніх кіс стебла спочатку проспівували коротку мелодію «вжить-вжить», а вже потім швидко вкладались у рівні покоси, за якими наступною колоною слідували жінки. У вишитих білих сорочках, пов'язаних на голові білих хустинах, вони, наче морські чайки, стрімко звивалися над покосами, впевненими рухами скручували важелезні снопи, клали їх один за одним, залишаючи за собою пунктирну доріжку, вимощену новим урожаєм. Надалі молоді їздові завантажували важкі снопи на височенні мажари і волами везли їх до скирт, де з них складали величезні піраміди, що подовгу височіли в полі, очікуючи молотарок.

Останньою, завершальною, колоною на жнивях були ми, школярі перших-четвертих класів. Повісивши через плече полотняні шаньки, у кого білі, у кого пофарбовані бузиною в синій колір, і з якими ще вчора бігали на уроки, ми повільно рухалися широким фронтом, вишукуючи гострим дитячим поглядом дрібні колосочки,

що де-не-де ховалися у високій стерні. Із самого ранку яскраве сонце веселило нас щедрими променями. Їхнє гаряче тепло миттю висушувало холодну росу і з усією силою навалювалось на голі дитячі плечі, підсмажуючи їх, зігріваючи землю і наші босі ноги. А впевнено ходити по стерні босоніж ми вчилися з малих літ. Щоб не наколоти підшов, ступали обережно, ковзаючими кроками, немов на лижах. Стерня під вагою тіл пригиналася і вже не ранила босих ніг, боляче не колола. За довгий літній день нам вдавалося назбирати по кілька шаньок дрібного колосся, яке потім під наглядом комірника зсипали на току у велику купу. Скоріш за все, колоски йшли на харч колгоспній худобі, бо в молотарку їх не засиплеш, а молотити ціпами на колгоспному току було не заведено. Після того, як хліб був зібраний і заскиртований, наставав час молотарок. Вони працювали цілодобово, вдень і вночі. Ми допомагали їздовим завантажувати зерно в безтарки, а потім зсипати його на току. Цю роботу ми любили найбільше. Розкидати зерно по всіх закутках безтарки, щоб воно заповнило її вщерть, для нас, малюків, було не складно, адже зі своїми габаритами ми могли дістатися будь-якого закутка, а вигребти урожай через відкритий люк було справою кількох хвилин. Зате цілими днями могли кататися на підводі, що серед нашої компанії вважалось найбільшою нагородою. Наш їздовий, Степанидин Грицько, платню отримував «справжню». За кожний робочий день бригадир проставляв йому у своєму зошиті виразні палички, які звалися також дуже виразно: трудодні – з наголосом на другому складі, але користі від них – як кіт наплакав. Єдине, що гарантували молодому їздовому: право не бути причетним до дармоїдства, за яке могли тоді відправити дуже далеко – туди, де й Макар телят не пас.

Згодом до купи наших обов'язків додалася праця пастуха. Вона набридала найбільше, бо треба було щодня, без вихідних і свят, гнати гусей на вигін і пасти їх мало не до темряви. Щоб скоріше спливав час, займалися риболовлею (ловили рибу підсаками), купалися разом з гусьми на болоті, різалися в карти.

Після насиченого працею літа перше вересня в школі ставало

справжнім святом, хотілося краще вчитися. Вивітрені за літо голови прагнули наповнитися новими знаннями.

ВОРОГИ

Їх було троє, наших ворогів, з якими ми постійно вели запеклу боротьбу. Перший – це кропива. За роки війни її розвелось стільки, що мало не з кожного зеленого куща виглядала її жалюча голівка. Ми воювали з нею дерев'яними шаблюками, розчищаючи прохід у бур'янах. Щоправда, наші перемоги були тимчасовими, бо вже через кілька днів кропива знову розросталася кучерявим стовбуром і ще гостріше жалила оголені тіла. На другому місці серед наших ворогів значилися мурахи, точніше, дрібна комашня, що мешкала в садах, а особливо та, що мала червоний колір. Вона колонією ховалася під корою старих пнів і жалила так болуче, що після її укусів шкіра бралася червоними пухирями і так свербіла, що доводилося роздирати її до крові. Боротися з нею було неможливо, тож ми, як досвідчені стратеги, полишали відвойовану територію і йшли геть, вишукуючи для себе більш комфортне місце під сонцем. Але найбільшим і найстрашнішим нашим ворогом були оси. З ними боротьба велася повсякчасно, проте – з перемінним успіхом. Відслідкувавши осине гніздо, ми увечері, коли вже добре стемніє, заливали його водою, іноді розкладали на його місці багаття, інколи, озброївшись довгими лозинами, вступали з осами у відкритий поєдинок.

Як правило, наші перемоги були тимчасовими і малопомітними, частіше ж ми потерпали від своїх супротивників, зазнавали відчутних поразок. Запамятався один із таких випадків. Яскравого травневого дня ми поверталися зі школи. Мій сусіда Микола К., про якого я вже неодноразово розповідав, повів нас до Стрільцевої копанки. Невідомо, чи хотів він скупатися, чи раніше знав про існування там осинового гнізда, але дорогою озброївся довгою лозиною. Вручив і нам по лозині. Шмагонувши кілька разів по краю копанки, де, як ми зрозуміли, знаходилося осине гніздо,

Микола заохотив і нас, решту хлопчаків, махати лозинами. Помітивши над собою рій ос, він першим жбурнув лозину у гніздо і кинувся навтьоки. За ним чкурнули ще кілька хлопців. Я ж трохи замешкався і викинув свою зброю тільки тоді, коли відчув гострий біль у потилиці і кинувся наздоганяти товаришів.

Розгнівані оси кинулися мене переслідувати, жалячи на бігу. Тікаючи від них, я зривав із себе одяг і кидав його на траву. Через кілька хвилин залишився в одній майці, зате й переслідувачі відстали. Вони купами падали на покинуту одежину, певно, сподіваючись, що саме там знаходиться їхній кривдник. Це і врятувало врешті-решт мені життя. Зате покусана шия і голова «переслідували» мене ще кілька тижнів. Я не міг ворухнути шиєю, здавалося що вся шкіра і м'язи потилиці та шиї перетворилися в суцільну рану. На щастя, мене обминула алергія. Ніяких ускладнень, як то набряків чи припухлостей, на шкірі не з'явилося. Рідним я зізнався про свою біду вже значно пізніше, коли біль зовсім ущух.

Відтоді воювати з осами у мене зникло всіляке бажання.

ЗИМОВІ БУДНІ

Пройшло багато років, як відлунали останні залпи Другої світової, а моя уява й досі не може спокійно сприймати ні переможних святкових салютів, присвячених колишнім блискучим перемогам нашого воїнства, ні яскравих новорічних феєрверків, що розцвічують нічне небо сьогodenня снопами різнобарвних вогнів.

Вони завжди повертають мене в далекі воєнні роки, де, здавалося, саме повітря було наповнене тисячею дитячих жахів і довічно прописане в закапелках дитячої пам'яті глибокими тривогами.

Війна входила у нашу дитячу свідомість не потужними вибухами багатотонних фугасів, не металевим скреготом танкових гусениць і навіть не шаленими чергами вогняних кулеметів. Те все було значно пізніше і побачили ми його вже у кінофільмах про війну. А справжня війна входила в нашу свідомість стурбованими обличчями наших матусь, їхніми постійними клопотами

про хліб насущний, а ще глибоким неприхованим страхом, що надовго закарбувався в їхніх поглядах, які вони не вміли ховати за вимушеними фальшивим посмішками.

А ще війна дошкуляла нам голодом і холодом, і що з них було страшнішим, сказати важко.

Воєнні зими видалися морозними й багатосніжними. В нашій степовій зоні, де дрова були на вагу золота, обігріті будівлю взимку було найбільшою проблемою. Солома, соняшиння, хмиз, який теж не просто було роздобути, – ось і весь арсенал можливого. А ще – кізяки. Кожна сім'я полювала за ними все літо, подорожуючи з торбиною пасовиськами. Але головними мисливцями за кізяками були ми, діти. Часто я ходив на полювання разом із бабусею, інколи з сестрою, але навіть цього дешевого палива на всю зиму не вистачало. Та й сама конструкція сільської печі годилася лише для того, щоб зварити якусь юшку, а не ділитися дорогоцінним теплом з оселею. Тому-то найтеплішим місцем у хаті вважалася черінь, де ми й проводили більшість зимового часу, ховаючись від холоду та вигадуючи дрібні ігри.

Щоб хата надійніше зберігала тепло в зимові холоди, з осені її іззовні обкладали картопляним бадиллям, кукурудзинням, сухими бур'янами, стеблами соняшника. Поступово кукурудзиння йшло на корм корові, сухі бур'яни та бадилля спалювались у печі, і на весну будівля знову урочисто висвічувала білими стінами, в очікуванні свята Великодня.

Температура у приміщенні взимку, особливо в нічні години, ніколи не перевищувала двох-трьох градусів. Інколи вона опускалася навіть нижче нуля, про що свідчила зашерхла у відрах вода. Вузенькі віконні шибки ще з осені вкривалися товстим шаром паморозі, і трималися ті візерунки з південними пейзажами до самісінької весни, постійно нарощуючись у товщину. Тож за навколишнім світом ми могли спостерігати лише через маленький отвір, прохуканий гарячим подихом у замерзлій шибці. Виходити з хати навіть «по нужді» доводилося по черзі, коли хтось із дорослих позичав свої валянци. Переважно це були бабусині валянци, бо

саме вона найчастіше проводила своє дозвілля в нашій компанії. Свого власного зимового взуття ми з сестрою не мали, як і літнього теж, тож майже весь час, доки тривали холоди, товклися в хаті, переважно на печі. Про дерев'яні підлоги в ті часи ми не тільки не мріяли, а навіть не мали про них уяви. А ось глиняна долівка була тодішньою реальністю і настільки крижаною, що босоніж її долати можна було хіба що бігцем. Тому ми й вели переважно пічний спосіб життя. Головним майданчиком наших розваг служила тепла черінь. Зранку вона була настільки гаряченною, що обпікала шкіру, і ми клали на неї товстий домотканий лижник, аби не отримати опіків, і влягалися на ньому, припавши до черені животами. По обіді черінь вихолоджувалась, і лижник уже слугував покривалом, під який ми спочатку ховали голі ноги, а потім і решту тіла. Найщасливішими годинами в ті часи, вважаю, були вечори, проведені разом з матусею. Затамувавши подих, слухали розмови дорослих, в яких жила лише одна мрія, вірніше, надія: щоб скоріше закінчилася війна, і не просто закінчилася, а стала переможною. Нашу перемогу ніхто не піддавав сумніву. Всі були впевнені, що фриців скоро поженуть назад, а невдовзі повернуться й наші рідні. А в числі наших, крім батька, згадувались дядько Сашко, чоловік тітки Вірки, і дядько Михайло, чоловік тітки Наталки. Були й інші родичі, про яких згадували рідше, але теж молили Бога, аби всі повернулися живими. На жаль, подібних вечорів було негусто, переважно на свята чи у вихідні. Частіше ж зимові вечори супроводжувалися черговими страхами. З настанням ночі жінки всією ланкою збиралися у когось на подвір'ї, аби потім спільно вирушити в поле до ожередів, щоб набрати соломи. Солома була універсальним продуктом, з неї різали різку на харч корові, використовували на підстілку худобі, з неї робили крутеники, якими розпалювали вогонь у печі, інколи навіть розтрушували по підлозі, аби прикрити крижаний холод, що йшов від долівки. Походи за соломою не вважались крадіжкою. Ходили тому, що потрібно було виживати. Солома була нічия. Колгоспна. Але колгоспів, як таких, при німцях не існувало, хоч колективне

господарство збереглося. Німцям теж потрібний був хліб, а ось солома... Солома німцям була непотрібна, хоч віддати її людям теж забули. Чи не бажали. Тож і доводилось красти під оком у поліцаїв, не відаючи, чого вона стане варта, якщо спіймають.

Із реманенту брали з собою плетені ноші, на які і вкладали по кілька в'язок соломи. Для зручності завантаження хтось прихоплював із собою рожкові вила, які слугували ще й захистом від можливої зустрічі з вовками. Подібні вояжі здійснювались мало не щотижня, а інколи й по кілька разів на тиждень, і вносили постійну тривогу в наш побут. Ми не могли заснути, доки мати не поверталася з походу, а потім ще довго наші дитячі тіла тремтіли від усіх тих жахів, якими виповнювався кожний похід нашої матусі і про які вона часто переповідала бабусі, не відаючи, що ми з сестрою теж її слухаємо.

Інколи у нас вдома варили самогон. Траплялося це не дуже часто, тому що, з одного боку, для цього була потрібна певна кількість сировини, а нею слугували цукрові буряки, які вирощувалися лише на колгоспному лані і які доставлялися до приватних садиб нелегальним шляхом з денною нормою в три штуки, з іншого – самогонним реманентом користувалася майже вся вулиця і графік його роботи чітко прописувався власником. Щоправда, дехто з вуличних, таких, як наша сусідка Кузничиха, часто нехтували приписом і вмудрялися варити самогон по кілька разів на місяць. Був ще один ризик в цьому діянні – поліцаї. Вони могли наскочити в будь-яку хвилину і реквізувати не лише продукт, а й саму амуніцію, тож до самогоноваріння вдавалися з великою обережністю. Двері закривали на гак, на вулиці виставляли вартових, нерідко це були ми, діти. Зазвичай такі запобіжні заходи здійснювалися переважно для власного спокою, аніж для запобігання справжнім неприємностям. Проте відмовитися від самогоноваріння в той час ніхто не міг. На окупованій території самогон слугував єдиною конвертованою валютою. За нього можна було отримати будь-які послуги, його можна було випити, використати на ліки, продати чи поміняти на необхідний товар,

сінь чи навіть сірники. Тому-то люди й ризикували, наражаючи себе на постійну небезпеку. Для нас же, дітлахів, процес самогонваріння мав подвійне задоволення: з одного боку наповнював оселю додатковим теплом, а з іншого – дозволяв певний час гуляти на вулиці, відстоюючи варту.

Технологія виготовлення самогону була досить примітивною. Спочатку буряки мили в ночвах, потім, нарізавши коренеплоди тонкими скибками, висипали їх у велику діжку, заливали теплою водою і лише потім додавали запару з тіста. Далі діжку подовгу тримали на печі, аж поки брага не виграється. На жаль, температура в хаті не сприяла швидкому бродінню. На весь процес витрачалося не менше двох-трьох тижнів. Після того, як брага була готова, облаштовували апаратуру. Була вона занадто габаритною і займала мало не півхати. З одного боку ставився металевий куб з дерев'яною накривкою, з іншого – холодильник у вигляді дерев'яної діжки, в якій містився так званий змійовик – головний елемент самогонного апарату. Куб ставили на підставку з цегли, під ним розкладали багаття, дим від якого через металеву трубу виводився у вікно через витягнуту шибку. Іноді трубу виводили прямо під комин. Діжку-холодильник наповнювали колодязною водою, яку раз по раз міняли, коли вона прогрівалась, або ж наповнювали діжку снігом. Сама операція самогонваріння тривала кілька годин. В результаті на виході отримували до десяти пляшок смердючої рідини. Першу пляшку – первак, залишали на ліки, решту рідини спочатку змішували у великій посудині, а вже потім розливали по суліях чи півлітрівках. Після такої процедури вся оселя настільки провонювалася сивухою, що й через кілька днів той аромат був чутний за версту. Той, хто заходив до хати, міг відразу здогадатися, що за дійство тут відбулося напередодні. Тож чужих до будинку намагалися не впускати, непроханих гостей зустрічали прямо на подвір'ї, а тих, хто проривався, пригощали свіженькою. Дехто умудрявся приходити ще й наступного дня, аби подякувати господарям за гостинність, як це робив наш сусід Лаврійон.

Усе це відбувалося взимку, коли основні сільські роботи закінчувалися, і витратити короткі денні години на позапланові забаганки було не шкода. А ось зимові вечори цінувалися більше, тому що заповнювалися вони найціннішою справою – пряжею.

Робота та була занадто складною, вважаю, на грані справжнього мистецтва, і, певно, мало хто із сучасних жінок зміг би досконало опанувати ту нелегку справу. У мене, в усякому разі, з того нічого не вийшло, хоч вишивати я навчився. До прядки дівчаток привчали із самого малечку. І жодна доросла жінка не мала права не вміти прясти. Вона могла довічно зостатися без сім'ї, взагалі не вийти заміж, якщо б стало відомо, що вона не вміє прясти.

Спостерігати за роботою прядильниць для мене було все одно, що спостерігати за віртуозною грою музикантів на дивовижному інструменті. Та й сама прядка нагадувала незвичний музичний інструмент, що випромінював чарівні звуки. Я отримував велику насолоду, слідкуючи за вишуканими й витонченими рухами жіночих рук, які одночасно виконували стільки операцій. Однією рукою смикали з мички тонке волокно, зволоженими слиною пальцями скручували його в тонке пасмо, іншою направляли його далі до млинка, де пасмо перетворювалось уже в тонку нитку, яка намотувалась на цівку, що знаходилася в середині млинка. І все те дійство приводилося в рух ногою прядильниці, яка натискала на підвішену педаль прядки, колесо якої крутилося в постійно заданому ритмі, а його оберти паском передавалися на млинок, який скручував пасмо в нитку і одночасно намотував на цівку.

Навіть прослідкувати за всім дійством, яке колись називалося одним словом «прясти», зараз не дуже просто. А жінки виконували його на одному диханні. Як мовиться зараз – на автоматі. Кожен рух жіночого тіла був вивірений до міліметра, і тягнулася та непроста робота протягом не якихось коротких хвилин, а виснажливими годинами без будь-якої перерви на вечерю і майже в темряві. Підсліпуватий каганчик, що тьмаво вимальював контури нічних чаклунок, які в нічній пільмі творили справжні дива, певно, не міг бути справжнім шанувальником їхнього мистецтва. Та вони, певно, його й не потребували...

ВОЛОДИМИР САПОН

Поет, прозаїк

Сапон Володимир Миколайович народився 20 липня 1951 року в селі Рудка поблизу Чернігова. Закінчив філологічний факультет Ніжинського педінституту ім. Миколи Гоголя. Працював у пресі. Заслужений журналіст України.

Автор поетичних збірок «Зірка на пілотці», «Замкова гора», «Щаслава», «Мама Ніна із Ніневії», дитячої збірки «Лісова аптека», книжок прози «Децо із щоденника», «Страсбурзький пиріг», «Чубарейко небо оре» та «Моя Шевченкіана», історико-краєзнавчих книжок «Призабуті стежки сіверянської Кліо», «Чернігів древній і сучасний», «Седнів», «Таємниці назв наших сіл і міст», «Вулиці старого Чернігова», «Меди і полини історії», має кілька книжок у співавторстві.

Один із упорядників антологій «Чернігівська Шевченкіана» і «Толока». Також є автором передмов і упорядником збірок поезій Петра Пуліня «Брате мій, журавлику...» та Олександра Самійленка «Вірші з Ніжина».

Лауреат премії імені Михайла Коцюбинського, Леоніда Глібова, Пантелеймона Куліша, Олекси Десняка, Василя Блакитного та Івана Кошелівця.

Член НСПУ з 2004 року.

ІЗ ЩОДЕННИКОВОЇ ПРОЗИ

КУТЮР'Є МОГО ДИТИНСТВА

Мої перші штани на одній підтяжці з коричневої байки пошив дядько Петро, єдиний власник швейної машинки на нашому кутку. Звісно, я того не пам'ятаю. Проте ходив до «модника», як його називали жінки, разом з мамою пізніше, щоб замовити ще й жакетик, в якому гасав сільською вулицею аж до школи, перед якою мені купили перший бавовняний костюм. Дядько Петро вночі сторожував колгоспівську ферму, а вдень стукотів машинкою, що стояла посеред хати. Перше, що впадало в око, це газетні викройки і безліч шматочків різнокольорового краму, які валялися довкола, навіть на лаві, на якій він посадив нас з мамою. Відірвавшись від шиття, дядько Петро обміряв мої худенькі плечі, додав кілька сантиметрів на виріст, щось записав крейдою на принесеній мамою тканині.

Шив він за одним фасоном жіночі кофти і спідниці (причому обмірював замовницю сантиметровою стрічкою обов'язково у присутності своєї дружини), дитячі вдяганки, навіть перешивав, а здебільшого залатковував гімнастерки і галіфе, які носили після війни чоловіки.

Та життя брало своє... То в одному кутку села, то в другому почали з'являтися швейні машинки. Дефіцитні й дорогі. Мріяла про ту машинку і мама. Отож, одержавши в кінці року «льонові» гроші, батько вирушив аж у Підмосков'я, у місто Подольськ, де в магазині при заводі швейних машинок придбав ту дорожчінну річ. Не знаю, яка то була подорож, проте батько часто розповідав гостям, які приходили до нас із сусідніх сіл на храмовий празник, що потяг прийшов до Чернігова вночі, і він пішки відмотав п'ятнадцять кілометрів, крізь завірюху, в своїй благенькій шинельчині, несучи швейну машинку до села.

З машинкою ми стали незалежними від дядька Петра, як стали незалежними згодом й інші родини кутка: вони вже самі або шили, або ж купували одяг у лавці, а молодь замовляла і сукні, і брюки, і навіть костюми в міських ательє. Дядько Петро від того час від часу люто запивав...

Швейну машинку, прикрашену золотистим орнаментом, я теж спершу поллюбив, а потім зненавидів: якимось загубилася шпулька, з якою я часто грався, і всю провину звалили на мене. Лише через тиждень мама випадково її знайшла за ніжкою буфета.

А той жакетик, який зшив дядько Петро, ще донедавна висів на гвіздочку в нашій старій дровітні, нагадуючи про геть забутого в історії нашого села кутюр'є мого далекого дитинства.

Січень 2015 р.

ЯК МИШКО ПОЕТОМ БУВ...

Свої перші вірші я надрукував у районній та обласних газетах ще учнем, але поетом звали в школі не мене, а Мишка Ковалю.

Щоправда, писав він вірші недовго, мабуть, тижнів два-три. Але за цей час народилися сотні рядків, згромаджених, як тоді казали, в куплети. Віршував він вранці і вдень, увечері і, либонь, вночі, коли спав... На уроках і після уроків... А на перервах, в оточенні своїх найліпших друзяк, під їхню нестримну регітню, читав...

За день списував по зошиту, очевидячки пам'ятаючи нещодавно почуті від учительки зізнання копача Бонавентури з п'єси Івана Карпенка-Карого «Сто тисяч»: «У мене, брат, цього матеріялу на воза не забереш». Він жив віршами, ходив, як поет, з високо задраною головою, занедбав навчання...

У віршах він натхненно «поетизував» наших хлопців, з котрими після уроків ганяв м'яча на вигоні, а ввечері вони смачно затягувались знайденими «бичками», а, як випаде, то й цілою сигарекою, виканюченою у парубків. Уїдлимо черкав «прикладні» шпигачки про дівчат-однокласниць, які не давали «передрати» домашнє

завдання з математики, і ті навіть плакали – бо ж хіба не заплачеш, якщо вся школа з тебе сміється: «У Тарасенко Галини очі, наче картоплини», «У Марії, у Шульги, є не дві, а три ноги». Він «уславив» усіх вчителів разом із директором, сусідів і несусідів, що мешкали на найвіддаленіших кутках села, навіть про голову колгоспу («І баба рада, як голова Рухляда»)...

Та найдужче запам'яталися мені рядки, які й досі згадують з посмішкою мешканці села, однак вже не відаючи, хто їх автор:

*На Сапонівці є Блис,
На Березівці є Бут.*

Та саме за цей «стих» батько новоявленого поета, поважний колгоспівський бухгалтер, не погодившись з аргументами сина («На Березівці є справді чоловік з таким прізвищем, а в нас, на Сапонівці, самі знаєте, так кличуть по вуличному дядька Петра... Ну, що тут такого?..»), зробив щось таке, що Мишкові враз перехотілося «складати» вірші. Остаточно, до кінця днів своїх...

Давно те було. Нині Михайло не один десяток років живе в столиці й приїздить у село поминати рідних тільки на гробки. Такий же солідний, як його покійний батько, бо ж успадкував його професію. А бухгалтерія і поезія, як відомо, речі вкрай несумісні...

Травень 2015 р.

ХРУЩ У СІРНИКОВІЙ КОРОБЦІ

Мій дитячий дивосвіт вмщувався в одну вулицю нашого сільського кутка, в одну річечку, в якій ми плюхалися влітку, із зарослими вільхами берегами, до якої спускалися городи, із одним крутезним схилом потойбіч річечки, де в сніжні зими збиралася вся дітлашня, із одним полем над тим схилом, в якому губилася ґрунтівка до сусіднього, ще незвіданого мною, села, з одним березовим гайком, що підступав до хат з іншого боку вулиці, за яким біліли вікнами-стрічками корівники колгоспної ферми, над якою невтомно крутився сріблястий металевий вітряк... Я дихав отим повітрям, і воно найдужче пахло вранці холодною росою на

травах, а ввечері теплим коров'ячим молоком і щасливими снами.

У тому дивному світі мені було найзатишніше і найрадісніше. Особливо на старий Новий рік, коли ввечері, обмітаючи в сінях від снігу валянки, заходили до хати мої усміхнені хрещені батьки й приносили по цілому вузлу гостинців – цукерок і печива. Ще гамірніше було в оселі на храмове свято. Оселя повнилася близькими і далекими родичами із сусідніх сіл і навіть з міста.

Якось на храм нас провідала й далека батькова родичка із донькою Олею, яка була на купу літ старша за мене, височенька і вже, здається, ходила до першого класу. Непосидюча і балакуча, з двома солом'яними кісками, з цяточками веснянок на носі, вона відразу взяла верх наді мною, повела мене городами аж у царину. По дорозі навчила мене смоктати солодкий акацієвий цвіт і випльовувати пережовані пелюстки, сплела віночок із жовтих кульбабок і вдягла спершу мені на голову і засміялася («А ти справді на дівчинку схожий!»), а потім завітчала тим віночком свої кіски. Далі вийняла із свого платтячка порожню сірникову коробку, посадила в неї хруща й піднесла мені до вуха:

– На, послухай. Хай це буде для тебе радіо. У вас же немає радіо?..

Однак я чув лише шарудіння жука і нічого не розумів, адже радіо справді тоді ще в нас не було, та й взагалі це слово почув уперше. Щоправда, батько невдовзі купив приймач «Москвич» на батарейках, а пізніше з'явилося дротове радіо, радіовузол якого знаходився у сусідньому селі. І я, слухаючи концерти, наївно гадав, що там, на радіовузлі, у великій хаті, співає на сцені, як у нашій школі, хор місцевих жителів, вони ж виконують арії та розказують гуморески.

Олю відтоді я бачив рідко, переважно у місті, коли ми заходили з батьком у якихось справах до її матері. Вона вже підросла і, ясна річ, не хотіла зі мною забавлятися. А потім і взагалі зникла – поїхала кудись далеко навчатися. Якось мати сказала, що вона серйозно захворіла, але я не надав тому значення.

Уже студентом, пізно ввечері, я наткнувся в «читалці» на аль-

бом художників доби Відродження, почав від нічого робити гортати його, і раптом погляд зупинився на картині Сандро Ботічеллі «Весна». Мене вразило і те полотно, і те, що я угледів на ньому... Олю. То була, звісно, не Оля, а богиня квітів Флора, яка розкидає щедрою рукою троянди. Але ж яка схожість! Як викапана...

Невдовзі зустрів на вокзалі її маму. Вона підійшла до мене і зажурено мовила: «Нема нашої Олі... Не здолала тяжкої хвороби...» На її змарнілому обличчі вже не було сліз – вона всі їх виплакала...

А в мені обірвалася найщасливіша згадка про дитинство: і спомин про ботічеллівську німфу Флору-Олю, і спомин про хруща у сірниковій коробці, що до цього часу асоціюється з першим побаченням мною радіоприймачем.

Травень 2015 р.

РУСАЛКА В ОКУЛЯРАХ

– Хто назвав її Русалкою – уже ніхто в нас не пам’ятає, – хвалилася мені знайома листоноша Світлана із сусіднього села. – Тільки не її хазяїн: глухонімиий Петро навіть не здатен її поманити «Кось-кось-кось...» Бо ж Русалка – то молоденька лошичка буланої масті. Коли колгоспи розпалися, конюху Петру перепала престаріла кобила, яка й народила Русалку.

Одинокому Петру лошичка була за дитину. А дитина колись виростає, а коні ж дорослішають за літо. І ось, вигуляну на придеснянських луках, вимиту літніми вітрами та ранковими росами, вирішив стриножити та об’їздити. Сутужно це давалося старому, хоч все життя конюхував. Як ніяка коняка, вона брикалася, не хотіла голову всовувати в хомут, мабуть, вважаючи це принизливим. Та все ж...

Якось я вийшла з пошти з великою сумкою газет, аж їде на возі на молодій буланці Петро. Коли порівнялися, підморгнув мені, мовляв, сідай. Хотіла вже примоститися біля нього, та щось мене відвело. Не сіла. А через якусь хвилину сталося таке, що не приведи Боже. Лошичка зненацька схарапудилася, захоплю й

звелася на задні ноги, від чого віз став цапа, а Петро злетів з нього й бебехнувся прямо на асфальт. І треба б йому випустити віжки з рук. Аж ні, не випустив. А коненя тієї ж миті рвонуло вперед, і дядька переїхало возом. Переламало ногу й кілька ребер. Всю зиму лікувався Петро. Його господарство порали сусіди, яким він на мигах пояснив, щоб буланку тримали окремо від матері, не дуже годували й зовсім не випускали з хліва.

Видужав тільки навесні й відразу взявся за норовисту лошичку. Сам пошив із шкіри їй чорні окуляри, тобто шори для очей, що кріпляться на вуздечці, щоб кінь не полохався. І гайда нею орати городи – і собі, і людям, півкутка впорав... Під вечір кобилка вже так стомлювалася, що падала в розору. Таке виховання придумав дядько. І що ти думаєш – допомгло здолати гординю! Хоч глухонімий, але метикуватий був, знав, як коненя навчати...

Після городів став знову запрягати кобилку до воза. Звісно, без чорних окулярів, бо вже не лякалася ані гуркоту моторів, ані самого грому. Стала гожою, граціозною, хоч картину з неї малюй. Як дівчинка! Тоді хтось і назвав її Русалкою. Давно таких коней не було в селі...

Та не довго втішався Русалкою дядько. Якось біля лісу докошував він отаву, коли небо раптово затягло хмарами, а десь звіддалека зареготали громи. До села недалечко, та поки застріг воза і виїхав на дорогу, упали перші краплі холодного дощу. А з ними й блискавки зашугали. Однак Русалка, здається, нікуди не поспішала, бігла підцощем, хоч Петро натягував віжки: мовляв, швидше, швидше... Русалка тільки стригла вухами, коли з гуркотливим громом вдаряли в стерні блискавиці, радісно купалася у струменях дощу й вітру, їй було легко після недавньої серпневої задухи, без набридливих оводів, що їх втомилась відганяти хвостом...

– Їх знайшли мертвими перед самісіньким селом, у царині. Про Петра навіть «районка» дала співчуття: мовляв, загинув від блискавки. Про Русалку – нічого. Сказано ж, худобина. Але як її любило наше село, – зітхнула Світлана...

Червень 2015 р.

«МОЛОКО СКИСАЄ...»

Дивна річ, оте сільське життя-буття – незбагненне, трепетне і, на жаль, призабуте – із полиноюю гіркотою. Ніби й сам за метрикою звідти, із села. Звідтіля і найтепліші, найхвилюючіші спогади про дитинство та юність. Потім упродовж багатьох років майже щотижня провідував батьків, а коли вони пішли у засвіти, їхнє обійстя стало моєю дачею. А тільки тепер задумався над приповідкою тітки Таньки, простодушної сільської господині.

«Молоко скисає...» – говорила вона і все кудись поспішала: чи припасувати свою Лиску на ледь вилізлій травичці у царині, чи білити хату перед Великоднем, чи виполовати остогидлі берізку й лободу та рвати в лісосмузі ліщину, чи копати картоплю і лузати квасолі... Узимку вона ткала вже нікому не потрібне полотно, адже в магазині можна було купити і бавовняний костюм для чоловіка, який тягав покалічену на війні ногу по двору і запивав на кілька днів, коли йому приносили інвалідську пенсію, і барвисті сукні на обох дочок, які після восьми класів повіялися у місто. Навіть на недільних жіночих посиденьках під вечір, виглядаючи корів, вона кудись квапилася і її виручала ота примовка: «Молоко скисає...»

І після смерті її калічного чоловіка, і після того, як її доньки повиходили заміж і обросли сім'ями, зовсім забувши про матір, її, худеньку, мов витіпаний пучечок льону, з гострим пташиним носиком, рятувала тільки праця. Страшна, воляча, жиляста праця... Для кого, для чого? Здається, і сама не могла відповісти...

Пам'ятаю: я повернувся із війська якраз у неділю, і щасливі батьки відразу накрили стіл, запросили сусідів. Прибігла й тітка Танька. Випили по першій чарці, ледь встигли закусити, як Танька кинула своє: «Молоко скисає... Полетіла я...»

– Та яке там молоко? Ти ж восени продала Лиску, один старий кіт лишився, – намагався позловтішатися хтось.

– Ой, що ви знаєте, – безжурно обізвалася з порога.

Сучасний російський письменник Володимир Крупін в одній

із своїх мініатюр розмірковує про найвідоміше полотно Казимира Малевича «Чорний квадрат» («Яка дикість. Для дурників») і пропонує здійснити такий експеримент: «На стіні розміщені репродукції картин Нестерова, Левітана, Куїнджі, Малевича, Шагала, Кустодієва, Кандінського, ще чиїсь. Перед кожною картиною стоїть столик, а на ньому – склянка молока. Молоко свіже, налите з одної банки. Питання: в якій склянці молоко скисне найшвидше? Підказати? Навіщо? Звичайно, біля чорного квадрата. Найпізніше біля «Березового гаю» Куїнджі. Згадаймо її радість, простір, свіже дихання...»

Тітка Танька була з інших світів, іншої метафізичної реальності і, певна річ, нічого не відала про такого собі Малевича. Однак з отою її причіпкою, яку ще й досі пам'ятають мешканці нашого кутка, вона підсвідомо стала причетною до... найшвидшого «скисання молока» на кефір біля незрозумілого не тільки для селянки мальовила художника-авангардиста.

Липень 2015 р.

«ВІНГРАНІВСЬКИЙ!»

Колись, в пору моєї студентської юності, на лекції з діалектичного матеріалізму, мій товариш так зачитався збіркою «Сто поезій» Миколи Вінграновського, що не помітив, як викладач підійшов до нього і забрав ту книжку. За це товаришеві «світило» щонайменше дуже довге складання іспиту з філософії.

Однак викладач поглянув на прізвище автора книжки і з пієтетом мовив: «Вінгранівський!» – і повернув книжку. А на екзамені мій товариш одержав п'ятірку. Це було за кілька років після того, як письменники-шістдесятники Вінгранівський, Драч, Гуцало, Григорій Тютюнник, Борис Олійник та Анатолій Шевченко провели в інституті «скандальний» виступ перед студентами, за який деякі викладачі позбулися посади і виїхали з Ніжина, а деякі інші, з переляку, жахалися цих молодих творців тодішнього сучукрліту. Таку дурну славу про той незабутній «український» вечір зробили

кадебісти в супрязі із завзятими замполітами в цивільному. А того викладача, який не злякався і завзято вигукнув «Вінгранівський!», звали Петро Самородницький. Щоправда, і на нього невдовзі чекало звільнення. Не одне десятиліття він мешкає в Ізраїлі, ще й досі викладає в престижному університеті і є науковим редактором «Короткої Єврейської Енциклопедії».

Уже тоді, на початку 70-х років, Вінграновський був для нас, студентів, легендою. Олександр Самійленко, інший мій товариш, якраз під впливом поета написав приголомшливі, і аж ніяк не епігонські поезії, за які напівіронічний Микола Холодний назвав на повному серйозі ... шістдесятником. На жаль, рання смерть обірвала й талант хлопця. І лише п'ять років тому, упорядкована автором цих рядків, вийшла його поетична збірка. Я теж, пам'ятаю, щось писав «під Вінграновського»:

*Ріденький дощ, раденький, що дурненький:
Хлюпочеться в калюжах, мов хлопчак,
Ріденький дощ, раденький, що рідненький
Травневим зливам в зоряних ночах.
Він йде й не йде, і де-не-де
Спочить сідає при долині,
Й тоді дощинкою цвіте
Травинка кожна в Україні.*

Ми захоплювалися його віртуозним володінням словом, що звучало з нестримною і неповторною експресією. Це ж справжній мольфар лексики! А поетичні рядки просто-таки вибухали в нашій свідомості. Надто у вірші «Ніч Івана Богуна»:

*Болиш?
Боли ж!
Боли,
Бо лине крик
Від можа і до можа Україною,
І панський перехняблений язик
Хрипить над нею стомленою слиною.*

Його вірші розбирали на цитати: від патріотичного «*Ми на Вкраїні хворі Україною, // На Україні в пошуках її...*» до дитячого «*Лшов кіт через лід // Чорнолапо на обід*». З нетерпінням чекали публікацій, але тоді його мало друкували, а збірки виходили лише дитячі...

А потім розпочалася дивна проза, чим далі, то все поетичніша. Мене ошелешило вже перше речення повісті «Манюня»: «Осінь прийшла така, що білі, руді і чорні коти носили з мокрих полів мокрих мишей мішками».

Упам'ятку остання зустріч Вінграновського з чернігівськими журналістами і літераторами, що відбулася в музеї Михайла Коцюбинського. Серед прочитаних віршів чомусь запав мені в душу один:

*Сеньйорито акаціє, добрий вечір.
Я забув, що забув був вас,
Але осінь зійшла по плечі,
Осінь, ви і осінній час,
Коли стало любити важче,
І солодше любити знов...
Сеньйорито, колюче щастя,
Хто воно за таке – любов?*

Запам'яталося, бо ж згадався вже крилатий афоризм його побратима Григора Тютюнника: «Немає загадки таланту. Є вічна загадка любові». Щось пророче у цих словах обох майстрів... А про ту травневу зустріч пізніше Дмитро Іванов напише свого найкоротшого вірша і назве його «Вінграновський»:

*«Такої пізньої веснусі
В моїм житті ще не було!» –
Сказав поет і посміхнувся –
І все навколо розцвіло!*

Через рік Поета не стало...

Серпень 2015 р.

ГРУША-ДИЧКА

Затефонувала однокурсниця: «Подивись як рясно цвітуть груші-дички, майже не видно зелених листочків. Давно так не квітували. Видно, не на добро. Так старі люди казали...» Можна й не повірити, а проте на добре оте буйне цвітіння аж ніяк не на-вертає: дикі кислички колись свідчили про голод...

Та я дещо про інше, про ту грушу-дичку, що запам'яталася мені з далеких пастуших літ. Височіла вона серед поля, біля неглибокої балочки. Весною квітувала – ніби біла хмаринка обірвалася з небес і впала до масних чорноріль. А восени її листя бралосся багрецем і здавалося, що то козацька хоругва тріпоче на лінькуватому вітерці.

До тієї груші-хоругви, коли довкола все було скошене-викопане, ми приганяли на обід череду. Корови мирно, жуючи жуйку, влягалися довкола балочки, а ми, нашвидку поївши хліб з салом та помідорами, посмакувавши терпкуватими падалицями-гниличками, залазили в курінь із сухих кукурудзяних стебел і під ледь чутне шумовиння їхніх листочків навлежачки дивилися на далечінь поля, на золоті скирти, на зелені смужечки борів на овиді, на сині небеса з баранцями білих хмуринок, над якими тремтливим, умиротвореним маревом поволеньки котилося невидиме сонце й лащилося нам до щік. І ми вже ніби самі розчинялися в тому осінньому світі. І потім весь цей призабутий пейзаж, супокійний і врівноважений, розмиті спогади про враження під грушею-хоругвою, здається, ще довго будуть проникати в твоє ество, у твою пам'ять.

Лише восени груша почувалося не самотньо. Біля неї спинялися на підобідок комбайнери та шофери, які відвозили кукурудзяний силос на ферму, тирлувалися корови й заковувалося до балочки нанесене вітром перекотиполе, ночували навколо неї шляхетні бусли на довгому шляху до вирію, зачіпалися за мідяки багряного листя поворозки бабиного літа. Звісно, і ми, пастушата, пізнавали тут найперше своє зачудування світом.

Згодом, уже студентом-першокурсником, я написав сонета, де ота груша-дичка серед поля метафоризується з багряним козацьким стягом. Однак один з моїх викладачів, якому довіряв свої поетичні помисли, порадив замінити те порівняння на червоний прапор і не згадувати козаків... Сонет відтак я знищив, про що зараз шкодую, але більш ніколи не показував віршів отому чоловікові.

Уже не пам'ятаю, коли не стало тієї груші – видно, якийсь колгоспівський бригадир наказав заорати балочку, а дерево, звісно ж, зрубати. Але ще й досі щоосені ввижається мені така схожа на козацьку хоругву груша, мариться у полусниві, що приходить під вечір до неї згорблена бабуся в чорному і збирає в торбинку кислички-гнилички. А може, то сама груша повертається і щось химородить з тими гіркими плодами...

Вересень 2015 р.

КОЛЕКЦІОНЕРИ КАКТУСІВ І РЕСТОРАННИХ МЕНЮ

Мабуть, йому із дитинства заповідано щось колекціонувати. То сірникові етикетки збирав, котрі невдовзі поцупив якийсь школяр, то поштові марки, котрі, як він оповідав, подарував йому цілий клясер учитель географії Павло Петрович, то, вже пізніше, поштові конверти з рідною символікою, куплені за безцінь у колеги-журналіста, то мініатюрні книжечки, то розпочав рихтувати поетичну Словіану, до якої заохотив наш спільний приятель Святослав Воїнов, власник найбільшої в світі колекції книжок та картин із «Слова про полк Ігорів»... Але не доводив до пуття жодного зібрання і роздаровував колекції друзям.

Однак і тепер дивиться заздрісним оком на збирачів українських вишиванок і африканських монет, пивних гальб та мюзле від шампанського, механічних будильників і допотопних прасок,

кінських підків і засушених метеликів (як у письменника Володи-мира Набокова), дерев'яних люльок і ляльок Санта-Клауса, брелоків від ключів й етикеток від плавлених сирків, фігурок нецке і пожежних касок, тубетейок і безкозирок, флаєрів та фантиків, кактусів і магнітиків на холодильники, чайних ложечок і різдвяних листівок, олов'яних солдатиків (як у Наполеона), філіжанок і тарілок з написами міст, настінних календарів та бензинових запальничок, обгорток від морозива та шоколаду, гудзиків-брандербургів і мідних дзвоників, калейдоскопів і гумових качечок, плівкових фотоапаратів і давніх цеглин з клеймами, статуеток грецьких богів і богинь та фігурок слонів і панд, вінілових платівок і значків із мармизою Леніна, кіндер-сюрпризів і кашне з емблемами футбольних клубів, шевронів і вимпелів, прапорів і гербів, пакетиків від цукру й телефонних довідників (як у письменника Жоржа Сіменона), гірських мінералів і гільз стрілецької зброї, індійських масок і японських віял, кишенькових ліхтариків і ресторанних меню, жіночих валіз і чоловічих краваток, проїзних талонів і кулькових ручок, наліпок від йогуртів і носових хустин, бирок від панчіх і джинсів, саксофонів і туалетних раковин...

Я ж згадую відомого екземпляра гоголівських «Мертвих душ» Плюшкіна, в якого «У кутку кімнати була навалена долі купа того, що грубіше і недостойне лежати на столах. Що саме було в купі, розібрати було важко, бо пилу на ній було стільки, що руки всякого, хто торкався, ставали схожими на рукавички; помітніше від іншого висувався звідти уламок дерев'яної лопати й стара підошва з чобота... «Он, уже рибалка вийшов на влови!» казали мужики, коли бачили, як він ішов по здобич. І справді, після нього не було потреби замітати вулицю: трапилось проїжджому офіцерові загубити шпору, шпора ця вмить спроваджувалась у відому купу; коли баба, якомсь загавившись біля колодязя, забувала відро, він підбирав і відро... У кімнаті своїй він піднімав з підлоги все, що тільки бачив: сургучик, клаптик папірця, пір'їнку – і все це клав на бюро чи на віконце».

Часто наводжу йому ці витяги із класичного творіння, але трішки звихнутий на збиранні цих, здавалось би, буденних речей приятель тільки сміється. Що ж, часи міняються, міняються і колекціонери...

Травень 2016 р.

ЗЛИВА

Я квапився із лісу до села, бо небо так низько набурмосилося волохатими хмарищами, що вони, здавалось, хапали мене разом із вітром за п'яти. Залетів у розчинену хвіртку крайньої хати, на поросле молодим споришем подвір'я, і тільки тепер здогадався, що тут уже ніхто не живе.

Бігти до наступної оселі не вистачало ні сил, ні часу: впали перші великі та холодні краплі дощу. Миттєво завважив на хліві амбарний замок і кинувся під стріху хати: мовляв, хоч там сховаюся. Покунявши якусь мить, у мокрій сорочці, по призьбі почав пробиратися до ганку, де було затишніше. І там випадково натиснув клямку – і, о диво, дерев'яні двері відчинилися нарзтвір... Минув вологі, темні сіни й опинився в хаті. А надворі вже шуміла, лютувала перша весняна злива...

Присів на ослоні, позирком оглянув покинуте житло. Давно не мазана долівка, біля припичка старі бахили, які після війни клеїли із зношених автомобільних камер (тоді казали: «Спасибі Сталіну-грузину, що обув він нас у резину»), на миснику кілька перевернутих чарок, припалі пилом тарілки, якась ряднина на жердці-перекладині, відкрита стара, обкута залізом скриня...

З цієї хати перед Різдвом пішла у Божі засвіти тітка Шандриха. Я її мало знав, навіть не згадаю, як звали покійницю. Мало приятелював і з її сином Євгеном, старшим за мене на кілька літ. Хоч, вештаючись влітку без діла на їхньому кутку, ми кілька разів заходили до нього, він пригощав нас добrenним квасом, а його мати якось в обідню пору винесла в подолі перші хрумкі огірки й теж

почастувала нас. Подивувала мене тоді її нетутешня і така мила говірка: «Пакуштуйте, калі ласка, хутко в нас шмат гурков буде, як верейков під стрехою... А мой Женюра гледить за пуленятами, щоби коршак їх не залявав. Онь і лякачу поставив на гароде, а йон все летає над нашим падворкам... А так би теж із вами шлявся...»

Висватав її Дмитро Шандро десь у білоруських лісах, коли служив там вояком, привіз у наше село, народила вона йому сина. А він почав пити безпощадно, так і помер, приспаний похміллям... А Євген після школи поїхав до великого російського міста, одружився, а як діти повиростали, жінка виперла його з дому. Він, розповідали, як і батько, заливав свою ганьбу оковитою і потім десь збезвістився...

Я прокинувся чи то від крапель дощу, що капали зі стелі, чи від тікання допотопних ходиків на стіні, яких я раніше не помітив. Отже, хтось відвідує хату, піднімає гирі годинника. І враз помітив акуратно складені джинси на табуретці, синю болонієву куртку й кросівки на долівці... Підвівся і поглянув у вікно: злива давно закінчилася, на Шандришиному городі плужкував тракторець, від якого на одору тікали перелякані кульбабині одуванці... Коли тракторець наблизився, я почав придивлятися до чоловіка, який кермував трактором. З-під його кепки вибивалося посивіле волосся, але обличчя було таким знайомим! Так, це ж Євген, якого не бачив майже піввіку...

Я вилетів з хати, немов з якогось проклятого позачасся, і поспішив йому назустріч.

Травень 2016 р.

ПЕТРОВІ БАТОГИ

Мовби небесна блакить зненацька бризнула на луки й на узбіччя доріг – то синьо та бентежно зацвіли цикорії, і від тої дивовижі навтьоки кинулися у прибережні шелюги та ближні бори надокучливі дощиська, сховалися за обрій косматі хмари.

Дивна народна назва цих цикоріїв – петрові батоги. Так і бачиться, що наш далекий родак Петро завжди тримав цю рослину-батіг на покуті, на острашку своєї молоденької доньки, щоб не заглядала біля колодязя у голубі очі молодому козакові-зуху аж до Покрови, аж поки він не засватає її. То була, звичайно, традиція батьківської науки, адже доця слухалася батька-матері, покірно опускала погляд перед хлопцями. Інші перекази доносять нам, що від небесної блакиті цикоріїв і ночі увірвалися – такі ж куці, Петрівчані. А той цвіт, мовляв, все одно батожить нещасні ніченьки, щоб вони стали ще коротшими. Можна ще й згадувати, а то й вигадувати небилиці про цикорії: так було чи інак, але ж наймення осталося.

Отож зацвіли цикорії, чи ба петрові батоги, немов одвічна крапелька радості, що народжується посеред літа. І те цвітіння – не тільки озаріння слова для поета, не лишень несподіваний мазок для маестро пензля, не просто згусток чарівної мелодії для творця музики, а й утіха кожній простій людині в її тривожних буднях, у її незахищеній душі, такій скупій на добро, лагідність і ніжність.

Милуючись тисячами синіх і голубих очей петрових батогів, я попросив водія зупинитись на краєчку луку, попрошкував до одного з них, найчастішого носія цієї небесної квіткової флори. Мав вирвати кілька стебел, щоб поставити в себе на столі. Але цупкі бадиллини не піддавалися, треба було повертатися за ножем. А тут ще зненацька сердито і дзвінко заздумріла джмелиха, ніби відганяючи мене: либонь, під петровими батогами знаходилося джмелине гніздо, повне запашистого меду. Я відступив на кілька кроків назад, відчуваючи, що ще раз пізнав маленьку таємницю природи, в яку не варто втручатися. Джмелиха нараз заспокоїлася і сіла на квітку, певно, вдаючи з себе заступницю петрових батогів. Я ж неквапом пішов до автомобіля, як кажуть, спіймавши облизня.

А в ніжних квітах цикоріїв купалося небо...

Липень 2016 р.

ЦІ ДЖОЙСІВСЬКІ БОРЩІ...

Ностальгію пізньої осені найкраще лікувати на дачі товстезним романом, таким, як, скажімо, «Улісс» Джеймса Джойса, якого не подужав улітку й він докірливо поглядав до цих пір на тебе з полиці, чи смакувати борщем із тільки-но висушеними грибами, який зготувала дружина, поки ти насолоджувався достоту іронічною мандрівкою дублінськими вулицями головного героя.

По правді, писанина Джойса така ж складна й інтелектуальна, як і наші борщі. Це не оті привокзальні шаурми та чебуреки, чи навіть баранячі нирки, запечені на вугіллі, що подобалися містеру Леопольду Блуму, а вельможно зварені буряки і капуста, морква й цибуля, бульба і присмачені різноманітними приправами та сметаною і, звісно ж, сушеними боровичками та маслечками, від яких піднімаються такі лісові пахощі, що аж памороки забивають. Отож, висьорбавши повну миску неперевершеного варіння дружини, ти можеш сьогодні взагалі не читати Джойсове твориво, а тримати розкритий том на колінах і дивитися у вікно, де руді копиці соломи в далеких осінніх полях зливаються з копицями сірих хмар, над котрими зажурені осоки підпирають нависле мрякою небо, рахувати мокрих горобців, за якими знехотя ганяється такий же мокрючий сусідів Рябко, і мудро розгадувати хитросплетіння життя отих ірландців із недочитаного роману чи гадати про власний сенс ще не завершеного життя...

Ти, зазвичай, дочитаєш цей товстезний джойсівський том і, здолавши осінню тугу, поцілуєш дружину за талановито приготовлені борщі, і рано-вранці ви поїдете з дачі. Місто зустріне вас першим снігом, новоріччям і Різдяними святками. А потім все отак-так закрутиться-закружляє у міському весняно-літньому гармидері, що отямитеся лише осінньої грибною пори, на дачі, у полоні такої ностальгії... І, можливо, якийсь інший чужоземний «Улісс» засватає наш борщ? Як знати...

Листопад 2016 р.

ЮРІЙ СБІТНЄВ

Прозаїк, сценарист, публіцист

Сбітнєв Юрій Миколайович народився 8 жовтня 1931 року в місті Верей під Москвою.

Трудову діяльність розпочав на Подольському хіміко-металургійному заводі. Служив у Радянській армії. Навчався в Літературному інституті ім. М. Горького. Працював у журналі «Смена», в редакції літературно-драматичного мовлення Всесоюзного радіо, був членом редколегії, відповідальним секретарем журналу «Огоньок».

Член Союзу письменників СРСР, Росії з 1973 року. Був секретарем правління Союзу письменників Росії, а також заступником голови контрольної-ревізійної комісії Союзу письменників СРСР. Багато років жив і працював у Сибіру, на Далекому Сході, у Середній Азії, на Памірі. У 2013 році отримав дозвіл на проживання в Україні як персонa, що представляє державний інтерес.

Пише російською мовою.

Автор понад двадцяти книг про сибірську Північ, серед них – тетралогія «Авлакан», до якої увійшли «Стрелок из лука», «До ледостава», «Пожар», «Костёр в белой ночи»; роман «Частная кара», сучасна казка «Эхо», повісті «Прощание с землёй», «Охота на лося», «Свершивший зло», «Ловцы», «Тайна останется тайной» та інші. Його книги перекладені на англійську, польську, чеську, німецьку, болгарську та інші мови світу.

За його сценарієм знято три повнометражних художніх фільми: «Случайные пассажиры» (1978 г.), «За счастьем» (1982 г.), «Костёр в белой ночи» (1984 г.).

Останні три десятиліття присвятив вивченню літописної

спадщини Давньої Русі. Автор історичного роману-дилогії «Великий князь» (перша книга побачила світ у 2007 році, друга – у 2009-му).

Довгий час займався вивченням шедевра світової літератури «Слова о полку Ігоревім». Його власне прочитання твору багато в чому змінює стале уявлення про зміст поеми, зокрема, про мету походу Ігоря Святославича (письменник також має власну версію про автора твору).

Автор книги «Тайни родного Слова. Моє прикосновение к «Слову о полку Игореве» (2010 рік).

Нагороджений орденом «Служение искусству», «Знак Почёта» та іншими державними нагородами Росії.

Лауреат Всеросійської історико-літературної премії «Олександр Невський».

Член НСПУ з 2014 року.

«ВЕЛИКАЯ КНЯГИНЯ»

Отрывок из первой книги романа-дилогии

– Тятенька, возьми меня с собой в ладейную рошу, – просился Игорь. Святослав Ольгович улыбался по-доброму, супил бровь понарошку:

– Это кто ж тебе сказал, куда собираюсь?

– Карнушка да Дюрга...

– Ну и ну! – в понарошку засерчал отец. – Карнушка одна болтушок, что на уме, то и на языке – любое словечко в песнь да в строку. А вот Дюрге, рядцу, не пристало княжью думку проговаривать. За то ответ держать будет...

Игорь вступился за любимого дядьку, выращившего его на своих руках, в любом детском заделье да играх воеводу:

– Твоя думка, тату, – и моя. Аль я не князь?! Аль Дюрга не мой воевода?

Три с небольшим года Игорю, но зело разумен и серьёзен малец. И речь у него взрослая, а порою и мудрая – книжная. Святослав Ольгович радовался ранней науке сына. Не зря назвал его в честь своего любимого брата. Зело умный мальчишка, но ум детства не пресекает. Среди малышни в новгород-северском кромле, в княжем граде, в забавах и шалостях детских – всем ровня.

– Дюрга да Карнушка с тобой идут, и я хочу... – надул в обиде губы сын. Вовсе крохой несмышленной сделался. Святослав встал на колено, обнял за плечи, прижал тёплые густые вихры, конопляным маслицем пахнущие, к своей щеке.

– Так заранее утра встать надо... И дорога до роши не близкая...

– Я встану, тату, без клика!..

Две двухрядки, впряжённые в могучих битюгов, выкатились из Курских городских ворот, прогромыхали подъёмным мостом через глубокий ров – дна не видать, – затихли, побежали, утопая колёсами в мягкой пыли. На первой – с вожжами в руках, на облучке – Карн, в обедешном платье – он и в рощу, как к трапезному столу. Рядом, обок – Дюрга, ростом высок, телом могуч, в рубахе нараспах, в широченных портках, на широких плечах лёгкий летний зипунишко, на буйной волосом голове – мятой кучкой шапчонка. Вид у него со сна страшный, днит парня, скулы выворачивает зевота. Душит её могучей пястью, удушить не может. В задку телеги – два паробца, как залезли на грядку, привалились друг к другу, так враз и заснули. На второй телеге, предназначенной для большого груза, в передке под самым конским задом, у завязанного в узел хвоста – ещё двое молодцов. Вот и вся ватага. А позади телег – Святослав Ольгович да Игорь Святославич. Отец в обыденной хлопской одеже, на голове груботканый куколь, на ногах – по коленки бродни чёртовой кожи с узкими загнутыми вверх мысками. В таких легко работается и бродится в лесу.

Игорь поперед батьки, на особом для малого ребёнка подкладе, но сидит, как в боевом седле: и спину прямит, и повод, отобрав у отца, по-взрослому перебирает. Одет обыденно, по-хлопы: на голове куколь, на ногах по размеру броденки.

В утре развиднелось, и далеко видать с отцовского седла. За городским ровом, обочь дороги потекли хлебные нивы. По нынешнему году крепкие, высокие стеблем, велики головою. Самая колосовица в полях, каждый колосок ладошкой в небо, просит у Бога налить зерно силою и благодатью.

Распахнулся мир в ширь неоглядную, куда ни посмотри – всюду благо. Такого малой ещё не видел. За полями угадывается тёмная пропасть, отсекающая необъятную гору от другой, необъятной, там, далеко впереди. На самой макушке той горы – розовый клювик божницы, поодаль – скорлупки крыш селища. Игорь там ещё не бывал, но знает, что и гора, и селище зовутся Правьянск, а божница – Преображеньем Господним...

Пропасть – яруга – разверзлась нежданно. Повлекло дорогу круто вниз, потащило скоро двурядки в лесную ямь. Святослав Ольгович взял из рук сына повод. Конь, осторожно вынося копыта, ставил их прочно, шёл в уклон, напрягая мускульную силу. Уже не слышно и не видно телег, лес густел и тёмным пологом накрывал дорогу. Игорь что есть мочи вцепился в луку седла, смыкая колени, не отрывал глаз от живого древесного богота, на дне которого уже обозначился баранец – каменный оскал, а на самом поду рыхлым караваем лежал туман.

– Тату, что это?!

– Это, сына, Туров яруг. Он наш город от всякого врага охраняет...

– В нём туры живут?

– Живут.

– И пардусы?

– И пардусы, и медведи, и лоси...

– И волки?..

– И волки...

Дух захватило от страха, Игорь аж зажмурился.

По дну оврага умиротворённо бежала прозрачная вода, росла осока, и на её стрелчатых зелёных листьях спали синие стрекозы... Дорога уходила на взём, и далеко впереди и выше

вскрикивали перепуганными лебедями колёса телег. Так длилось долго, пока дорога не вынесла всадников на шеломный берег Турова оврага. И снова распахнулась ширь земная и небесная, пронзённая лучами солнца. Игорь засмеялся громко и ещё громче прокричал:

– Дай, Див, солнышка-колоколнышка! – поднял высоко ладошки, сложенные ковшиком. И в них скатилось солнце, обещая мальчику долгую жизнь...

Святослав Ольгович легко поднял сына, посадил боком к себе. Ноги ребёнка от сидения верхом, от напряжения при крутом спуске затекли и наполнились болью. Но он не жаловался, терпел. Святослав Ольгович до сего дня помнил свою первую поездку верхом в седле, и боль ту, не только в ногах, но и во всём теле, помнил.

– Устал, сыну?

– Нет, тату! – И вдруг пожаловался нечаянно: – Тут больно, – ткнул пальчиком в пах, потрогал коленки.

– Пройдёт скоро, – пообещал отец, – посидишь так-то, бочком. – Покрыл ладонью колени сына, погладил до самых мысочков ножки, пообещал: – Недалече осталось. Потерпи...

– Потерплю... – И, покраснев вдруг, стесняясь, признался: – Под кустик хотца...

О чудо лесное, о диво земное – ладейная роща! Есть ли в каком ином краю такое?! К малому притоку Десны, к синеокой Десёночке на невысокий паберег широко и могуче выбежал осиновый лес в зелёных кудрях листвы, в серебряных чистых доспехах. Не понять издалека, что за деревья такие – шеломами в небо, в два обхвата богатыри, стоят оплечь друг к другу. Каждый листик трепещет на тех деревьях, на ветвях, высоко вознесённых. Дюрга шестом подогнул одну, самую нижнюю, едва дотянулся до зелёного ростка, сломил, протянул Игорю малую веточку в листочках. Игорь понюхал, пахли осиновые листья знакомым запахом утренних трав на лугу Десны и незнакомо ранней небесной высью. Закинул голову, чтобы разглядеть макушку дерева,

свалился куколь с головы. Не рассмотрел – утонули завершия в неоглядной синеве неба.

На краю роши – малая избёнка в одну клеть, крытая корою, с одним волоконцем, с низкой дверцей. На встречу приезжим вышел неторопоко бородатый дядище, лица не видать – один нос репой торчит, да глаза светятся... Ни дать ни взять – лесное чудище. Игорь вида его напугался, спрятался за отцом. Ожидал, что изойдёт из того чудища гром огненный, но тот находил на них молча, отец первым повеличал весело:

– Здравствуй, Родя! Здравствуй, дух лесной, дух ладейный!

– Здравствуй, князь Серебряный да Золотой, князь Лесной, Полевой да Северской! И все люди, здравствуйте! – голос у лесовика оказался не шибко громким. Игорю уже и не страшно.

– Княжичу-соколёнку – золотые крылышки, медовых пчёл песенки да лесной послушок ему.

Дюрга обнял лесовика, любовно поломал в объятиях, тот хоть и невысок против великана, но и ответно того поломал, с другими – поручкался. Всем гуртом пошли к лесной избёнке, но заходить не стали. Родя предложил князю испить медового кваса, но Святослав Ольгович попросил родниковой воды. Хозяин тут же вынес всклень полную дёжку, зачерпнул резным ковшом, поднёс князю, другим ковшичком зачерпнул княжичу. Ковшичек был небольшой – как раз по рту. Живое сердечко воды трепетало в нём. Игорь поднёс ковшик к губам. На малый миг отразилось в нём, как в зеркальце, лицо княжича и синяя глубина детских глаз, вся чистота мира и души отразилась... Вода была так холодна, что заломило зубы, но испить её желалось до капельки. До капельки и выпил. Выдохнул по-взрослому, по-взрослому отёр губы рукавом рубахи.

– Поснедали бы с дороги, – предложил Родя.

– Ужо поснедаем, – пообещал князь. – А в сей час кажи, чего наколдовал, чего наростил в роще-то.

– Чего казать?

– Насаду князю Игорю, дабы плавать ему по всем рекам Руси, аж до самой Тьмуторокани...

– Таку найдём...

В Ладейной роще, как в божьем храме – высоко и чисто. Под могучими стопами дерев – зелена мурава, кукушкины слёзки да костяника; голубенькие колокольцы на робких ножках, вездесущая алогубая смолёвка, вороний глаз и малый кустик бересклета; серебристые, в малахитовых прожилках, густые мхи; и вдруг среди них – белая фиалка, нагая красавица – глаз не отвести и прикоснуться боязно; в затемье, в росной кувовинке – белые чашечки ландышей. А над головами пришельцев – вечный трепет осинового листа, а потому и в безветрие – зелёный шум и шёпот исповедальный...

По лесу ходили долго. Игорь не устал, желалось жадне увидеть больше и узнать, умом прикоснуться ко всем тайнам Ладейной рощи, раз и другой подержать на ладони божью коровку, не уставая приговаривать одно и то же, приговариваемое всем русским детством в веках: «Божья коровка, полети на небо, принеси нам хлеба». И впрямь принесла. Родя достал из-за пазухи завёрнутую в холщёвую чистую тряпицу краюху. Отломил добрый мякишек с поджарой корочкой, протянул Игорю:

– Побалывайся хлебцем...

Нет ничего вкуснее, чем хлеб в осиновой роще!

– Ну вот и насада тебе, князь Игорь Святославич! – сказал лесовик, обнимая не в один обхват великан-дерево. Так серьёзно взаправду назван был мальчик впервые – Игорь Святославич. – Плыть тебе, княжич, в ней по жизни долго-долго...

И все бывшие тут того же желали Святославичу, а Карнушка (для того и поехал) запел величальную Древу вечному, на вершине которого кличет Див, Диво дивное – Солнце вечное, велит людям Его слушать... А дерево то – Дерево жизни... Потом читали Иисову молитву.

– Ну, с Богом! – сказал Святослав Ольгович. – Починай, старче, – велел лесовику. – Несите оружие, да проворнее в шагу-то! – приказал сподручникам. Тех как ветром сдуло.

Подле дерева остались сам князь с сыном, Карнушка и Родя.

Карн с Игорем сели рядышком на мягкую постлань мха, Святослав Ольгович отошёл в сторонку.

Родя мелким шагом обходил обаполы древо, утаптывая траву след в след. Ширил протоп, завершая круг за кругом, вскидывал голову лицом в небо, замирал на миг и снова вершил круги, пришёптывая, почасту вскидывал руки, ударял ладонями по бёдрам. Когда вернулись паробцы, протоп вокруг древа был широк и плотен. Родя отошёл в сторону, прикрыл козырьком ладони глаза, приглядываясь к вершине, потом так же взирал с другого края, разглядывал с третьего, словно бы прицеливался, вытянув руку, выставив над кулаком большой палец и прищулив левый глаз. Осмотрел принесённые верёвки, опробовал на разрыв, из пяти принесённых мачтовых шестов с кокорами выбрал три. Спросил знаемо у самого младшего паробца:

– Ты, что ли, самый лазучий?

– Я...

– Бери конец и лезь вот до той ветки. Дале захлестнёшь петлю, где, укажу.

Парень по плечу в подмышку пропустил веревку, конец взял в зубы и как ящерка пополз по голому стволу, невесть за что цепляясь, невесть к чему прилипая голыми ступнями. Ах как захотелось Игорю того же!..

– Поползень! – одобрительно сказал Родя, когда парнишок дополз до первых веток. И ещё раз: – Поползень, – когда тот высоко в кроне захлестнул петлю и стремительно скатился по верёвке на землю. Игорь всё это время не закрывал рта, следил за паробцем: ах как хотелось ему вознестись на самую макушку юркой ящеркой, но и от страха замер, когда упал по верви к земле умелец...

– Руби, княже, тут, – отчертив под самый корень ладонью невидимый выруб, сказал Родя и подал Святославу Ольговичу отточенное донельзя на длинном топорище железное лезо.

Князь размахнулся навывкло, ударил точно в указанное место, раз, другой, третий... И каждый раз от удара вздрагивали плечи

сына, но дерево оставалось неколебимым, острое жало топора мало язвило кольчугу коры, отбрасывая от себя топор с такой силой, что Святослав Ольгович едва удерживал его в сведённых донельзя пястях.

– Отринь! – приказал лесовик. – С тебя достало, – передал топор Дюрге.

Тот скинул рубаху, плюнул в ладони и с трёх ударов прорубил кольчугу. Узким пока прораном забелело тело дерева. Дюрга рубил неустанно, на спине и плечах упруго и вязко вспухали бугры мускулов, руки, исхлётанные жгутами необузданной силы, словно бы баловались, легко вознося топор и так же легко, но с гыком, рушили, загоняя лезвие в неподатливую вязкую плоть осины.

– А ну, вместях, – сказал Родя и, встав против Дюрги, взмахнул с виду не шибко грозным топориком.

Оба-два заработали, как дятлы. Белой струйкой летела щепка, и вмиг брызнуло мокрым в лица – заплакало дерево. А следом и сотряслось от корня до титла, откликаясь на каждый удар едва заметной судорогой...

Игорю нестерпимо жалко стало лесного великана, к горлу подкатилась тёплая томь, в уголках глаз накапливались слёзы.

Рубили долго, с отдыхом, с общим советом, пока Родя не приказал взять в натяг вервь. И когда заметно накренилась вершина осины, рубил только сам, просил усиливать натяг. А когда внутри могучего ствола крикнуло, словно от боли, приказал подпереть кокорями ствол, помалу отступая, передвигая по земле пятки подпор. Клынув раз-другой в проруб, лесовик сказал определённо, указывая рукою:

– Тутока ляжет. Крикну – в един миг скидайте упоры, и в стороны прочь. На меня не пяльтесь. Следите за вершиной. Я её куда надо уложу, но рты не разевайте, абы не хлестануло...

– Ой-ё-ёй! – закричало дерево.

– Кидай опору! – заорал лесовик и строчно, как обезумевший дятел, застучал в древесную плоть.

– Больно мне! – стонало дерево. – Бо-о-о-о-льно!

– Хэг, хэг, хэг! – словно отхаркивался Родя.

– Эх-ма-а-а-а, эх! – пронзил ладейную рошу крик надсадный... – Эх-ма!..

Упало дерево! Дерево упало!

Неизведанный страх гнал Игоря прочь из леса. Бежал не зная куда, а выбег к избушке лесовика. Его схватились скоро, стали искать, кричал, сотрясаясь в голосе, отец, звал лесовик, аукали паробцы. И только Дюрга волком правил след через рошу к Игорю.

– Ты чего сюда утёк? – спросил верный дядька.

– Спужался, Дюргочка. Ка-ак оно кричало... Страх...

– А с чего плачешь-то, голубь?

– Ить жалко... Померло... дерево...

– Не-е, – глядя громадной лапищей по шёлковому затылку княжича, успокоил Дюрга: – В новую жизнь народилось. Одну отжило, в другую явится новой жизнью – твоей насадой... Нам с тобой далече ещё плыть.

Игорь слушал зачарованно, с сухими глазами, вздохнул:

– А мне его жалко...

– Отжалеем вместе. И порадуемся вместе...

К вечеру затёсанное с двух сторон дерево вынесли из леса и погрузили на телегу.

Уже в сутеми вечерней у Курских ворот встретила княгиня мужа с сыном:

– Ну што, лесовики, умаялись?

– Умаялись! – весело закричал Игорь, падая с коня в объятия матери.

– А у Васильковны с Всеволодовичем ладочка родилась! – сообщила. Игорю услышалось: «лодочка». Ни о чём, как о ладье – насаде, думать не мог.

Всей артелью сняли громадное тулово осины с телеги, снесли на работный двор, под навес. Родя распоряжался, куда и как положить. Уложили на траву, покатали на месте. Родя определял, где быть у ладьи днищу. Обаполы вбили колья, чтобы не шелохнулась громадина. Игорь, не отрывая глаз, следил за работой, казалось

ему, что осина живая и сама помогает людям, дабы стать дивным стругом, насадою. Не ушёл в палаты и отец, сидел рядом с сыном на брёвнышках вотдаль, в дело не ввязывался. Подошёл ладейный мастер, поклонился, сказал:

- Заутре телешить начнём.
- Начинайте с Богом, – разрешил князь.

...Под городом на выполье, у Десны-реки, под тесовым навесом ладейный мастер Родя сооружал обещанный Игорю княжий струг – ладью. Сам княжич был при том каждодневно. Раненько поутру приходил с мастером на реку, с ним же и уходил на гору, в кромль, запоздно. Ни отец, ни матушка такому времяпровождению не мешали. Пусть поглядит да поучится искусному делу. Пушай похлебают за трапезой трудовых штей да поест каши. Игорь шти хлебал с великим удовольствием и кашу молол за обе щеки. Мастерские и сам Родя не переставали хвалить мальчика за усердие в еде и в посильном для него деле. Весной минуло мальчишке четыре лета, а по разуму и жизненной охотке готов вполне княжич к посвящению в князья. До постег, когда садиться в седло княжеское, ещё неполных четыре года, а он уже и в чтении тороват, и в письме успешен, и любую цифирь назвать может. То-то ещё будет! Преуспел в стрельбе из детского лука, ничем не отличимого от боевого – с тетивой упругой, посильной детским пальцам. Сробил лук любимый дядька Дюрга... И он тут же, у реки, как и княжич, в помочах у мастера Роди.

Привезённую из Ладейной рощи осину, округлённую и заострённую по торцам, почти целый год завяливали – лежало громадное тулово на конюшенном дворе на сенных полатях. Нынешней весной, как только подсохло и зазеленело травую заливное выполье, перенесли его туда, под высокий навес, положили на козлы. Родя, помозговав, уложил древо так, как ему одному ведомо. Оба торца укрепил на козлах. Отбил по верхнему краю черту углём и стал набивать по ней, по двум сторонам и торцам сторожи – острые, одинаковой длины, в локоть, еловые колышки.

Делал это приглядно, не торопясь, почасту прислушивался, прикладываясь заросшим буйным волосом ухом к древесному телу, нашёптывал что-то и снова размеренным ударом заколачивал очередной сторожок. Игорь каждое, даже самое малое, действие мастера замечал, подражая ему, щурил глаз, супил бровь и насто-раживал ухо под козлами, приложиться к дереву по малому росту не получалось. Родя, погружённый в таинство дела, старания Игоря замечал, не отгонял прочь, дабы не путался под ногами, и даже поощрял малого.

– Послухать хочца? – спросил, когда Игорь в очередной раз пытался, встав на мысочки, послушать дерево.

– Хотца...

Родя, охватив княжича в опояску одной рукою, поднял так, чтобы тот приник ухом, а другой легонько дубовой киянкой уда-рил в сторожок:

– Слышишь? – спросил мастер.

– Слышу... – затаивая дыхание, ответил Игорь.

– Чего слышишь? – и опустил наземь.

– Поёт...

Лицо у мальчишки пылало, в глазах восторг недоумения. Под-мастерье дружно рассмеялось.

– Цыц, безухие! – рявкнул Родя, и погладив княжича по вихрам, улыбаясь во весь рот, изрёк для всех: – Истинно, поёт.

Оконтурив стежками по черте осину, мастер столь же раз-думчиво и неторопливо приступил к новому заделью, набело обрабатывая топором нос и корму будущего струга. Весёлым ручьём хлынула из-под острого лезвия стружка. Тонкие, почти прозрачные колечки-завитушки Игорь набирал в ладони, подно-сил к лицу, вдыхая живой запах ладейной рощи, ощущал на губах горький вкус осинового листа и едва уловимую вяжущую сладость сока. И сам Родя черпал громадной пястью белое кружево, под-носил в полноте к лицу, шумно вдыхал и восторженно крякал.

Чудеса превращений творились на глазах мальчика! А дальше – больше...

Уже выявилась лебязья шея струга, крылья бортов, безупречная округлость кормы. Но тут вдруг мастер отложил в сторону чудо-топорик и взял в руки тесло. Уже не пенная стружка, но острая щепка, взёмно и обильно полетела из-под лезовища. Родя по-прежнему приглядно и не торопясь совершал нужное, но работа стала куда как трудной. Он тесал нутро струга, прикладывая не токмо навыклое для него мастерство, но и немалую силу. Рубаха на плечах и спине взмокала, чернела, а к вечеру дыбилась просолённым коробом. Он чаще стал отдыхать, много пил из деревянной дежки студёную воду. Игорь почасту бегал за ней на родник. И эта коротенькая пора отдыха мастера была для Игоря тоже чудом. Они сидели рядом на бережку, у их ног стремительно бежала неукротимая Десна, пронося мимо рыхлую пену близкого переката, ослепительную черноту отражённого солнца. Косяки мелкой рыбёшки, возникая у самого берега, в великом противостоянии замирали на месте, да вдруг стремительно кидались к мелкой тихой заводи, но там их подстерегала мудрая щука, и не одна, заводь вскипала брызгами и плёском.

Оба-два – Игорь и Родя – с интересом глядели на жизнь реки, и каждый раз Десна предлагала им что-то новое для созерцания. Умудрённый годами и знанием ладейных дел мастер был не шибко многословен и красноречив, но сказанное им в тех посиделках мальчик запомнил на всю жизнь. Для того оно и детство – слушать и запоминать на весь свой век, даже самое малое.

Как-то мимо них пронесло ветхий стружок, опрокинутый вверх дном. Игоря охватил страх:

– Дядя, ить утоп ктой-то!..

– Не-е... Упустили с берега... Обветшал. Не нужон стал...

– Наш не обветшает, – уверенно сказал малой. – Всегда нужон будет...

– Всегда...

На следующее утро у навеса запылало три костра. Над двумя висели всклень налитые походные котлы, в третьем – гора камней. Под днищем струга во всю длину рыжей летягой метался

малый огонь. Родя внимательней, чем обычно, оглядел со всех сторон древесное тулово. Долго малым подождом остукивал внутри бортовые стенки, нос и корму, особенно пристально – дно. Выбранное теслом пространство было достаточно узким, непролаз человеку. Игорь не мог понять, как же на таком узком струге можно плавать – ему, малому, непросто втиснуться в такой чёлн. Он жаждал получить, как и обещано, настоящий княжеский струг, а получилась всего лишь большая для потехи игрушка. Предвосхищая вопрос княжича, Родя сказал непонятное:

– Что дадено рукам человека, всё исделано. Нету паче дела, чем воля Бога. На неё и уповаю, аз грешный. Как господь сробит, так и будет...

Родя, легко подняв Игоря на плечо, трижды обошёл струг, за ним гусиной поступью подмастерья, то же и вокруг костров. Не снимая княжича с плеча, мастер побежал по лугу к Десне. Игорь, дабы не упасть, обнял цепко голову мастера, а тот уже и в реку вбежал, и руки свои раскинул, поднял в небо, пальцы враслопыр. Показал ладони небу на четыре стороны. Игорь, не страшась упасть и подражая Роде, тоже высоко поднял ладоши. Родя сказал небу: «Даждьбог, дай нам пути по всем рекам твоим, по озёрам и морю! Заверши дело рук наших волею твоею!» Трижды сказал так, и трижды, сам того не осознавая, повторил Игорь.

У костров ждали Святослав Ольгович с крёстным Игоря – Прокопием, вокруг притихшие подмастерья.

– Тятя, а мы стружок исделали! Крёстный, я вас с тятей покаю...

– Не спеши, сынок, – строго сказал отец. – На торопких бесы воду возят. А крёстный только и улыбнулся в ответ. Был он нынче одет в рясу с большим серебряным крестом на груди. Таким его нечасто видели в миру. Обычный наряд княжьего друга – мирская одежда, ничем не отличимая от других.

– Помолимся, братья, за успех великого вашего труда, по воле Господа нашего, Сына Человеческого совершённого...

Родя поставил Игоря на землю рядом с отцом. Молились недолго, вслушиваясь в слова молитвы, произносимой внятно, красиво и уяснимо пастырем, воином и летописцем в одном лице. Завершив молитву, Прокопий сказал Роде:

– С богом, брате!

Вода в котлах ходила ходуном, били со дна белые ключи. Теперь уже Родя, обращаясь к своим помощникам, сказал: «С Богом!» Тут же кто-то поднял высокий пламень под туловом струга. Огонь лизнул днище, опалил борта. Игорю показалось, вот-вот вспыхнет дерево пожаром, стало страшно и горько во рту, он прижался что есть силы к отцу. Святослав Ольгович так же легко, как Родя, посадил сына на плечо, сказал весело:

– Гляди, сыне, шурко! Гляди и запомни, как на Руси струги рождаются.

Подмастерья черпали из котлов кипятков, заполняя выбранное мастером узкое пространство внутри могучего дерева, а другие несли в клещах раскалённые камни и опускали их туда же... Ухало и грохотало вокруг, облако пара вздымалось в небо. Все, кто был тут, попятились от такой преисподней. Только мастер, не страшась ни огня, ни брызг, ни выхлопов пара, творил им знакомое...

И вдруг свершилось чудо. Недвижимое могучее дерево, которому руки человеческие придали иную форму, ожило. Пространство, выбранное теслом, на глазах менялось: корма расширялась, а носовая часть вытягивалась и устремлялась ввысь. Мастеру подавали упругие растелешенные, толстые, в Игорев кулак, прутья, и он, сгибая их в дугу, определял им необходимое место. Никто не думал в сей миг о великом умельце мастере, о его непостижимом для смертных знании. Все видели чудо возникновения из обыкновенного дерева необыкновенного струга, на котором вот уже тысячи лет люди преодолевают неисчислимые времена и расстояния.

Игорь смотрел и не верил глазам своим. Больше всего хотелось ему в тот миг быть причастным к творимому Богом и людьми Доброму делу...

**ВОЛОДИМИР
СЕНЦОВСЬКИЙ**

Поет, прозаїк

Сенцовський (Яценко) Володимир Іванович народився 22 липня 1952 року в селі Носелівці Борзнянського району на Чернігівщині.

1973 року закінчив філологічний факультет Ніжинського педагогічного інституту імені Миколи Гоголя. Працював у сільській школі, редакціях районних газет. Майже дев'ять років редагував районну газету «Вісті Борзнянщини».

Член Національної спілки журналістів України.

Автор 20 книжок прози і поезії: «Хлоп'ята з Тополиної вулиці» (1983), «Оленка не хоче спати» (1988), «Дивень-ранок» (1993), «Зелена неділя», «У затінку серця» та «Привези мені, тату, сонце» (1994), «Лицар і Попелюшка» та «Любов моя – футбол» (1996), «Забілина альтанка» (1997), «Борзенка» (1998), «Тихий берег, шум ласкавих хвиль» (2004), «Несуть лелеки у дзьобах веселку» та «Дванадцять місяців» (2005), «...І мої у синій маєчці літа» (2007), «Повість про велике кохання, яку я ще напишу...» (2008), «Народження Ікара» (2009), «Грицики» та «Казки з місячного ріжка» (2011), «Глибинка, повита туманом» (2012), «Лава під каштаном» (2013).

Лауреат премії імені Б. Грінченка та М. Коцюбинського, Всеукраїнського конкурсу «Українська мова – мова єднання».

Нагороджений медаллю «Почесна відзнака» НСПУ.

Член НСПУ з 1997 року.

СТЕЛИСЯ, БАРВІНКУ

Стелися, барвінку, в зеленім садочку, –
Щоб м'яко в колисочці спалось синочку.

Стелися, барвінку, у сонячну днину, –
Щоб горечко нашу минало хатину.

Стелися, барвінку, политий дощами, –
Щоб вдався синочок у тата і маму.

Стелися, барвінку, синочку під ноги, –
Щоб вирости з ним і щасливі дороги.

Стелися, барвінку, рясним килимочком, –
Щоб люди пишалися нашим синочком!

ХЛОП'ЯТКО-ЛАСТІВ'ЯТКО

Підростають на городі огірочки.
Літу дятел клепле сапку на дубочку.
А хлоп'ятко-ластів'ятко в білій льолі
Від матусі заховалось в матіолі.

Не докличеться курчат поважна квочка.
Сіно сушать спритні коники в садочку.
А хлоп'ятко-ластів'ятко в білій льолі
Ніжно пестить, наче мама, матіолу.

В копанці за соняхами мокне бочка.
Сіє літо в лузі сині молоточки.
А хлоп'ятко-ластів'ятко в білій льолі
Затишно в м'яких обіймах матіоли.

БУШЛЯ

За Григорем Тютюнником

На березі Десни
веселий дощ дрібно крапотить,
Неначе забиває
голубі в пісок цвяшки.
Із бушлею на голові
старий Арсен тихенько спить,
І човен спить
під лантухом дірявим залюбки.

Нараз всміхнулось сонечко
з-під хмари, ніби з-під руки,
Й сховало усмішку
в рожевій хмарі за ліском.
...Спить човен з дідусем
І бушлею під дощик залюбки,
І човника гойдає лагідно
вусатий сом.

ГОРІХ

Я хочу підрости міцним скоріше!
Немов горіх,
що в нашому дворі.
Мій тато посадив цього горіха,
Щоб ріс горіх
І я скоріше ріс.

Я ще маленький,
вчуся в першій класі.
Зацвів горіх –
полишив дім татусь.
Він шле привіт з далекого Донбасу:
«Рости міцний, синочку,
я вернусь!»

За тата ревно я щодня молюся
І щедро поливаю
наш горіх.
Аби татусь з війни скоріш вернувся, –
Немов горіх,
я підросту скоріш!

* * *

Далекий грім за гаєм при Десні
У хмарі розбудив краплистий дощ,
І комарі свої нудні пісні
Сховали у спориш і нехворощ.

Старий гусак під теплий літній душ
Виводить галасливих гусенят.
На мить присів під вишнями в саду
Бузковий вечір, мокрий аж до п'ят.

На ганку радо скаче дівтора,
Співає дружно заклички дощу
Про те, що зварить каші комарам,
А дощику у горщику борщу.

ЩЕ ЛІТО

Ще каре літо сонячний вінець
Не скинуло з русявої голівки,
І в теплім сіні коник-стрибунець
Не загубив своєї диво-скрипки.

Ще ластівки на вуличних дротах
Улаштували першу перекличку,
І ніжний серпень в скошених житах
Голубить сторожку перепеличку.

Ще сіра чапля зграйку жабенят
Щодень навчає танців біля річки,
Та вже практичний бусол обміняв
Свого бриля на теплі черевички.

ЛАДКИ

Ладки, ладоньки, ладусі!
Скоро я ходить навчуся,
Як той місяць коло хати,
Що вночі не хоче спати.

Ладки, ладоньки, ладусі!
Буду пасти в лузі гуси,
Як пасе тепер до ранку
В небі місяць хмарок зграйку.

Ладки, ладоньки, ладусі!
Я горнуся до матусі,
Наче місячко до нічки,
Що стуляє мені вічка.

ШВИДКОМОВКА

Джміль бджолі на вушко шепотів:
«Я пролив учора сто потів.

Сто полів, сто луків облітав,
Доки діжку меду назбирав.

Заміж за мене виходь скоріш,
Поки не купив мед дід Тиміш».

– Ти, ледачий джмелю, не бреши –
Спершу діжку меду покажи!

ГОЙДАЛКА

Мені на радість і на втіху,
Аби я швидше підростав,
Під парасолею горіха
Мій тато гойдалку зладнав.

Тепер із рання і до смереку, –
І це мені не набрида, –
Розгойдую міцні вервечки
Й злітаю в небо, наче птах.

А втім, встигаю підсобити, –
І поруч крутиться Дружок, –
Батькам городину полити
І скласти сіно у стіжок.

І ще кролям трави нарвати, –
Це вже доручено мені, –
І тільки потім з старшим братом
Скупаюсь в лагідній Десні.

Коли ж наморений, у ліжку
Валюся сонний просто з ніг,
Немов дбайлива мама, ніжно
Мене гойдає літня ніч.

ПРО ЛИСИЧКУ І ВОВЧИКА

Навіщо ти злукавила, лисичко,
Хоча причина в тім проста, –
Коли послала на ставок вовчиська
Ловити рибку на хвоста?

Тепер десь в лісі вовчик,
геть побитий,
Лишившись куцого хвоста,
Чекає всеньку зиму Ойболита, –
Зима ж стежки всі заміта.

* * *

Вибрикує лоша на луці біля мами.
В обіймах туманцю ще ніжитья Десна,
Й старі плакучі верби попід берегами
Гойдають тишу у покинутих човнах.

Аж ось червоне сонце – сонне і невмите –
Губами теплими припало до води...
Ще любо бавиться з лошам ласкаве літо,
Але туман йому вже ноги холодить.

* * *

Кача дрібненьке
в черевиках без шкарпеток,
Пополоскавши дзьобик у калюжі,
Побачило у хмарах
сонечка ріжечок
і засмутилось дуже-дуже.

Бо скоро пригурчить
хурделиця на лижах,
Мороз посклить
долинки і калюжі.
Кача ж дрібненьке зовсім,
навіть без шкарпеток,
На сонечку погрітись
хоче дуже.

* * *

Хлоп'ятко з личком круглим, наче сонях,
Кирпате, геть у ластовинні,
Іде стежиною по оболоні,
Повитій ще серпанком синім.

Зіпершись промінцем на ніжну хмарку,
Вниз задивилось сонце русе:
Куди це зрання з песиком хлоп'ятко
Крокує лугом без бабусі?

Та тільки звідки сонечкові знати,
Що вчора ввечері цьому хлоп'яті
Бабуся прочитала гарну книжку
Про дивовижну –
  за село –
  мандрівку

Тарасика малого.
  От хлоп'яті
Тепер схотілось неодмінно знати:
Чи добре наше небо підпирають
Оті стовпи,
  що за далеким гаєм?..

* * *

Уже під плуг лягли схололі стерні,
До річки м'яко потекла рілля,
Й коневі після жнив підкови стерті
Міняє згасле літо в коваля.

Дорога зморено біжить ув осінь,
Побита шинами і колісьми.
У нірку збіжжя
  мишка нишком
  носить,
Хоча іще далеко до зими.

ДОНЯ ХОЧЕ СПАТИ

Вечір покотив
за обрій діжку,
Посмутніло
на зеленій луці.
Досхочу
набігалися ніжки –
Доня проситься
на руці.

Вечір горнеться
до саду ніжно,
Засвітила вікна
тепла хата.
Прсяться у ліжко
сонні ніжки –
Доня хоче
дуже спати.

* * *

У лісі снігу навалило –
Ні проїхати, ні пройти.
Над рікою забілили
Крижані міцні мости.

В соснячку, на крутосхилі,
Гру затіяли зайці:
Лапами униз щосили
Котять круглі валунці.

І така зайцям утіха,
І забава, що й сама
Покотилася зі сміху
Навіть зимонька-зима.

ОСІННЯ ХМАРА

Набридло хмарі в чорній мантії
Вночі і вдень
вмиватися дощами.
Полину, – каже, – до Австралії,
Подалі від грози –
своєї мами.

В краю далекім залітую,
Над океаном політаю синім
і на плечах евкаліпту й туї
Під теплим сонцем
трохи відпочину.

Втоплю у річці чорну мантію,
Легенька стану,
ніби пелерина...
Покину все –
і до Австралії
В цю мить від матінки грози полину.

* * *

За довге літо наша річка
Піщану виплела косу.
Косою дід біля кринички
Збиває із трави росу.

Росою вмили квіти личка,
Вклонились чемно вітерецю.
Вітрець зірвав із груші-дички
Легку косинку туманцю

Й тихцем відніс її до річки,
Де верби понад берегами
Під кронами ховають звично
Сільських хлоп'ят із вудочками...

* * *

Уже в городі нашім пусто,
Садовина у погребці,
І тільки в кожухах капуста
Із лісу вигляда зайців.

Вітрець тоненьку павутину
Несе у поле навмання,
Де сонце табунець хмаринок
Через Десну переганя.

Та згасле небо креслять птиці,
Як зошит списаний школяр,
І чути гуркіт колісниці
Ще звіддаля, ще звіддаля.

ЩЕДРА ЛІЩИНА

Горішків золотих
повнісіньку корзину
Зимі подарувала
молода ліщина.
Тепер зима горішки
лускає під тином
І добрим словом
згадує ліщину.

КОЛИСАНОЧКА

Із кленочка злетів листочок
До біленької,
у ружах,
хати.

На листочку нашого синочка
Тихо-тихо будем колихати.

Прийде нічка в синій сорочині,
у червонім,
зорянім намисті,
Приголубить нашого синочка,
У віконці намалює місяць.

З рукавів натрусить повну хату
Гарних снів,
мов коників зелених.
Наш синочок буде тихо спати
У колисці із листочків клена.

ОСІНЬ, НАЧЕ ЛИСКА

Обережно, наче хитра лиска,
До садка підкралась
осінь жовтоока
І перину постелила з листя
Яблукам,
що падають в траву,
під боки.

А ще молодій бабусі Зосі,
Що збирала вранці
яблука в корзину,

Непомітно,
як це може осінь,
Заплела в волосся
срібну павутину.

ЖИТА

Ідуть жита неспішно
полям до Десни,
Щоб їй, як матінці,
доземно уклонитись.
Вони ще тільки крок
ступили від весни,
Та не наблизились
до молодого літа.

Ідуть назустріч сонцю
І дощам ряним
Під крилами лелечого,
у зорях неба,
Щоб швидше колосом
налитися дзвінком, –
І щастя більшого в житті
житам не треба.

ДО ШКОЛИ

Заметушились зошити й книжки,
Та споважніли нові ранці.
Подушки ніжно будять малюків,
Які поспати люблять вранці.

Костюмчики вистрибують із шаф,
За мить на малюків вдягнуться...
Статечний кіт, неначе падишах,
Здивовано здіймає вуса.

До хвірток позбігалися стежки,
Лежать покірні, як ніколи.
Сьогодні гордо вперше малюки
Ведуть своїх батьків до школи!

НА БЕРЕЗІ ДЕСНИ

Стара верба на березі Десни
Обійми, наче мати, розкриває
Назустріч сонцю, небу і весні,
Яка іде щаслива рідним краєм.

Під бусловим розгорнутим крилом,
Мов ткані рушники, барвисті луки.
У плуга знов впрягається село,
І бере долю у жилаві руки.

А я стою на березі Десни
В обіймах спогадів,
як світ, зелених
І слухаю мелодію весни,
тієї,
яка вже не повернеться до мене...

АЛЛА СОКОЛ

Поетеса

Сокол Алла Володимирівна народилася 11 липня 1948 року в селі Лубенець Корюківського району Чернігівської області. Закінчила Львівський поліграфічний інститут ім. І. Федорова.

Авторка понад трьох десятків книжок для дітей, зокрема: «Дорожня азбука малят», «Петрикові канікули», «Невеличкий секрет про сімейний бюджет», «Батькам і малечі про важливі речі», «Математика навколо тебе», «Як добре бути хоробрим», «Пригоди маленького гудзика», «Колискові», «Сніданок для мами» та збірки поезій «Не спіши, моя осене...». Десять книг, серед яких «Етикет – це корисно і цікаво», «Яким не треба бути», «Цікава математика» та інші, написані у співавторстві, чотири – «Петрикові канікули», «Повчальні пригоди хлопчика Колі», «Лісові художники» та «Моя країна – Україна» видані на замовлення Держкомітету з телебачення і радіомовлення за програмою «Українська книга».

Член НСПУ з 2005 року.

* * *

Хутори мої, хутори –
України маленькі краплинки,
Де ще є отакі вечори,
Де ще пахне отак материнка?

Де ще знайдеш такий зорепад,
Сині ночі, грибні тумани?
Де з лугами зливається сад
І п'янить запашним дурманом?

Хутори мої, хутори,
Скільки вас у моєму Поліссі?
Хоч якої не глянеш пори –
Ви – немов первоцвіт на узліссі.

Ви моїй Україні початок –
Серед зелені вічних лісів,
Мов намисто з біленьких хаток,
Поставали в прадавній красі.

Що ж сьогодні скоїлось з вами?
Стоїте у зажурі своїй,
Мов зібралися із журавлями
У якісь невідомі краї...

Почорніли покинуті хати,
Заросли полянами двори,
Як же боляче вас пізнавати,
Хутори мої, хутори...

В полинах загубилась стежинка,
Де дитинства мого сліди,
Там колись цвіла материнка,
А тепер – суцвіття біди...

* * *

Все частіше сниться рідна хата
І моє малесеньке село,
Серед квітів біля хати – мати,
Молода, років, як не було.

Квітнуть чорнобривці і жоржини –
Осінь ще далеко десь гуля...
Рожевіють ягоди калини,
Сіножаті пахнуть іздала.

Батько у своїх турботах вічних,
Хай чи літо, чи мете зима...
Як збагнуть, що він пішов у вічність,
Що його давно уже нема?..

Хочу доторкнутися руками
До всього, що бачиться у сні,
Підійти близесенько до мами,
Щоб вона всміхнулася мені.

І до батька ніжно пригорнутись...
Як шкода, що всі короткі сни...
...Щоб в дитинство серцем повернутись,
Сію чорнобривці шовесни...

* * *

Душа моя, чому ти не старієш?
Чому живеш ще й досі в тій весні,
Яка до мене, ти ж бо розумієш,
Приходить лиш в напівсумному сні?

Чому ти й досі волошковим цвітом
Заквітчана блукаєш у житах,
А я, нагомонівшись з цілим світом,
Давно вже загубилася в літах.

Чому вдягаєш калинові буси
Й несеш мені отой бунтарський цвіт,
Як серце рвуть прощальним криком гуси,
Зібравшись вже до вирію в політ?

Душа моя, чому ти не старієш?
Навіщо той солодкий твій обман?
У що ти віриш і чому радієш?
Поглянь – на косах вже давно густий туман.

Чи ти гадаєш, що його розвіють
Вітри, що в згадках з юності летять?
Ти сподіваєшся, тебе я розумію,
Не знаю тільки, де їх зустрічать...

* * *

Осінні квіти схожі на прощання,
Іще усміхнені, та все ж уже сумні.
Дивлюсь на них, тамуючи зітхання:
Чи стрінемося знову повесні?

Осіннє сонце крадькома неначе,
Прикрившись хмаркою, голубить пелюстки,
А я дивлюсь... Ні, зовсім я не плачу,
То срібний дощик кинули хмарки.

Осінні квіти схожі на прощання,
Туманом вкриті у росу рясну.
Вони квітують, знаючи – востаннє,
І все ж ночами мріють про весну.

* * *

Летять роки удалеч з журавлями
І не вертають, скільки не прохала,
Все менше залишається їх з нами,
А я тобі ще стільки не сказала.

Уже давно швидкі весняні води
Понесли юність в безкінечні далі,
В синах твоя повторюється врода,
А я тобі ще стільки не сказала.

Хоч полохлива, та усе ж осіння,
Хмаринка скроні вже поцілувала,
І літо бабине чіпляє павутиння,
А я ж тобі ще стільки не сказала.

Давно вже сонце повернуло з літа,
Тумани сиві осінь розіслала.
Якось удвох би нам поговорити,
Бо я тобі ще стільки не сказала.

Ще першим інеєм (а скоро вже снігами)
Зима життя про себе нагадала
І крає душу холодом й вітрами,
А я тобі ще стільки не сказала.

Ти все спішиш – для чого всі розмови?
Життя давно вже все по-своєму розклало...
А я ловлю себе на думці знову,
Що я тобі ще стільки не сказала...

* * *

І знову осінь, і знов без тебе,
А наді мною у ранах небо,
Яке сумними плаче дощами
І шле безсоння щораз ночами.

Вертає осінь в давно минуле,
А я гадала, що все забула,
А я гадала, що все минеться,
Я так гадала... Та лиш здається,

Що нас минуле колись лишає,
Що у минулому біль зникає...
Я так вважала чи так бажала,
А осінь знову все нагадала...

* * *

Прилетіли журавлі й лелеки,
Теплий дощик остудив крило,
Десь громи озвалися далекі,
А нас у тій весні вже не було.

Підросли малі лелеченята,
Закружляли в небі над селом.
Їм веселка впала на крилята.
На жаль, в тім літі нас вже не було.

Відлетіли в теплий край лелеки,
І літо вслід за ними утекло.
Змилася дощами літня спека.
В тій осені нас теж вже не було.

Заметіль дороги замітає,
Біла, мов лелеченьки, зима,
Та, на жаль, нас і в зимі немає,
І я стою серед снігів сама...

* * *

Суцільний морок, кіптява і дим,
Й свинцева злива з вечора й до ранку,
І снайпер влучним пострілом одним
Щодня у прах розстрілює світанки.

Горить земля і плавиться метал,
І полум'я пожеж до неба рветься,
Атак ворожих безперервний шквал,
Й небесне пекло раєм тут здається.

Аеропорт. Тут тисячі смертей
Без літаків, як привиди, літають.
Вони безжальні до отих людей,
Які його так довго захищають.

Ось знову бій. І вже палає танк,
А в нім танкісти, мов свіча, палають.
Багато в них було таких атак,
А ця остання. І вони це знають.

І йдуть вперед... Уже у інший світ,
Туди, де крові й злоби не буває.
Шкода, без них відквітне яблунь цвіт,
Й змарніє та, що любить і чекає.

Спинився танк. Завмерли небеса
В чеканні тих, хто вже іде до раю...
Комбатові непрохана сльоза,
Немов туманом, очі застилає.

А кулі б'ють уже у мертвий танк,
Та ворог щедрий – куль він не шкодує
І серед безлічі нових атак
Ані людей, ні Бога він не чує.

– Забрати треба мертвих чи живих, –
Бійці зібралися біля комбата, –
Лишити ворогу братів своїх –
Це ніби власну душу розстріляти.

Повзти до танка – йти на вірну смерть.
Комбат це знає, і бійці це знають.
І нерви всі напружені уцент,
І всі на рішення комбатове чекають.

– Не можу дати я такий наказ,
На вірну смерть не хочу посилати.
Кому іти на ризик – кожен з вас
Це рішення повинен сам прийняти...

Всі як один: «Дозвольте це мені...»
Всі як один стояли брат за брата.
Десь мати тихо зойкнула вві сні –
Наснився сон їй про її солдата...

Вони стояли змучені в диму,
Але нескорені – де тільки й брали силу.
Пробившись через димову пітьму,
Вечірнє сонце їх благословило...

О, Боже милий, скільки ще, скажи,
Боротися за волю Україні?
Ми переможемо! Ти лиш збережи
Їй золоті поля й волошки сині.

І пам'ять, щоби через всі віки
Вона донесла все про цих солдатів,
Яких і через тисячі років
Всі кіборгами будуть називати.

* * *

І знову сльози в Україні,
У горі мати і вдова,
І сивина, неначе іній,
Так рано голову вкрива.

Стоїть зажурена калина,
За плечі матір обніма,
А мати так чекає сина,
А сина все нема й нема...

А їй здається: ось синочок
Услід за м'ячиком біжить...
Тоді йому йшов третій рочок...
Якби ж могла спинить ту мить!

А ось до школи поспішає,
А ось уже і випускний –
Немов альбом перегортає –
Синок щасливий молодий

Веде ось наречену в хату,
А сукня біла, наче сніг...
Лиш онучат подарувати
Уже не встиг, уже не зміг...

Упав в нескошеному полі
Серед ромашок й стиглих трав...
Чужинець-кат юнацьку долю,
Немов лебідку, розстріляв...

Сумні хвилини і щасливі –
Усе у згадках ожива...
А поряд у тумані сивім
Стояла й плакала вдова...

* * *

Полісся моє – і ліси, і поля,
Це все – моя рідна українська земля,
Це отчий мій край,
Він, як зілля розмай,
Завжди до себе привертає,
Де б то я не була,
Де б то я не жила –
На мене терпляче чекає.
Моя доля у нім,
І мій батьківський дім,
І найперша у світі дорога,
І як правда свята,
Хай минають літа,
Материнська одвічна тривога.

Полісся моє,
В колосках і в стерні,
Ти і в травні, й в зимі
Завжди любе мені.
Тільки серце болить
І струною тремтить
За нескошені трави дозрілі,
За несіяний лан,
Де роками бур'ян,
Та лиш тільки в лелек новосілля...

ПІСНІ

* * *

Три стежинки у полі пролягли, як три доли:
Простелилася перша рушником вдалечінь.
Друга, тепла, мов літо, серед стиглого жита,
Заквітчалася третя у волошкову синь.

Три стежинки у полі – це як три мої доли:
Перша доленька кличе у незнані світи,
Друга в'ється до хати, там, де батько і мати,
Третя зве моє серце лиш туди, де є ти.

Приспів:

*Долі, доли-доленьки, доли,
Ви ж не вітри у полі без жалю, без жалю.
Долі, поєднайтеся доли,
Я ж у кожну з вас вірю, вас шаную й люблю.*

Я без вас, мої доли, жити в світі не вмію,
Ви ж назавжди у серці у моєму сплелись,
Як отут серед жита у волошковім цвіті
Три стежинки в широку дорогу зійшлись.

* * *

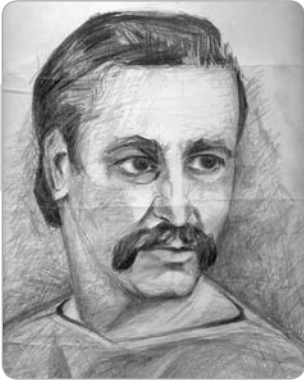
По нескошених травах я босоніж іду,
Хоч давно уже осінь гуляє.
Похилилась черешня в забутім саду,
Ніби долю у травах шукає.

Трави тихо зітхають, сумно линуть до ніг –
Косарів їм, мабуть, вже не знати.
І немає у травах тих стежинок-доріг,
Що вели до батьківської хати.

Приспів:

*Ой, ви трави, нескошені трави,
Скоро вкриє снігами зима.
Прийде зимонька біла,
Принесе заметілі,
Прийде зимонька біла,
А села вже нема.*

У чужину далеку знов летять журавлі,
Повесні їм додому вертати,
Бо святим оберегом ще цвітуть на землі
Чорнобривці, що сіяла мати.

МИХАСЬ ТКАЧ

Прозаїк, публіцист

Ткач Михась (Михайло) Михайлович народився 1937 року в селі Сахнівка на Чернігівщині. Закінчив Ніжинський технікум механізації, Остерський будівельний технікум та Московський університет мистецтв ім. Крупської (заочно), факультет малюнка і живопису. Працював довгий час художником, інженером-будівельником.

На початку 90-х років ХХ століття Михась Ткач брав участь у заходах, спрямованих на утвердження нашої незалежності. Став членом Товариства української мови ім. Т. Шевченка (нині «Просвіта»), деякий час працював відповідальним секретарем цього Товариства. Тоді створив незалежну громадську організацію – літературну спілку «Чернігів» та заснував журнал «Літературний Чернігів».

Вийшли окремими виданнями його повісті та оповідання: «Сонячний полудень», «Світле диво», «Святковий ранок», «Дике поле», «Гірка ягода калини», «Веселий Штанько», «Відлуння душі», «Зимові сюрпризи», «Багряні громи», «Ласий Ведмідь», «Осінні акорди», «Спадок», «Хочеться грози», «Зойк сови». Вийшла також книга-альбом живопису та графіки «Малярство» та інші.

У 2007 році вийшла книга про творчість Михася Ткача «Світ правди і краси» (автор Володимир Кузьменко), а також у 2013 році – книга літературознавчих статей про письменника різних авторів «Від любові до болю» (упорядник Володимир Сапон).

Нині Михась Ткач очолює літературну спілку «Чернігів», є головним редактором журналу «Літературний Чернігів».

Член Національних спілок письменників (2002) та журналістів України. Лауреат літературних премій ім. Михайла Коцюбинського, міжнародної ім. Григорія Сковороди, ім. Пантелеймона Куліша, ім. Миколи Гоголя, міжнародної ім. Івана Кошелівця та ім. Олесь Гончара.

Друкувався за кордоном, зокрема в Канаді, Росії, Білорусі. Його твори входять до антологій, хрестоматій, посібників для вищих і середніх навчальних закладів України.

Багаторазовий переможець літературного конкурсу «Краща книга року» в Чернігові.

Нагороджений також міжнародною почесною відзнакою за патріотизм – медаллю Івана Мазепи, а також багатьма почесними грамотами Чернігівської обласної державної адміністрації, обласної ради та Національної спілки письменників України.

Заслужений працівник культури України.

СТАДОК

У шкільному дворі зовсім самотньо. На невеличкій клумбі роздмуханий жар чорнобривців і гвоздик. Прижовклі трави, потемнілі кошики деревію, а далі бачаться вугленькі стебельця цикорію, що доцвітають запізно синьо-синьо. Та синь, як вранішній дим з поволокою, поволі плине вгору, обволікає криваву горобину, старі задумливі клени.

– Це вже осінь... – нащось кажу собі, ніби до цього не помічав змін у природі, і дивлюсь вразливо і трохи засмучено на ті змінні і трепетні барви, що, мов живий вогонь, перекидаються з одного місця на інше і збуджено тремтять. Так ніби сам Ван-Гог пройшовся тут побіля школи пензлем, щоб обпекти мені душу нерозгаданим щемом.

Доповнюють цей хвилюючий пейзаж білі хмарини, біле притомлене сонце у долонях голубого неба і дивна тиша, що опанувала весь довкіл подвір'я – школу двоповерхову з обідраними

стінами, великі вікна якої дивляться синім смутком на мене, почорніле помешкання, схоже більше на курник, ніж на оселю, бо в ньому одне всього віконце і те перекошене, і стареньку жіночу постать, що вклякла поруч тої халабуди, ніби тінь.

Така незвична і зтяжна ця тиша! І болюча... Розумію, що це у мене стан душі зараз такий, а хтось інший, можливо, нічого цього не бачить, не відчуває. Але чи вийду я з нього і коли – не знаю.

Мимоволі починаю думати про жінку, бо бачу її тут майже щодня. То моя колега, Ганна Григорівна – колишня вчителька української мови, яка вже більше сорока років живе в халабуді, яку була споруджено колись похапцем для інвентарю. Приїхала сюди вчителювати жінка, поселилася тимчасово, а вийшло – назавжди. Не зустріла хлопця путнього, – сватався один, такий, що хоч ріж поли і тікай, то не пішла за нього, щоб не осоромитися на все село, – то так і лишилася сама. Кохалася в чужих дітях та рідному слові – так нічого і не надбала за свій вік. Розсіялись по всій Україні її школярки, яким вона віддала часточку свого серця. Дехто з них у генералах уже ходить, інші розбагатіли до захмарності.

Онде Петро Оверко, від якого у Ганни Григорівни не одна волосина посивіла, спорудив недавно триповерховий будинок по той бік школи, – бачу, як проглядається над нею у високості, – відгородився бетонним парканом від шкільного подвір'я, прихопивши трохи його території, певно, щоб не заглядала його вчителька, бо більше нікому. Одна вона блукає або стоїть, як примара, тут. Як тільки ранок – уже надворі. Хочеться почути Ганні Григорівні дитячий сміх, бо сниться він, а коли вийде з халабуди – оця пустельна тиша. Хочеться їй побачити когось з односельців, поговорити, – вчила ж майже кожного, – але не завжди це вдається. Колгосп розпався, молодь зникла, а її батьки, що zostалися, живуть, як вовки. Кожний собі: повстають і топчуться на своїх обійстях.

Іншого разу хоч голий біжи по селу – живої душі не зустрінеш. Чи не єдина для неї втіха – це розмова зі мною. І зараз, певно, чекає... Я це знаю. Бачу, як принишкла у роздумах жінка, наче закам'яніла, як світяться у ранковій імлі її розумні очі. Ця тиша їй теж болить, можливо, у стократ більше, ніж мені.

Розумію, але не маю чим зарадити. Якийсь дивний стан: ніби все це вже відбувалося зі мною. І Ван-Гогівська палітра закипала переді мною, і синій смуток проймав, і тиша... І постать Ганни Григорівни. Так ніби снилося. Але ж це було вчора, позавчора – уже кілька днів підряд. І я щоразу боявся до неї підходити, щоб не ранили душу тим, що сталося.

Ловлю себе на думці, що зараз я міг би піти скупатися до річки іншим шляхом, – через город тітки Оксани біжить стежечка у низок до самого берега, – але чомусь потягло знову до школи, хоч і нема мені чого тут робити.

За ці три роки, як став учителювати у цьому селі, звик до всього. Те, що попервах вражало, озивалося сумно в серці, боліло, тепер призвичаїлося, ніби так і треба. Ніби так завжди було. І той пустир у центрі села, на узгірку, де голубизну неба рвуть рештки залізобетонних стовпів та стін недоруйнованих фермерських хлівів; і колишній трикрилий вітряк, а тепер двох, бо одне давно одірвалося, знісши дах сусідньої хати, а на верхівці бусяче гніздо, яке ті давно покинули; недобудована колгоспна контора у самому центрі села, без вікон і дверей – розтягли ж свої, кому не лінь було; і дитсадок, у якого обідраний дах, забиті дошками двері, поруйновані пісочниці, і десятки самотніх хат, що осунулися, почорніли від вітру та дощів; і в кінці села сад, з напівсухими яблунами, де чорне гілля відлякує птахів, і трава вище пояса стоїть всеньке літо, бо її ніхто не косить, яблук не збирає.

Ось звик, наче так завжди й було. Навіть до поля, яке більше схоже на луг, бо вже роками його ніхто не порас. До отих молодих гайочків, що з'явилися на незайманих землях, болітець, котрі були в не кращі часи висушені меліораторами, а тепер у них блищить вода, поросли очерет та осока. І що дивно, останнім часом навіть ставлення до всього цього змінилося – нічого в тому поганого не бачу, що поле покритося різнотрав'ям.

Якось вийшов за село і стою, мов укопаний, бо за своє життя не бачив, щоб поле так барвисто цвіло. «Це як у далеку давнину, коли князь Ігор зі своєю дружиною ходив на половців. Тоді, певно, отак буяло», – подумав. А коли пішов тими травами, увібрав у

свої груди те незаймане зело, вріс в неосяжне розмаїття душею, то збагнув, що це явище треба сприймати по-іншому: не боліти, а втішатися... Прийшла дивна філософія: не запустіння це, а відродження. Земля відпочиває від втоми, бруду, тієї отрути, що була вилита в останнє десятиріччя в її лоно. Хай очищається! Тепер і непоране поле, забутий сад, самотні почорнілі хати не болять мені, як раніше. Справді, я звикся до всього негативного в селі.

А ось до того, що сталося кілька днів тому, не звикну, мабуть, ніколи. Не можу змиритися з тим, що на дверях школи з'явився замок. Сам же його і повісив тиждень тому, після того, як чиновники від освіти розпорядилися закрити її за браком учнів. Тільки тринадцятеро набралось на всю школу. Треба ж таке число! Якась містика чи що? Спадає на думку, що якби записав свою донечку Ганнусю, хоч їй і не виповнилося ще шість років, то цього б не сталося. Наступного року вже буде не двоє первачків, а четверо – ситуація зміниться на краще... Ну, сорок учнів я не наберу, але ж буде школа, то будуть і діти. А так – здичавіє село та й годі. Переконавав у районі весь тиждень начальство – не переконав. Ні, не болить їм..., – проривається докір, хоч від того не стає легше.

І чого мені далася ця школа? Треба оговтатися, зібратися з думками. Ну, хотілося залишитися, вчити дітей, бути з природою. Тут, серед розквітлих луків напівдикого поля, побіля річечки, що синіє в очеретах майже поруч, всі ці три роки я почувався так, наче зроду. Ну, хотілося залишитися тут. Але ж ні – то ні... Чого тут мучитися. Зберуся та поїду знов до міста.

Згадую, як у місті один директор-хабарник вимагав сто доларів за посаду в школі, і від того стає прикро на душі. Але що придумаєш, не братися ж мені за хліборобську справу? Тим більше, що дружина ніяк не може тут звикнути. «Не буду я в цій глушині жити, – ріжуть її слова мої груди. – Ми що, відщепенці якісь? У нас тисячі професорів-мовників, письменників, знавців мови й літератури, а хоч один поїхав, як оце ти, з міста в якусь глухомань? Красиве слово – відродження. А що тут відроджувати, коли вже все мертво. Село, як цвинтар, заросло бур'янами. Ти чув за три роки тут хоч яку-небудь пісню? Чим раніше втечемо звідси, тим

буде краще для нас і Ганнусі. Не хочеш, зберуся і поїду сама. Що тут тебе жде? Доля Ганни Григорівни?»

Ці слова, які я почув від дружини ще вчора, обсіли мою голову, наче чорне гайвороння – несила позбутися. Може, воно й так, я й сам розумію, що краще вернутися до міста, але ж вагаюся. Як умовити серце? Воно не сприймає цей песимізм. Маю відчуття: уже є початок нового, воно проростає крізь запустіння. І що дивно, я бачу той росточок. Проте, як переконати дружину. От не може вона бідолашна адаптуватися – і все. Бачу, що мучиться – не живе, а переживає. Село для неї яма, з якої нічого не видно, не чути. Її вбиває якесь відчуття приреченості, ніби вона сама собі тут, а світ десь там, де блукають юрби людей та постійний рух машин. Дитина урбаністичного середовища, то що їй природа?

А як мені бути? Можна уявити, що я сюди ніколи не приїжджав, не вчив дітей, не блукав росяними стежками, можна забутися, викинути все з голови на якийсь час турботи і тривоги, але чи матиме спокій душа. Чи зможу я бути без річечки Смолянки, прилеглих до неї луків, барвистого поля, гаю, де я ніколи не відчуваюся самотньо, де чую музику природи. Та музика, ті звуки невловимі, коли зелена кров грає у кроні, коли дихає на повні груди голубе плесо, погойдуючи в глибині всю безкінечну вись, коли ті ритми споріднені з ритмами твоєї душі і в одному циклічному русі творять гармонію – то і є Божа благодать.

– Ех, – вихлюпується з моїх грудей давкий смуток. – Дісталася тобі, Андрію, школа без дітей. Іронія долі? – запитую в себе. А перед очима Ван-Гогівські фарби киплять, світяться синім смутком вікна школи і постать Ганни Григорівни то ніби наближається до мене, то відступає в глибину шкільного саду, доповнюючи своїм чорним мазком бентежне полотно. А разом з тим відчуваю, як підступають односельці. Бачу окремі постаті, їх стурбовані обличчя, на очах сльози. То матері моїх учнів – автобус їхні повіз сьогодні у чуже село на навчання. І Марія, русява жіночка невисокого зросту, але дуже запальна, в якої двоє школяриків, а третій на підході, лементує поруч. Її дзвінкий голос аж відлунує в голові. «Хто оце, Андрію Михайловичу, подумався до такого, щоб своя

школа пустувала, а ми дітей виправляли Бог знає куди? Скажіть, яку кількість треба зібрати учнів, щоб вони не шлялися по чужих селах. Як на те пішло: ми з Петром готові взяти і прийому дитину, а то й дві усиновити... І школи одремонтуюмо – тільки залишайтеся з нами».

Її чоловік Петро, далекий родич колишнього заможного селянина Петра Царенка, якого більшовики у 30-х охрестили куркулем та запроторили до Сибіру, а на його обійсті влаштували колгосп. Майже шістдесят років експлуатували подвір'я і довели його до повного краху. Зник сад, клуня та добротні хліви, тільки хата вціліла, на яку боляче дивитися: дах обідраний, стіни обшарпані, аж чорні стали. Думалося, що так і стоятиме вона, як пам'ятник соціалізму, але два роки тому Маріїн чоловік якимось чином приватизував те, замучене системою, обійстя, відбудував заново хату, звів підсобні приміщення, посадив сад. Тепер господарюють з Марією успішно – чотири корови тримають, є двоє коней, тракторець...

Ця згадка обнадіює.

– Ні, таки у села є майбутнє! Оце той росточок, – кажу собі. І вже не йду унизок, де за халабудою Ганни Григорівни блищить річечка, а до школи, по дорозі намагаю у кишені ключ, відмикаю двері... Хочеться кинути замок геть, але не роблю цього – вгамовую почуття, поволі заходжу в приміщення. Проймає тиша та, що й надворі. Чути мої кроки, яесь дивне відлуння. І б'ється серце, наче у школяра. Проникаю до класу – парти стоять рядочками, як сироти. На дошці великими літерами написані моєю рукою ще минулого навчального року, але чомусь не стерті, слова: «Тарас Григорович Шевченко». Дописую «Великий український поет» і сідаю за першу парту. На ній сидів першокласник Іванко, якого мати залишила на виховання бабусі, а сама подалася до міста. Уявляю його чорнявенького у вишиваній сорочечці і наче бачу, як той випишує літери слова «Шевченко». Старається, а коли ті погано виходять, то нервово затирає їх і починає малювати заново. Впам'ятку те, що він хотів дуже потрапити на могилу Тараса. Так воно запало в душу дитині, що говорив про це мало не щодня. Я обіцяв, що наступного літа повезу. «Обіцяв», – шепчу і чую, як

всередині нараз все ніби обривається – спалахує обличчя. Таке дивне внутрішнє збудження, начебто й світле, а на очах виступають сльози. Незрозумілі хвилини – і вже напруга спадає і зникає та буря, що підхопилася у грудях.

Виходжу зі школи, а перед порогом... Ганна Григорівна. І якась розгублена чи то сполохана чимось, бо відмінилася, зовсім не схожа на себе. Сиві пасма кіс туманяться над чолом, обличчя зблідле, страдницьке. Вітаюся кивком голови, але щось сказати не встигаю.

– Вирішили скупатися востаннє? – відразу ріже по-живому і дивиться на мене своїми карими очима, в яких по вінця нерозгаданої печалі. І погляд такий далекий, неконкретний. У чорній, ще майже не ношеній куфайчині, під якою ще кілька одєжин, її постать видається незграбною, обтяжливою. На ногах шиті валянці в глибоких калошах, а руки тримає в кишенях. Останнім часом, яка б погода не була, навіть серед літа, одягається тепло.

На моєму обличчі з'являється посмішка, – не від убрання її, а від запитання, бо вже догадуюся, що буде казати.

– Ось не купайтесь, бо простудитесь! – не діждавшись відповіді, застерігає. Відтак цікавиться: – Ваша господарка кізок тримає?

– Ого-го! Та в неї ціла ферма. Всякої масті, – хвалюся. – А що?

– Ото пийте козине молочко – будете здорові. Чашечку з медом щодня – і побачите! У ньому є такі речовини, що користь від них велика, – каже зовсім всерйоз Ганна Григорівна. Дивиться на мене якийсь час мовчки, наче збирається з думками. Сіре обличчя від осінніх барв стає мінливим, з відтінком глибокого смутку. Відчуваю, говорить вона не те, що хоче сказати – це тільки передмова. Помітно, що мучить її не тільки школа, а щось незбагненно важче.

Я починаю замикати шкільні двері, нараз похоплююсь:

– Ганно Григорівно, може, ви хочете зайти всередину?

– Ні! Я вже, синку, не зберуся по сходинках. Все так болить...

– Я допоможу.

– Не хочу розстроюватися... Всі ці дні я, як не своя – заснути не можу.

– А ви не беріть до серця так. Життя не зупинилося. Ми ще почуємо тут дитячі голоси.

Ганна Григорівна дивиться на мене якось розчулено і тривожно.

– Я боюся... Молю Бога, щоб хоч ви не покинули село...

– Не знаю, опускаю очі, бо стає соромно за свої вагання. – Серце моє тут, а ось розум мучить, – зізнаюся не стільки їй, як сам собі, кладу до кишені ключ. – Ну, я побіг до річки, – кажу, аби уникнути розмови, що зболіла мені.

– А ви не бігайте, а ходіть, – ловить мене на слові Ганна Григорівна і йде за мною вслід. – Ось почекайте, щось спитаю. Бачу, ви добра людина, не байдужа. Зі мною ніхто так відверто не розмовляє. Ви ж радіо слухаєте?

– Аякже, – стверджую.

– Ось ідіть сюди! – киває пальцем вчителька і відступається трохи вбік.

Я підходжу ближче, дивлюся подивовано на неї, чекаю, що буде казати. Жінка оглядається, далі втаємничено шепоче:

– Я сьогодні чула... положення в нас важке. Що, знову революція буде? Мені страшно, – голос її роз'ятрено затремтів. – Ну, скажіть мені, Андрію, що буде з Україною? Невже нас накриють чорні сили? Я все життя вчила дітей любові до своєї землі, до рідної мови. І сама жила тільки нею. У мене вже відкрилася кровотеча, не сьогодні-завтра помру. Андрію, дитино моя, скажіть щось втішне. Чи є надія?

Її очі, на яких виступають сльози, дивляться так, наче благають порятунку найдорожчого, що в неї є. – Оце, бачите, так завжди, – ніби виправдовується за свій стан. – Як тільки візьмуся щось читати про Україну – рядок-два – сльози з очей. Крізь ті сльози сміюся з себе. Ото почну співати народну пісню – плачу, згадаю дітей, школу і від того перехопить в грудях, наче обірветься все всередині, стисне горло, а під серцем так сильно защемить, що витримати несила. І тоді картаюся: от дурненька, от дурненька! Чого запалилася? Завжди сама себе розчулюю, доводжу до гнітючого болю і вдіяти нічого не годна, – хвалиться.

Ці слова старенької вчительки проймають мене. Перехоплює

подих. Якусь мить не знаходжу потрібного слова, відтак кажу їй те, що відчуваю:

– Втіште своє серце, Ганно Григорівно, Україну є кому боронити – мільйони українців готові вмерти сьогодні за неї. До них належу і я.

Вона хапає мене за руку в емоційному пориві:

– Андрію! Це все, що в мене є... Я лишаю вам у спадок цю святую землю, майбутнє, – шепоче тихо. Тулить кінчик голубої хустини до збудженого обличчя, якусь хвилину-дві стоїть у глибокій задумі, потім йде від мене.

А я стою без будь-якого поруху, наче приріс до землі серед шкільного двору, і відчуваю, як покидають мене сумніви і вагання, що мучили в останні дні, і десь глибоко в душі озивається переконлива думка: моє покликання тут... Довго дивлюсь на самотню школу, затим кидаю погляд на Ганну Григорівну і бачу, як її старенька постать зникає у чорному отворі дверей – і убога хатинка обрамляється враз у терновий вінок...

Яtringься у шкільному дворі осінні барви, завмерли у печалі старі клени, дослухаються тиші, у якій, здається, немає ні початку, ні кінця.

МЕЛОДІЯ ОБІРВАНОЇ СТРУНИ

Сонце, що вигулькнуло якось несподівано між будинків, відбилося на мить, як свіжа рана, у вікнах вокзалу, зачервоніло на бруківці, осяяло червоним кольором весь довколишній світ і пригасло. Ранок спохмурнів: у ньому таїлося щось неочікуване, тривожне.

На пероні юрмилися люди – їх багато, дехто блукав знічев'я сюди-туди, плив гомін, як далекий дзвін, рухалися вагони на віддалених рейках, брязкали буфери, щось там шипіло, але Павло сидів тут на своєму рюкзаку, у чорних окулярах, з гітарою і ціпком, очікуючи електричку, нічого того не бачив... Пальці його ледь торкалися струн, бриніла гітара, і чути було надривний кобзарський

голос: він не співав, а говорив з боєм невідомо до кого про біди українські – не колишні, а сьогоднішні – про безглузду війну на Сході, воїнів-побратимів, тих, що не мають страху, полон і ново-явлених катів... «Там умирають мої друзі. Поруйновані міста і села, спустошені поля, знищені хати, віками надбане добро. Там – розіп'ята материнська душа...»

По хвилі зазвучав журний акорд:

*Ти, головне, повертайся, головне повертайся,
Головне повертайся живим...*

Мелодія попливла між людські душі, її підхопив легкий вітер, підняв високо в небо, наче хотів, щоб почули ті бійці, які вже ніколи сюди не повернуться...

Стих гамір. Хтось раптово сказав:

– Кіборг!

Гітара занімала від важкої долоні Павла, що лягла на струни. Якимось нервовим рухом він зняв враз з очей чорні захисні окуляри.

– Ах!...

Юрба, сколихнувшись, завмерла:

– Та він сліпий!

– Сліпий? От горе. Скільки їх покалічено! І за що?

– Під Дебальцевим, кажуть, стільки було трупів... Волонтери збирали у целофанові мішки шматки тіл...

Павло ніби стрепенувся і закам'янів – наліг божевільний свист від куль і снарядів. Бачив: падають і зриваються міни, здійсмається горбами пил у небо, в чорному диму стоять, мов примари, дерева. Горить довкола земля – б'ють «Гради»! Одна ракета поцілила у бліндаж: летять у повітря уламки укріплення. Поранені хлопці стікають кров'ю, стогнуть, просять допомоги. «Пруть, гади, сюди! Онде, бачиш, їх постаті.. Треба атакувати». – це голос побратима Данила, що спостерігає за ворогом поруч Павла. Хтось із бійців вигукує : «Слава Україні!...» Всі вмить опиняються на полі бою. Залягають, очікують наближення ворога. Данило підхоплюється перший, щоб кинути гранату, але не встигає – куля снайпера мит-

тево підкошує хлопця. У нього пробите плече, кров струменить, заливає багрянцем натільну сорочку. Павло силкується якось зупинити кровотечу, але в цю мить за кілька метрів падає ворожа міна (помітили бандити), то накриває побратима собою. Вибух – в обличчя б'є гарячим свинцем... І раптом над ним голос чужинця: «Ти смотри, он живой...»

– О, електричка підходить, – штовхнула у плече задумливого Павла невисока жіночка, його дружина Галя, що сиділа весь час з ним на пероні. Затим згребла в долоню кілька дрібних купюр у футлярі гітари, який лежав перед нею на землі, і повела чоловіка до вагона, куди поспішно подався весь люд.

Йдучи, Павло подумав, що живий тоді був і його побратим Данило, хоч дуже слабкий від втрати крові. Їх привезли в Донецьк опівночі. По дорозі кілька разів імітували розстріл – розважалися. Били по голові з якоюсь сатанинською жорстокістю. Якщо хтось із них падав, підводили – і знову били. Потім заштовхали в темний підвал: повітря там було тягуче і липке, нестерпно пахло випарами людського поту і крові. На підлозі знемагали від жорстоких тортур з десятків українських бійців. Впізнати когось із них не міг. Очі, травмовані осколками міни, майже нічого не бачили. Особливо праве, з якого юшилася кров. І все ж помітив на обличчях бійців синьо-фіолетові плями, руді, почорнілі від засохлої крові рани.

Думки – як туман. Нелегко їх розвіяти.

Підступилася невисока постать в російській уніформі. Бачив перед собою кам'яну пику так чітко, що дихання затамував. Врізалися в пам'ять назавжди – і лоб вузький з двома глибокими зморшками, і брови руді, настовбурчені, олов'яні, мов кулі, очі. На плечах чотири зірочки. «Вислужився». На світанку той тип вплив, мов привид, посеред підвалу, зробив три постріли у брудну стелю: мовляв, ні з ким панькатися не буду. Спинився проти Данила, який лежав скоцюрбившись під стіною і відчутно стогнав. «Встат-а-ть!» – гаркнув. Проте Данило навіть не ворухнувся: дивився кудись обабіч того грізного погляду якось байдуже. Про що він думав у ці хвилини, тяжко було здогадатися Павлу: можливо, згадував своїх друзів, з якими ще вчора захищав рідну

землю, а можливо, домівку – дитинство безтурботне в Карпатах. Мить розтяглася у вічність.

Кат вистрелив Данилу в груди і трохи відступився. Витріщив хижі очі на Павла:

– Ну! – показав рукою, щоб той піднявся. Павло поволи звівся на ноги, від слабкості похитувався.

– Ты укроп? Или русский? – нахмурих брови. Питання було явно провокаційне, розраховане на відмову Павла під страхом від своєї національної приналежності.

– Я – не укроп. Українець! А ти – бандит, – мовив боєць, дивлячись прямо в очі йому.

Озвірілий виродок ударив рукояткою пістолета межі очі Павла.

– Бандера!

Павло від несподіванки ахнув і застогнав від нестерпного болю. Бризнула гаряча кров з правого ока. Все стало, як у тумані. Застигла у свідомості пекуча безпомічність. Такого принизливого стану нащадок козацького роду ніколи не відчував. І якби не рани і не наручники, влип би той карлик у ранзі капітана в протилежну стіну, де лишилася б від нього тільки мокра пляма. Наступні удари Павло майже не відчував – не було болю.

Російський офіцер ФСБ за слово «українець» катував й інших полонених також неймовірно жорстоко, щоб кожний, як він казав, запам'ятав, що такої держави як Україна не існує...

Павла підвели поплічники ката, що з'явилися в підвалі, але стояти йому було несила. Похитувався, кров текла з обличчя на груди, майже нічого не бачив. Бандит розважливо приставив до чола пістолет, ворухнув не дужими плечима, в очах завмерли чорні бісики.

– Отказываешься от украинского гражданства? Да или нет?

– Ні!

– Сволочь!

Він вистрелив побіля голови так близько, що куля одірвала частину вуха. В голові Павла задзвеніло, ніби осколок влучив у каску. Відчував: ось-ось втратить свідомість. Лець уловлював слова ката:

– Скільки бойцов у вашій бригаді?

– Не скажу!

Удар вниз живота був таким нелюдським і сильним, що Павло звалився прямо на труп свого друга Данила...

Це був тільки початок. А те, що далі довелося пережити і витримати, не вкладається в голову, що така наруга над людиною можлива. Він воліє не згадувати, щоб не травмувати ні себе, ні інших. Бо від однієї уяви кров холодне в жилах. Подумав, що тоді одне око було видалене місцевими лікарями без його згоди. З полону його визволила одна волонтерка, яку звали Надя. Яким чином їй це вдалося – не зізналася. І вже в шпиталі почав сліпнути і на друге око.

Чути, як зі скрипом розгойдуються вагони – поволі починає рухатися потяг. Павло в тамбурі тримає високо голову, обмацує себе, гітару, кладе долоню на струни. Гітара – єдина його подруга, яка ніколи не зраджує, а приносить втіху. На диво уціліла під час нападу проросійських бандитів. Хлопці з 93 штурмової бригади знайшли після бою її в бліндажі і привезли Павлу у шпиталь.

– Ну ти заходь до вагона, а я залишуся тут. Я буду знову тебе чекати у цьому тамбурі. Дивись, не загуби кульок з грошима, – обізвалася його дружина Галя. Павло заперечувати не став, звик уже ходити сам. Хоча у душі відчував образу. Відтоді, як зважився ходити з гітарою по вагонах електрички, то дружина щоразу уникає бути з ним поруч за поводи́ря: заведе в тамбур – і все. Там до вечора чекає на його повернення. І не сама... Знайшла собі напарника, теж безробітного, який вдає з себе волонтера. І так прив'язався до Галі, що часом і додому до них зайде попоїсти, а як купить Галя пляшку горілки, на зібрані Павлом гроші, то й чарку вип'є. Було, інколи і заночує, не дуже зважаючи на Павлове невдоволення.

– Це знову з тим безхатьком будеш цілий день пиво жлуктити?! – не стримався Павло. – І не веди його більше в наш дім – витурлю! І тебе з ним, – додав. – Годі в мене на шиї сидіти.

Обличчя Галі відмінилося, очі засвітилися якимось зрадливим блиском.

– Павлуша, він же наш друг, допомагає завжди.

Павло нічого на це не сказав, хоч хотілося висловитися категорично. Він усвідомлював своє становище: сліпий, нема кому за ним доглядати, проте терпіти її поведінку надалі не мав сили. То були не ревності, хоча й це, можливо, додавалося, а образа, радше приниження гідності. Він би міг того чоловіка не пустити на поріг своєї хати, але не хотілося сваритися з Галею. Сподівався, що вона сама того безхатченка позбудеться. Проте нічого не мінялося. Павло мучився, іншого разу і додому не хотілося повертатися. Щоденне жебракування у вагонах дедалі більше гнітило його, ставало нестерпним. Становище було жалюгідне, він потрапив у безвихідь невідомо з чиєї волі. Мимохіть подумалося, що життя з Галею до ладу не склалося, як тільки одружилися. А починалося все романтично. Вісім років потому він захистив її, тоді ще незнайому дівчину (з юних літ Павло був мужнім і мав неабияку силу, яку успадкував від діда і батька, кубанських козаків, котрі згодом переїхали до Прилук) від п'яних покидьків, за що отримав ножове поранення... Таке було своєрідне знайомство, яке не тільки переросло у дружбу – між ними спалахнуло кохання. Тоді Галя мала чорне волосся і очі – як ягоди терену. І сміялася голосисто. Згадав, що вона любила ходити на концерти, в кіно, а він на рибалку. Дитину так і не народила, а як пішов добровольцем в АТО, втратила роботу і повіялася, пішла манівцями, знайшла собі безхатька.

«Чому я мушу терпіти цього нахабу!?» – подумав збуджено.

Торкаючись ціпком підлоги, проник до вагона, де стояв непробудний гомін. Людські голоси змішувалися з гуркотінням електрички, утворюючи якусь своєрідну какофонію звуків. І між тим гомоном задзвеніли струни гітари. Павло заспівав давню думу, яку знав ще з дитинства, про козака Морозенка, за яким вся Україна плаче. Притих гамір, затамували подих присутні.

*...Посадили Морозенка на жовтім пісочку,
Зняли, зняли з Морозенка криваву сорочку...*

Павло не бачив розчулені обличчя, але усвідомлював, що їх багато, уловлював подих кожної людини, її думки, і відчував, як

тягнуться до нього руки... І шелестить целофановий кульок...

– Дякую, дякую! – повторяв. І знову продовжував пісню.

У останньому вагоні, відчувши втому, зняв з плеча гітару, притулився на порожньому сидінні, зітхнув важко: «Якби дали статус учасника бойових дій в АТО, то мав би якусь пенсію... А так жити?.. Підкралася підступна думка: «Піти...» Враз сполохався – відсахнувся її. Знову уявив Галю. Він вже півроку не бачить її, а тільки уявляє, тільки відчуває поруч, – і того безхатька, якого вона називає Сашком. «Який він? Певно, дрібненький», – подумав. Завмер на мить: обличчя його спаленіло.

– Доки його терпіти? Витурлю сьогодні – і все! – мовив уголос, забувши, що поруч є люди.

На сидінні ворухнулася, як виявилось потім, якась бабуся, кашлянула, заплямкала губами, як мала дитина, мовила тихо:

– Кому війна, а кому мати рідна.

Павлові заболіли друзі, як рани... «За що москалі так ненавидять нас, українців? Панувати тут хочуть – не вийде. Дикий народ, лукавий. Так хочеться їм нашої землі. Плюндрують її, калічать... І начебто ніхто не бачить... Це не я сліпий, а світ».

– І чого ти тут сидиш? Ти ж знаєш, що я тебе чекаю у першому вагоні. Електричка вже до станції підходить. Ходімо до виходу, – озвалася Галя.

Зашелестів кульок з грошима, що висів на гітарі, від доторку Галининої руки вразлива струна забриніла басом. Павло поклав на неї долоню. Він не бачив сонливо-змореного від пиятики обличчя дружини, але уявив, як провітліло воно, коли поклала кульок собі в сумку.

– Уже схопила! – не стримався Павло. Ще хотів щось сказати, але відчув, що і той Сашко, безхатько, стоїть поруч, то промовчав. Тільки холодна тінь лягла на чоло.

Додому Павло йшов поволі, задумливо, весь час обмацуючи дорогу ципком. Галя підтримувала його під руку і повсякчас повторювала: «Обережно, обережно». Чи то: «Ліворуч, ліворуч».

Біля під'їзду Павло зупинився раптово, постояв трохи, ніби щось намагався згадати.

– А Сашко тут? – враз спитав, хоч добре знав, що той стоїть поруч.

– Він з нами. А що? – почув голос Галі.

Настала пауза. Відтак шкрябнув замок – всі зайшли до кімнати. Павло намацав стільця і сів біля вікна. Галя заходилася відразу готуватися до вечері: зварила макарони, порізала від учора недоїдену ковбасу, знайшла солоні огірки.

– Ну как день прошел? – обізвався до Павла Сашко, що умотився на дивані.

– День прошел, и масло съели, на прогулке песни пели, – іронічно відгукнувся Павло.

– Ну, на масло ти сьогодні не заробив, – втрутилася в розмову Галя.

– Я не в міжнародному експресі вам гроші збираю, зауважив Павло і відчув, як напружилось його тіло.

– А чому нам? Ти що, нічого не їси, не п'єш? І хто тобі готує, хто доглядає? Радій тому, що й досі з тобою.

Останні слова дружини боляче зачепили Павла. Він змовк. Подальша суперечка з нею стала недоречною. Поволі підвівся, проте знову сів. Був збуджений, неврівноважений. Готувався до розв'язки, яка вже назрівала. Її не можна було зупинити.

Коли зібралися вечеряти, Павло теж підступився, але не сів, а потягнувся відразу рукою, намацаючи пляшку на столі, щоб забрати горілку. Та Галя його випередила – вхопила її і віддала Сашкові. Чув, як той відкоркував, забулькала рідина. Галя подала чарку і Павлові, хотіла, щоб випив і пішов спати, почала умовляти, однак він на те не зреагував. Сидів і відчував у тілі величезну напругу, кров аж стукала в скроні, ще мить і стримати себе буде несила. Зачерпнув кілька разів макаронів і поклав ложку – їсти не хотілося. Галя і Сашко, після випитої чарки, апетитно наминали макарони, голосно плямкали, шкрябали ложками, від чого у Павла повзали по тілу мурашки. Щось почали пошепки говорити, але він не дослухався. Коли плямкання припинилося, він, дивлячись вдалечінь, поза стіни помешкання, озвався:

– Значить так, Сашок-дружок, пив, їв, молоду бачив, а тепер до побачення. Иди собі... І щоб твоєї ноги більше не було в моєму домі.

– Да ти шо, Павлушо?! – підхопилася Галя. – Він же як волонтер тобі допомагає. Продукти купує.

– За чії гроші? Патріота знайшла. Хлопці голови кладуть на Сході, а він, дужий, здоровий, присмоктався тут – паразитує. На вихід! – показав Павло на двері.

Сашко сидів, мов блекоти наївся – не сподівався на таке, тільки раз по раз поглядав на Галю. Чекав від неї захисту.

Павло підвівся, відсунув стілець і почав насуватися на його постать.

– Не займай! Йому немає де жити, – Галя заступила Сашка. Заторохкотів стілець, посунувся стіл, на підлогу впала тарілка.

– Убери руки! – безхатько пхнув Павла в груди і почав відтісняти. До нього приєдналася Галя.

Це так збісило Павла, що він навромацьки схопив в оберемок Сашка і поніс до виходу, але переплутав: там були не двері, а протилежне вікно. Брязнула шибка, і той разом із рамою вилетів у чорну прірву ночі. Галя, бачачи, що чоловік шукає її, заверещала:

– Я заявлю в міліцію!

Умить зникла за дверима. Та по хвилі повернулася, впала на ліжку і нестримно заплакала... Голос був схожий на звук обірваної струни.

Павлові якось шкода стало дружину. Він намацав у кутку гітару і, торкнувшись струн, заспівав давно відому пісню, але трохи на свій лад про те, що мав він коняку-розбишаку, шаблю ще й рушницю і дівчину чарівницю...

*... Москалі коняку вбили,
Шаблю також пощербили.
І рушниця поламалась,
І дружина відцуралась...*

У розбите вікно віяло прохолодою, звабними очима заглядала ніч....

НІНА ТКАЧЕНКО

Поетеса

«Ти призабулось, та ще кличеш, моє село, моє Лісниче, де вже ні двору, ні кола, де я щасливою була». Так щемливо через розлуки напише Ніна Ткаченко (Натолочна) про рідний куточок на Вінниччині, де 3 грудня 1953 року в селянській хаті почалась її життєва дорога і доля. Далеко за небокраєм лишилось дитинство, а в ньому – перший віри, з яким, шестикласницею, дебютувала в районній газеті. Коли ж підійшов до кінця восьмий шкільний рік, Ніна вже відчула потяг до художнього слова і шукала стежку до журналістики. За середньою освітою подалась у райцентр, а закінчивши Бершадську СШ № 1, успішно склала вступні екзамени до Київського державного університету ім. Тараса Шевченка. У студентській аудиторії з'явилася не тільки з газетними вирізками, а й з рукописом поетичної збірки «Душа висвічує зорі». Щоправда, святкувати її вихід у світ випадє на Чернігівщині, в Прилуках, де оселилася молода сім'я Ткаченків після розподілу. Тут, на берегах Удаю, народилася ще одна донька, а невдовзі й нові книги: «Пізнє причастя», «На околицях літа», «Освідчення синього вітру», «Спалах», «Космея».

У Прилуках Ніна Яківна впродовж трьох десятиліть очолювала міськрайонне радіомовлення, надійно вписавшись у літературний процес Поліського краю. Вона – лауреат літературно-мистецьких премій імені Михайла Коцюбинського, Леоніда Глібова, Любові Забайти. У лавах Національної спілки письменників з 2000-го року.

* * *

Слова, як світ, недосконалі,
А я – розквітла.
Це – спрага чистої печалі,
Це – простір світла.
Його не можна розгнівити,
Ні заперечить.
Він розправляє небесні віти,
Неначе плечі.
І я, утішена промінням,
Фронти згортаю.
За мною цілі покоління
Свічад шукають.

13.06.2003 р.

* * *

«Все так і не так...»

Дмитро Павличко

Все так у світі і не так –
Ми не дотягнемось до суті,
Жорстокістю земною скуті,
Сльозу ковтаєм, як первак.

Все так у світі і не так:
Вода – униз, вогонь – угору,
Послухайте мене, бадьюру,
Щоб зрозуміти переляк.

Все так у світі і не так,
Але душа зриває пута:
Летить роздягнена й роззута
На вічності болючий знак.

...Все так у світі і не так!

24.08.2006 р.

* * *

Старе й нове, колишне і сучасне...
Душа ж самотня, як осінній схлип.
Що жевріло у ній – потроху гасне
Й ховає очі між промоклих лип.

Безстрашні храми підпирають небо.
Як втримати його, ніхто не зна.
Шукаємо стежки-шляхи до себе
Й спустошені торкаємося дна.

А світ пливе у голубій безодні,
Не вірячи в приреченість свою.
Почуй мене, бо я ще є сьогодні,
Ще на краєчку радості стою!

23.09.2008 р.

ІСТИНА

Я ще не ніч, та вже й не день.
Напівкнягиня, напівчернь.
Я разом – свято і печаль,
Я – погляд неба в сиву даль,
Спекотне літо і зима,
Я балакуча, бо... німа.

Я – тиша і розлогий грім,
Що вміє бути нічийм.
Я – прірва і громаддя скель,
Я – всепрощення і дуель.
Я – цвіт бузку і плач верби,
Я – радість в затінку журби.

03.12.2001 р.

* * *

Будні роблять людей буденними.

Ліна Костенко

За подіями техногенними
Не встигаємо стати щасливими.
Будні роблять людей буденними,
А невдачі злими і мстивими.

Уже й Бога з душі виселяємо –
Щось у мізках таки перемкнулося.
Ні держави, ні долі не маємо:
Україну продали – не зчулися.

За Чорнобилем й Фукусімою
Сонце сходить розучилося.
А за мрією нездійсненою
Ще учора побігти хотілося.

12.04.2011 р.

* * *

Моє щастя – осінньо-голе
Врівноважити хоче болем
Метушливу безпутність світу,
Аби вивести на орбіту
Нове сонце в проміннях Слова.
Україно, ти не готова
Ні почути, ні зрозуміти?
Але ж виростуть твої діти
І підуть своїми стежками,
І забудуть, що йдуть від мами...

А на іншій кінці планети
Схаменуться колись: о, де ти?
І захочуть тебе впізнати,
І Дніпро твоє, і Карпати.

Почнуть пошуки генетичні
По прямій та ще й по дотичній.
Тільки марні вони, бо пізні –
Вже ні слова твого, ні пісні...
Україно моя бідолашна,
Ну признайся – тобі не страшно?!

24.03.2011 р.

* * *

За обривками зниклого сну –
Ранку сніжно-густа пелена.
Така тиха і біла вона,
Що себе я у ній не збагну.
Ще чіпляюсь за пасма нічні,
Ще доточую ними думки.
Та вривається промінь стрімкий –
Салютує майбутній весні.

12.02.2000 р.

* * *

Щось таке неймовірно весняне
І святкове, і незбагненне
У розчулене серце гляне –
Та й не схоче піти від мене.

Щось таке неможливе й жадане –
Без гріха, покаяння, спокути –
Серед буднів обвальних застане
Та й не схоче мене минути.

Щось таке невідступне й незнане,
Необачно сміливе й пророче,
Залікує невидимі рани –
І забути мене не схоче!

01.05.2003 р.

* * *

За прозорістю часу...

Оксана Куценко

За прозорістю часу –
Найдовша з доріг.
Не зустрівши ні разу,
Ти мене так беріг!

За прозорістю часу –
Похмілля заграв.
Не зустрівши ні разу,
Ти мене так кохав!

За прозорістю часу –
Безсоння німе.
Не зустрівши ні разу,
Не забудеш мене!

За прозорістю часу –
Вінчання зими.
Не зустрівшись ні разу,
Не розлучимось ми.

15.06.2003 р.

* * *

Ще ми є у зеленім,
Розхристанім літі.
Ще нам світять крізь сльоту
Найвищі сонця.
Та німує душа
І дороги розмиті,
І печаль піднебесна
Не сходить з лиця.
Я не знаю, чому
Стільки болю у слові –

Я схватись не вмію
Від болю ніде.
Загортаю його
У безсоння любові
І тулю, як плаксиве дитя,
До грудей.

26.06.2003 р.

КОЛЬОРОВА ПІСНЯ ДЛЯ ОНУЧКИ

Намалюю тобі весну
З білим цвітом – пахку й ясну.
Молодий та зелений ліс,
Щоб з тобою він разом ріс.

Намалюю синю ріку,
Над водою чайку легку,
А ще сонячні вітражі,
Диво-соняшник на межі.

Намалюю безмовний сад
І оранжевий листопад,
Незрадливого журавля –
Хай над спогадами кружля.

Намалюю найперший сніг,
Щоб тебе потішити зміг.
Щоб зимовий день не прочах –
Намалюю радість в очах.

06.06.2003 р.

* * *

У місті сонячно й барвисто,
Кружляє перший жовтий лист.
І осінь в золоте намисто

Вбирає клени. Як колись –
Так мрійно, трепетно, бездонно!
Роса на квітці зависа.
І кличуть, манять в своє лоно
Ледь-ледь злинялі небеса.

14.09.1999 р.

* * *

Онуківі Назарію

Серед буднів, байдужих і сірих,
Серед втом, що не мають меж,
Раптом день твій – із Радості й Віри!
Він для мене високий теж!

Що, мій хлопчику, щастя не видно?
Головне – відпусти плачі.
І хай янгол святково й невинно
На твоїм погостює плечі.

17.10.2005 р.

* * *

Якась ти, осене, і дивна, й невесела,
Хоча усе в тобі до млості гарне.
Пливе твоя багряна каравела,
Минаючи міста, містечка й села.
Пливе собі крізь мене і не зверне.

Зелений ліс аж проситься: «Візьми!»
І лісосмуга підступає збоку.
Натружене, з машинами й людьми,
Виходить поле прямо із пільми –
Помилуватися тобою за півкроку.

Висотний жайвір лине у блакить,
Напружив серце, а здається – крила.

Не за моря – у вічність він летить!
І щось так тонко рветься і болить,
Мене ти, осене, прощатися навчила.

26.11.2002 р.

* * *

А, може, не варто цей дім залишати?
Який не який – все ж прихисток для тіла.
Я, ніби метелик, на світло летіла,
Та світло, зламавшись, впало за ґрати.

А, може, це доля зреклася польоту –
Натруджені крила сплела в перевесла?
Я вмерла учора, сьогодні – воскресла!
І втрапила знову в колишню суботу.

А, може, це вітер усе переплутав,
Підсунув несправжні карти-маршрути?
Як хочеться в світі коханою бути!
...Цвіте-доцвітає у призимку рута.

12.03.2005 р.

* * *

Я вийду звідусіль
І не прийду нікуди.
Веселістю весіль
Мої затерпнуть груди.

Зустрінусь з усіма,
Не здибавши нікого.
Печаль – густа й німа,
Вертаймося, дорого.

Я визрію, як плід,
Та й упаду додолу.

А мій схолий слід
Ходитиме по колу.

05.10.2006 р.

* * *

Сьогодні не відаю, хто я і де –
Далека дорога далеко веде.
Та котиться слідом дзвінке коліща,
Натруджену пам'ять вином пригоща.
А та, захмеліла, їй-бо, нетвереза,
Виважує справжність свою на терезах,
Складає поденно її у пучки,
Вигулює вітер над нею рвучкий.
І – все повертається: спогадів рясно!
...Земля не старіє, сонце – не гасне!

26.09.2003 р.

* * *

Віднікуюсь, хоч знаю, що чекала,
Відвертістю за сміх не заплачу.
Вцілілих днів пошарпані лекала
Вечірнім смутком трохи доточу.
В самотню осінь ця дорога рання,
Вертайсь, допоки нею ти не йшов!
Вимінюю жалі на сподівання,
Весло – на човен, зраду – на любов!

06.09.2003 р.

* * *

Шугає вітер по асфальту –
Твої розшукує сліди.
Хоч знає, знає, що не варто –
Ти не повернешся сюди.

Вже листя стало напівчорне,
Асфальт поземкою дзвенить.
Та все одно під серце горне
Минулих днів щасливу мить.

14.11.2002 р.

* * *

Хай би ніщо не збулось.
Хай би вродилася тиша –
Хвиля пшеничних колось,
Хміль, що її вколише.

Ходять під вікнами сни,
Хоч би одного впізнати!
Холодно їм восени –
Хутко почне світати.

Хвіртка чекає когось,
Хука на паморозь ранню...
Хай би ніщо не збулось,
Хай би дісталось мовчанню.

19.10.2003 р.

* * *

Хто це мене покликав
З невідворотності зрад?
Мрія – колись велика! –
Тулиться невпопад:

То – до холодного слова,
То – до пекучих ран.
Жінка – світу основа?
Боже, який обман!

Я зупинюсь з розбігу –
Хвиля хвилю гойда.
В справжність зниклого снігу
Тала не вірить вода.

23.03.2005 р.

* * *

Категоричність – різка, аж зайва.
Кудись зникають слова і зміст.
Крикливе світло – осколок сяйва –
Канонізує сучасний піст.
Коритись – пізно, мовчати – рано,
Казати – грішно усім підряд.
Коли так легко стають обманом
Колишні дати колишніх свят.

05.09.2006 р.

* * *

А ліс шумить не так, як ти казав,
І ти мовчиш не так, як я хотіла.
Спинилася душа біля октав,
Хоча здавалось, що кудись летіла.

А дощ іде не так, як ти ішов,
І я сміюсь не так, бо майже плачу...
Вчорашній день прилип до підошов,
Ще сподіваючись наївно на удачу.

15.02.2011 р.

* * *

Я повертаюся потроху,
Коли із видиху і вдоху
Будую непрожитий день.
А в нім ні зла, ні теревень,

А тільки простір для любові,
Що причаїлася у слові
І так збентежено мовчить...
Бо вже... нічому не навчить.

12.04.2009 р.

* * *

Сто років минуло, а може, двісті –
Чекаю потяга на переїзді.
Осінь та сама, дорога і поле –
Тільки щось душу то рве, то коле.

Вітер, пригнувшись, шмигнув під рукою:
Ні, не впізнав із душею такою.
Зжовкла трава придивилась пильніше,
Та чи повірить, що це – не афіша?

...Люди, дерева, птахи і хмари!
Ось вона, я, і мої... гонорари.

11.11.2010 р.

* * *

Не загуби мене в безсонні –
Я ще не знаю, де живу.
Думки лякливо-безборонні
Долають ламану криву.

Не загуби мене в мовчанні –
Слова народяться колись.
І будуть перші чи останні,
І нам без них не обійтись.

24.05.2010 р.

МИКОЛА ТУРКІВСЬКИЙ

Поет, прозаїк

Турківський (Турковський) Микола Петрович народився 16 травня 1937 року в селі Линовиця Прилуцького району Чернігівської області. Закінчив Дніпропетровське державне художнє училище. За призначенням поїхав на роботу у місто Дрогобич. Тривалий час працював на руднику Стебницького калійного комбінату. Відвідував Дрогобицьке літературне об'єднання ім. І. Франка, яке діяло при редакції міської газети. У травні 1963 року був викликаний на республіканську нараду-семінар до міста Одеси. 1971 року переїхав до Прилук.

Автор книг: «Материнка», «Видноколо», «Земні дороги», «Литаври літа», двозбірника «Струни бандури» та «Стодзвони», «Серця мого чорнобривці» (сувенірний тризбірник), «Серце матусине б'ється», «Твої стежки» (вірші, покладені на музику композитором В. Стеценком), «Сонце над світом» (поезії в прозі, образки), «Гірка чаша» (новели, оповідання, повість), «І дум, і років передзвін» (вибране), «З Тарасовим іменем» (книга-альбом), «Моєї молодості зорі», «А дні за днями – журавлями», «Зацвіли в Прилуках абрикоси», «Акроцикл» (збірник восьмивіршів), «Вино любові» (поезії в прозі), «Під небом рідного села» (поезії), «На хвилях пам'яті» (образки), «В орлиному розкриллі гір» (книга-альбом), «Мати. Матусенька. Ненька», «У музиці його життя і доля» (художньо-документальна повість про незрячого композитора Віктора Вовка), «Оповідки баби Гальки» (у співпраці з С. Кондратюком), «Хрещата доля» (образки, поезії в прозі), «У вічному квіті», «І такє буває» (гумор), «Тобі, кохана» (лірика), «О, правдо, де ти?» (віршовані роздуми з приводу штурму гіт-

лерівського рейхстагу), «Війна в душі моїй вогніла» (поетичні та прозові твори, графіка, скульптура), «Жниво» (поезії в прозі, проза), «Батьківська хата» (віршована повість), «Раїса» (віршована повість), «Сузір'я Катерини Білокур» (вірші), «Море моє»; серії видань про значимих людей «На творчому шляху» («Найперший наставник», 2012 – про Олексія Головка; «Хрещений батько», 2012 – про Василя Сологуба; «Непримиренний до фальші», 2012 – про Григорія Ковалю; «Поет мужності та добра», 2012 – про Борислава Степанюка; «Дорога людини», 2012 – про Григорія Донця; «Натхненне серце творця», 2014 – про Миколу Негоду; «Наш кошовий», 2014 – про Станіслава Реп'яха), а також книг для дітей: «Мур-Мур», «Засцьписанкар», «Молодчина красень-півень», «Вишивальниця-лисиця», «Грала білка на соніці» (вірші з мелодіями композитора В. Стеценка), «В чарах дитячого світу».

Нагороджений Почесною відзнакою НСПУ та рідного краю «Честь і хвала». Лауреат премії ім. М. Коцюбинського.

Член НСПУ з 1976 року.

У НОВГОРОДІ-СІВЕРСЬКОМУ

Спішить Десна. Голубоокий плин.
Ідуть у далеч річкові зигзаги.
І височить п'ятиголовим магом
прадавній монастир з крутих вершин.

У зелені тисячолітнє місто –
і дня собі не мислить без Десни.
Над берегом – неначе буруни –
розлогі верби хвилять срібнолисто.

Спішить Десна. І гамірно на пляжі.
На відпочинку тут з дітьми батьки.
І сонце щедро роздає з руки
свого проміння золотисту пряжу.

Виблискують озера на лугах,
ще з глибини історії відомі, –
і ген копички сіна, як шоломи,
що полишали русичі в боях.

СЕРЦЯ МОГО ЧОРНОБРИВЦІ

* * *

Ефір приносить ритми маршу –
завзятість січових стрільців,
і сторінки безсмертні наші, –
і ритмам цим немає цін.

Збадьорюють кровицю в жилах,
підводять гордість до висот...
Ніхто не зможе обезкрилить
і марш оцей, і мій народ!

* * *

Весело знову веслує весна.
Удаєм тихим пливе на човні.
В серці моєму не день – дивина,
радощі грають на райській струні.

Верби – красуні... Опущені коси.
Зранку розчесані ще гребінцями.
А в берегах – зависа стоголося:
птиці – захмелені, птиці – в нестямі.

* * *

День сьогоднішній звів ненароком
нас у місті... Й обоє одразу
ми спинили у подиві кроки,
наших серць доторкнувся хтось прасом.

Запекло в них. І так защеміло...
Била їх чорнокрила розлука.
Щось обом нам сказати хотілось,
та затвердли вуста, наче буки.

* * *

Атаки снилися багнетні часто
моєму дядькові, бо йшов не раз...
І зблискував його багнет гранчастий,
військовий він виконував наказ.

Були важкі, мов гирі, сновидіння
і, як від рани, в грудях все пекло...
І серце – ось розірветься, як міна,
і густо піт зарошував чоло.

* * *

Раба давно я видушив із себе,
Хоч і не зовсім – та на тім стою.
Гей!.. Наді мною українське небо.
Гей!.. Чую мову-мовоньку свою.

Вона росте! Зроста! І проростає,
як те зело через важкі ґрунти.
Вкраїни обіймаю виднокраї
і контуром обводжу золотим.

* * *

Юносте! Юносте!.. Як ти далеко!..
Ластівка мовби шугнула у висі.
Рветься-вривається старість запекло,
Не виглядає украдливо лисом.

Тільки лишила про себе ти спогад,
юносте, птахо моя бистролета!..
Стелеться важче і важче дорога,
сам стаю – наче та стерта монета.

* * *

Дуби міцні. Природа так
ген-ген колись розпорядилась.
Живуть предовго. Думай всяк...
Знать, кров козацька в їхніх жилах.

Стоять високі і кремезні,
ведуть лічбу не літ – віків...
Це гімн Україні незалежній,
це гордість, слава козаків.

* * *

Мене Господня хай рука
завжди від підлості відводить,
нехай веде все, де ріка
несе добра і щастя води.

Мене Господній голос хай
завжди гука до милосердя...
А ще – у творчий зореграй,
що є мого ества осердям.

СЛОВО

Я до тебе звертаюся, слово моє...
Коли хочеш іти межі люди,
Хай Тарасова щирість в тобі виграє,
І нехай простота його буде.
Ще – довіку, як вік, завжди правду люби,
А неправда – хай згине в руїнах...
І візьми, моє слово, в Тараса собі
Ту жагучу любов до України!

*14 червня 1963,
Стебник*

* * *

А чи висічу я із граніту очі Тараса –
сум,
задуманість,
бурю?..
А чи висічу я із граніту брови Тараса –
хмарність кошлату,
похмуру?
А чи висічу я із граніту думи Тараса –
нагорьованість,
мрійність, знедолю України?
І спів, і гнів,
і надії на щастя...

Висічу!
Бо магуся з дитинства водить
в невмирущий «Кобзар»
на причастя.

1964, Стебник

ОСМУТА

Це село наче Богом забуте,
Бездоріжжя, шевченківські хати.
І така навідає осмута,
Ніби ти не у віці двадцятім.
А десь там ще в кріпацтві у чорнім,
Від якого ждять світлості всує,
Тільки дім в голови – санаторій,
Не живе, всі говорять, – раює.

І асфальт в нього є, і машина,
Від оселі дорога до траси...
Та в багнюці вузьенька стежина,
Що веде до погруддя Тараса.

Кобзаря колись виліпив скульптор
І в дарунок дав (родом ізвідси)...
Голові у житті були культом
І неправда, й горілка, й гувльвісся.

Це село – ніби пам'ять застою,
Його затхлість вчувається всюди.
Це село жде нового прибою,
Це село тягне руки до люду.

Жовтень-листопад 1988,

Прилуки

ЧОВНИКУ – ЧОВНЕ

Тебе вигойдують срібні хвилі спогаду та голубі хвилі ставу.
Був ти діда Михайла: невеликий, з одним сидінням. Це на тобі він підпливав до очерету, щоб витрусити з ятерів карасі й повернутися знову до свого затишного причалу – до молодої кучерявої верби і до старого, ще надійного, пенька з прикріпленим ланцюгом. Але дід забув тебе взяти на нього і ти хилитався вільно, вихвалявся, що неприв'язаний, лознякам і осоці, очерету і рогозі, навіть мовчазній зеленавій рясці і, звичайно ж, залюбленій вербі, яка гнулася над водою і цілими днями в ній мила густі і розкішні віти. І звисав без діла красивий замок, якого зробив дідові по дружбі сільський коваль.

Прабаба Людія, скінчивши домашні справи і зібравши білизну та різне манаття у вузли для прання, взяла нас і вирушила до ставка. Сама худа, обличчя все у зморшках, з очима примруженими, не дуже зрячими, але не згорблена, бо зберігалася (звісно ж, не молодеча) ще стрункість у поставі, та хода вже була неспішною. Чимчикувала по вулиці босою, у рясній, латаній-перелатаній спідниці, у простенькій кофтинці, з білою хусткою на голові, кінці якої зав'язані під підборіддям. За нею пленталися і ми.

Сестра несла менший вузол, а я під рукою ніс прац, яким баба

Людія буде бити по мокрій білизні, щоб відходив усякий бруд, і від того биття розлягатиметься луна і ховатиметься вгородах, що тягнуться від хат до берега, може, в картоплі або в кукурудзі чи в соняшниках, або в клаптиках жита чи конопель. За нами дріботів зовсім малий брат, поправляючи підтяжку куценських штанців, яка спадала з плеча.

Сонце підняло в небо свою світлу, яскраву квітку вже височенько. Прийшовши до ставу, а точніше до греблі, прабаба Людія і сестра зійшли донизу, до води, і розташувалися збоку на загаті. Поставали одна біля другої й приступили до прання. Нам наказали бавитися поблизу їх, та щоб на перила не лізли, та щоб не впали, та щоб... Чимало ще перелічували всілякого «щоб», і ми на все те покірно кивали голівками.

Та, човне-човнику, побачивши тебе, забули про обіцянки й метнулися кулями в твій бік.

Братик присів на горбочку, а я спустився до тебе. Перекинув ногу через бильце і заліз.

Дід Михайло, коли йшов додому, весло забрав, а дерев'яну тичку з нехитрим пристроєм, що нагадував велику лійку, забув, і вона лежала на дні. Дід, коли треба, хрьопав нею й, очевидно, підгонив ближче рибу. Підняв я «хрьопавку», відштовхнувся від берега, і ти, човнику, відплив, а «хрьопавка» застрягла у мулі.

Потім тебе підхопили хвилі й тихенько погнали аж на глибину. Напевне, я розгубився, але не плакав, а вигойдував тобою, думав по-дитячому, що ти повернеш назад, а ти відпливав далі й далі.

Сестра на якусь хвилю розправилася з пранням у руках і, глянувши перед собою, сторопіла: серед ставу побачила мене.

– Ба! Ба!! – закричала злякано. – Он Коля!..

– Де? – розгубилася й прабаба Людія.

– Он! – показала сестра.

– О Господи! І чого він там опинився?

– Ще й гойдається, – додала сестра.

– Ой, лишенько! – затремтіла від страху прабаба. – Втопиться...

Скажи йому, хай сяде й сидить.

І сестра крикнула раз, потім другий, за другим – третій і вибігла

на греблю, а затим понеслася уздовж берега, вигукуючи, прохала, щоб сів і сидів непорушно.

Видно, слова я зачув, бо присів і тримався за бильця.

Невдалік показався хлопець. Сестра кинулася до нього. Ось майже поруч... Щось каже... І він швидко роздягається й пливе до нас, вимахуючи руками.

Підпливши, вхопився за тебе, човнику, й почав наvertати до берега.

Минув якийсь час, і сестричка вже тримала мене за руку, складаючи подяку рятувальнику.

Після цього направилися ми до прабаби Людії, що йшла навпроти радісна й сердита, покинувши прання, але встигла виламати лозину, яка одразу ж по мені й походила з приказуванням: «Щоб слухався! Ич!.. Самовольник!.. Щоб...» – і знову чимало сипалося «щоб».

Я огинався... Просився... Обіцяв слухатися.

– Прийдемо додому... Я т-тобі!.. – не вмовкала. – А якби втопився... Що б м-мати сказала? – і звично божкала, і, як завжди, згадувала батька, що десь на фронті.

Не минула лозина й братика. В обох на очах виблискували сльози.

Знову повернулися до греблі. Сиділи вже як шовкові, чекали, коли жінки доперуть.

Прабаба Людія не дорікала. Втім, до нас доносилися тільки уривки її слів, бо шуміла, вирувала вода, стікаючи з нижньої частини загати по схилу, що був зроблений з дощок, і текла вона попід греблю в інший, заболочений і зарослий ставок з глибоким рівчаком.

Слів прабаба на вітер не кидала. Прийшовши до хати, взяла свою крайку, прив'язала мене до ніжки стола й не пустила гуляти. І я біля нього витупцював, підв'язаний красивою крайкою, як запорозький козак поясом, аж до вечора, поки не надійшли з поля мама з бабусею. З вулиці викрикували хлопчачки, бавилися в гарні ігри і мене брали завидки, та я набундючений відбував міру свого покарання.

Човнику-човне!.. Але ж ти не винен, а винен я, та вітер, що гнав хвилі.

Більше до тебе не сідав.

Згодом і діда Михайла не стало. За ним – і тебе: ти згорів під його сараєм. Його підпалили фашисти разом з хатою, як відступали.

Один ланцюжок біля пенька ще довго тримався.

Був тоді я малим і про цей потішний випадок дізнався до подробиць від сестри, й через посивілі роки, мовби спородив тебе, човне, заново, вирвавши з лютого і страшного вогнища, яке обхоплювало все дворище покійного діда Михайла, що стояло на горі, звідки так добре було видно дорогі обриси ставу.

2000 р.

ДИД КАРПО

Під час окупації, в Очеретинці, схотілося німецькому комендантові, котрий був напідпитку, побачити, як дід Карпо ставить на карасі ятері. Підійшов до нього, порозумівся, сів у човна. Дід поклав ятері на середину, взяв весло, й попливли.

Карпо гребе стиха по річці, а комендант вчепився міцно за вінця човна. «Боїться... Мо', й плавати не вміє... Ану, провірю», – й почав дід Карпо показувати на мигах йому, щоб скупався. Вода чиста, глибока. З відповіді було ясно: плаває комендант, як сокира. Тут і стрілило дідові...

За густим очеретом дід Карпо різко гойднув човна. Комендант злякався, подався до ятерів й беркицьнув з вилупленими очима у воду. Пішов на дно із човном.

Дід Карпо вибрався з води й через городи – підбігом – додому. Зайшов до хати мокрий, задиханий, з лиця змінений.

- Що з тобою? – насторожилася баба.
- Що?.. Що?.. – віддихується. – Втопив коменданта.
- Кого? Коменданта?.. О Боже !..
- От тобі й Боже! Чого очі витріщила?!
- Ой, горе !..

– А то не горе, – переодягаючись, застібав тремтливими руками гудзики на сорочці, – що Йвана й Петра вбили? – дід Карпо говорив за синів: десь під Брестом лягли.

– А як узнають?..

– Не визнають... Ніхто не бачив, – запевняв бабу. – Хай, душо-губ, раки ловить!..

Перегакувались десь на кутку собаки. З-за діброви підводився в небо місяць. Аж усміхався ніби до діда Карпа.

На ранок – тривога: пропав комендант. Питають, шукають...

Після обіду зігнали всіх жителів на вигін, який поруч з оселею діда Карпа. І знову за допит. Христя Сіркова подивилась на діда Карпа з якоюсь проникливістю. І він зрозумів: бачила, мабуть, й подумав: «Амінь!..» До неї, казали, часто заглядав комендант. За нього їй уже змололося на вареники, та вона все відказувала, божилася, що не знає, де він, хоч замітила, як сідав у Карпів човен.

Христя підступила ближче до діда.

– Не бійтеся, – прошептала. – Не скажу... І знайте: з комендантом я нічого не мала. То вибалакали. – А трохи помовчавши: – Я й зараз вашого Йвана згадую.

– Спасибі, дочко, – теж напівшепотом. І заболіли йому синяки на Христинім обличчі.

Раптом вирвали з рук в однієї матері хлопчика років чотирьох, без ніяких попереджень скосили автоматною чергою. Зойкнули боляче люди, а дід кинувся з гурту:

– Кати!.. Я!.. Я утопив!..

За дідом кинулася баба:

– Нелюди!.. – А повернувшись до сільчан, де непритомніла мати, в якої впав на очах синок: – Прости, Мар'яно!.. Прости Карпові, – божкаючи, прохала крізь сльози.

Скрутили і їй руки. І старший фашист указав також берест, куди потягли вже діда Карпа.

...Про це розповіла тітка Горпина, коли приїздила до нас на храм. Тоді я ходив до третього чи до четвертого класу.

1978 р.

БОЖА КАРА

Один, як палець, Тимофій Артемович у старій-престарій хаті. А жили сусіди колись і зліва, і справа. Хтось помер, а хтось виїхав, хіба дворища пустують у невибагливих бур'янах.

Уже й літам своїм Тимофій Артемович забув рахунок – випав із пам'яті їхній лік. Говорять старожили, до дев'яноста добирається, а може, й перегнули чи не догнули в догадах. Дуже важко йому, скрутно, але Бог не хоче до себе приймати душі, все піддає й піддає випробувань. Карайся, мовляв, карайся... І – кайся, кайся і кайся. Земля теж його не приймає, хоч як не просив, відторгає геть, як організм чуже серце, що пересаджується замість хворого.

Була у нього дружина і сини, була і дочка.

Перший, Андрій, літаки випробовував. Професія, відомо, з великим ризиком, але що поробиш, як полюбив. Років кілька військовим конструкторам приносив радощі й задоволення, та одного дня обхопило осатаніле полум'я літак у небі і він згорів.

Другий, Павло, – також був військовим: плавав морями й океанами на підводному човні. Казали, земну кулю не раз оперізував. Та десятків до трьох років сплигло, як для нього Північний океан став печальним останнім пристановищем і пам'яттю.

Дочка Октябриною звалася. На початку вісімдесятих привезли у цинковій труні з війни, де виконувала інтернаціональний обов'язок. Заміж не виходила. А виглядала гарно. Але не щастило їй. Бувало, вже й до весілля доходило, як – де воно й бралось – щось траплялося з нареченим. А медичною працівницею вважалася доладною. Либонь, якісь небачені сили покликали її отуди, де побоїще точилося. «Непотрібне», – як пізніше визначать. Октябрина мешкала тоді в Росії, на Тамбовщині, а поховали в отчому краї.

Після доччиних похоронів злягла й мати, Степаніда Омельківна, й через півроку не стало.

І лишився Тимофій Артемович один-один, як палець, як палець-мізинець, що на його правій руці: коли працював ще у колгоспі на пилорамі, якось на Великдень чи то від перехиленої

чарки рука зісковзнула, чи так мало вже бути – три пальці відірвало, а великого ще раніше відігнуло.

Пробував Тимофій Артемович привести до хати когось із престарілих жінок, щоб за господиню зголосилася, але всі відмовлялися, бо «він Богом наказаний» вже давно. Знали в селі недобрий поголос його гріховних діянь, коли Тимофій Артемович у тридцятих роках був активістом і завзятим заводієм у руйнуванні церкви, у нищенні святих образів. «Що ти робиш? Одумайся!» – прохала мати, а він – немовби здурів – викидав ікони з приміщення разом з такими ж одурілими поплічниками і на очах у старих сільчан витанцьовував на них, трошив витончені різьблені рами, палив мистецькі полотна. Божкала, сплескувала мати руками, плакала, та надаремно: звірство з Тимофієвої утроби не виходило. Батька, може, й послухався б, так спочив уже вічним сном на кладовищі.

П'ять разів на війні Тимофія Артемовича ранило, але не вбило, і від ран не помер. На волосинці тримався кожного разу від смерті, приймаючи болючі й довгі муки.

«Богом наказаний... Богом наказаний...» – говорить село.

Інколи, здавалося, на якийсь час від нього ніби відступали всілякі життєві прикросі, та потім по-новому насідали, відплачували йому за все скоєне.

Але Тимофій Артемович норову не міняв. Коли всевладарі на початку шістдесятих років ополчилися знову на храми, на святі собори, закриваючи їх і перетворюючи на склади і клуби, він за відповідний могорич все-таки поліз аж на купол церкви в сусідньому селищі, щоб зняти хрест. І зняв. Й почав злазити назад. Через три-чотири хвилини повинен ступити на землю. Але трап обірвався й посунувся донизу. Поламав Тимофій Артемович ребра, руки, валявся довго в районній лікарні, страждав од болів, видавалося, що стоїть над ямою, ось упаде, але не падав, хіба муки за муками приймав.

– Яке стидовище! – докоряла Степаніда Омельківна. – За горілку і мене б живцем закопав... Боже-Боже! – сердито сварила, дошкульно ганила й шпетила, як хотіла, проте від нього слова відскакували, як вода від гусака.

Багато чого можна згадати ще, та чи потрібне воно.

Лежить Тимофій Артемович у хаті, як на подвір'ї трухла колода. Ноги в колінах наче загіпсовані. Аж не віриться, що колись танцювали де треба й не треба. Вдень ще нічого: зайде якийсь односелець, щось принесе, поговорить, а настане ніч – неймовірні видіння душать, гнітять, катують.

То верзеться, що до його серця Федір Бовкало, колишній товариш, прив'язує налігач і смикає, смикає ним, ось-ось вирве його з грудей. І стогне Тимофій Артемович, мугикає беззубим ротом, глухо і нерозбірливо щось базикає. А той Федір, як виїхав перед війною на Урал, та тільки й бачили. Він теж витанцьовував на іконах, він теж останню зернинку і квасолинку забирав із хат, спричиняв страшний голодомор, вивозив майже напівживих сільчан до великого рову, що викопаний був на кладовищі.

То – дивися! – Яків Куріпка язика йому випікає, вхопивши розпечену залізяку чи кліщі з горнила, бо працював ковалем і підпрягався залюбки до їхньої компанії. А Якова також давно дияволи забрали: десь у сорок сьомому, взимку, поплентався на ставок по в'юни й під лід пішов.

То привидиться Тимофію Артемовичу здоровило Гаврило Клименко. Зайде до нього й бере зі столу великий ніж й підступає до ліжка, хоче йому виколупати очі, які й так перекосило й загнало глибоко і мовби наміткою затулило. Скиглить, підскиглює німчим псом Тимофій Артемович, руками висохлими, тремтливими ворухить – хоче від себе відштовхнути Гаврила з ножем, та не вдається, й прокидається з ляку. Мружить очі у темну стелю й шепоче: «Забери мене, Боже... За що ж ти так?»

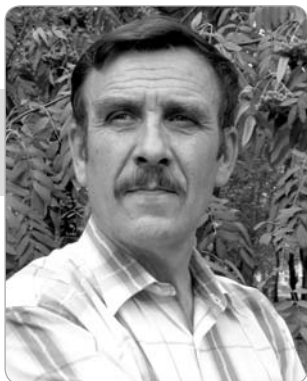
Забув, напевно, як ще підлітком познімав із покуті ікони й повишкрябував очі в Матері Божої та в Ісуса Христа. Забув Тимофій Артемович гіркі провини, які натворив за життя.

І Бог не бере його...

І земля відторгає від себе...

Лежить у старій і похмурій хаті один, як палець.

2002 р.

АНАТОЛІЙ ШКУЛІПА

Поет, прозаїк

Анатолій Григорович Шкуліпа народився 2 вересня 1950 року в селі Калюжинці на Срібняниці, а виріс і закінчив восьмирічку в сусідньому селі Охінки на Прилуччині Чернігівської області. Потім – Козелецький зооветтехнікум, служба в армії і незабутні заняття поетичним альпінізмом на філологічних вершинах Ніжинського педагогічного інституту імені Миколи Гоголя і його знаменитої літературної студії.

Автор поетичних збірок «Звернення до радості», «Право на взаємність», «Зірки над хрестами», «Релігія кохання», «Отава», вибраного «Навскрізь», драматичної поеми-легенди «І знов являється княжна», роману «Будемо живі», роману у віршах «Берест», художньо-публіцистичних повістей «У лісі, під озерцем, або Там, де купається щастя» і «Від Полісся до Алтаю, або Я – українка!».

На хліб насущний заробляв у ніжинських: редакції міськрайонної газети, агентстві «Союздрук» (після реорганізації – підприємство «Преса»), в училищі культури і мистецтв імені Марії Заньковецької і знову – в тій же самій редакції, тільки вже на посаді редактора. А з травня 2012 року – знову заступник директора того ж училища.

Лауреат літературно-мистецької премії імені Михайла Коцюбинського та Міжнародної літературної премії імені Івана Кошелівця.

Член НСПУ з 1993 року.

ОЗНОБ

1.

Іще тоді, коли почув «Росія»,
Я уявив, як дзвонять роси в травах...
Уранці біг щасливо по росі я –
У передзвони гомонів ласкавих.

У переблиску крапель дивовижних,
Які мене удаль заповонили,
Дзвеніла просинь
в яблунях і вишнях –
І полином вросала у могили.

Де вись, де я...
І руки розправляю...
Чи вмістять широчінь небесну очі?
У захваті нечувано злітаю:
Розкрилля дум за спиною лопоче...

Велика Русь!
Моя країно руса!..
Мої брати, що так зі мною схожі.
За ваші руки з гордістю беруся,
Бо разом нас ніхто не переможе.

Нам стеляться шляхи, як степ, широкі.
І по росі просториться Росія.
Теплішає земля від наших кроків,
Щоб ми змогли добром її засіять.

2.

Я так писав...
Банально й примітивно...
Із вірою в добро тепер конаю.

Відхаркую і кашляю надривно,
Розтерзаний – від краю і до краю.

Я так писав...
Бодай би подавився
Росою, що манила чистотою.
Якби ж то знати, то й не подивився б
У бік Росії, що кишить ганьбою.

3.

Я так писав іще у сімдесятих...
В минулому столітті зав'язав,
Як у болоті...
Ніде було взяти
Ні крихти правди – чорт би мене взяв!

Я так писав...
Наївний – до не можу.
І, може, і помер би у брехні.
Та стрепенулась правда на сторожі:
Йшов по росі, а вийшов у війні.

Роса у дзвонах!..
В сполохах – по вінця!
Коси, коса, але – не відкоша!..
Як від хохла дійти до українця?
Ще не відтерпла, ще мовчить душа.

4.

Іще тоді, коли почув «Росія»,
Я уявив...
Бо я відчув...
Відчув,
Як, нерви оголивши, по росі я
Наледь не в сонце душу розгорнув.

У чистоту, нав'яну з трибуни
(Не міг же вождь мільйони забрехать!..),
Та мрії знову повзували в чуні –
І комунізм попхали будувать.

5.

Я так писав...
Бо вірив у братерство,
В народу силу вірив над усе,
Допоки не скосило мародерство
Отих братів на лживому шосе.

Отих братів – не дай Бог – і не знати б.
Набилися – і стати не дадуть.
То каторги, то тюрми нам, то ґрати –
По-братськи – на дорогах у майбуть.

Отих братів і жаль бере – за низькість,
За ті лоби, що брами тільки й б'ють.
Коли вони прозріють?..
Ще не близько
Захована на роздоріжжі суть.

Іще не видно, де вона зарита,
Ота свобода, що пече вуста.
Іще брехня гуля, несамовита, –
Грайлива, наче рибка золота.

6.

Це ж треба: раптом очі так розкрити...
Роздерти, щоби кров аж потекла,
Побачивши, яка вона презла,
Ота Росія, що всуціль – невмита...

Ота брудна, жахлива, ненаситна...
Та це ж не я її так обзивав!..
Крилом черкнула – мов хто наплював –
Синів найкращих думка колоритна.

7.

І я подумав: ось вона, рідненька...
Хоча й колюча, не в брову, а в око!
Душителів завжди якась там жменька,
А вереску!..
Мов фінкою – під бока.

Ударять – і зіщуляться догідно...
Нема дурних, щоб вірити вовкам.
Ми вже відчули, як це жити – гідно!
Бо порівну – це тільки пополам!

Не по-братерськи, як було...
З руками
Відірвуть – і комизяться навбіч.
Зневага та копичилась віками,
Р-раз! – і прорвала...
Все ж бо варта свіч.

8.

Скажу «Москва» – і б'є мене озноб.
Скажу «Росія» – б'є мене ще дужче.
І обрій перетягується вужче,
Понад яким і місяць, наче гроб.

У темінь запливає і тече,
Збентежено витягуючи з себе
У невідь, розпанахану, як небо,
І в порожнечу, що в очах пече.

Температура – вища за межу,
Яку ще здатна витримать людина.
Тече печаль, а чи лиха година?..
Що і кому в собі я стережу?..

Братерство, що донині не збулось,
А бовтається й досі ув оманах?..
А чи зневагу, що від роду сп'яна
Потягується до моїх волось?

Щоб ухопить і вирвать з голови,
Мов оселедця – буйна Катерина...
Козацька Січ поколює, як спина
У зайди
від удару булави.

Не стільки літ у невідь перейшло,
Аби сліди шипів її забулись...
То ми самі охляли – і незчулись.
То ми самі...
Поплутали, де тло.

Герої у віках, а перейшли,
Як сизий дим, нахабам у підкладку.
У хаосі чужім, у безпорядку
Вже ні на що себе пересікли.

І далі не спиняємось...
Мабуть,
Якась мана оволоділа нами.
І застилає небо пелюшками,
А каже: прапорами...
У майбутть!

Та чорта з два!
Ще пороху з глибин
Ми можемо дістати, скільки треба.
У нас не буде будь-чийого неба.
Воно – своє.
Як і дочка чи син.

Подумаю про Кремль...
Глибінь утроб,
В яких півсвіту загубилось націй.
А ми ще й досі ниці від овацій.
І нас ніяк не дотрясе озноб.

9.
А що мені робити, як нема?..
Нема нічого і нема нікого...
То вітер порожнечу перейма,
То порожнеча...
Скалиться з порога...

Ну, що робити, як душа німа
У високості париться до млості?
Чи я у гості мучусь крадькома,
А чи до мене преться хтось у гості?..

Душа моя давно живе сама,
У недовірі корчиться – до болю.
Уже не раз я поривавсь до бою:
Оглянуся – соратників чортма.

Малину всім скоріше подавай,
А не в життя щоденну спотикачку.
Ну, що робить, як піна через край
Уже тече?..
Невже у вічну сплячку?..

Невже в ніщо?..
Як вже було не раз,
Що врешті-решт таких нас і зробило...
До верховин дотрухнув перелаз.
А поза ним
ніщо і не ходило.

І не блудило навіть...
Не текло...
Не пленталось...
Куди вже там двигіти?!
Ворочати!..
Трощить!..
Щоб аж гуло,
Коли вміститись де нема на світі!..

Коли усе довкіл – хоч у піке!..
Чи на таран!..
Чи з мосту та у воду...
Мені, бува, змарудиться таке,
Що... в грай-траві вже не питають броду...

Мене трясє – до коліків – озноб...
Такий, що аж вилущуються гени
Із шкаралущі тіла – лоб у лоб –
Навдивовижу мирні й навіжені...

І як воно вживалося-таки,
Таке звичайне і таке нестримне?
Неначе й не марудило віки.
Неначе й не трясло у літо зимне.

Куди не гляну, все мені не так.
Все – навкоси.
Усе – поперек горла.

Руками колошматить, як вітряк,
Поза яким – пустеля...
Гола-гола...

Озноб трясе...
Озноб не попуска...
І парою гарячою ісходить.
Із темноти гука чиясь рука...
Але чия?
Із-під чийого споду?..

Дихнув вітрець на мантию пільми –
Розвіялась...
Червона у підкладі...
Оце вже звично...
Стали суцї ми...
Та не грядущі, а тому й не раді...

Трясе озноб – аж зуби цокотять.
Немовби хто із кулемета строчить.
Це – не зірки із неба діставать,
З собою говорити – очі в очі.

Не тельбухи із себе витрясать!
І не гріхи – у обмін на спокуту.
Де все це є, то вже остання п'ядь,
Поза якою – тільки духу смута...

І пута...
І потрухлі ланцюги...
І тїнь кайданів, що іржа доїла...
Мов дикий кїнь, вернись у вївсюги,
Покїль душа іще не дозвірила.

Покіль її ще не дотряс озноб
У лихоманці несусвітніх збочень.
Якщо вже ти справіку хлібороб,
То й проривайся вічно – як з оточень.

Долай себе.
Найвищу з перепон,
Якій нема справіку виправдання.
Озноб душі.
Як вітер з підвіконь...
З усіх копит одвічне спотикання...

Озноб думок.
Озноб найдальших мрій.
Не перейти.
І вже не перебути.
І рідний ніби, а таки не свій.
Так і дивись: елей той із отрути.

Не сподівайсь на інше.
Чудеса
На те й бувають, щоби їх не бачить...
Коси, коса...
Коси, поки роса...
От тільки б лезо не перемантачить!

Хоча й не домантачити – не мед
Для косаря, який зібравсь далеко.
Озноб очей.
Озноб всього на вред.
Якщо вже й заздрить, то лише аптекам.

Це – їм прибуток.
Їм лише – навар.
Але не нам, не нам – хоч западися.

Куди майнути?
Мо', лиш на базар,
Аби в собі, мов курка, не гребтися.

10.

Є діагноз...
Немов на долоні...
Є і лікар, але навмання.
У віках пересивіли скроні
І звели на ковбаси коня.

Де ж та мудрість?..
Невже у об'їдках?
Але ж хто її візьме?..
І чим?..
Не вертає на плесо лебідка –
Білизна перевіяна в дим.

Білизна дивних крил, що до мрії
Донесли б, та упали на гроб.
Заметілі, замети, завії...
І хвороба безмежжя: озноб.

11.

Озноб ума.
Озноб душі і мрій.
Озноб всього, що українським зветься.
Подумає такий – і вже трясеться.
Куди вже там відважитись до дій?!

Рішучих дій, яких давно катма,
Яких земля вже наша зачекалась...
Як остогид парламентарний галас!..
Як остобридли нечисті чума!..

Ми є й нема...
Великі і дрібні...
Такі, що й уявити неможливо.
Як по уму, то ми вже ніби й сиві,
А як по діях, то далеко ні.

В нас патріот іще й не ночував,
Якщо ми й досі в покручах гуляєм.
Нема пророків – розбрелися краєм,
Де більше вигод хто напакував.

У трясці замашній...
У глушині,
Куди ні броду, ані переходу.
Блукаємо у пошуках народу,
Де треба «за», горланим вічно «ні».

Тому й озноб із нас не вибува.
Тому й трясє у лютій лихоманці.
У надвечір'ї, а ще й досі вранці.
І вітер нас, як пух з тополь, здува.

Із карти світу...
З пам'яті віків,
Яких у нас і так чимало вкralи.
Незчулися – як липку обідрали.
І прагнуть затоптати навіть спів.

Не ордами-нашестями...
Не куль
Роями, пересиченими з люті.
А власними ж ногами...
В каламуті
І доларів, і євро поміж дуль.

Чого нема, так це самих себе.
То продались у найми за огризки,
А то зійшли на премій переблиски,
А де був гонор – і не зашкребе.

Самі себе звойовуєм дотла.
Уздовж і вшир доходимо в ознобі.
Нам все одно, хоч в лоб, а хоч – по лобі.
І стерта вже, але мете мітла.

Мітла Кремля...
Для інших нас нема.
Хіба цікава пилюга буває?..
Озноб такий, що душу вивертає.
І б'ється пульс: дарма....
Дарма?..
Дарма!..

12.

Трясе, як грушу застарілу,
Трясе, як душу загрубілу,
Чортам – у приміс до глясе.
Уже не сіру і не білу,
Хоч не таку вже й знавіснілу,
Проте ж трясе-таки, трясе!

Ніяк не витрусить, як днину –
Зухвала буря, об дубину
Її тіпає – над усе.
Нехай чорти ковтають слину,
Бо вже, як трухлу домовину,
Понад майданами трясе.

А що на них не дотрусило,
Не докрутило й не довило,
Тепер матюжить на фронтах.

Як велетенське мотовило,
Угомонись, нечиста сило, –
Ну, скільки сходити у прах?

Бо це ж не просто вам трясучка,
І не якась продажна сучка,
За що боролись, те й трясє.
Незчулися, як після «взбучки»,
Дотрушені – ледь не до ручки –
Але ж і далі ще несе.

Не виліковуються душі.
Як із землі до віття груші
Ніяк не вернуться назад.
Де краще гинути – на суші
Чи в океані хай докрушить?..
Перед очима – зорепад.

13.

Ще з тих пір, коли почув «Росія»,
Остерігаюсь бігти по росі я –
Вона радіаційна, як і я,
І вся моя роздроблена сім'я.

Тріщить роса – хоч затуляйте вуха –
І сіється повсюди потеруха.
Ото Москва плюється навсібіч.
Що радує?..
Не загасити свіч.

Вони горять...
Від поля і до неба,
Підносячи на щонайвищий гребінь
І пам'ять нашу, і стрімку стремлінь
Минулих і майбутніх поколінь.

14.

Це ж треба так вирвати з серця назву!..
Всіма фібрами душі відкараскуєшся,
Щоб не думати, а вона бринить
На кожному кроці...
Видзвонює росяно,
Відлунює літеплом...
В них і не було його ніколи...
Це ж наше, наше!
А в них...
Як противний старечий голос Баби-Яги
У ніжність Телесикової мами замаскований
Нашим же таки ковалем –
Посланцем Бога нібито...
Із Києво-Могилянської академії
Суворим, як ніч болотяна,
Феофаном Прокоповичем...
І сміх, і гріх,
І роси української зоряний міх.
Це ж треба так вирвати з серця!..
Хотілося, як краще,
А вийшло, як завжди.

15.

Іще тоді...
Тоді іще...
Тоді,
Коли ніщо грози не предвіщало,
Гуляли коні в лузі по воді,
А над багаттям домлівало сало.

На шпичаку підходило димком,
І ми принишки – пастушки грайливі.
Зірки в багаття крапали мельком –
Хто і коли ще буде так щасливий?

ПЕРЕВЕЛИСЯ ДО ІНШИХ ПИСЬМЕННИЦЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

ОЛЕКСАНДР АСТАФ'ЄВ

*Поет, прозаїк, критик,
літературознавець, перекладач*

Астаф'єв Олександр Григорович народився 10 серпня 1952 року на місі Лазарєва Хабаровського краю (РФ) у радянському концтаборі в сім'ї репресованих. У 1953 році переїхав на Тернопільщину. Закінчив Український поліграфічний інститут (нині Українська академія друкарства), здобув фах журналіста. Працював у пресі, у видавництві «Каменярь». Доктор філологічних наук, професор Київського національного університету ім. Т. Шевченка.

Автор поетичних збірок: «Листвяний дзвін» (1981), «Заручини» (1988), «Слова, народжені снігами» (1995), книг віршів, поем та перекладів «Зблизька і на відстані» (1996, 1999); «На київським столі» (2005), «Близнюки мої, очі» (2007), «Каталог речей» та «Львів. До запитання» (2008), сатиричної повісті «Записки атеїста» (1991), книги памфлетів «Ніжинські гримаси» (1994, у співавторстві), збірки оповідань «Карфаген буде взятий» (2005), роману «Людина в шафі» (2009). Переклав: з арабської – ліриків V-XVIII ст., старонімецької і латинської – пісні вагантів і міннезінгерів; старофранцузької – провансальських трубадурів, французької – твори В. Гюго, Г. Аполлінера, Ж. Превєра, Р. Шара; німецької – Й.-В. Гете, польської – «Кримські сонети» А. Міцкевича (окреме видання, 2006) та його балади, Я. Івашкевича, Ю. Тувіма, Л. Стаффа, К. Войтили; болгарської – П. Славейкова, П. Яворова, Д. Денева; чеської – В. Незвала і К. Бібла, словаць-

кої – Л. Новомеського, білоруської – Я. Купали, М. Богдановича, А. Резанова; російської – В. Соловйова, А. Ахматової, М. Цветаєвої, В. Маяковського, В. Хлебнікова; вірменської – А. Авакяна.

Автор 20-ти монографій і літературознавчих книг, найважливіші з них: «Стилізація» та «Лірика української еміграції» (1998), «Образ і знак» (2000), «Поетичні системи українського зарубіжжя» (2000, 2005), «Тема голодомору в українській літературі» (2004), «Празька поетична школа» (2004, 2010), «Поети «Нью-Йоркської групи» (2005, 2010), «Паризькі лекції» та «Ніжинська еміграція» (2006), «Теорія і практика українського перекладу» (2007, у співавторстві); «Компаративний аналіз художнього перекладу» (2008, у співавторстві), «Орнаменти слова» (2011) та ін.

Твори Олександра Астаф'єва перекладені англійською, німецькою, французькою, болгарською, польською, російською, білоруською, грузинською мовами.

Лауреат премій ім. Б. Грінченка, ім. М. Коцюбинського, ім. братів Лепких, ім. О. Грицяя.

Член НСПУ з 1992 року.

Перевівся до Київської організації Національної спілки письменників України.

СЕРГІЙ КОНОВАЛЕНКО

Поет

Конюваленко Сергій Вікторович народився 14 липня 1975 року в місті Ніжині. Навчався у середній школі-гімназії №16, яку закінчив 1992 року. За шкільною партою визріли і сформувався його інтереси та нахили, що, зрештою, спонукало до вступу на історико-філологічний факультет Ніжинського державного педагогічного інституту.

Друкувався у газетах «Вісті» (м. Ніжин), «Ніжинський вісник»,

«Літературна Україна» та інших. Водночас київський культурно-аналітичний журнал «АРТ-ЛАЙН» вміщував його малюнки.

У 1998 році став переможцем Всеукраїнського літературного конкурсу імені Богдана Ігоря-Антонича. Отримав Диплом першого ступеня і право на видання книги.

Того ж року здобув перше місце на обласному конкурсі молодих літераторів у Чернігові. А через рік – диплом міжнародного конкурсу «Гранослов».

Працював в органах внутрішніх справ.

Автор книги «У лігві спокою. Вересень» (1999).

Член НСПУ з 2000 року.

Перевівся до Київської організації Національної спілки письменників України.

АНАТОЛІЙ ЛАРЧЕНКОВ

Драматург

Ларченков Анатолій Якович народився 30 листопада 1931 року в селищі Дашино Вяземського району Смоленської області в сім'ї службовців. Закінчив Московський нафтовий інститут (1956) та режисерський факультет Університету мистецтв (1961). Працював у геологорозвідувальних партіях Сибіру, Туркменії, був учасником морської геологічної експедиції, старшим науковим співробітником Чернігівського відділення Українського науково-дослідного геологорозвідувального інституту. Кандидат геолого-мінералогічних наук.

Пише російською мовою.

Автор п'єс «Слушается дело» (1959), «Октябрьское утро» (1960), «Каракумская новелла» (1962), «Глаза в глаза» (1964), «Выстрел» (1965), «Трое» (1967), «Одна береза знает...» (1973), «Завтра – День Победы» (1976), «Белым-бела черемуха»,

«Трудные поиски» (1981), «Верность» (1984). Автор багатьох статей, монографій з геології нафти та газу.

Член НСПУ з 1977 р.

Перевівся до Смоленської письменницької організації (Росія).

АННА МАЛІГОН

Поетеса

Малігон Анна Миколаївна народилася 4 червня 1984 року в місті Конотоп на Сумщині.

Закінчила Ніжинський державний університет ім. М. Гоголя.

Переможець літературного конкурсу

«Любіть Україну».

Лауреат конкурсів «Молоде вино» та «Гранослов».

Авторка збірок поезії «Дзвінок у двері» (2003), «Переливання крові» (2012), «Покинутим кораблям» (2012), «Первісний дощ» (2013), роману «Навчи її робити це» (2013).

Член НСПУ з 2004 року.

Перевелася до Київської організації Національної спілки письменників України.

НАДІЯ ПЕТРЕНКО

Прозаїк

Петренко Надія Йосипівна народилася 3 травня 1937 року в місті Корюківці на Чернігівщині в сім'ї службовців. Закінчила факультет журналістики Львівського університету (1963). Працювала в районних

газетах, в «Літературній Україні», редактором видавництва «Радянський письменник».

Авторка збірок оповідань «Початок срібного міста» (1972), «Жіночі тасмниці» (1981), «Автопортрет в капелюшку з вуаллю», «Планида – зірка долі» (2013).

Член НСПУ з 1976 р.

Перевелася до Київської організації Національної спілки письменників України.

ГУРАМ (СЕМЕН) ПЕТРІАШВІЛІ

Прозаїк, поет, кінодраматург, критик

Петріашвілі Гурам (Семен) Мелентійович народився 16 травня 1942 року в селищі Лентехі (Грузія, Сванетія). Закінчив механіко-математичний факультет Тбіліського університету та кінорежисерський факультет Тбіліського театрального інституту.

Пише грузинською мовою. Твори автора перекладені російською, словацькою, естонською, болгарською, німецькою, японською, литовською та українською мовами.

Автор книг: «Казки маленького міста» (1972 та 1985 – груз. мовою; 2004 – укр. мовою), «Вірші» (1973, 1975, груз. мовою), «Дощ у маленькому місті» (1976, груз. мовою), «Казки, знайдені на горищі» (1979 – груз. мовою; 1990 – естон. мовою), «Сказочные истории маленького города» (1980, рос. мовою), «Дождь – вода небесная» (1981, рос. мовою), «Дощ, місто і зорі» (1981, груз. мовою), «Критичні статті» (1983, груз. мовою), «Еллі, Бруно, слон Рару та інші» (1984, груз. мовою), «Сны о птицах» (1986, рос. мовою), «Така біла черемха» (1988, груз. мовою), «Коли треба говорити» (1990, груз. мовою) та інших.

Член НСПУ з 1995 року.

Перевівся до Київської організації Національної спілки письменників України.

ТАЇСІЯ ШАПОВАЛЕНКО

Поетеса, прозаїк

Шаповаленко Таїсія Василівна народилася 3 жовтня 1952 року в селі Денисівці Оржицького району Полтавської області. Закінчила філологічний факультет Ніжинського педінституту ім. М. Гоголя, Вищі літературні курси. Працювала в періодичних виданнях.

Авторка поетичних книг: «Здрастуй, ластівко!» (1981), «Дівич-гора» (1998), «І скрикне твоїм іменем душа» (1990), «Діти вітру» (1993) – переклад чуваських народних казок.

Упорядниця та редактор книг: «Поезія Ліни Костенко в часах перехідних і вічних» (2006); «Останнього рядка початок» (2009); «Розділити чужий біль» (2011).

Лауреат премії ім. О. Десняка.

Член НСПУ з 1982 року.

Перевелася до Київської організації Національної спілки письменників України.

ЇХ ПАМ'ЯТАЄМО

ПЕТРО ДІДОВИЧ

Прозаїк

Дідович Петро Миколайович народився 23 жовтня 1935 року в селі Голубичі Ріпкинського району в сім'ї колгоспників. У 1943 році пішов у Голубицьку початкову школу. З п'ятого класу продовжував навчання у Церковищанській середній школі (нині Новоукраїнська).

1954-1957 роки – служба в армії: спершу у Литві, а потім у Сальянській напівпустелі в Азербайджані. Демобілізувавшись, кілька місяців працював учителем у Маслаківській початковій школі Ріпкинського району.

1958-1963 роки – навчання в Київському держуніверситеті імені Т. Г. Шевченка на історико-філософському факультеті. По завершенні навчання одержав призначення до Львова, де кілька років працював науковим співробітником Центрального державного історичного архіву.

З 1967 року мешкав у Чернігові, де понад тридцять років працював в обласній державній телерадіомовній компанії: кореспондентом, редактором, заступником директора, генеральним директором. У 2001 році вийшов на пенсію.

Літературою захопився з дитинства. Писати почав у студентські роки. Перше оповідання було надруковано у 1965 році в газеті «Молода гвардія» (за сприяння Івана Світличного).

Автор книг прози «Межі пам'яті» (1968), «Проміжний вузол» (1986), «Буття зелене» (2002), «Пригоди kota Мурзабея» (2005), «Кросна доли» (2009).

Член НСПУ з 1987 року.

Помер 26 вересня 2010 року.

КУЗЬМА ЖУРБА

Поет

Журба Кузьма Тимофійович народився 11 листопада 1922 року в селі Хрещате Козелецького району Чернігівської області в селянській сім'ї. Закінчив Чернігівський зоотехнікум (1941). Учасник Другої світової війни. Працював на обласному радіо та в редакції газети «Деснянська правда». Нагороджений орденом Червоної Зірки та медалями.

Автор збірок «Над красунею Десною» (1956), «Дорога до щастя» (1961), «Серп» (1969), «Яблука падають» (1972); збірки нарисів «Плем'я Прометеїв» (1960); книжок для дітей «Перший грім» (1968), «Лісові гостинці» (1971).

Член СПУ з 1963 року.

Помер 29 січня 1982 року.

ПЕТРО ЗУБ

Поет, прозаїк

Зуб Петро Григорович народився 22 листопада 1932 року в селі Ковалівці Шишацького району на Полтавщині. З дитинства мав потяг до музики, грав на багатьох інструментах. Закінчивши семирічку, вступив до Полтавського музичного училища імені М. В. Лисенка.

По закінченні училища у 1951 році деякий час був методистом обласного Будинку народної творчості, розгорнув широку роботу в царині збирання народних пісень.

Викладав музику та співи у Великосорочинському педучилищі

ім. М. В. Гоголя, а після служби в армії знову повернувся на викладацьку роботу тепер уже в Гадяцькому культурно-освітньому училищі. На той час мав багато публікацій: віршів, оповідань у «Зорі Полтавщини», «Комсомольці Полтавщини», районних газетах.

Пісенність його творів приваблювала композиторів. Микола Донець, зокрема, написав пісню на його слова «Наш край» («Розцвіла над ставом...»), яку свого часу співала вся Україна і яка стала народною. Не менш популярною була пісня «Закохалася» цього ж композитора, а Пантелеймон Малиненко написав на текст Петра Зуба «Полтавський вальс», мелодія якого майже півстоліття є позивними полтавського радіо.

Попрацювавши завідувачем секції музики Глухівського педінституту, здобувши вищу освіту в Київській консерваторії ім. П. І. Чайковського, 1961 року переїздить до Чернігова, де понад сорок років виховував молодь Подесення на посадах старшого викладача, доцента кафедри музики і співів Чернігівського педагогічного університету ім. Т. Г. Шевченка, якою завідував понад 20 років. Тут він написав і видав 15 збірок поезії та прози, створив понад 100 пісень.

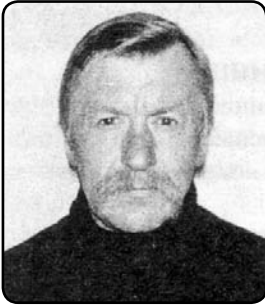
Автор книг «Зоряний баштан» (1976), «Золотинка» (1979), «Жайворонки» (1982), «Царина душі моєї» (1992), «Рід» (1993), «Не прокляни себе» (1994), «Початок дороги» (1995), «Хай ще зозуля кує» (1997), «Доля» (1998), «Жур-журавлик» (1998), «Дзвіниця» (1999), «Моя дорога» (2002), «Березень» (2003), «Ласкавиця» (2003), «Грім» (2004), «Листопад» (2004), «Сизий птах» (2004), «Бас» (2005), «Для тебе живу» (2005), «Добрідень» (2005), «Яса» (2005) та інших.

Твори Петра Зуба перекладалися російською, білоруською, чуваською, польською мовами.

Відмінник народної освіти, заслужений працівник культури, лауреат обласної літературної премії ім. М. Коцюбинського.

Член НСПУ з 1993 року.

Помер 20 жовтня 2007 року.

ВОЛОДИМИР КАШКА

Поет, прозаїк

Кашка Володимир Васильович народився 14 липня 1954 року в селі Дубовий Гай Прилуцького району в сім'ї колгоспників.

Закінчивши восьмирічку, навчався в Прилуцькому педагогічному училищі (відділ вчителів початкових класів). Тут і поринув юнак у ріки літературних захоплень, обравши собі шлях важких пошуків власного русла. Зрозуміло, робити це самому було не під силу. Тому звертався за підтримкою до різних літературних угруповань України, до книжок, на яких нерідко лежало тавро заборони.

Людський і творчий неспокій у ті часи вважався крамолою, возведеною в ранг українського буржуазного націоналізму та антирадянщини, у списки проповідників чого був занесений і прилуцький учень. Довелося зазнати переслідувань, ізоляції.

І все ж то там, то сям з'являлися друком поетичні спроби Володимира Кашки. Його першою публікацією сам автор вважає вірш, уміщений на сторінках газети «Комсомольський гарт» 1971 року. Надавали йому свої сторінки бахмацька райгазета «Радянське село», «Літературна Україна», «Молода гвардія», а пізніше «Літературний Львів», житомирський часопис «Авжеж», львівський «Дзвін», «Світовид», «Кур'єр Кривбасу» та інші.

За плечима Володимира Кашки служба у війську, робота журналістом, теслею, кочегаром, вчителем, моряком рятувальної служби, охоронцем.

Заочно навчаючись у Московському літературному інституті ім. О. М. Горького й успішно закінчивши його 1984 року, активно писав і вів велику громадську діяльність. Невипадково Бахмацьке

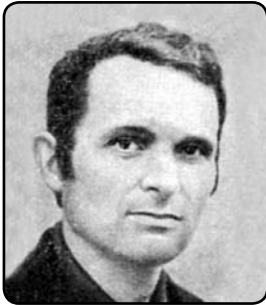
районне літературне об'єднання стало одним з найпотужніших в області, виховало чимало справді обдарованих авторів, хоч доля обійшла з багатьма не вельми гречно. Як і з самим Володимиром Кашкою.

Одначе невдахою його не назвеш. Скоріше він належить до тих неголосних трудяг, які в усі часи скромно творять прекрасні речі. Паралельно з поезією скомпонував роман-робітню «Житло», опубліковану в 6-7-8 книгах часопису «Сучасність» за 1995 рік і визнану редакцією (та й багатьма авторитетними поцінувачами) кращим романом року.

Талановитий і працюючий автор підготував до друку другу частину роману, названу «Картотекою пана Альфи». Перша ж – «Житло» – побачила світ у видавництві «Український письменник» у 2007 році.

Варто згадати і його книжку для дітей, видану 1990 року видавництвом «Веселка» – «Уроки сірої качки».

Помер 8 жовтня 2006 року.

ВОЛОДИМИР КЕЗЛЯ

Прозаїк

Кезля Володимир Васильович народився 6 лютого 1937 року в селі Сибіріж на Чернігівщині в колгоспній сім'ї. Освіта – середня. Працював у колгоспі «Победа» на Чернігівщині.

Автор книжок «Червень, початок літа» (1976, 1980), «Поворот сонця» (1978) та багатьох гумористичних творів.

Член СПУ з 1977 року.

Помер 15 березня 1984 року.

ОЛЕКСАНДР КЛИМІША

Поет-гуморист

Олександр Денисович Кліміша народився 4 грудня 1926 року в селі Орлівці Куликівського району на Чернігівщині. Навчався у Київській вищій партійній школі на відділенні журналістики. Працював редактором Малодівичької, Ічнянської та Прилуцької міськрайонних газет.

Окремими виданнями вийшли збірки сатири та гумору «Магічна сила» (1986), «Вечеря з сюрпризом» (1991), «Совість під наркозом» (1996).

Відзначений літературно-мистецькою премією імені Олекси Стороженка.

Помер 2001 року. Цього ж року був посмертно прийнятий до лав НСПУ.

ІРИНА КОЦЮБІНСЬКА

Літературознавець

Коцюбинська Ірина Михайлівна народилася 12 липня 1899 року в Чернігові в родині письменника Михайла Коцюбинського. Закінчила Московський юридичний інститут. Працювала суддею, на партійній і культосвітній роботі, була директором літературно-меморіального музею Михайла Коцюбинського в Чернігові.

Автор книжок «Спогади і розповіді про М. М. Коцюбинського» (1965), «Михайло Коцюбинський» (ЖЗЛ, 1969), багатьох статей. Член СПУ з 1968 року.

Померла 8 листопада 1977 року.

АНАТОЛІЙ КРУПКО

Поет

Крупко Анатолій Іванович народився 10 серпня 1945 року в селі Бондарях Козелецького району в хліборобській родині. З дитинства йому милі та близькі поля, луки, ліси та ріки чернігівського Полісся. З дитинства припадав хлопчик до сільської праці – джерела натхнення і життя. Та важка хвороба скувала його і вклала на ліжко.

Юнак почав болісно шукати місця серед людей, точки докладання своїх сил. Пошуки привели до літературних спроб, які були тепло зустрінуті та прийняті. Друкувався в районній газеті «Ленінський шлях», в обласній пресі та журналі «Літературний Чернігів».

Незабаром з'явилися в друці і перші вірші.

Нелегко була дорога Анатолія Крупка до першої книжки. І все ж за підтримки газети «Гарт» у 1994 році вона побачила світ.

Незважаючи на обмежені можливості у спілкуванні, поет знайшов свої барви, свої ритми і впевнено влився у трудову ходу буднів, добираючи для цього свіже і переконливе слово.

Автор книг «Столиця осені» (1994), «Біль і святість» (2002), «У дзвони слова б'ю» (2005).

Помер 5 грудня 2005 року.

МИХАЙЛО КУРДЮК

Прозаїк, публіцист

Курдюк Михайло Григорович народився 26 грудня 1931 року в селі Стольне Менського району Чернігівської області. В

1955 році закінчив Українську сільськогосподарську академію, за фахом – інженер лісового господарства.

Трудову діяльність розпочав у Сибіру, займався лісовпорядкуванням, а з 1958 по 1983 рік – науковою та науково-організаційною роботою. Очолював відділ заповідного степу і ботанічного парку в заповіднику «Асканія Нова», Державний дендрозаповідник «Тростянець» Національної академії наук України. Ветеран Другої світової війни. Полковник козацтва.

Автор двадцяти книг та брошур (в тому числі семи путівників по заповідниках). Серед них: «Благодатна лоза», «Ліс – наше багатство, краса і здоров'я», «Рослини здоров'я», «Цікаве про плоді рослини», «Плоді рослини та їх вирощування», «Екологія буття» та інші.

Лауреат премії імені С. Васильченка.

Член НСПУ з 2013 року.

Помер 19 січня 2015 року.

ДМИТРО КУРОВСЬКИЙ

Поет, прозаїк

Куровський Дмитро Мусійович народився 4 жовтня 1922 року в селі Мала Загорівка Бахмацького району Чернігівської області в сім'ї колгоспника. Учасник Другої світової війни. Нагороджений орденом Вітчизняної війни 1-го ступеня та медалями.

Після закінчення Чернігівського педінституту (1949) вчителював.

Автор поетичних збірок «У домі ріднім» (1959), «Андрійко і чечітка» (1962), «Путівник» (1964), «Миропілля», «Польова сторожка» (1966), «Вий, бабо, кучері» (1967), «Музичний зоопарк» (1969), «Ранок-рум'янок» (1971), «Біла гречка гуде» (1972), «Срібний дощ» (1977), «Гриць і деркачик» (1979), «Хвала долі» (1982).

Посмертно видані збірки поезій «Прийду таким, як є...» (1996)

та «Далекі музики» (2012) і роман «Недосвіт» (2003).

Член СПУ з 1971 року.

Помер у 1988 році.

ВІЛІЙ МОСКАЛЕЦЬ

Прозаїк

Москалець Вілій Костянтинович народився 1 травня 1927 року в селі Матіївка Батуриного району на Чернігівщині у сім'ї службовця. З 1944 по 1951 роки – у лавах Радянської армії. Закінчив середню школу. Працював у райвиконкомі, райкомі партії, районній газеті.

Автор книжок повістей та оповідань «Сейм виходить з берегів» (1961), «Серед зелених лісів» (1962), «Над Сеймом летять журавлі» (1963), «Нічні пастухи» (1967), «Зимова балада» (1970), «Місячні моря» (1972), «Над рікою Світилкою» (1980).

Член НСПУ з 1963 року.

Помер 30 червня 2001 року.

БОРИС НАРІЖНИЙ

Прозаїк

Наріжний Борис Микитович народився 5 лютого 1935 року в місті Хорол на Полтавщині у сім'ї службовця.

Дитинство провів на Львівщині. Там закінчив середню школу. Вступив на факультет журналістики Львівського державного університету імені І. Франка. Після закінчення працював власним кореспондентом Дрогобицької газети «Радянське слово».

Улітку 1959 року після ліквідації Дрогобицької області і ска-

сування посади, яку обіймав, Борис Наріжний мусив шукати щастя в іншому місці. Очолив олишівську районну газету «Голос колгоспника» на Чернігівщині. Звідтоді і приріс до Придесення.

Після ліквідації району і газети деякий час був на комсомольській роботі. А тут саме створювалася обласна молодіжна газета «Комсомольський гарт» у Чернігові, і Борис Микитович пішов працювати її редактором.

Згодом трудився у редакції газети «Деснянська правда», на партійній роботі, очолював обласне радіо.

Автор книг «Горобинава заграва» (1979), «Помніте о нас!» (1985, у співавторстві), «Єрмолай Четвертак» (1987).

Помер 20 квітня 2006 року.

ЙОСИП ПАВЛІВ

Прозаїк

Павлів Йосип Петрович народився 29 травня 1940 року на хуторі Добровір (тепер селище міського типу) Кам'янка-Бузького району Львівської області. Закінчив Львівський політехнічний інститут та у 1977 році – Літературний інститут імені Горького в Москві.

У 1960–1980-х роках друкувався в найбільших літературних журналах Радянського Союзу, таких як «Полярна Зірка», «Далекий Схід». Окремі нариси неодноразово публікувалися в газеті «Комсомольська правда» в 1970-х і на початку 1980-х років. Також друкувався в літературних журналах України – «Дніпро», «Україна».

Понад двадцять років прожив у Росії, в основному в Якутії і на Далекому Сході в Хабаровському краї, де і створив свою найбільш відому повість «Слідами соболят».

У 1985 році повернувся з Росії в Україну. Жив у Ніжині та Києві. У 1987 році був прийнятий до Спілки письменників СРСР, після розпаду СРСР став членом Національної спілки письменників України.

У 2004 році переїхав до Нью-Йорка, але незабаром повернувся на батьківщину.

Помер 10 листопада 2008 року. Похований у Києві на Байковому кладовищі (ділянка № 33).

СТЕПАН ПІНЧУК

Критик, літературознавець, перекладач

Пінчук Степан Петрович народився 3 травня 1930 року в місті Степані на Ровенщині в сім'ї селянина-бідняка. Закінчив філологічний факультет Львівського університету (1951) та аспірантуру при інституті суспільних наук АН УРСР. Кандидат філологічних наук. Працював у редакції журналу «Жовтень», викладачем у Дрогобицькому, Житомирському, Ніжинському педінститутах, доцентом Київського інституту театрального мистецтва ім. І. Карпенка-Карого.

Автор книжок «Василь Козаченко» (1963, 1973), «Словник літературознавчих термінів Івана Франка» (у співавторстві, 1966), «Іван Вишенський. Життя і творчість» (1968), «Слово о полку Ігоревім» (1968, 1973); «Чарівне зерно поезії» (1986); перекладів романів Р. Мерля «Смерть – моє ремесло», Ф. Моріака «Тереза Декейру», В. Гюго «Трудівники моря» (з французької); збірки оповідань С. Шмагоєвської «Хліб і надія» (з польської).

Член НСПУ з 1965 року.

Помер 6 лютого 2012 року.

ПАВЛО СЕРДЮК

Критик, літературознавець

Сердюк Павло Олександрович народився 4 березня 1926 року в селі Велика Павлівка Зіньківського району на Полтавщині в роди-

ні хлїбороба. Працював у колгоспї. Середню і вищу педагогїчну освіту здобув, навчаючись заочно в Гадацькому педучилищї, потїм у Харкївському унїверситетї (закїнчив у 1960 роцї). Вчителював у школах району та в рїдному селї. З 1965 року – старший викладач Уманського педїнституту, згодом – Донецького унїверситету, доцент кафедри української лїтератури Нїжинського педїнституту. Кандидат фїлологїчних наук. Нагороджений медалями. Керував молодїжною лїтературною студїєю інституту.

Автор книг «Платон Воронько» (1963), «Людина в поемї» (1970), «Чингїз Айтматов» (1971), багатьох лїтературно-критичних, науково-методичних та публїцистичних статей.

Член НСПУ з 1966 року.

Помер 5 квітня 1999 року.

МИКОЛА СЛАВЯТИНСЬКИЙ

Перекладач

Славятинський Микола Андрїйович народився 5 лютого 1902 року у Варшавї в сїм'ї робїтника. Закїнчив Московський унїверситет (1925). Завїдував кафедрами лїтератури Пермського та Ярославського педїнститутів, працював у Чернїговї. Кандидат фїлологїчних наук.

Перекладач з нїмецької, французької, польської мов. Переклав твори Ф. Шїллера, П. Мерїме, П. Беранже, Ж. Мольєра, А. Мицкевича, Б. Пруса, Г. Запольської.

Член СПУ з 1962 року.

Помер 29 грудня 1983 року.

СТАНІСЛАВ РЕП'ЯХ

Поет, прозаїк, публіцист, перекладач

Реп'ях Станіслав Панасович народився 14 травня 1938 року в місті Глухів Сумської області. Закінчив філологічний факультет Вінницького державного педагогічного інституту імені М. Островського. Працював у газетах та на радіо. Неодноразово обирався головою Чернігівської письменницької організації, членом ради НСПУ.

Автор близько півсотні книг, зокрема збірок поезій: «Твоїм іменем», «Барви», «Листя», «Многокутник», «Творці добра», «Поезії», «Синівське», «Голуба колиска», «Добриня», «Чийсь голоси у мені», «Твори у 2-х томах», «На ярмарок та з ярмарку»; прозових творів: «Незвичайне відрядження» (спільно з В. Савченком), «Павло Сич», «Глибока борозна», «Провісник сонця», «Тарасові сліди», «Марево»; серії «Портрети земляків» (14 книг); краєзнавчої розвідки «Літературні музеї Чернігівщини». Окремі книги виходили російською, чуваською та іншими мовами.

Нагороджений орденом «Знак Пошани». Заслужений працівник культури України і Чувашії. Лауреат премій імені В. Сосюри, імені Г. Сковороди, імені Бояна, імені М. Сеспеля, імені М. Коцюбинського, імені В. Блакитного, «Тріумф».

Член НСПУ з 1970 року.

Помер 29 червня 2012 року.

МИКОЛА ХОЛОДНИЙ

Поет

Холодний Микола Костьович – одна з найекзотичніших постатей у літературному процесі Подесення. Хоч значну частину

зрілого життя він провів у Києві, на Вінниччині, все ж потягнуло на рідні поліські простори.

Саме тут, на хуторі Стягайлівка, що поблизу села Карильське Коропського району, 30 липня 1939 року народився цей безперечно цікавий і неординарний письменник.

Життя його складалося нелегко. Воєнне і повоєнне дитинство весь час наштовхувало допитливого хлопчика на питання: чому так? чому народ бідує? чому навкруг неправда і неволя?

З цими думками й настроями Микола Холодний вступає на філологічний факультет Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. Людина за натурою щира і відверта, він висловлював свої думки в поезіях, які дуже швидко завоювали популярність серед студентства і політично активних членів української громадськості. Все закінчилося виключенням «крамольного поета» з університету в грудні 1965 року. Пізніше його не раз «виховували» добре відомі органи безпеки, арештовували. Все ж 1968 року Миколі Холодному вдалося закінчити університет, але Одеський.

Тим часом у Франції, Канаді, США, інших країнах, де широка українська діаспора, видаються його книги, серед яких особливого розголосу набула збірка «Крик з могили» (1969).

За це поета видворили з Києва. Був він і безробітним, і пастухом, і сторожем. Але більшу частину життя вчителював.

Вийшли друком його книги: «Сутеніє в душі» (Париж, 1969), «Про душу в пісні та пісню в душі» (Рим, 1979). Остання відзначена почесною премією Ватикану.

Настали інші часи. Письменник порадував читачів одразу цілою низкою книг: «Дорога до матері» (Київ, 1993), «Усмішка Джоконди» (Київ, 1995), «Голгофа Михайла Осадчого» (Київ, 1996), «Каменюк і Петрарка» (Київ, 1997) та інших.

Микола Холодний – член Міжнародної Асоціації українців. Його ім'я внесено до Британської енциклопедії.

Лауреат премії «Благовіст» та літературної премії ім. В. Нефеліна (Козелець).

Помер у 2006 році.

МИКОЛА ЧОРНОВУС

Поет

Чорновус Микола Никифорович народився 12 лютого 1948 року в селі Павлівщині на Гребінківського району на Полтавщині. Співуча земля, ушлавлена іменами Євгена Гребінки, Олександра Афанасьєва-Чужбинського, Василя Симоненка, Володимира Підпалого та інших майстрів рідного слова, вдихнула в його груди вогонь натхнення, настоящего на любові до України.

Після закінчення 1976 року Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка з дипломом журналіста приїхав він з дружиною Ніною Ткаченко (Натолочною) до міста над Удаєм. Талановита пара відразу заявила на повен голос про свою присутність у місцевих засобах масової інформації, а також у літературному житті Прилук.

Микола працював спершу кореспондентом, потім – завідувачем відділу, а пізніше – редактором газети «Правда Прилуччини».

1995 року з'явилася його перша поетична збірка «Спілих вишень тепло». Через чотири роки побачила світ книжка віршів «В обіймах саду». Обидві вони були тепло сприйняті читачем та критикою. Новим щаблем творчості стала збірка «На межі протиріч» (2001), яка засвідчила зрілість поета, його творче зростання.

Член НСПУ з 2002 року.

Помер 11 вересня 2006.

Посмертно видано збірки «Благослови моє ім'я» (2008 р.) і «З вереснем віч-на-віч» (2011).

ІВАН ШЕВЧЕНКО

Прозаїк

Шевченко Іван Миколайович народився 16 вересня 1926 року в селі Макіївці Білоцерківського району на Київщині. Немилосердною виявилася до нього доля. Підлітком був інтернований до фашистської Німеччини. Повернувся в Україну лише влітку 1945 року.

Закінчив школу, а потім Київський гірничий технікум (1952), Київський політехнічний інститут (1957), Київський педагогічний інститут (1965).

Працював автослюсарем Київського Мостобуду, на лісорозробках Східниці, охоронцем у Бориславі, Трускавці, коногоном, прохідником, помічником та виконуючим обов'язки начальника дільниці, технічним інспектором на шахтах Донбасу, викладав фізику у Козелецькому технікумі ветеринарної медицини.

З 1975 року – заслужений учитель Української РСР.

Друкувався в місцевих та загальноукраїнських виданнях. Але справжній успіх прийшов до нього 1994 року, коли за повість «Третейський суд» йому було присуджено премію переможця міжнародного конкурсу гумору та сатири у місті Філадельфія (США).

А через три роки Іван Шевченко отримав премію на рідній землі, ставши переможцем республіканського конкурсу ім. В. Кобилянського на крашу дитячу книжку. Було відзначено повість-казку козельчанина «Очима зеленого хлопчика», надруковану 1998 року. Цього ж року побачила світ фантастична повість «Вектор Куксарда».

Присмні сюрпризи 1998 закінчилися прийомом Івана Шевченка до Національної спілки письменників України.

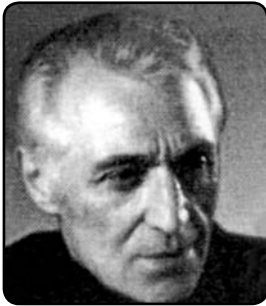
Протягом 2000-го року в Києві вийшли друком чотири книги працьовитого прозаїка – невігадана повість «Впоперек ночі», повість «Зведи свій храм», повість-казка «Діамантовий скрипалик»,

очуднена повість «Печатка волхва», продовженням якої стала повість «Бранці Тризорого Всевіда». В обох книгах йдеться про боротьбу нашого народу за свою державність у добу козаччини.

Іван Шевченко також автор книг «Краплини з чистої криниці» (2001), «Троянди поміж терня» (2001), «Далека луна за Журавлиними Бродами» (2002), «Третейський суд» (2003), «Біла зоря з туману» (2003), «Пролітають ключі» (2003), «Гострі леза пам'яті» (2004), «Літні війни з піратами» (2004), «Пумка або Лев, який сумнівався» (2004), «Цей незвичайний Тамагочі» (2004).

Помер 30 червня 2009 року.

ВОЛОДИМИР ШКВАРЧУК

Прозаїк, публіцист

Шкварчук Володимир Михайлович народився 22 жовтня 1940 року в селі Долина Глумацького району Івано-Франківської області.

Освіта середня. Вчився в Коломийському технікумі механічної обробки деревини і Криворізькому гірничо-му училищі.

Працював робітником у Московській картографічній експедиції на Уралі, на промислових будівництвах Кавказу, в різних організаціях і на підприємствах трестів «Ленінруда», «Укренергобуд», «Центростальконструкція», «Промтехмонтаж», «Укрмедтехніка» в Кривому Розі, Маріуполі і Чернігові. З 1993 року – консультант науково-редакційного підрозділу Чернігівської облдержадміністрації.

В активі Володимира Шкварчука – до трьох сотень газетно-журнальних публікацій: статей, нарисів, памфлетів, усмішок, гуморесок, казок, оповідань.

Окремими виданнями вийшли: «Бунт землі» (1994), «Голодомор 1932-33 годов на Черниговщине» (1999), «Прищеплена гілка»

(1999), «Отруйне питання» (2000), «Пиріжкова хатка» (1999), «На казарменому становищі» (2002).

Лауреат літературних премій: обласної просвітянської імені Бориса Грінченка (1995 рік) – за публіцистичну діяльність і книгу «Бунт землі»; Всеукраїнської імені Володимира Кобилянського (1997 рік) – за художні твори для дітей; Всеукраїнської імені Валерія Марченка (1998 рік) – за публікацію нарисів, створених за матеріалами архівів ВЧК-ДПУ-НКВС-КДБ по Чернігівській області; Міжнародної журналістської імені Василя Стуса (2000 рік) – за відстоювання права людини на свободу слова.

Член НСПУ з 1998 року.

Помер 4 червня 2015 року.

ОЛЕНА ШУЛЬГА

Поетеса

Шульга Олена Василівна народилася 26 квітня 1946 року в місті Прилуках. В дитинстві дівчинку скувала тяжка хвороба. Долати її допомагали рідні, лікарі. Та найбільше підсобляла вона собі сама – вірою в життя, у потрібність людини на цій землі, в те, що, коли ти вже з'явився на світ, мусиш творити добро.

1965 року успішно закінчила середню школу. А через п'ять років – Київський державний інститут культури.

З 1970 року працювала бібліотекарем у Прилуцькій музичній школі. Специфічне дитинство спонукало Оленку ще в ранньому віці шукати яесь цікаве заняття. Чомусь тягнуло до літератури. І дівчинка взялася за перо.

Згодом почала друкуватися спершу в місцевій, а потім – в обласній пресі.

Поетесу помітив і взяв під своє крило поет Дмитро Іванов. Саме завдяки його підтримці у часописі «Дніпро» №4 за 1988 рік

було вміщено першу «київську» добірку Олени Шульги. У цьому ж році її вірші надрукував альманах «Вітрила».

1991 року в київському видавництві «Молодь» вийшла збірка Олени Шульги «Зелений листопад».

Після виходу книги поетеса підвищила творчу активність. Її твори друкувалися в газетах «Гарт», «Чернігівський вісник», «Деснянська правда», часописі «Літературний Чернігів», альманасі «Просвіта-92», збірці «За них скажемо» тощо.

Друга збірка авторки, «Дивна птаха», вийшла друком у 2001 році.

Померла у 2004 році.

МИКОЛА ШУСТ

Прозаїк

Шуст Микола Наумович народився 15 серпня 1916 року в селі Припутнях Ічнянського району в сім'ї хліборобів. Зачарований красою природи, залюблений у селянську працю, він змалку навчився розрізняти, де правда, а де фальш.

Допитливого малюка тягнуло до фарб і олівця. Він швидко схоплював силуети навколишнього світу, умів достеменно передати портретні риси людини. Але навчального закладу подібного профілю поблизу ніде не було, й обдарований юнак вступає на філологічний факультет Ніжинського педагогічного інституту ім. М. В. Гоголя.

Закінчує вуз 1939 року і спершу працює у школі, а потім виконує свій громадянський обов'язок у війську, стереже кордони з Польщею. Чорна неділя 22 червня 1941 року застає його під Перемишлем. Тут він бере участь у боях із фашистськими загарбниками. Досить швидко Микола Наумович опиняється у страшному

кільці ворожого оточення в районі Золотоноша-Пирятин, звідки довелося вириватися з неймовірними труднощами.

У Ніжині червоноармієць зустрічається з друзями-однокурсниками, знайомими. Серед них було чимало патріотів, які й запропонували йому приєднатися до групи підпільників, керованих незрячим юристом Яковом Батюком. Микола Наумович погодився без вагань. Адже це була унікальна організація, рідкісне угруповання людей на чолі зі сліпим ватажком.

Чимало доброго зробив він у боротьбі з окупантами. Але 1943 року організацію викрили, майже всі батюківці потрапили до гестапівських катівень. Микола Шуст був серед тих, кому вдалося врятуватися.

Коли Чернігівщину звільнили від гітлерівців, недавній підпільник влився в армійські колони, брав участь у визволенні України, багатьох країн Європи. Був поранений у боях. Нагороджений орденами: Слави 3-го ступеня, Вітчизняної війни 1-го ступеня; медалями, серед яких чи не найдорожча – «Партизанові Великої Вітчизняної війни» 1-го ступеня.

По війні учителював. Повернувся до улюбленого заняття – малювання. Почав писати.

У співавторстві з драматургом П. О. Лубенським створив героїчну драму «Подвиг у темряві», надруковану 1971 року видавництвом «Мистецтво», а невзабарі видавництво «Молодь» випустило у світ його художньо-документальну повість «Пітьмі непідвладні». 1995 року вийшла найповніша збірка його повістей та оповідань під назвою «У Ніжині, над Остром».

Микола Шуст також є автором книг «Інтриги Рейху та Кремля» (2001), «Дума про рідне село» (2003).

Помер 16 січня 2007 року.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Самоїленко Г. В. Літературне життя на Чернігівщині в XII-XIX ст. – 2-ге вид., доп. і перероб. – Чернігів: Видавець Лозовий В. М., 2011. – 328 с.
2. Письменники Чернігівщини: довід. / уклад. Н. Гонза; ред. Л. Студьонова. – Чернігів, 2001. – 104 с.
3. Письменники Чернігівщини: біобібліогр. довід. / упоряд. Н. Гонза, І. Каганова; авт. біогр. довід. С. Реп'ях. – 2-ге вид. – Чернігів: Чернігів. обереги; Ніжин: Аспект-Поліграф, 2005. – 80 с.
4. Письменники Радянської України. 1917-1987: біобібліогр. довід. – К.: Радянський письменник, 1988. – 719 с.
5. Під небом Полісся: поет. антологія сьогodнішньої Чернігівщини / ред. С. Реп'ях, С. Дзюба. – Чернігів: Чернігів. обереги, 2003. – 256 с.
6. Чернігівський шлях: антологія прози сьогodнішньої Чернігівщини / ред. С. Реп'ях, С. Дзюба. – Чернігів: Чернігів. обереги, 2004. – 304 с.
7. Сучасні письменники України: бібліограф. довід. / упоряд. А. Гай; ред. О. Курило. – Біла Церква: Буква, 2012. – 568 с.

ЗМІСТ

Володимир Сапон. <i>Чотири десятиліття письменницького осередку</i>	5
Микола Адаменко	13
Ганна Арсенич-Баран	26
Олеся Білоцвіт	45
Лілія Бондаревич-Черненко	57
Олексій Брик	73
Василь Буденний	89
Анвар Деркач	104
Сергій Дзюба	115
Тетяна Дзюба	130
Катерина Дужа	145
Олександр Забарний	160
Дмитро Іванов	173
Любов Карпенко	189
Микола Клочко	204
Володимир Коваль	212
Михайло Кожедуб	221
Олена Конечна	230
Олексій Крачило	248
Петро Куценко	258
Віталій Леус	270
Станіслав Маринчик	286
Валентина Мастерова	299
Валентина Михайленко	310

Костянтин Москалець	319
Володимир Мохнев	328
Ростислав Мусяєнко	339
Олена Печорна	353
Любов Пономаренко	366
Іван Присяник	379
Михайло Руденко	392
Володимир Сапон	413
Юрій Сбітнев	431
Володимир Сенцовський	446
Алла Сокол	460
Михась Ткач	471
Ніна Ткаченко	489
Микола Турківський	502
Анатолій Шкуліпа	516
<i>Перевелися до інших письменницьких організацій</i>	531
<i>Їх пам'ятаємо</i>	537

Літературно-художнє видання

Ужинок за сорок літ

1976 – 2016

Антологія творів письменників Чернігівщини

Редакційна колегія:

Олена Конечна, Володимир Сапон, Михась Ткач

Технічний редактор **Олег Єрмоленко**

Дизайн обкладинки **Михась Ткач**

Комп'ютерна верстка **Олега Єрмоленка**

Коректор **Олег Єрмоленко**

Підписано до друку 11.11.2016.

Формат 60x90/16. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman Cyr.

Ум. друк. арк. 35,0. Ум. фарб.-відб. 35,0. Обл.-вид. арк. 35,00.

Зам. 0142. Тираж 300 прим.

Видавець і виготівник:

ТОВ «Видавництво «Десна Поліграф»

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції.

Серія ДК № 4079 від 1 червня 2011 року
14027, м. Чернігів, вул. Станіславського, 40

Тел.: (0462) 972-664